Henryk Sienkiewicz

Henryk Sienkiewicz

Familia Połaniecki

Vol. 3

V.

Świrski veni într-adevăr din Italia cu osemintele lui Bukacki şi, numaidecât, a doua zi de la sosire, se duse la familia Połaniecki. O găsi acasă numai pe Marynia, deoarece soţul ei plecase afară din oraş să vadă un conac de vânzare. Pe Marynia o află atât de schimbată, încât o recunoscu destul de greu, dar pentru că la Roma o îndrăgise foarte mult, se înduioşă cu atât mai mult la vederea ei; de altfel, după un răstimp, i se păru atât de tulburătoare şi, în felul ei, atât de frumoasă, aureolată de viitoarea maternitate, iar, pe de altă parte, îi sugera atâtea comparaţii cu primitivii diferitelor şcoli italiene, încât începu să-şi exprime încântarea cu voce tare, cum îi era obiceiul. Ea râdea de originalitatea lui, deşi, în starea ei, atitudinea lui era întrucâtva reconfortantă şi se bucura de sosirea lui, mai întâi deoarece nutrea o simpatie sinceră pentru această natură puternică şi sănătoasă, iar în al doilea rând, fiindcă era sigură că o va admira şi faţă de „Stach”, ridicând-o astfel în ochii lui.

De aceea, îl reţinu destul de mult, aşteptând întoarcerea lui Połaniecki; acesta reveni, însă, abia seara târziu. Între timp, sosi Zawiłowski care, având nevoie acum să-şi reverse preaplinul fericirii, o vizita adesea pe doamna Połaniecka. O vreme, amândoi se măsurară din priviri cu anume prudenţă, cum se întâmplă de obicei cu oamenii deosebiţi care se tem reciproc de pretenţiile exagerate, apropiindu-se în schimb, cu atât mai uşor atunci când îşi dau seama că şi unul şi altul sunt cât se poate de simpli. Aşa se petrecuseră lucrurile şi de astă dată. La ruperea gheţii

contribui, fireşte, şi Marynia, prezentându-l pe Zawiłowski drept logodnicul domnişoarei Castelli, pe care Świrski o cunoştea.

— Cum aşa! Exclamă Świrski, o cunosc foarte bine… A fost eleva mea!

Şi începu să-i strângă mâinile lui Zawiłowski, după care adăugă:

— Logodnica dumitale are părul ca madonele lui Tizian1… E puţin prea înaltă, dar şi dumneata eşti înalt. O astfel de poziţie a capului, să cauţi cu lumânarea şi nu mai găseşti. Cred că ai observat şi dumneata că în mişcările ei are ceva de lebădă. Eu chiar îi ziceam Lebăda.

— La Perla, nu-i aşa, domnule?

Świrski îl privi cu oarecare mirare:

— Ăsta e un tablou de Rafael2, la Madrid, răspunse, în Museo del Prado. Cum de ţi-a venit în minte La Perla?

— Am impresia că am auzit ceva de acest tablou de la doamna Bronicz, spuse Zawiłowski descumpănit.

— Da, se poate fiindcă eu am în atelierul meu de pe via Margutta o copie făcută de mine.

Zawiłowski îşi făgădui în gând să fie mai prudent când repetă vorbele doamnei Bronicz, şi, după un timp, începu să-şi ia rămas bun, fiindcă seara trebuia să se ducă la logodnică. Świrski îl urmă în curând, lăsându-i Maryniei adresa atelierului său de la Varşovia şi rugând-o să-l anunţe pe Połaniecki să se vadă cât mai repede cu el pentru a discuta despre înmormântare.

Połaniecki se duse la el a doua zi de dimineaţă. Atelierul lui Świrski era un fel de hală de sticlă, lipită ca un cuib de rând unică de acoperişul uneia dintre casele cu câteva etaje, şi ca să ajungi la ea, trebuia să urci nişte scări cotite ca într-un turn. Artistul avea aici libertate deplină şi se vede că nu închidea uşa, deoarece Połaniecki auzi, în timp ce urca, zornăitul surd al fierului şi o voce de bas care cânta: „Primăvara-n lume pică Înflor mărăcini, râjnică, Iar eu cânt, nu hohotesc, Fiindcă nu te mai iubesc!

Hei-la, la!„ „Foarte bine, se întrebă Połaniecki oprindu-se să-şi mai tragă sufletul, are o voce de bas, nici vorbă! Dar cu ce dracu zornăie aşa?”

După ce păşi însă peste ultimele trepte şi străbătu coridoraşul îngust, înţelese pricina, văzându-l prin uşa întredeschisă pe Świrski îmbrăcat de la brâu în sus numai într-un maiou perforat, sub care se zărea torsu-i herculean, şi cu halterele în mâini.

— A, ce mai faci? Exclamă Świrski, lăsând halterele la vederea oaspetelui. Iartă-mă că nu sunt îmbrăcat, dar nu face nimic; m-am antrenat puţin. Ieri am trecut pe la dumneata, dar am găsit-o numai pe doamna. Ce să fac, domnule, l-am adus şi pe bietul nostru Bukacjusz! I-ai pregătit adăpostul?

Połaniecki răspunse în timp ce-i strângea mâna pictorului:

— Mormântul e gata de acum două săptămâni, am pus şi crucea. Bine-ai venit la Varşovia! Mi-a spus soţia că osemintele sunt la cimitirul Powązki.

— Deocamdată le-am lăsat în cripta bisericii. Le vom înmormânta mâine.

— Bine. Chiar astăzi am să vorbesc cu preoţii şi am să anunţ cunoscuţii. Ce mai face profesorul Waskowski?

— Trebuia să vă scrie. Căldura l-a gonit de la Roma, şi ştii unde a plecat? La cei mai tineri arieni. Mi-a spus că drumul avea să dureze vreo două luni. Vrea să se convingă cât sunt de pregătiţi pentru misiunea lor istorică. S-a dus la Ancona şi Fiume, iar de acolo mai departe…

— Bietul profesor! Cred că-l aşteaptă noi dezamăgiri.

— Se prea poate. Râde lumea de el. Eu nu ştiu dacă cei mai tineri arieni vor fi capabili să-i realizeze ideea lui, care şi aşa este, pe legea mea, atât de neobişnuită şi de creştină, de adevărată, încât trebuie să fii unul ca Waskowski, ca să-ţi vină în minte. Îmi dai voie să mă îmbrac, nu? Aici, la voi, e aproape tot atât de cald, ca şi în Italia, şi fac gimnastică mai uşor numai în maieu.

— Cel mai bine e să nu faci gimnastică deloc pe zăpuşeala asta.

Połaniecki privi la braţele lui Świrski şi spuse:

— Bine, dar dumneata ai putea să-ţi expui muşchii şi să faci parale bune.

— Nu-i aşa? Se bucură Świrski, bicepşii nu arată prea rău. Ia uite ce deltoid! Asta-i slăbiciunea mea. Bukacjusz îmi repeta întruna că oricine poate să-mi spună că pictez ca un idiot; dar nimeni n-are voie să afirme că nu ridic o sută de kilograme într-o mână sau că nu nimeresc de zece ori în mijloc din zece împuşcături.

— Şi când te gândeşti că un astfel de om nu-şi lasă bicepşii şi deltoizii urmaşilor!

— De, ce să fac!… Mă tem, domnule, să nu dau peste o inimă nerecunoscătoare, pe Dumnezeul meu, mi-e frică! Găseşte-mi dumneata o femeie ca doamna Połaniecka şi n-am să stau în cumpănă nici măcar o zi. Aha!… Ce vrei să-ţi urez, un băiat sau o fată?

— O fată, o fată!… Pe urmă, pot să fie şi băieţi, dar la început să fie o fată.

— Când aştepţi evenimentul?

— Prin decembrie.

— Să fie într-un ceas bun! Altminteri, doamna e o femeie sănătoasă, aşa că n-ai de ce să-ţi fie teamă.

— S-a schimbat foarte mult, nu-i aşa?

— Nu e cea care a fost, dar deie Domnul ca şi cele mai frumoase să arate aşa. Ce expresie! Curat Botticelli, pe cuvântul meu! Mai ţii minte tabloul lui din vila Borghese? Madonna col Bambino e angeli. E acolo un cap de înger, înconjurat de crini, leit doamna, are o expresie identică! Ieri am avut această impresie de cum am văzut-o şi am fost tulburat.

Spunând acestea, se duse după paravan să-şi îmbrace cămaşa, şi îşi continuă vorba:

— Dumneata mă întrebi de ce nu mă căsătoresc! Ei bine, ştii de ce? Pentru că îmi aduc aminte adesea că Bukacjusz

îmi spunea că am limba ascuţită, bicepşii tari şi inima moale, atât de moale, că, dacă aş avea o soţie ca a dumitale şi s-ar afla într-o stare blagoslovită, pe viul Dumnezeu, nu ştiu ce-aş face. Aş merge în genunchi în faţa ei, i-aş bătea temenele sau aş aşeza-o într-un colţ pe masă şi aş adora-o cu braţele ridicate?! Da, da, nu mai ştiu nici eu ce-aş face!

Połaniecki începu să râdă.

— Ei, aşa e înainte de cununie… Se îndoi, dar după aceea, obişnuinţa temperează prisosul de duioşie.

— Nu ştiu! Poate că eu sunt un prost.

— Ştii ce? Când Marynia mea se va elibera, trebuie să-ţi găsească şi dumitale o soţie, care să-i semene.

— De acord! Răcni Świrski de după paravan. Verbum! Mă voi da pe mâna doamnei, şi când îmi va spune: „Căsătoreşte-te!” mă voi căsători cu ochii închişi.

Şi arătându-se tot fără surtuc, începu să repete:

— De acord! De acord!… Fără glumă! Numai doamna să vrea.

— Femeile se dau în vânt totdeauna după aşa ceva! Îl linişti Połaniecki. Dac-ai şti cât s-a zbătut Osnowska să-l căsătorească pe Zawiłowski al nostru cu domnişoara Castelli! A pus umărul şi Marynia, atâta cât am lăsat-o eu. Că şi ea îşi ciulea urechiuşele. Asta-i plăcerea lor!

— Pe Zawiłowski l-am cunoscut ieri la dumneata. E un băiat grozav de drăguţ. Şi are un cap pur şi simplu extraordinar. Ajunge să te uiţi la el. Ce profil, cu fruntea aceea feminină şi cu bărbia îndrăzneaţă! Are tibiile prea lungi, şi probabil că ligamentele de la genunchi ies în relief, dar capul e fantastic!

— E răsfăţatul nostru la birou şi ţinem într-adevăr foarte mult la el, fiindcă e şi foarte cinstit.

— Aha! El lucrează la dumneata? Eu credeam că e din familia aceea avută, tot Zawiłowski, fiindcă în străinătate am întâlnit destul de des un bătrân cam ciudat, dar foarte bogat.

— Se înrudeşte cu el, îi explică Połaniecki, dar al nostru n-are o para chioară.

Świrski izbucni în râs:

— Păi cum! Bătrânul Zawiłowski cu fiica lui milionară, e o figură! La Florenţa şi la Roma li dădeau târcoale fetei vreo jumătate de duzină de prinţişori italieni sărăciţi, iar bătrânul o ţinea morţiş că nu-şi dă fiica unui străin, „pentru că ăştia, dom'le, sunt de rasă inferioară”. Imaginează-ţi că el ne consideră pe noi, polonezii, cea mai bună rasă din lume, iar dintre noi, fireşte, pe cei din neamul Zawiłowski. Cândva îşi susţinea astfel afirmaţia: „N-au decât să vorbească ce vor, zicea. Eu am umblat destul prin lume, şi câţi nemţi, italieni şi francezi nu mi-au lustruit pantofii, iar eu nu i-am lustruit nimănui şi nici n-o să-i lustruiesc!”

— E grozav! Răspunse Połaniecki râzând, socoteşte lustruitul pantofilor drept o problemă care ţine de naţionalitate, nu de poziţia în lume.

— Da, şi se pare că Dumnezeu a creat celelalte „naţii” numai pentru a avea cine să-i cureţe încălţările şleahticului de lângă Kutno, atunci când pofteşte să se plimbe prin străinătate. Dar cum de nu strâmbă din nas când aude de căsătoria tânărului, pentru că ştiu că îi socotea pe cei din neamul Bronicz nişte târâie-brâu.

— Poate că strâmbă, dar pe Zawiłowski al nostru l-a cunoscut de curând, mai înainte nu se vedeau, pentru că tânărul are un suflet mândru, şi n-a vrut să-l caute el întâi pe bătrân.

— Aşa-mi place. Numai să nimerească bine, fiindcă…

— Ce vrei să spui, domnule? O cunoşti pe domnişoara Castelli, ce fel de fată e?

— Da, o cunosc, dar, vezi dumneata, eu nu prea mă pricep la femei. Dacă mă pricepeam, nu mai aşteptam să ajung un holtei de patruzeci de ani… Toate par bune şi toate îmi plac; numai că pe unele dintre cele care mi-au plăcut, le-am văzut după aceea căsătorite, aşa că acum nu mai cred în niciuna. Şi mă apucă nebunia, întrucât dacă n-aş vrea să mă

căsătoresc, mi-aş spune: ce-mi pasă! Dar eu vreau! Ce poate să ştie unul ca mine? Ştiu că toate au corset, dar ce fel de inimă se află în astfel de corset, numai dracul poate şti! Pe domnişoara Castelli, am iubit-o, de altfel le-am iubit pe toate pe care le-am întâlnit. Pe ea poate chiar mai mult decât pe celelalte.

— Ei, şi cum de nu ţi-a trecut prin minte să te căsătoreşti cu ea?

— Cum dracu să nu-mi fi trecut! Numai că pe atunci nu aveam banii pe care-i am astăzi şi nici faima de acum; atunci eram pus pe căpătuială şi, crede-mă, nimeni nu se teme atât de mult de asemenea oameni, ca cei îmbogăţiţi. Mi-a fost frică, recunosc, că domnul sau doamna Bronicz vor face nazuri, şi pentru că nu eram sigur nici de fată, am lăsat-o baltă.

— Bine, dar nici Zawiłowski n-are avere.

— Da, dar toată lumea vorbeşte despre el şi, în plus, îl mai are şi pe bătrânul Zawiłowski, o rudă cu care nu-i de glumit. Cine n-a auzit de el aici? În definitiv, în ceea ce mă priveşte, ca să fiu sincer, nu mi-au plăcut deloc soţii Bronicz, aşa că m-am lăsat păgubaş.

— Dumneata l-ai cunoscut şi pe răposatul Bronicz? Nu te mira că te pisez cu întrebările, dar pe mine mă interesează Zawiłek al nostru.

— Dar pe cine n-am cunoscut, dragă domnule? Am cunoscut-o şi pe sora doamnei Bronicz, pe doamna Castelli. Doar stau în Italia de douăzeci şi patru de ani; spun că am patruzeci de ani numai aşa, ca să fie cifra rotundă, în realitate, împlinesc patruzeci şi cinci. L-am cunoscut şi pe domnul Castelli care, de altfel, era un om bun; i-am cunoscut pe toţi. Ce să-ţi spun? Doamna Castelli era o femeie exaltată şi se distingea prin aceea că purta părul scurt, era totdeauna nespălată şi avea nevralgii faciale. Cât despre doamna Bronicz, o cunoşti şi dumneata.

— Dar domnul Bronicz cine a fost?

— Teodor”? Domnul Bronicz a fost un prost de două ori, o dată pentru că era prost, iar în al doilea rând, pentru că pretindea că nu este. Dar să nu mai vorbesc, întrucât de mortuis, nisi bene3. Pe cât era ea de slabă, pe atât era el de gras; cântărea cel puţin o sută cincizeci de kilograme şi avea ochii bulbucaţi. Mai toţi erau nişte oameni de nimic. Ce mai tura-vura! Când cineva trăieşte mult, vede mulţi oameni şi vorbeşte cu ei, cum vorbesc eu în timp ce pictez, se convinge că există cu adevărat o lume mare, care se reazemă pe tradiţii, dar afară de ea există canaliile care, având ceva bani, fac pe aristocraţii. Ei bine, am avut întotdeauna impresia că răposatul Bronicz şi actuala lui văduvă fac parte din această categorie, de aceea am preferat să mă ţin departe de ei. Ehei, dacă trăia Bukacki, ce şi-ar mai fi dat drumul la limbă pe socoteala lor. El ştia că eu o iubeam pe Lineta Castelli, şi ce-a mai râs de mine, Dumnezeu să-l ierte; nici măcar nu ştiu dacă avea dreptate, fiindcă domnişoara Lineta abia urmează să arate cine este.

— Eu voiam, răspunse Połaniecki, să aflu câte ceva despre ea în primul rând.

— Toate sunt bune, toate sunt grozave, numai că eu, mă tem de ele şi de bunătatea lor. Afară de cazul când soţia dumitale mi-ar garanta pentru vreuna.

Cu acestea, discuţia îşi schimbă cursul şi începură să vorbească despre Bukacki, mai degrabă despre înmormântarea de mâine, pentru care Połaniecki făcuse toate pregătirile necesare. După ce plecă de la Świrski, vorbi cu preoţii şi comunică tuturor cunoscuţilor ora la care va avea loc înmormântarea.

Slujba de înmormântare se făcuse încă de la Roma, astfel că Połaniecki chemă numai câţiva preoţi, ca un om credincios ce se afla, ca să-şi împreune rugăciunile cu ale celor de faţă. Proceda în acest chip şi din prietenie şi recunoştinţă pentru Bukacki care-i lăsase o parte însemnată din averea lui.

Afară de familia Połaniecki, luară parte soţii Maszko, Osnowski şi Bigiel, apoi Świrski, domnul Pławicki şi doamna Emilia, care voia să treacă şi pe la mormântul Litkăi. Era o adevărată zi de vară, însorită şi toridă. Cimitirul arăta cu totul altfel decât îl văzuse Połaniecki înainte. Coroanele bogate ale copacilor alcătuiau parcă din frunzişul de un verde amestecat un înveliş compact care îşi trimitea umbra peste crucile albe şi cenuşii. Pe alocuri, cimitirul semăna cu o pădure deasă şi plină de răcoare. Pe unele cavouri tremura o reţea luminoasă, ţesută din razele soarelui, care se cernea printre frunzele de salcâm, de plopi şi de carpeni, de liliac şi de tei; celelalte cruci, tupilate prin desişurile răcoroase, păreau aţipite deasupra mormintelor. Printre crengi şi printre frunze se zburătăcea păsăretul care îşi trimitea în toate părţile ciripitu-i blând şi molcomit parcă înadins, pentru a nu-i trezi pe cei adormiţi întru Domnul.

Świrski, Maszko, Połaniecki şi Osnowski luară pe umeri coşciugul îngust cu rămăşiţele pământeşti ale lui Bukacki şi porniră spre mormântul pregătit. Preoţii în cămăşi albe, care făceau ape-ape în lumina soarelui, mergeau înaintea coşciugului, în urma căruia păşeau femeile îmbrăcate în negru; cortegiul înainta încet pe aleile umbroase, în linişte, fără hohote de plâns şi lacrimile ce însoţesc de obicei înmormântările, doar cu gravitatea şi tristeţea ce li se aşternuse pe chipuri, ca umbra copacilor pe cavouri. În toate acestea era parcă o poezie plină de melancolie, şi sufletul sensibil al lui Bukacki ar fi resimţit farmecul acestei imagini îndoliate.

Ajunseră astfel la cavoul care avea forma unui sarcofag înălţat peste nivelul pământului, deoarece Bukacki îi spusese încă din timpul vieţii lui Świrski că nu vrea să fie depus într-o gropniţă. Coşciugul fu introdus uşor înăuntru prin uşa de fier, după care ochii femeilor se ridicară spre cer, buzele începură să şoptească rugăciuni şi, după o clipă, îl lăsară pe Bukacki în singurătatea cimitirului, foşnetul copacilor şi ciripitul păsărilor, milei lui Dumnezeu.

Doamna Emilia şi soţii Połaniecki se duseră după aceea la Litka; ceilalţi îi aşteptară în trăsuri înaintea bisericii, deoarece aşa dorise doamna Osnowska.

La mormântul Litkăi, Połaniecki avu prilejul să se convingă cât de mult această copilă, atât de iubită cândva, i se estompase în suflet, destrămându-se asemenea unei umbre. Odinioară, ori de câte ori venea la mormântul ei, se revolta împotriva morţii şi o condamna cu intensitatea durerii proaspete. Astăzi, însă, i se părea un lucru aproape natural ca ea să zacă aici în umbra acestor copaci, în acest cimitir; avea impresia că aşa trebuia să se sfârşească; încetase să mai fie pentru el o fiinţă reală, devenind doar o dulce amintire, suspin şi lumină, o amintire asemenea celor lăsate de muzică.

Poate că s-ar fi răzvrătit împotriva lui însuşi, dacă n-ar fi observat că doamna Emilia se ridicase, după ce rostise rugăciunea, cu faţa înseninată, cu o expresie de mare duioşie în ochi, dar fără lacrimi. Văzu totuşi că arată ca un om bolnav; se ridicase cu greutate clin genunchi şi, în timp ce mergea, se sprijinea într-un baston, începuse să sufere într-adevăr de o boală de şale, foarte gravă, care avea s-o ţintuiască la pat pentru câţiva ani, conducând-o spre mormânt.

Afară, la intrarea în cimitir, îi aşteptau soţii Osnowski; doamna îi invită pentru a doua zi seara la logodna lui Zawiłowski, iar după aceea, pe „cine vrea”, şi la Przytulów.

Świrski urcă împreună cu doamna Emilia în trăsura lui Połaniecki şi o vreme îşi puse în ordine impresiile în tăcere, apoi spuse:

— Ce ciudat! Astăzi am fost la înmormântare, iar mâine ne ducem la logodnă; ce coseşte moartea, seamănă iubirea, asta-i viaţa!

VI.

Zawiłowski ţinea morţiş ca logodna propriu-zisă să nu aibă loc seara, faţă de toată lumea, ci mai înainte, şi i se făcu pe plac, mai ales că şi domnişoara Castelli, care dorea ca

ceilalţi s-o vadă logodită deja, îi susţinu părerea, convingând-o astfel pe mătuşa Bronicz. Aşa se simţeau mai în largul lor, şi când invitaţii începură să sosească, îi întâmpinară ca o tânără pereche. Domnişoara Lineta iradia strălucirea fericirii. Rolul de logodnică i se părea fermecător, sporindu-i şi mai mult frumuseţea. Silueta-i zveltă avea ceva înaripat, pleoapele nu-i mai cădeau somnoroase peste ochi; pupilele erau luminoase, gura zâmbitoare, faţa împurpurată. Era atât de frumoasă, încât Świrski, când o văzu, nu se putut stăpâni să nu ofteze pe furiş de câteva ori după raiul pierdut, recăpătându-şi seninătatea gândurilor abia când îşi aduse aminte cântecul preferat: „Iar eu cânt, nu hohotesc, Fiindcă nu te mai iubesc!

Hei-la, la!”

De altfel, erau cu toţii impresionaţi de frumuseţea ei. Bătrânul domn Zawiłowski, care poruncise să fie adus în salon în fotoliul lui, îi reţinu mâinile şi un răstimp privi la ea, după care, uitându-se după fiica lui, comentă:

— Hm! E clar că „drăcoaica veneţiană” poate să sucească mintea cuiva, mai ales unui poet, deoarece se vorbeşte că acest soi de oameni au capul plin de gărgăuni.

Apoi se adresă tânărului logodnic şi-l întrebă:

— Ei, nu-mi mai răsuceşti grumazul că i-am zis „drăcoaica veneţiană”?

Zawiłowski izbucni în râs şi, înclinându-şi capul, îl sărută pe umăr:

— Nu, astăzi n-aş putea să răsucesc grumazul nimănui.

— Atunci, spuse bătrânul, bucuros pesemne de această dovadă de respect, să vă binecuvânteze Dumnezeu şi Maica Precista. Şi Maica Precista, zic, fiindcă grija ei e de căpetenie…!

Apoi începu să caute ceva la spate, în fotoliu, şi scoţând o cutie mare cu bijuterii, îi spuse Linetei:

— Asta-i din partea familiei Zawiłowski, să dea Dumnezeu s-o porţi cât mai multă vreme.

Castelka luă cutia şi îşi înclină silueta fermecătoare, vrând să-l sărute şi ea pe mână, dar bătrânul o luă de gât şi-l chemă pe tânărul logodnic:

— Vino şi tu!

Şi-i sărută pe amândoi pe frunte, mai tulburat decât voia să arate, spunând:

— Iubiţi-vă şi respectaţi-vă ca nişte oameni de treabă.

Domnişoara Lineta deschise apoi cutia în care, pe căptuşeala de catifea albastră, străluci un minunat colier împodobit cu diamante. Bătrânul repetă încă o dată apăsat, „Din partea familiei Zawiłowski”, vrând probabil să arate că o fată care se căsătoreşte cu un Zawiłowski, chiar dacă acesta nu are avere, tot nu face o afacere proastă. Dar nu-l mai ascultă nimeni, deoarece capetele femeilor: al domnişoarei Lineta şi al doamnei Osnowska, al doamnei Maszko, al doamnei Bigiel şi până şi al Maryniei, se aplecară asemenea unei cununi deasupra pietrelor care făceau ape-ape, şi o vreme toate îşi ţinură răsuflarea, înainte ca un murmur de admiraţie şi de laudă să întrerupă tăcerea.

— Nu e vorba de briliante! Exclamă doamna Bronicz, aruncându-se aproape în îmbrăţişarea bătrânului domn Zawiłowski, însă cum e darul, aşa e şi inima!

Dar bătrânelul se apără, repetând:

— Lasă-mă, doamnă, dă-mi pace…!

După care, cei de faţă se împărţiră în grupuri mai mici sau perechi. Logodnicii erau atât de preocupaţi de ei înşişi, încât nu mai vedeau pe nimeni; Osnowski şi Świrski se apropiară de Marynia şi de doamna Bigiel; Kopowski începu s-o distreze pe amfitrioană, iar Połaniecki pe doamna Maszko. Cât despre Maszko, se vede că voia să-l cunoască mai bine pe bătrânul Cresus, fiindcă îl blocase cu scaunul în aşa fel, încât să nu se mai poată apropia nimeni, şi adusese vorba despre vremurile de altădată şi cele de acum, care constituiau tema preferată a bătrânului…

Era însă prea abil, ca să fie în toate de partea lui. De altminteri, domnul Zawiłowski nu se arăta cu totul împotriva prezentului; din contră, pe de o parte, îl admira, pe de alta, recunoştea că merge spre bine din multe puncte de vedere, cu toate că nu-l putea înţelege prea bine. Maszko, însă, încerca să-i explice că totul trebuie să se schimbe pe lume, aşadar şi şleahta4, odată cu celelalte straturi.

— Eu, stimate domnule, îi spuse, mă ţin de pământ în virtutea unui instinct ereditar, acel ceva care-l trage înapoi pe omul care a plecat de la ţară, dar, administrându-mi moşia, sunt în acelaşi timp şi avocat, până la un punct din principiu, pentru că trebuie să ne avem reprezentanţii noştri şi în această ramură. Altminteri, am rămâne la bunul plac al unor oameni proveniţi din altă sferă, care adesea nu ne vor binele. Prin urmare, sunt nevoit să le dau dreptate acelor proprietari funciari de la noi care înţeleg foarte bine cum stau lucrurile şi preferă să-mi încredinţeze mie interesele lor. Unii dintre ei socotesc aceasta drept o datorie.

— Dragă domnule, prin barouri au fost întotdeauna oameni de-ai noştri, răspunse domnul Zawiłowski, dar în alte meserii, pe Dumnezeul meu, nu ştiu dacă un şleahtic poate să facă faţă. Aud mereu că trebuie să ne apucăm de toate, numai că lumea uită că a te apuca şi a izbuti sunt două lucruri deosebite. Arată-mi şi mie unul care s-ar descurca.

— Sigur, stimate domnule, iată şi un exemplu: Połaniecki care, ca asociat al Casei de comerţ şi consignaţie, a agonisit o avere apreciabilă, şi încă bani lichizi, pe care la o adică poate să-i pună pe masă numaidecât. Nici el nu poate tăgădui că sfaturile mele i-au fost adesea de folos, dar tot ce a făcut, a făcut cu ajutorul comerţului, îndeosebi cu cel de cereale.

— Ia te uită! Exclamă domnul Zawiłowski, uitându-se la Połaniecki şi holbându-şi ochii de mirare, a făcut avere într-

adevăr? Mă rog… Dacă-i din adevăraţii Połaniecki, e o familie bună.

— Iar celălalt, solid şi brunet, e pictorul Świrski.

— Îl cunosc, l-am întâlnit adesea în străinătate. Ei, dragă domnule, nici el nu se trage din fite-cine… Dar cred că el şi-a pictat banii, că de câştigat nu prea avea cum?!

— Da de unde! Îi spuse Maszko pe un ton confidenţial. Multe proprietăţi din Polonia nu aduc atâta venit, cât are el de pe urma acuarelelor.

— Ce mai e şi asta?

— Tablouri, pe care le pictează cu apă colorată…

— Poftim! Nici măcar în ulei!… Şi a făcut avere?… Dacă-i aşa, poate că şi ruda mea se va pricopsi cu versurile… Da, n-are decât să scrie! Eu, unul, n-am să i-o iau în nume de rău… Domnul Zygmunt5 era şleahtic, scria, şi nu ca să se afle în treabă. Domnul Adam6, la fel, şi-l cunoaşte toată lumea. Mai mult decât pe… Mda… Care se juca de-a democraţia7. Cum îl cheamă? Mă rog, n-are importanţă! Dumneata spui că timpurile se schimbă? Hm, fie!… N-au decât să se schimbe, dar cu ajutorul lui Dumnezeu, în bine.

— Lucrul de căpetenie, opină Maszko, e să nu blocăm capacităţile de acţiune şi capitalurile; cine procedează astfel, păcătuieşte împotriva colectivităţii.

— A, mă rog de iertare! Dumneata susţii că eu n-am voie să ţin sub cheie ce-i al meu, că trebuie să las sertarul deschis pentru hoţi?

Maszko zâmbi cu o umbră de superioritate şi, punându-şi mâna pe spătarul fotoliului, răspunse:

— Nu-i vorba de asta, stimate domn!

Şi începu să-i prezinte domnului Zawiłowski principiile economiei politice, pe care bătrânul le ascultă clătinând din cap şi repetând la răstimpuri: „Poftim! Asta-i ceva nou! Dar eu m-am descurcat şi fără ele!”.

Doamna Bronicz urmărea cu priviri înduioşate tânăra pereche, povestindu-i în acelaşi timp domnului Pławicki – care o urmărea, la rându-i, cu ochi nu mai puţin înduioşaţi

pe doamna Osnowska – despre anii tinereţii, convieţuirea cu Teodor şi nenorocirea care i-a lovit din cauza venirii pe lume înainte de vreme a urmaşului lor. Domnul Pławicki o asculta distrat, dar partenera neobosită, mişcată de propria povestire, spuse, în cele din urmă, cu glasul tremurător:

— Aşa că toată dragostea mea, speranţa şi credinţa sunt în Lineta! Dumneata mă înţelegi, fiindcă şi dumneata ai o fiică! Cât despre Lolo, gândeşte-te ce binecuvântare ar fi fost pentru noi dacă trăia, de vreme ce şi aşa, după ce s-a stins din viaţă, ne-a făcut atâta bine.

— Teribil de emoţionant! O întrerupse domnul Pławicki.

— O, da! Continuă doamna Bronicz. De câte ori, pe vremea seceratului, nu alerga soţul meu la mine, strigând: „Lolo monte!”8 şi trimitea toate forţele de muncă pe câmp. La alţii, grâul încolţea prin clăi, la noi niciodată. Da, da! Pierderea a fost cu atât mai mare, cu cât era ultima noastră speranţă! Soţul meu era un om în vârstă, şi pot să spun că a fost pentru mine cel mai bun ocrotitor, dar, după această nenorocire, numai ocrotitor.

— Aici nu-l mai înţeleg! Se miră domnul Pławicki. Hm, hm, nu-l înţeleg deloc…!

Şi deschizând gura, se uită ştrengăreşte la doamna Bronicz, care-l lovi uşor cu evantaiul şi-l dojeni:

— Nesuferiţi mai sunt bărbaţii ăştia! Pentru ei nu mai există nimic sfânt!

În acest timp, Świrski o întrebă pe Marynia:

— Cine-i acel autentic Perugino, persoana aceea palidă cu care vorbeşte soţul dumitale?

— O cunoştinţă de-a noastră, doamna Maszko. Nu i-ai fost prezentat?

— Ba da. Am cunoscut-o ieri, la înmormântare, dar i-am uitat numele. Ştiu doar că este soţia domnului care discută cu bătrânul domn Zawiłowski. Un Vannuchi adevărat!… Acelaşi calm şi aceeaşi paloare… Are linii foarte frumoase.

Continuând s-o examineze, adăugă:

— Faţa stinsă, dar liniile feţei în ansamblu sunt neobişnuite. Pare slabă, dar observă şi dumneata cum se desenează umerii şi spatele…

Marynia însă nu se mai uită la desenul oferit de umerii şi spatele doamnei Maszko, ci la soţul ei, şi pe faţă se răsfrânse deodată teama. Połaniecki tocmai se aplecase spre doamna Maszko şi-i spunea ceva ce Marynia nu putea să audă, deoarece şedeau prea departe, dar avu impresia că el priveşte la chipul acela stins şi în ochii aceia şterşi, aşa cum se uita câteodată la ea în timpul călătoriei de nuntă. Ah! Cât de bine cunoştea această privire! Inima începu să-i bată, ca şi când ar fi presimţit o mare nenorocire. Îşi spuse totuşi îndată: „Nu se poate, Stach nu s-ar înjosi astfel!” Cu toate acestea, nu se putea stăpâni să nu se uite la ei. Połaniecki spunea ceva cu mare însufleţire, iar doamna Maszko asculta cu indiferenţa-i de totdeauna. Marynia se gândi iarăşi: „Ce mi s-a mai năzărit! Vorbeşte vioi, ca de obicei, nimic mai mult!” Celelalte îndoieli i le împrăştie Świrski care, fie că îi observase neliniştea şi privirea cercetătoare, fie că nu-şi dădea seama de expresia de pe faţa lui Połaniecki, rosti:

— Cu toate acestea, ea nu spune nimic. Soţul dumitale se vede nevoit să întreţină conversaţia şi arată plictisit şi furios totodată.

Faţa Maryniei se lumină într-o clipă:

— O, ai dreptate! Cu siguranţă că Stach se cam plictiseşte, iar când se plictiseşte, se înfurie numaidecât.

Şi îşi recăpăta brusc buna dispoziţie. Acum ar fi dat colierul de diamante pe care bătrânul domn Zawiłowski îl dăruise Castelkăi, ca Stach să se apropie de ea, să poată să-i spună şi apoi să audă de la el un cuvânt de mângâiere. Într-adevăr, câteva minute mai târziu i se împlini dorinţa, întrucât domnul Osnowski se apropie de doamna Maszko. Połaniecki, în schimb, se ridică, pe drum îi spuse câteva cuvinte doamnei Osnowska, în timp ce aceasta vorbea cu Kopowski, apoi se aşează lângă soţia lui.

— Vrei să-mi spui ceva? O întrebă.

— Stach, ce ciudat! Se miră Marynia, pentru că tocmai te chemam în gând, iar tui ai simţit şi ai venit.

— Vezi ce fel de soţ sunt eu! Îi răspunse zâmbind. În realitate, motivul este foarte simplu: am văzut că te uiţi la mine, mi-a fost teamă că ţi s-a întâmplat ceva, şi am venit.

— Mă uitam, fiindcă îmi era dor de tine.

— Iar eu am venit pentru că îmi era dor de tine. Cum te simţi? Spune sincer, poate că vrei să mergem acasă?

— Nu, Stach, mă simt foarte bine, pe dragostea mea! Vorbeam cu domnul Świrski despre doamna Maszko şi mă distram de minune.

— Cred că aţi bârfit-o. Acest artist recunoaşte că are limba ascuţită.

— Dimpotrivă, răspunse Świrski. De astă dată m-am mulţumit să-i admir figura. Mai târziu va veni şi rândul limbii ascuţite.

— Chiar aşa, acceptă Połaniecki, doamna Osnowska zice că nu are o faţă frumoasă, ceea ce înseamnă, că lucrurile stau tocmai invers. Aha, Marychna, hai să-ţi spun ceva despre doamna Osnowska.

Aplecându-se spre soţie, îi spuse în şoaptă:

— Ştii ce l-am auzit spunând pe Kopowski în timp ce mă apropiam de tine?

— Ei, era ceva amuzant?

— Depinde, l-am auzit când îi spunea Anetkăi „tu”.

— Stach!

— Pe dragostea mea! I-a spus: „Aşa eşti tu întotdeauna!”

— Poate că a repetat cuvintele cuiva.

— N-am idee! Poate că da, poate că nu. Cu ani în urmă, se pare că se iubeau.

— Aş, să-ţi fie ruşine!

— Asta să le-o spui lor, mai ales doamnei Aneta.

Marynia, care ştia prea bine că destrăbălarea există cu adevărat, dar socotind-o mai degrabă o teorie franţuzească de prin cărţi şi neaşteptându-se s-o întâlnească la tot pasul

şi în practica vieţii, începu să se uite la doamna Aneta cu mirare, cu acea curiozitate uriaşă cu care femeile cinstite se uită la cele ce au curajul să se abată de la drumul larg pe cărări lăturalnice. Avea totuşi o fire prea dreaptă, ca să creadă dintr-o dată în rău, şi nu-şi putea închipui că între cei doi poate exista ceva într-adevăr, fie şi pentru că avea în vedere prostia faimoasă a lui Kopowski. Oricum, observă că vorbeau cu foarte multă însufleţire.

Aşezaţi mai la o parte, între o mare vază de porţelan şi pian, doamna Aneta şi Koposio nu numai că discutau cu vioiciune, dar se certau de-a binelea de vreun sfert de oră.

După trecerea lui Połaniecki, doamna Osnowska îi spuse întrucâtva neliniştită:

— Mă tem că a auzit ceva. Tu n-ai grijă niciodată.

— Sigur, totdeauna e numai vina mea! Dar cine-ţi repetă întruna: fii prudentă?

Într-adevăr, din acest punct de vedere, unul era vrednic de celălalt; el, pentru că nu era în stare să prevadă nimic din cauza prostiei, iar ea, fiindcă împingea imprudenţa până la sfidare. Două persoane le cunoşteau taina de pe acum, iar altele puteau s-o ghicească, şi era nevoie de orbirea totală a lui Osnowski, ca să nu se bănuiască nimic. Dar ea tocmai pe asta conta.

În acest timp, Kopowski se uită la Połaniecki şi spuse:

— N-a auzit nimic.

După care reveni la discuţia dinainte, de astă dată, însă, începu să vorbească mai încet şi în limba franceză:

— Dacă m-ai iubi, te-ai purta altfel cu mine, dar pentru că nu mă iubeşti, nu înţeleg de ce ţi-e frică.

Spunând acestea, îşi întoarse spre ea ochii-i minunaţi, inexpresivi, iar ea îi răspunse iritată:

— Te iubesc sau nu, dar cu Castelka niciodată! Pricepi? Niciodată! Aş prefera mai degrabă cu oricare alta! Deşi, dacă m-ai iubi cu adevărat, nu te-ai mai gândi la căsătorie.

— Nu m-aş gândi dacă te-ai purta altfel.

— Patientez! 9

— Da! Până la moarte? Dacă mă însuram cu Castelka, am fi fost aproape unul de celălalt.

— Îţi repet, niciodată!

— Bine, dar de ce?

— Tu nu poţi înţelege. În definitiv, Castelka e logodită, aşa că n-are rost să mai discutăm.

— Tu însăţi m-ai îndemnat să mă prefac că-i fac curte, iar acum îmi faci reproşuri. La început, nu mă gândeam la nimic, dar mai târziu mi-a plăcut, recunosc. Ea le place tuturor şi, afară de asta, este şi o partidă bună.

Doamna Osnowska începu să-şi frământe batista între degete.

— Îndrăzneşti să-mi spui în faţă că ţi-a plăcut? Atunci alege: eu sau ea?

— Tu, se înţelege, dar cu tine nu mă pot căsători, iar cu ea puteam, deoarece am văzut foarte bine că şi eu îi plăceam ei.

— Dacă ai înţelege mai bine femeile, te-ai bucura că nu ţi-am îngăduit să te căsătoreşti cu ea. Tu n-o cunoşti. E rece ca gheaţa şi are o fire rea. Nu pricepi oare că ţi-am spus să-i faci curte numai de ochii lumii şi ai lui Józio? Altminteri, cum ai fi putut să vii în fiecare zi la noi?

— Aş înţelege eu, dacă te-ai purta altfel.

— Nu-mi mai încurca planurile. Vezi doar că am aranjat lucrurile în aşa fel, încât portretul tău să rămână neterminat şi să poţi să vii la Przytulów. Mai târziu, o să vină acolo şi Stefcia Ratkowska, o rudă îndepărtată a lui Józio. Înţelegi? Poţi să te prefaci că-ţi place, iar eu am să-i bag în cap lui Józio tot ce am să vreau. Astfel, vei putea să rămâi la Przytulów. I-am şi scris domnişoarei Ratkowska. Nu e prea frumoasă, dar e drăguţă.

— Să mă prefac mereu şi să nu capăt nimic.

— Acum aş vrea să-ţi spun să nu mai vii.

— Anetka!

— Atunci, ai răbdare! Nu pot să fiu supărată pe tine multă vreme. Acum însă, du-te. Du-te şi ţine-i companie doamnei

Maszko.

Doamna Osnowska rămase singură. Un timp, îl urmări din ochi pe Kopowski, simţind că supărarea i se topeşte treptat într-o mare duioşie. Cu cravata-i albă şi tenul închis, era atât de ucigător de frumos, încât nu se mai sătura privindu-l. Lineta era logodită cu altul, dar gândul că această rivală a ei de fiecare zi l-ar fi putut avea nu numai ca soţ, ci şi ca amant, i se părea şi acum de-a dreptul insuportabil. Când îi spusese lui Kopowski că ar prefera să se apropie de oricare alta, dar nu de Castelka, doamna Aneta mărturisise adevărul. Situaţia avea pentru ea o importanţă dublă; pe de o parte, nutrea o slăbiciune uriaşă pentru acest Endymion10 slab de minte, iar pe de alta, era în joc amorul propriu. Firea ei nu putea îngădui aşa ceva. Unele înclinaţii estetice, pe care ea le considera superioare şi în consonanţă cu natura greacă, care însă în fond erau pur şi simplu mărunte, îi ţineau loc de morală şi conştiinţă. Din cauza acestor înclinaţii rămăsese vrăjită de farmecul irezistibil al lui Kopowski, având însă numai o imaginaţie fulminantă, contracarată de un temperament cu totul rece, prefera, cum ghicise intuitiv Zawiłowski, să se joace cu răul, decât să se înfrupte din el. De altfel, conducându-se după principiul „Eu sau nimeni altcineva!” era gata să meargă până la ultimele consecinţe pentru a împiedica unirea lui Kopowski cu Lineta: mai ales că observase că Lineta, cu toate „opiniilele” ei despre Kopowski, cu toată ironia cu care vorbea despre el, şi glumele pe care le făcea pe seama lui, era fascinată şi ea de frumuseţea lui excepţională, glumele ei nefiind decât o hârjoană care exprima o atracţie reală, întrucât preferinţele ei erau identice. Nu realizase, însă, că din această pricină, îi stăruia în adâncul sufletului un fel de dispreţ pentru Lineta.

Înainte de toate, voia s-o învingă, şi, cu ajutorul lui Zawiłowski, izbutise de minune. Ştia că fata n-avea să se împotrivească îndemnurilor ei şi omagiilor unui om acoperit de faimă. În acest fel, îl păstra pe Kopowski pentru ea,

organizându-şi în plus unul din acele spectacole de toată frumuseţea, după care sunt ahtiate toate femeile dornice mai mult de impresii decât de sentimente. Iar dacă vreodată faimosul Zawiłowski se va plictisi cu vremea de soţia lui şi va dori să-şi caute o Beatrice, poate că va găsi-o pe ea… Oamenilor care au puterea să transmită memoriei semenilor şi admiraţiei secolelor un nume iubit, nu li se refuză aproape nimic. Doamna Aneta nu-şi limpezise până acum aceste intenţii de viitor, avea totuşi sentimentul ceţos că atunci triumful ei ar fi deplin.

Triumfa, fireşte, şi acum, deoarece totul se întâmplase după voia ei. Doar Kopowski o supăra. Fusese convinsă că el este aproape un obiect al ei, iar acum observa că, în măsura în care el era în stare să înţeleagă ceva, ajunsese la concluzia că sporul în dragoste nu dă nici o bătaie de cap, şi Aneta ar face mai bine să nu-i tot pună beţe în roate Linetei. Era atât de iritată, încât în unele momente se gândea cum să-l pedepsească; deocamdată era bucuroasă că Lineta părea într-adevăr îndrăgostită cu totul de Zawiłowski al ei, ceea ce pentru Kopowski era pe cât de neînţeles, pe atât de neplăcut.

Asemenea gânduri i se perindau acum prin minte cu iuţeala fulgerului, în această etapă de singurătate. Şiragul lor fu întrerupt, în sfârşit, de servirea cinei. Osnowski, care voia ca toţi ceilalţi s-o divinizeze pe soţia lui, aşa cum o diviniza el, şi căruia i se părea foarte nimerit ce-i spusese lui Zawiłowski despre viaţa într-o căsnicie, avu nefericita idee să se repete la primul toast, urându-le lui Zawiłowski şi Linetei să fie tot atât de fericiţi cum erau el şi Aneta. Privirile lui Zawiłowski şi ale lui Połaniecki se îndreptară fără voie spre frumoasa doamnă care se uită cercetător la Połaniecki şi îndoielile amândurora se spulberară în aceeaşi clipă, adică ea căpătă certitudinea că Połaniecki îi auzise, iar el că frumosul Kopowski nu citase vorbele cuiva, ci-i spusese ei „tu”. Doamna Aneta îşi dădu seama că Połaniecki discutase despre aceasta cu Marynia, deoarece văzuse că

după trecerea lui, o priviseră un răstimp cu mare curiozitate. Acest gând o umplu de furie şi de dorinţa de a se răzbuna, distrăgându-i atenţia, astfel că ascultă absentă celelalte toasturi pe care le închinară soţul ei, bătrânul domn Zawiłowski, domnul Pławicki şi, la sfârşit, Bigiel.

După cină, i se năzări deodată să organizeze un dancing-party, şi „Józio”, ascultător ca totdeauna la fiecare semn al ei şi stimulat întrucâtva după cină, îi sprijini propunerea cu însufleţire. Marynia nu putea să danseze, dar afară de ea mai erau cinci femei tinere: domnişoara Lineta, doamna Osnowska, doamna Bigiel, doamna Maszko şi domnişoara Zawiłowska. Cea din urmă declară într-adevăr că nici ea nu dansează, dar pentru că şi aşa se spunea despre ea că nu dansează, nu vorbeşte, nu mănâncă şi nu bea, refuzul ei nu le strică pofta celorlalţi. Osnowski, care se afla într-o dispoziţie excelentă, opină că „dansul era necesar pentru ca Ignaś s-o poată îmbrăţişa pe Linetka, deoarece până acum mai mult ca sigur că nu cutezase”.

Se arătă totuşi că Zawiłowski nu putea să profite de bunele intenţii ale domnului Osnowski, fiindcă nu dansase niciodată în viaţă şi nu era în stare să-şi mişte picioarele, lucru care le uimi şi le jigni întrucâtva pe doamna Bronicz şi pe domnişoara Linetka. Kopowski, în schimb, poseda această artă cum nu se poate mai bine, aşa că el începu dansul cu domnişoara Lineta, în calitatea ei de eroină a serii. Alcătuiau o pereche splendidă, şi ochii tuturor se îndreptară fără voie spre ei. Zawiłowski fu nevoit să privească astfel cum căpşorul ei bălai se înclină pe umărul lui Kopowski, cum piepturile lor se apropie şi cum amândoi, învârtindu-se în tactul valsului cântat de Bigiel, se unesc în armonia mişcărilor, contopindu-se parcă până la un punct într-un întreg. În timp ce se uita la ei, se înfurie, fiindcă înţelese că există ceva ce el nu ştie, ceva care o lega pe Lineta de ceilalţi, despărţind-o de el. Colac peste pupăză, îi auzi pe cei din jur vorbind despre frumuseţea perechii care dansa; Świrski, care şedea lângă el, spuse:

— Ce exemplar frumos! Dac-ar exista şi hurii-bărbaţi ar putea fi o hurie în raiul feminin al lui Mahomed.

Valsară îndelung; în tonurile dansului şi în mişcările lor era parcă o moleşeală adormitoare care-l stârnea şi mai mult pe Zawiłowski, amintindu-i versul lui Byron despre vals, pe cât de cinic, pe atât de adevărat. În cele din urmă, pierzându-şi răbdarea, începu să se întrebe: „Când o să-i dea drumul măgarul ăsta?” Se temea ca Lineta să nu se obosească prea mult.

În sfârşit, „măgarul” o lăsă în celălalt capăt al salonului şi o luă îndată la dans pe doamna Osnowska. Lineta alergă la logodnicul ei şi, aşezându-se alături, comentă:

— Dansează bine, într-adevăr, dar prea ţine să iasă în evidenţă; de altfel, cu altceva nici n-ar avea cu ce. A dansat prea mult cu mine. Am obosit puţin şi-mi bate inima… Aş vrea să pui şi dumneata mâna, să vezi cât de tare bate… Dar nu se cuvine! Ce ciudat, că doar acum e proprietatea dumitale…

— A mea!… Confirmă Zawiłowski, întinzând mâna spre ea. Linetka, nu-mi mai spune „dumneata”.

— Proprietatea ta, repetă în şoaptă.

Şi nu-şi mai retrase mâna, o lăsă însă puţin în jos, de-a lungul rochiei, ca să nu-i vadă lumea.

— Am fost gelos pe el, rosti Zawiłowski, strângându-i degetele cu patimă.

— Vrei să nu mai dansez deloc astă seară? Mie îmi place, dar prefer să stau lângă tine…

— Adorata mea!

— Nu sunt decât o fată proastă din lumea-bună, dar vreau să fiu vrednică de tine. Muzica îmi place foarte mult… Chiar şi valsurile… Şi polcile. Mă impresionează atât de mult… Ce frumos cântă domnul Bigiel!… Ştiu şi eu, fireşte, că există alte lucruri superioare valsului. Ţine-mi batista şi lasă-mi mâna o clipă. E mâna ta, dar trebuie să-mi aranjez puţin părul. Dacă mai dansez şi eu din când în când, nu e rău, nu-i aşa? Dar dacă ţie nu-ţi place, n-o să mai dansez, fiindcă eu

sunt o făptură ascultătoare. Am să învăţ să citesc în ochii tăi şi, după aceea, am să fiu ca apa care răsfrânge şi cerul înnourat şi vremea senină. Mă simt atât de bine lângă tine!… Uite ce frumos dansează ceilalţi.

Lui Zawiłowski nu-i mai ajungeau cuvintele; numai într-un singur fel putea să-i arate ce simte pentru ea – să-i cadă la picioare. Ea, însă, i-l arătă pe Połaniecki care tocmai dansa cu doamna Maszko şi începu să-i admire:

— Fără îndoială, el dansează mai bine decât domnul Kopowski, spuse cu ochi strălucitori. Iar ea pare, atât de uşoară! O, aş vrea măcar o dată să dansez cu el… Dacă tu îmi dai voie…

Zawiłowski, care nu era deloc gelos pe Połaniecki, răspunse:

— Ori de câte ori vrei tu, comoara mea. Ţi-l trimit numaidecât!

— Ah, ce frumos dansează, ce frumos! Iar valsul ăsta seamănă cu un fior plăcut. Plutesc, nu dansează.

De aceeaşi părere era şi Marynia care, urmărind cu privirea perechea care dansa, încerca un sentiment şi mai penibil decât Zawiłowski mai înainte, fiindcă i se păru de câteva ori că Połaniecki se uită la doamna Maszko la fel cum se uitase şi atunci când Świrski remarcase că se plictiseşte sau e furios. Acum, însă, asemenea presupunere era imposibilă. Câteodată, cei doi dansatori treceau pe lângă Marynia şi atunci vedea foarte bine cum braţul lui strânge cu putere mijlocul doamnei Maszko, iar răsuflarea lui îi învăluie, gâtul, cum îi freamătă nările şi privirile îi alunecă peste bustul dezgolit. Toate acestea puteau fi lucruri fără însemnătate pentru ceilalţi, dar nu şi pentru Marynia care ştia să-i citească pe faţă ca într-o carte. Lumina lămpilor începu să se întunece brusc în ochii ei, înţelese că a nu fi fericită este cu totul altceva decât a fi nefericită. Această stare dură puţin, cât o măsură de vals ori un minut în care inima se strânge şi încetează să bată, dar fu de ajuns pentru presentimentul că viaţa lor ar putea să se

poticnească în viitor, transformând dragostea de acum într-o părere de rău amară şi dispreţuitoare. Această presimţire o umplu de spaimă.

O evită o clipă, ascunzându-se parcă în spatele unei perdele, dincolo de care se iviră pe neaşteptate mizeria şi meschinăria firii omeneşti, viaţa în toată goliciunea ei. Nu se întâmplase încă nimic, absolut nimic, dar doamna Połaniecka întrezări că poate să vină o vreme în care încrederea în soţul ei să se destrame ca fumul.

Încerca să se apere de îndoielile care o năpădeau. Voia să se convingă că ei se află sub impresia dansului, nu a dansatoarei. Prefera să nu-şi creadă ochilor. O cuprindea ruşinea pentru acel „Stach”, de care fusese atât de mândră până acum, şi lupta din răsputeri cu acest simţământ, înţelegând că sunt în joc lucruri foarte importante şi din acest mărunţiş, din această vină a lui, până acum inexistentă, pot să decurgă urmări care să se răsfrângă asupra viitorului căsniciei.

Lângă ea răsună deodată glăsciorul batjocoritor al doamnei Osnowska:

— Ah, Marynia, pe soţul tău şi pe doamna Maszko parcă natura i-a creat înadins ca să valseze împreună. Ce mai pereche!

— Chiar aşa! Răspunse cu efort vizibil doamna Połaniecka.

Iar doamna Aneta ciripi mai departe:

— Se potrivesc de minune. Eu, în locul tău, aş fi puţin geloasă… Tu nu? Nu eşti geloasă? Eu sunt sinceră şi recunosc că aş fi. Cel puţin aşa eram cândva. O, ştiu doar că Józio mă iubeşte, dar bărbaţii îşi au micile lor fantezii chiar atunci când iubesc. Ei nu suferă deloc şi nu văd sau nu vor să vadă că pe noi ne doare inima. Chiar cei mai buni dintre ei se poartă aşa. Józio? Aşa-i, e un soţ model, crezi că eu nu-l cunosc? Acum m-am obişnuit şi deseori mă apucă râsul, pentru că sunt atât de neîndemânatici!… Eu ştiu imediat când Józio începe să-şi facă de cap, şi ştii după ce?

Marynia se uita mereu la soţul ei, care între timp îşi schimbase partenera, luând-o la dans pe domnişoara Lineta. Încercă deodată o uşurare nespusă, deoarece i se părea că Stach dansează şi cu domnişoara Lineta cu aceeaşi expresie întipărită pe faţă. Bănuielile ei începură să pălească, se gândi, în schimb, că dacă se îndoise de el pe nedrept, ea era cea josnică. Nu-l mai văzuse niciodată dansând şi-i trecu prin minte că dansează întotdeauna la fel.

În acest timp, doamna Osnowska îşi repetă întrebarea:

— Ştii cum îmi dau seama când Józio începe să-şi facă de cap?

— Cum? Se interesă Marynia mai relaxată.

— Hai să te învăţ şi pe tine. Când se simte cu conştiinţa încărcată, începe să-i bănuiască îndată pe ceilalţi şi-mi împărtăşeşte observaţiile lui, ca să-mi abată atenţia în altă parte. Bietul Jozisko! Asta-i metoda lor. Cum mai mint cu toţii, chiar şi cei mai buni dintre ei!

Spunând acestea, se depărtă cu convingerea că făcuse o mutare foarte abilă pe tabla de şah a relaţiilor mondene. Până la un punct, era într-adevăr o mutare abilă. Gândurile Maryniei se învălmăşiră. Nu ştia ce să mai creadă despre toate acestea. O cuprinse o mare oboseală fizică. „Sunt bolnavă, îşi spuse, surescitată, şi Dumnezeu ştie ce mi se mai năzare”. Senzaţia de sfârşeală se accentua tot mai mult. Revedea acum în minte cu febrilitate întâmplările serii. Soţul ei îi vorbise despre doamna Aneta ca despre o femeie necredincioasă, iar aceasta îi vorbise la fel despre toţi bărbaţii; el o privise cu ochi vinovaţi pe doamna Maszko, iar doamna Osnowska îi spusese „tu” lui Kopowski. La acestea se adăugau perechile dansatorilor, ritmul uniform al valsului, capetele îndrăgostiţilor, în sfârşit, furtuna care se dezlănţuise afară. Ce impresii haotice, ce fantasmagorii. „Sunt bolnavă!” repetă Marynia în gând, simţind totodată că liniştea o părăseşte şi că această seară este una dintre serile proaste din viaţa ei. Voia foarte mult

să se ducă acasă, dar, parcă spre necazul ei, afară ploua torenţial. „Acasă, acasă!” Dacă măcar Stach i-ar spune o vorbă bună, din inimă! Numai să nu-i mai vorbească despre doamna Osnowska sau despre doamna Maszko, ci despre ceva care-i priveşte doar pe ei doi, la care ţin amândoi foarte mult.

„Ah, cât sunt de obosită!”

Połaniecki se apropie şi, la vederea chipului ei palid, simţi o compasiune adâncă pentru ea; inima lui bună nu putea rămâne indiferentă la cele ce se petreceau cu ea;

— Săraca de tine, îi spuse, e timpul să te culci; numai să mai stea ploaia. Nu ţi-e frică de tunete, nu-i aşa?

— Nu, aşează-te lângă mine.

— E o furtună de vară, o să treacă numaidecât. Ce somnoroasă eşti!

— Poate că nu trebuia să vin. Stach, eu am foarte mare nevoie de linişte.

Połaniecki nu prea avea conştiinţa curată şi era furios pe sine însuşi. Nu-i trecu prin minte că ceea ce-i spune ea despre linişte se putea referi şi la el, la tentaţia şi purtarea lui faţă de doamna Maszko, dar intui deodată că dacă ea ar ghici ceva, liniştea ei ar fi distrusă odată pentru totdeauna din vina lui, şi pentru că nu era un om înrăit, îl cuprinse teama şi căinţa.

— Ducă-se dracului toate dansurile! Spuse. O să stau acasă, să-mi păzesc ce-i al meu.

Era atât de sincer, încât ea, care-l cunoştea atât de bine, nu se mai îndoi nici o clipă. De aceea, simţi o mare uşurare.

— Când stai lângă mine, îi spuse, parcă nu mai sunt chiar atât de obosită. Mai înainte îmi era rău. Aneta şedea alături de mine, dar ce-i pasă ei de mine! Omul bolnav are nevoie să simtă lângă el pe cineva drag şi de nădejde. Poate că ai să mă certi pentru ceea ce am să-ţi mărturisesc, fiindcă e ciudat să spui asemenea lucruri în casa unor oameni străini, la o petrecere, şi la atâta vreme după cununie, aşa că

înţeleg şi eu că nu prea mă port cum trebuie, dar am într-adevăr nevoie de tine, pentru că te iubesc foarte mult.

— Şi eu te iubesc, făptură scumpă, o linişti Połaniecki care în clipa aceea avea impresia că numai dragostea pentru ea poate fi cinstită şi sigură.

Între timp, ploaia se mai domolise, doar fulgerele continuau să brăzdeze întunericul, albind la intervale scurte ferestrele vilei. Bigiel, care cântase la sfârşit un preludiu de Chopin, vorbea acum cu domnişoara Lineta şi cu Zawiłowski despre muzică şi, gândindu-se temeinic la ideea lui, rosti:

— Bukacki născocea tot felul de categorii şi tipuri de femei, eu însă mă ţin de criteriul meu muzical. Există femei care iubesc muzica numai cu sufletul lor, dar sunt şi dintre cele care o iubesc doar de formă, şi de acestea mi-e frică.

Un sfert de oră mai târziu, furtuna de vară încetă şi cerul se înseninã; musafirii familiei Osnowski începură să plece acasă. Numai Zawiłowski rămase mai mult decât ceilalţi, ca să-i poată spune „Noapte bună!” domnişoarei Lineta între patru ochi.

Temându-se pentru Marynia, Połaniecki îi porunci vizitiului să meargă la pas. În mintea ei obosită, stăruia imaginea soţului dansând cu doamna Maszko, iar în urechi îi răsunau cuvintele doamnei Osnowska: „Ah, cum mai mint cu toţii, până şi cei mai buni dintre ei!” Połaniecki îi înconjurase umerii cu braţul şi o ţinu tot drumul rezemată de el, aşa că neliniştea ei începu să se topească treptat. Voia din tot sufletul să-i pună o întrebare cu ajutorul căreia să-i poată ghici zbuciumul şi s-o liniştească. După o clipă, însă, se gândi: „Dacă nu m-ar iubi, nu s-ar arăta atât de grijuliu. Mai degrabă ar putea fi crud, decât să se prefacă. Azi nu-l mai întreb nimic”.

Iar Połaniecki, înrâurit se vede de gândurile care i se perindau prin minte şi de convingerea că numai ea poate constitui pentru el iubirea legiuită şi adevărata fericire, se aplecă şi o sărută uşor pe obraz.

„N-o să-l mai întreb nici mâine”, îşi spuse Marynia, sprijinindu-şi capul de umărul lui.

Pentru ca după o clipă să se hotărască: „N-o să-l mai întreb niciodată!”

Şi oboseala fizică şi sufletească începu s-o toropească, astfel că, înainte de a ajunge acasă, ochii i se închiseră şi adormi pe umărul lui Połaniecki.

În acest timp, doamna Bronicz se afla în salon privind spre uşa de sticlă a balconului, în care logodnicii ieşiseră pentru o clipă, ca să respire aerul împrospătat de ploaie şi să-şi spună „Noapte-bună!” fără martori. După furtună, noaptea se luminase, împrăştiind arome de frunze ude, şi spuzindu-se de stele scăldate parcă în picăturile de ploaie şi zâmbitoare printre lacrimi. Un răstimp, rămaseră tăcuţi, apoi începură să-şi spună că se iubesc din toată inima, şi Zawiłowski îşi ridică mâna pe care strălucea verigheta şi spuse:

— Iubita mea scumpă! Mă uit la acest inel şi nu mă mai satur privindu-l. Până acum aveam impresia că totul nu-i decât un vis şi abia acum îndrăznesc să mă gândesc că tu vei fi cu adevărat a mea.

Lineta îşi alătură mâna de a lui, în aşa fel ca verighetele să fie una lângă alta, şi răspunse visătoare:

— Aşa-i! Acum nu mai există Lineta de altădată, ci doar logodnica ta; ne aparţinem unul altuia pentru toată viaţa şi mi se pare de-a dreptul ciudat că aceste două verighete au atâta putere, de parcă ar avea ceva în ele.

Inima lui Zawiłowski se umplu de o dulceaţă tihnită, de fericire.

— Într-adevăr, aşa este – o asigură – deoarece în fiecare verighetă există un suflet care se oferă în schimbul altuia… Pe această făgăduială de aur se clădeşte tot ce înseamnă în om: vreau, iubesc şi promit…!

Domnişoara Lineta repetă asemenea unui ecou abia auzit:

— Vreau, iubesc şi promit…

Atunci el o îmbrăţişă şi o strânse îndelung la piept, apoi începu să-şi ia rămas bun. Răpit însă de dragoste şi de zborul inimii, făcu din această despărţire un adevărat ritual de cinstire şi adoraţie.

Spuse deci „noapte bună” mâinilor acestora binecuvântate, care-i dăruiseră atâta fericire, inimii care-l îndrăgise, gurii care-i împărtăşise iubirea, ochilor preacuraţi care-i răsfrânseseră sentimentele… Până când sufletul întreg i se schimbă parcă într-o aură luminoasă în jurul făpturii mai scumpe decât orice pe lume, a capului divinizat…

— Noapte bună…!

În curând, doamna Bronicz şi domnişoara Castelli rămaseră singure în salon.

— Ai obosit, copila mea? Întrebă doamna Bronicz privind la faţa trezită parcă din somn a Linetei.

Iar domnişoara Castelli răspunse:

— Ah, mătuşică, mă întorc într-adevăr din stele, dar drumul până acolo este atât de lung…!

VII.

Zawiłowski putea să-şi spună că şi poeţii au câteodată o stea norocoasă. Ce-i drept, de când se logodise cu domnişoara Castelli îi trecuse adesea prin minte că acum va trebui să se gândească la mijloacele băneşti cu care să-şi aranjeze o locuinţă şi să facă faţă cheltuielilor cununiei şi ale nunţii, dar fiind în primul rând îndrăgostit şi neavând nici cea mai mică idee despre asemenea lucruri, îşi închipuise totul doar ca pe o nouă dificultate de viaţă, pe care trebuie s-o rezolve; trecuse peste atâtea în viaţă, încât, încrezându-se în forţele lui, credea că se va descurca şi de astă dată, dar în ce fel anume, nu se întrebase.

Se gândeau însă alţii în locul lui. Bătrânul domn Zawiłowski, căruia, cu tot respectul pentru genii, nimic nu-i zdruncinase convingerea că fiecare poet trebuie să fie cam împrăştiat, îl chemă pe Połaniecki să se sfătuiască împreună şi-i declară:

— Îţi spun deschis că băiatul ăsta îmi place, pentru că tatăl lui a fost, să-mi fie iertat, o mare haimana; nu mai ştia, domnule, de nimic, numai cărţile de joc, femeile şi caii!… Şi-a primit însă răsplata. Dar tânărul n-a semănat cu el şi nu numai că nu şi-a terfelit numele, dar l-a şi acoperit de faimă. Eh, ceilalţi nu prea m-au obişnuit cu astfel de situaţii, aşa că, să mă ţină Dumnezeu, n-am să-l uit, dar aş vrea să fac ceva pentru el acum; deşi îmi este rudă de departe, tot rudă se cheamă şi poartă acelaşi nume, iar asta-i temelia!

Połaniecki îi răspunse:

— Noi ne-am gândit, numai că e destul de dificil. Când i se aminteşte de ajutor, i se urcă ambiţia la cap, încât până şi cel mai îngăduitor dintre oameni îşi pierde răbdarea.

— Poftim… Uite ce mândru e! Îl întrerupse domnul Zawiłowski cu o plăcere vizibilă.

— Întocmai. În întreprinderea noastră el are în grijă registrele şi corespondenţa nu prea de multă vreme, dar l-am îndrăgit din toată inima, aşa că şi eu, şi asociatul meu i-am oferit credit; i-am spus: „Ia câteva mii de ruble pentru cheltuieli şi aranjarea locuinţei, şi timp de trei ani o să ne dai banii pe care-i vei obţine din vânzarea cărţii”. N-a vrut. Ne-a spus că are încredere în logodnica lui, care se va plia fără îndoială pe posibilităţile existente, şi n-a primit nimic. Osnowski a vrut şi el să-l ajute, dar l-am făcut să renunţe, ştiind că nu va izbuti nimic… Va fi deci o treabă dificilă.

— Poate că are şi el ceva?

— Are şi nu are. Abia acum am aflat că i-au rămas de la mama lui peste zece mii de ruble, dar cu dobânda îşi întreţine tatăl la casa de nebuni, iar de capital nu se atinge. Că nu cheltuieşte nimic din aceşti bani, e sigur, fiindcă înainte de a începe să lucreze la noi, a îndurat asemenea mizerie, încât aproape că murea de foame, dar n-a luat o para din capital. Atât e de hotărât. Aşa că înţelegi şi dumneata, stimate domn, de ce îl preţuim atâta. Se pare că acum scrie ceva şi socoteşte că astfel va face faţă

cheltuielilor. Se prea poate. Numele lui înseamnă mult acum.

— Eh, asta-i vrabia de pe gard! Spuse domnul Zawiłowski. Şi zici că numele lui înseamnă mult?… Mă rog, dar vorbeşti de pielea ursului din pădure!

— Nu întru totul, numai că nu va face rost de bani prea repede.

— Ei, a făcut nazuri cu voi, pentru că îi sunteţi nişte străini, dar eu sunt rudă cu el.

Połaniecki clătină din cap:

— Suntem nişte străini, într-adevăr, dar îl cunoaştem mai de mult decât dumneata, aşa că-l cunoaştem mai bine.

Domnul Zawiłowski, neobişnuit să i se împotrivească cineva, începu să-şi mişte mustăţile albe şi să gâfâie nemulţumit. Era pentru prima dată în viaţă când îşi bătea capul ca un ins căruia voia să-i dea bani, să binevoiască să-i primească. Asta îl uimea, îi făcea plăcere şi-l înfuria totodată. Acum îşi aducea aminte, deşi nu-i mai spuse lui Połaniecki, de câte ori plătise poliţele semnate de tatăl tânărului, şi ce poliţe! Iată însă că aşchia sărise atât de departe de copac, încât acum se ivise alt necaz, cu totul neaşteptat.

— Ei, spuse după o clipă, poate că Dumnezeu, milostivul, face ca generaţiile mai tinere să se schimbe atât de mult, că pas să te mai apropii de ele…!

Faţa i se lumină deodată de o bucurie nespus de cumsecade. Optimismul sănătos, care-i stăruia în adâncul sufletului, aflând argumente reale, pentru propria îndreptăţire, îi umplu inima cu imagini vesele.

— Poftim, diavole, şi vino-i de hac, rosti, că parcă-i de piatră!… Sunt capabile, haimanalele! Îndârjite în muncă! Şi de caracter, da, asta-i, de caracter!

Aici îşi holbă ochii şi, clătinând din cap, îşi ţuguie buzele ca pentru a fluiera în semn de admiraţie, apoi adăugă:

— Poftim! Şi asta în rândurile şleahtei! Pe legea mea, la una ca asta nu mă aşteptam.

— De aceea, se resemnă Połaniecki, cred că singura soluţie este ca domnişoara Castelli să se plieze pe posibilităţile lui materiale.

Dar bătrânul şleahtic se strâmbă deodată:

— Aşa s-ar zice! Se pliază sau nu se pliază? Dracu' s-o ştie. E tânără şi crudă, poate că e gata de orice, de bună seamă, dar cine poate garanta pentru cât timp? Pe urmă, acolo mai există mătuşa şi răposatul acela ascultător, care când începe, domnule, să răcnească, de sub pământ, pas de te mai înţelege cu el!… Pe viul Dumnezeu, eu îi preţuiesc pe cei care au făcut avere, dar când cineva a pornit de la un conac prăpădit, nu de la o mare moşie, şi pretinde că a trăit totdeauna în palate, înseamnă că vrea palate. Aşa a fost şi cu bătrânul Bronicz. Au făcut destule nerozii amândoi, şi în această şcoală a crescut şi fata. Nimic, domnule, numai distracţii şi risipă. Ignacy nu-i cunoaşte sub acest aspect, şi nici dumneata nu-i cunoşti. Una ca ea, aici arătă cu capul spre fiica lui, ar sta şi într-o mansardă, dacă ar apuca să-şi dea cuvântul, dar acolo s-ar putea ca lucrurile să nu meargă atât de uşor.

— Eu nu-i cunosc, încuviinţă Połaniecki, şi am auzit vorbindu-se multe despre ei, vrute şi nevrute, de aceea, fiindcă-i vreau binele lui Ignaś, aş vrea să ştiu, în sfârşit, ce să cred despre ele.

— Ce să crezi despre ele? Eu le cunosc mai demult, dar nici eu nu ştiu prea multe; Mă rog, judecând după ce trăncăneşte doamna Bronicz, sunt, domnule, nişte femei sfinte, cum nu se poate mai cumsecade!… Şi atât de cucernice, oho, încât merită să le canonizezi din timpul vieţii!… Dar lucrurile, dragă domnule, stau cam aşa: la noi există femei care-l poartă în suflet pe Dumnezeu şi poruncile credinţei, dar sunt şi dintre cele care îşi fac un fel de sport din religia noastră catolică; astea, vorbesc cel mai tare şi cresc unde nici cu gândul nu gândeşti. Asta-i!

— Nici nu ştii câtă dreptate ai! Exclamă Połaniecki râzând.

— Nu-i aşa? Se bucură domnul Zawiłowski. Eu am văzut multe în viaţa mea. Dar să ne întoarcem la ale noastre. Ai vreun mijloc ca să-l facem pe râsul ăsta să primească ajutorul nostru, sau n-ai?

— Va trebui să născocim ceva, dar în clipa asta n-am nici o idee.

Deodată, domnişoara Helena care, ocupată cu lucrul la gherghef, tăcuse tot timpul până atunci, de parcă nu auzea ce discutau, îşi înălţă brusc ochii reci şi spuse:

— Există un mijloc foarte simplu.

— Uite că l-a şi găsit! Care-i mijlocul acela atât de simplu?

— Dumneata, papá, trebuie să depui o sumă de bani care să ajungă pentru întreţinerea tatălui domnului Ignacy.

— Ei, mai bine nu te întrebam. Am făcut destule în viaţa mea pentru tatăl domnului Ignacy, cu toate că nici n-am vrut să-l văd în ochi, acum însă aş vrea să fac ceva anume pentru domnul Ignacy.

— Da, dar dacă tatăl lui va avea asigurat un procent oarecare până la moarte, el va putea să se folosească de banii lăsaţi de mama lui.

— A, pe legea mea, e adevărat! Rosti uimit domnul Zawiłowski. Ia te uită, dom'le! Noi ne băteam capul zadarnic să găsim ceva, şi ea a izbutit! E adevărat, pe legea mea!

— Domnişoara are întru totul dreptate! Spuse Połaniecki.

Şi o privi curios, dar ea îşi aplecase faţa-i indiferentă, ofilită parcă înainte de vreme, asupra lucrului.

Vestea rezolvării problemei în acest fel îi bucură mult pe doamna Połaniecka şi pe soţii Bigiel, oferindu-le prilejul de a discuta despre domnişoara Helena Zawiłowska. Cândva era socotită un suflet rece, care aprecia în primul rând formele; se povestea, însă, că mai târziu, prin această răceală răzbătuse spre inima ei o mare iubire care, evoluând într-o tragedie, transformase această fiinţă a aparenţelor, odinioară, într-o femeie ciudată, ruptă de lume, închisă în sine şi geloasă pe propria durere. Unii îi ridicau în slăvi

bunătatea, dar dacă făptuia într-adevăr binele, o făcea cu atâta discreţie, încât nimeni nu ştia prea bine. Era greu să se apropie cineva de ea, fiindcă indiferenţa ei semăna prea mult cu mândria. Bărbaţii susţineau că în purtarea ei este ceva de-a dreptul dispreţuitor, de parcă nu putea să-i ierte că trăiesc.

Zawiłowski se duse la Przytulów şi se întoarse abia la o săptămână după discuţia bătrânului cu Połaniecki, adică atunci când şleahticul depusese deja pe numele tatălui un capital de două ori mai mare decât cel care slujise până atunci la plata instituţiei de sănătate. Aflând despre aceasta, alergă să-i mulţumească şi să refuze, dar bătrânul, simţindu-se stăpân pe situaţie, îl repezi de cum deschise gura.

— Ce te priveşte pe tine, îl luă la rost, de vreme ce eu n-am făcut nimic pentru tine?… Ţie nu ţi-am dat nimic, aşa că n-ai dreptul să primeşti sau să nu primeşti. Ce-ţi pasă ţie că mie mi-a plăcut să vin în ajutorul unei rude bolnave, oricine e liber s-o facă.

Pe drept cuvânt, orice răspuns ar fi fost de prisos, aşa că totul se sfârşi cu îmbrăţişări şi emoţii care-i făcură pe aceşti doi oameni, nu prea demult străini unul altuia, să se simtă cu adevărat rude.

Până şi domnişoara Helena se arăta binevoitoare faţă de „domnul Ignaś”, cât despre bătrânul domn Zawiłowski, acesta, suferind pe ascuns că nu are un fiu, îl îndrăgise pe tânăr din toată inima. Aşa că, după vreo săptămână, când doamna Bronicz, adusă la Varşovia de cine ştie ce treburi, vru să afle ce se mai aude cu podagra şi, vorbind despre tânăra pereche, repetă de câteva ori spre lauda „Niteczkăi”, că aceasta se căsătoreşte cu un om fără avere, bătrânelul îşi pierdu răbdarea şi exclamă:

— Ce tot spui, doamnă? Numai unul Dumnezeu poate să ştie cine face o partidă mai bună, chiar dacă e vorba de avere, ca să nu mai vorbim de altele.

Iar doamna Bronicz, care suporta totul din partea bătrânului, suportă fără murmur şi aluzia la „alte lucruri”. În schimb, o jumătate de oră mai târziu, îşi desfăcu în voie aripile imaginaţiei. Vizitându-i, în drum, pe soţii Połaniecki, le povesti că domnul Zawiłowski îi făgăduise, în chip formal, că va alcătui o dotă din moşiile sale prusiene pentru „scumpul Ignaś”. Ea însăşi mărturisi, de asemenea, că o lega de „scumpul Ignaś” un sentiment matern atât de puternic, încât erau momente când în inima ei îl înlocuia pe Lolo. La sfârşit, îşi exprimă certitudinea de nezdruncinat că şi Teodor ţinea la el la fel ca ea, amintirea lui Lola devenind astfel pentru amândoi mai puţin dureroasă.

Zawiłowski habar nu avea că ocupase locul lui Lolo în inima doamnei Bronicz, aşa cum nu ştia nici de dota inventată de ea. Observă totuşi că relaţiile lui cu lumea încep să se schimbe. Vestea acestei dote se răspândise probabil cu iuţeala fulgerului în oraş, deoarece cunoscuţii îl salutau parcă altfel, şi până şi colegii de la birou, oameni cumsecade, începură să se poarte mai puţin familiar cu el. După întoarcerea de la Przytułów, fu nevoit să se ducă în vizită la toţi cei care participaseră la seara de logodnă de la familia Osnowski, iar graba cu care îi întoarse vizita unul ca Maszko, spre exemplu, îi confirmă o dată mai mult această schimbare a relaţiilor. La început, după ce se cunoscuseră, Maszko îl trata cam de sus. E drept, nici acum nu încetase să se arate protecţional, dar câtă familiaritate, binevoitoare şi prietenoasă, era în purtarea lui, câtă înţelegere chiar pentru poezie! A, nu! Maszko n-avea nimic împotriva poeziei; ar fi preferat ca versurile lui Zawiłowski să fie concepute într-un spirit mai apropiat taberei celor care gândeau cu adevărat bine, dar admitea în general existenţa poeziei, lăudând-o chiar. Atitudinea lui binevoitoare faţă de poezie şi de poet răzbătea în privirea şi în zâmbetul lui, în desele repetiţii de felul: „Bine, dar fireşte, fireşte, da, foarte mult!” Zawiłowski care era un naiv din multe puncte de vedere, fiind şi extrem de inteligent, înţelese totuşi că e

ceva fals în toate acestea şi se gândi: „De ce s-o fi prefăcând atâta acest om, chipurile înţelept, încât să se vadă?”

Şi în aceeaşi zi, formulă această întrebare în discuţia pe care o avu cu soţii Połaniecki, în casa cărora îl cunoscuse pe Maszko.

— Eu, dacă aş poza, declară, m-aş strădui s-o fac în aşa fel, încât să nu bage de seamă nimeni.

— Oamenii care pozează, răspunse Połaniecki, consideră că cei care observă prefăcătoria, de lene sau pentru că le lipseşte curajul civic, vor fi de acord în cele din urmă cu ceea ce exprimă poza. E un lucru dificil, de altminteri. Ai observat că femeile care se rujează îşi pierd treptat simţul măsurii şi încep să exagereze? Aşa se întâmplă şi cu pozeorii. Până şi cei mai inteligenţi îşi pierd măsura.

— Adevărat, încuviinţă Zawiłowski, aşa cum este adevărat şi că oamenii îngăduie să li se spună orice.

— În cel priveşte pe Maszko, continuă Połaniecki, el ştie că te vei căsători cu o domnişoară care trece drept bogată; ştie că te-ai împrietenit cu bătrânul domn Zawiłowski şi probabil că vrea ca dumneata să-l ajuţi să se apropie de el. Maszko trebuie să se gândească la viitor, fiindcă mi s-a spus că procesul pentru doborârea testamentului, de care depinde soarta lui, nu se arată prea favorabil.

Aşa şi era. Tânărul avocat, care apăra testamentul, se vădea a fi foarte abil, energic şi perseverent.

Cu acestea, însă, discuţia despre Maszko luă sfârşit, deoarece doamna Marynia începu să-l întrebe despre Przytulów şi despre cei ce locuiau acolo, iar pentru Zawiłowski acesta era un subiect inepuizabil. În relatarea-i sugestivă, se perindară conacul de la Przytulów cu teii care străjuiau aleile, apoi grădina umbroasă, bălţile, stufărişul, desişul de arini şi hăt! În zare, liziera pădurii de pin. Proprietatea de la Krzemień, care pălise în memoria Maryniei, îi apăru înaintea ochilor fremătând de viaţă şi, în această nostalgie de o clipă, se gândi că odată şi odată îl va ruga pe Stach s-o ducă măcar până la Wątory, la bisericuţa

în care fusese botezată ea şi în care era înmormântată mama ei. Probabil că Połaniecki îşi aduse şi el aminte de Krzemień, fiindcă dădu din mână şi spuse:

— La ţară, pretutindeni este la fel. Bukacki, ţin minte, susţinea adesea că ar fi fost încântat să trăiască în ambianţa rurală cu condiţia ca acasă să aibă un bucătar excelent, o mare bibliotecă, femei frumoase şi inteligente şi să nu fie silit să stea acolo mai mult de două zile pe an. Şi eu îl înţeleg.

— Atunci, îl întrebă Marynia, de ce ţii morţiş să ai o bucată de pământ în afara oraşului?

— Pentru că vreau ca vara să stăm în casa noastră, nu la Bigiel, cum va trebui să facem anul acesta.

— În schimb, în mine, interveni Zawiłowski, ori de câte ori mă aflu la ţară, înfloresc instinctele câmpeneşti. În definitiv, logodnicei mele nu-i place la oraş, şi asta-i de ajuns pentru mine.

— Adevărat, Linetei nu-i place la oraş? Se interesă Marynia.

— Fiindcă este o artistă înnăscută. Şi eu mă uit la natură şi o simt, însă ea îmi arată asemenea lucruri pe care n-aş fi în stare să le observ singur. Cu câteva zile în urmă, ne-am dus cu toţii în pădure, unde mi-a arătat, de pildă, o ferigă în soare. Era atât de frumoasă! M-a mai învăţat că trunchiurile pinilor au, mai ales în lumina amurgului, tonuri violete. Ea îmi atrage atenţia asupra unor culori pe care mai înainte nu le vedeam, şi asemenea unei vrăjitori, mergând prin pădure, îmi arată universuri noi.

Połaniecki se gândi că toate acestea pot fi desigur dovezi ale unor înclinaţii artistice, dar pot să fie şi nişte manifestări ale modei, ale dragostei de pictură, după care se dă în vânt toată lumea, de colorit, cu care jonglează astăzi orice domnişoară, nu din iubirea pentru artă, ci pentru a ieşi în evidenţă. El nu se ocupa de pictură, dar observase că pentru gâsculiţele din lumea-bună mânuirea pensulei devenise în ultima vreme o marfă expusă cu plăcere pe

taraba vanităţilor sau, altfel spus, o frază goală care trebuia să demonstreze cultura artistică, sensibilitatea artistică.

Îşi păstră, însă, aceste reflecţii pentru sine. Zawiłowski urmă:

— În plus, ei îi plac foarte mult copiii de la ţară. Este de părere că sunt nişte modele perfecte şi mai puţin comune decât cei din Italia. Dacă e vremea frumoasă, stăm toată ziua la aer şi ne-am bronzat amândoi. De asemenea, învăţ să joc tenis şi fac progrese vizibile. Pare un joc uşor, dar la început merge foarte greu. Domnul Osnowski joacă mereu, ca să nu se îngraşe. Este un om foarte bun şi delicat.

Połaniecki, care, în timpul şederii sale în Belgia, practicase tenisul nu mai puţin entuziast decât domnul Osnowski, începu să se laude cu experienţa lui.

— Dac-aş fi acolo, v-aş arăta eu cum se joasă tenis.

— Mie da! Răspunse Zawiłowski, dar ceilalţi joacă foarte bine, îndeosebi Kopowski.

— A, domnul Kopowski se află şi el la Przytulów? Întrebă Połaniecki.

— Natural! Răspunse Zawiłowski.

Şi privindu-se în ochi, amândoi ghiciră în acelaşi timp că ştiu ceva, şi tăcură. Se aşternu o linişte întrucâtva penibilă, deoarece doamna Marynia roşi brusc şi, cum nu ştia să-şi ascundă încurcătura, se îmbujora din ce în ce mai mult.

Zawiłowski, care crezuse până atunci că este singurul posesor al tainei, îi observă cu mirare îmbujorarea şi se fâstâci şi el, apoi vrând să scape din impas, începu să splină cu însufleţire:

— Da, Kopowski este la Przytulów. Domnul Osnowski l-a invitat şi pe el, fiindcă domnişoara Lineta nu i-a sfârşit încă portretul, iar mai târziu nu va mai avea timp. În afară de el, se mai află acolo şi o rudă a domnului Osnowski, domnişoara Ratkowska, pe care cred că o curtează Kopowski. E o fată foarte drăguţă şi liniştită. În august, plecăm cu toţii la Scheveningen, pentru că doamnelor nu le place Ostende… Dacă domnul Zawiłowski nu i-ar fi venit în

ajutor tatălui meu, eu n-aş fi putut să mă duc, dar acum am mâinile dezlegate…

Spunând acestea, începu să-i vorbească lui Połaniecki despre postul lui de la birou, la care nu voia să renunţe. Îl rugă, în schimb, ca având în vedere împrejurările neobişnuite, să-i acorde un concediu de câteva luni. După care îşi luă rămas bun şi plecă, deoarece se grăbea să-i scrie o scrisoare logodnicei. Peste câteva zile avea să se ducă din nou la Przytulów, până atunci, însă, îi scria câteodată şi de câte două ori pe zi.

Pe drum, până ajunse acasă, îşi potrivi cuvintele scrisorii în gând, deoarece ştia că domnişoara Lineta o va citi împreună cu doamna Bronicz şi amândouă vor căuta în ea nu numai sufletul, ci şi aripile lui, iar cele mai frumoase fragmente vor fi citite în mare taină doamnei Aneta, domnului Osnowski şi chiar domnişoarei Ratkowska. N-o condamna însă pe draga lui „Niteczka” pentru atâta lucru, dimpotrivă, îi era recunoscător că se laudă cu el şi se străduia din răsputeri să corespundă aşteptărilor. Nu se supăra nici la gândul că lumea va afla cum o iubeşte. „N-au decât să afle că este iubită mai mult decât oricine pe lume!”

Pe de altă parte, se gândi puţin şi la Marynia. Îmbujorarea ei îl impresionase, văzând în ea dovada firii ei preacurate, care nu numai că era incapabilă să făptuiască răul, dar care se ruşina, îi repugna şi o înspăimânta până şi răul făcut de altcineva. Comparând-o cu Osnowska, înţelese ce prăpastie poate să despartă totuşi nişte femei aparent apropiate prin situaţia în societate şi nivelul intelectual.

După plecarea lui Zawiłowski, Połaniecki spuse:

— Ai văzut că până şi domnul Ignacy trebuie să fi văzut ceva? Acum nu mai am nici o îndoială. Orb mai e şi Osnowski ăsta, orb de-a binelea!

Iar doamna Marynia îi răspunse:

— Tocmai orbirea lui ar trebui s-o câştige şi s-o facă să renunţe. Ar fi groaznic!

— Nu „ar fi”, este! Acum vezi şi tu că sufletele nobile răsplătesc încrederea cu recunoştinţă, iar cele josnice, cu dispreţ.

VIII.

Pentru doamna Marynia, aceste cuvinte constituiau o mare încurajare, întrucât, gândindu-se la neliniştea ei dinainte, socotea totodată că Połaniecki n-ar spune nimic asemănător, dacă ar fi capabil să-i înşele încrederea. Nu presupunea că un om poate să aibă o măsură pentru alţii şi alta pentru sine şi că în viaţă aceste două măsuri deosebite se întâlnesc la fiecare pas. Îşi spunea, prin urmare, că ajunge să-i arate soţului o încredere fără margini, ca acesta să se abţină de la orice abatere, şi se gândea acum cu mai puţină teamă la imediata vecinătate a locuinţei de vară a doamnei Krasławska cu vila familiei Bigiel, în care ea şi soţul ei aveau să-şi petreacă vara. Fiindcă nu era prea greu de ghicit că doamna Maszko, care se şi mutase în casa mamei sale, fie şi numai din plictiseală, avea să fie un oaspete frecvent al soţilor Bigiel. Maszko n-o trimitea la Krzemień, pentru că nu voia să se despartă de ea în lunile de vară. De la Varşovia, unde îl reţineau interesele, îi era mai uşor să vină la soţia lui, care locuia la o oră de drum de la barieră, pe când îndepărtatul Krzemień excludea posibilitatea escapadelor de acest fel. Pentru Maszko, îndrăgostit cum era de soţia lui, prezenţa acesteia însemna o îmbărbătare, deoarece asupra lui se abătuseră iarăşi vremuri grele. Procesul pentru doborârea testamentului nu era încă pierdut, dar din cauza supleţei apărării, desfăşurarea lui întârzia să intre pe un făgaş favorabil; lucrurile se tărăgănau, aşa că lumea începu să se îndoiască, ceea ce pentru Maszko însemna aproape o înfrângere. Creditul lui, care odată cu deschiderea procesului renăscuse şi înflorise ca un măr primăvara, începu iarăşi să se clatine. Śledź, care era duşmanul personal al lui Maszko şi un om dârz în genere, nu numai că nu pregeta să răspândească veşti despre situaţia proastă a adversarului

său, dar se străduia ca îndoielile privind sfârşitul favorabil al procesului să răzbată şi în presă. Începu, aşadar, o luptă nemiloasă, juridică şi personală. Întrucât Maszko se străduia, la rândul lui, din toate puterile să-i facă rău adversarului, iar când se întâlnea cu el, se purta de-a dreptul sfidător. Aceasta însă nu-i aducea nici un folos. Creditul îi scădea din ce în ce mai mult, iar creditorii, deşi plătiţi regulat până acum, nu mai aveau încredere în el. Începu deci să caute iarăşi bani cu înfrigurare; contracta datorii noi, ca să le acopere pe cele vechi şi să-şi menţină astfel o solvabilitate de moment. Maszko cheltuia în acest scop atâta inteligenţă şi energie, încât, dacă relaţiile lui de viaţă nu s-ar fi întemeiat pe minciună, cu asemenea calităţi şi-ar fi câştigat o mare faimă şi o avere apreciabilă. Doborârea testamentului ar fi putut să salveze totul, dar pentru aceasta trebuia să aştepte, iar deocamdată să lege firele, care se rupeau ici şi colo, ceea ce era pe cât de greu, pe atât de umilitor. Lucrurile ajunseseră până acolo, încât la două săptămâni după mutarea familiei Połaniecki în vila lui Bigiel, când soţii Maszko veniră la ei în vizită, Maszko se văzu nevoit să solicite de la Połaniecki un „serviciu prietenesc”, adică să-i semneze o poliţă pentru câteva mii de ruble.

Połaniecki era un om îndatoritor şi mai degrabă generos, dar îşi avea teoria lui, care-i dicta să se arate dificil în problemele băneşti, drept care refuză să semneze, oferindu-i, în schimb, lui Maszko, punctul lui de vedere în legătură cu tranzacţiile financiare între prieteni.

— Atunci când nu este vorba de o afacere reciproc avantajoasă, îi spuse, ci despre un serviciu particular, refuz să semnez poliţe din principiu; dacă însă un cunoscut sau un prieten, aflat într-o împrejurare trudnică, nu într-o situaţie disperată, are nevoie de o sumă de bani, îi stau la dispoziţie cu plăcere. Dar de astă dată, prefer să-mi păstrez complezenţa pentru mai târziu.

— Asta înseamnă, răspunse Maszko uscat, că îmi laşi speranţa unui ajutor în cazul că aş da faliment.

— Nu. Asta înseamnă că dacă te vei afla la ananghie, împrumutând atunci o sumă de bani, vei putea s-o păstrezi pentru tine sau să începi ceva nou. Acum e ca şi cum ai arunca banii într-o prăpastie fără fund, păgubindu-mă pe mine şi fără nici un folos pentru tine.

Maszko se simţi jignit.

— Dragul meu, se împotrivi, apreciezi situaţia mea într-o lumină mai proastă decât o văd eu însumi şi decât este în realitate. Nu este, însă, decât un moment dificil, nu prea important. Am toată preţuirea pentru bunele tale intenţii, dar află că nici azi poate că n-aş da perspectivele mele pe toată averea ta lichidă. Acum, însă, te rog prieteneşte să nu mai vorbim despre asta.

Reveniră amândoi alături de doamna Maszko, unul supărat întrucâtva că fusese nevoit să ceară, iar celălalt pentru că refuzase. Teoria lui, cum că trebuie să se arate dificil în materie de afaceri, îl pusese nu o dată în situaţii penibile, ca să nu mai vorbim de pierderile pe care i le pricinuise în viaţă.

În compania femeilor, proasta lui dispoziţie spori şi mai mult din cauza comparaţiei pe care o făcu între doamna Maszko şi Marynia. Spre marea îngrijorare a lui Maszko, până acum nu se vedea nici un semn că doamna Maszko avea să devină mamă, mai mult chiar, un medic de încredere, care o cunoştea din copilărie, începea să aibă îndoială că lucrul avea să fie cu putinţă vreodată. De aceea, îşi păstra nealterată linia zveltă a formelor feciorelnice şi mai ales acum, în rochia subţire de percal, arăta nu numai ca o domnişoară, ci chiar ca o persoană cu câţiva ani mai tânără decât Marynia care se schimbase şi se îngreuiase foarte mult. Połaniecki, care avea impresia că învinsese atracţia neînţeleasă pe care o exercita asupra lui, simţi deodată că se înşela; având în vedere imediata vecinătate, văzând-o adesea, avea să cedeze tot mai mult farmecului ei.

Din seara în care se logodise Zawiłowski, purtarea faţă de soţia lui devenise mai caldă, şi Marynia era mai îndrăzneaţă decât înainte, aşa că acum, după plecarea familiei Maszko, observând că Połaniecki se despărţise de avocat mai rece decât de obicei şi era supărat, îl întrebă dacă nu cumva se certaseră.

Połaniecki nu avea obiceiul să discute cu ea despre afaceri, dar în această clipă era nemulţumit de sine şi simţea nevoia să-şi lepede povara care-i apăsa sufletul; ca orice om puţin egoist care are certitudinea că va fi compătimit de o inimă iubitoare, aşa că mărturisi:

— I-am refuzat un împrumut lui Maszko şi-ţi spun sincer că acum îmi pare rău. El tot mai speră că se va salva, dar situaţia lui este de asemenea natură, încât cel mai mic obstacol poate să-l doboare înainte de a-şi atinge scopul. În definitiv, n-am fost prieteni niciodată şi aproape nu-l pot suferi; îmi displace, mă înfurie, e adevărat, dar viaţa ne-a apropiat mereu, şi, în afară de asta, el ne-a făcut odată un mare serviciu. Ce-i drept, i-am făcut şi eu lui, dar acum i-a ajuns iarăşi cuţitul la os.

Marynia asculta cu plăcere aceste cuvinte, deoarece se gândea că dacă lui Stach i-ar fi plăcut doamna Maszko, nu l-ar fi refuzat pe soţul ei, iar pe de altă parte, regretul lui dovedea că are o inimă bună. Îi părea rău de soţii Maszko, dar pentru că nu-i adusese soţului aproape nici o zestre, nu cuteza pur şi simplu să-l roage să le vină în ajutor, aşa că îl întrebă numai:

— Eşti sigur că ar fi fost nişte bani pierduţi?

— Poate că da, poate că nu, răspunse Połaniecki.

După care adăugă cu anume infatuare:

— Eu mă pricep să refuz. Bigiel are o inimă mai moale.

— Nu vorbi aşa! Tu eşti atât de cumsecade. Cea mai bună dovadă este că acum regreţi.

— Sigur că nu e prea plăcut să te gândeşti că un om, fie el şi străin, se zvârcoleşte ca un şarpe din cauza câtorva mii de ruble. Eu ştiu despre ce este vorba. Maszko a fixat mâine

ultimul termen, mai înainte a căutat bani pretutindeni, dar cu multă prudenţă, nevrând să afle creditorii şi să se sperie, în ultimă instanţă contând pe mine. Mâine, însă, nu va putea să plătească. Presupun că peste câteva zile va găsi banii de care are nevoie, dar până atunci opinia despre solvabilitatea lui se va clătina, iar în situaţia în care se găseşte, asta poate însemna pierzania lui.

Doamna Marynia începu să se uite la soţul ei, apoi spuse cu anume sfială:

— Şi ţi-ar fi într-adevăr foarte greu?

— Dacă vrei adevărul, nu mi-ar fi greu deloc. Am carnetul de cecuri la mine, l-am luat în caz că găsesc vreo proprietate care-mi convine, s-o acontez imediat. După aceea începu să râdă.

— Aha! Exclamă. Îţi protejezi şi-ţi compătimeşti vechiul adorator! Asta începe să-mi dea de gândit.

Doamna Marynia începu şi ea să râdă, bucuroasă că-şi înveselise soţul, dar, clătinând din căpşorul ei fermecător în semn că nu este de acord, rosti:

— O, nu! Nici vorbă de compătimire pentru vreun adorator! E doar un egoism respingător, fiindcă mă gândesc că cele câteva mii de ruble nu merită supărarea lui Stach al meu.

Połaniecki începu să-i mângâie părul cu mâna.

— Totuşi, aprecie, tu eşti o femeie tare bună.

Apoi întrebă:

— Aşadar, hotărăşte odată: unu, doi, trei! Să-i dau?

Ea nu răspunse nimic, mulţumindu-se să clipească din ochi în semn că da. Se simţiră amândoi parcă mai veseli, cu toate că Połaniecki începu să mormăie, prefăcându-se contrariat.

— Uite ce înseamnă să te afli sub papuc. Aşa că porneşte-o, omule, la drum pe întuneric şi roagă-l pe domnul Maszko să-ţi primească banii tăi, pentru că aşa-i place acestei fiinţe răsfăţate!

Inima Maryniei se umplu de bucurie că el o numise „fiinţă răsfăţată”. Vechile mâhniri, orice umbră de nelinişte pieriră deodată, izgonite parcă de aceste cuvinte. Îşi privea soţul cu ochi străluminaţi de o iubire nemărginită.

După o clipă, îl întrebă:

— Crezi că trebuie să te duci neapărat acum?

— Fără îndoială. Mâine la opt, Maszko pleacă la Varşovia şi va umbla toată ziua prin oraş.

— Atunci spune să pună calul la şareta lui Bigiel.

— A, nu, mă duc pe jos. A răsărit luna şi nici nu e prea departe.

Spunând acestea, se despărţi de soţie şi, luând carnetul de cecuri, plecă. Pe drum, se gândi: „Totuşi, Marynia e bună de pus pe rană. E o făptură atât de generoasă, încât, chiar dacă ai vrea să faci vreo josnicie, nu-ţi dă inima ghes. Dumnezeu mi-a dat o soţie cum puţine se află pe lume!”

Şi simţi că în clipa aceea o iubea cu adevărat. Intui, de asemenea, că dragostea în sine, ca atracţie reciprocă a două fiinţe de sex opus, nu înseamnă încă fericirea, iar dacă este prost dirijată, poate deveni chiar o adevărată nenorocire; în schimb, nici măcar închipuirea omenească nu este în stare să viziteze o fericire mai mare decât iubirea uriaşă şi dreaptă a căsniciei. „Nu există nimic mai important, îşi spuse Połaniecki, şi când te gândeşti că ea se află la îndemâna oricui, că depinde numai de bunăvoinţă şi onestitate, iar oamenii calcă în picioare această comoară nepreţuită, preferind zbuciumul şi înjosirea în locul liniştii şi al virtuţii!”

Tot reflectând astfel, ajunse la vila soţilor Maszko, ale cărei ferestre străluceau ca nişte felinare uriaşe pe fondul întunecat al pădurii. După ce intră pe portiţă în curtea luminată de lună şi se apropie de verandă, zări prin geamurile încăperii de lângă tindă pe soţii Maszko stând pe o canapea scundă, cu spătarul imitând cifra opt, alături de care se afla o măsuţă cu lampa. Maszko înconjurase mijlocul soţiei cu un braţ, iar cu celălalt îi ţinea mâna, aci ridicându-

o la buze, aci coborând-o, de parcă îi mulţumea pentru ceva. Deodată o luă în braţe pe tânăra femeie, o trase spre el şi, aplecându-se, începu să-i sărute gura cu înfocare, în vreme ce ea, slobozindu-şi mâinile fără vlagă pe genunchi, neîntorcându-i mângâierile şi neapărându-se, se lăsa în seama lui atât de pasivă, de parcă era o fiinţă fără sânge şi voinţă. Un răstimp, Połaniecki văzu numai creştetul capului lui Maszko, favoriţii lungi care se mişcau când îşi săruta soţia, şi, la această privelişte, sângele i se urcă la cap. Îl năpădi o dorinţă atât de aprigă, ca şi atunci când căutase panglici pentru doamna Osnowska, şi cu atât mai arzătoare, cu cât fusese stârnită treptat de tentaţiile anterioare. Această atracţie ciudată pentru Połaniecki însuşi, pur fizică, cu care lupta de mult, renăştea acum cu o forţă nestăvilită. Într-o clipită, se treziră în el instinctele omului primitiv care, la vederea femeii râvnite în braţele altuia, cuprins de turbare, este gata să se măsoare pe viaţă şi pe moarte pentru ea cu rivalul fericit. Pe lângă dorinţă, îl mai chinuia şi gelozia, nedreaptă şi măruntă, o gelozie cum nu se poate mai josnică, numai fizică, dar atât de nestăpânită, încât el, care abia ajunsese la concluzia că doar dragostea pentru soţie poate oferi adevărata fericire, acum ar fi călcat în picioare această fericire şi această dragoste, numai să-l poată zdrobi pe Maszko şi să înşface în braţe acest corp zvelt de femeie, să acopere cu sărutări această faţă de păpuşă, inexpresivă şi mai puţin frumoasă decât faţa soţiei lui.

În acest timp, privelişte a pe care o vedea prin geam, cu toate că îl stârnea, îi deveni în curând insuportabilă, aşa că se repezi la uşă şi trase nervos de clopoţel; gândul că zgomotul care răsună deodată în mijlocul tăcerii trebuia să întrerupă mângâierile matrimoniale, îi produse o bucurie răutăcioasă, aproape sălbatică. Când slujitorul deschise uşa, îi spuse să-l anunţe, apoi se străduí să se liniştească şi să pună în ordine ceea ce avea să-i comunice lui Maszko.

În curând, Maszko îi ieşi în întimpinare cu uimirea întipărită pe faţă.

— Iartă-mă că vin atât de târziu, se scuză Połaniecki, dar m-a boscorodit soţia că te-am refuzat şi, pentru că ştiam că pleci mâine dimineaţă, m-am gândit să rezolvăm acum problema.

Pe chipul lui Maszko se răsfrânse o bucurie tainică. Înţelesese dintr-o dată că vizita lui Połaniecki, atât de târzie, trebuia să aibă vreo legătură cu discuţia lor dinainte, nu se aştepta totuşi ca lucrurile să meargă atât de uşor.

— Intră, te rog, îl pofti. Soţia mea nu s-a culcat încă.

Şi-l conduse în aceeaşi cameră înăuntrul căreia Połaniecki privise prin geam cu o clipă înainte. Stând pe aceeaşi canapea, doamna Maszko ţinea în mâini un coup papier şi o carte pe care se vede că o luase chiar atunci de pe măsuţă. Faţa ei stinsă părea liniştită, dar pe obraji se vedeau urmele sărutărilor proaspete, iar buzele îi erau umede şi ochii înceţoşaţi. Połaniecki începu iarăşi să se înfierbânte şi, cu toată străduania de a se purta indiferent, îi strânse atât de tare mâna pe care i-o întinse, încât doamna Maszko îşi subţie buzele într-un rictus de durere.

Când îi atinse degetele, Połaniecki se înfioră din creştet până în tălpi. Chiar în felul în care îi dăduse mâna era ceva atât de pasiv, încât se gândi fără să vrea că această femeie nu este capabilă şi se împotrivească nici unui bărbat care ar avea cutezanţa să atenteze la pudoarea ei. În acest timp, Maszko începu să vorbească:

— Imaginează-ţi că amândoi am avut parte de ceartă, tu pentru că ai refuzat să-mi faci un serviciu, iar eu pentru că ţi l-am cerut. Soţia ta mi-a luat apărarea mie, iar a mea ţie. I-am mărturisit deschis situaţia dificilă, în care mă aflu momentan, şi mi-a reproşat că nu i-am spus de la început. Nu încape îndoială, nu mi-a vorbit ca un jurist, fiindcă n-are nici cea mai vagă idee de aşa ceva, dar, una peste alta, mi-a spus că domnul Połaniecki a făcut bine că m-a refuzat, întrucât creditorul are şi el nevoie de o garanţie oarecare,

pe care ea este gata să mi-o asigure prin renta ei şi, în genere, prin tot ce are… În clipa când ai sunat, tocmai îi mulţumeam pentru bunătatea ei. Maszko îşi puse o mână pe umărul lui Połaniecki.

— Dragul meu, spuse, sunt de acord cu tine că soţia ta este cea mai bună fiinţă de pe lume, cu atât mai mult cu cât am şi această nouă dovadă, cu condiţia totuşi ca şi tu să recunoşti că doamna mea nu este nici ea mai prejos. Nu trebuie să te mire că nu-i împărtăşesc necazurile mele, fiindcă, pe legea mea, sunt gata să împart oricând binele cu o făptură atât de iubită, iar răul, îndeosebi dacă-i trecător, îl păstrez numai pentru mine; dacă ai cunoaşte-o tot atât de bine ca şi mine, nu te-ai mai mira.

Cu toate că doamna Maszko îl atrăgea, Połaniecki n-avea deloc o impresie prea bună despre ea, prin urmare, considerând că nu era în stare de asemenea sacrificii, reflectă: „Sau este o femeie bună într-adevăr, şi greşesc eu, sau Maszko a înflorit lucrurile atât de mult, încât crede că situaţia lui este strălucită, iar necazul cu adevărat temporar”.

Şi-i spuse:

— În afaceri sunt, ce-i drept, un om exigent, dar drept cine mă iei, doamnă, când presupui că aş pretinde să-mi garantezi cu averea dumitale? Am refuzat numai de lene, şi acum mi-e tare ruşine; am refuzat ca la nevoie să nu fiu silit să mă duc la Varşovia după rezerve noi. Vara, omul devine mai leneş şi mai egoist. În genere, însă, e vorba de un lucru mărunt, şi oamenilor care se ocupă de afaceri, ca soţul dumitale, li se întâmplă zilnic asemenea dificultăţi. Deseori trebuie să recurgi la împrumut tocmai fiindcă momentan nu poţi să dispui de banii tăi.

— Chiar aşa s-a întâmplat, aprobă Maszko, mulţumit se vede că Połaniecki îi înfăţişa astfel situaţia soţiei lui.

— De interesele noastre s-a ocupat întotdeauna mama, aşa că eu nu mă prea pricep, interveni doamna Maszko, dar îţi mulţumesc, domnule.

Połaniecki începu să râdă:

— În definitiv, ce să fac cu garanţia dumitale? Să presupunem pentru o clipă că veţi da faliment, am spus asta tocmai pentru că ştiu că nu vă ameninţă asemenea primejdie; dumneata mă vezi, în acest caz, pe mine, judecându-mă cu dumneata şi luându-ţi veniturile?

— Nu! Răspunse doamna Maszko.

Połaniecki îi duse mâna la buze şi, păstrând toate aparenţele bunelor maniere, i-o sărută apăsat; în privirea lui era totuşi atâta patimă, încât nici o declaraţie n-ar fi izbutit să-i spună mai mult prin cuvinte.

Ea, însă, nu voia să arate că înţelege ceva, deşi înţelegea foarte bine că acea politeţe aparentă fusese pentru soţul ei, iar apăsarea sărutului, pentru ea, cum înţelegea, de asemenea, că Połaniecki o place, că frumuseţea ei îl atrage; cel mai bine, însă, înţelegea că acum se ridică deasupra Maryniei, pe care o invidiase pentru farmecul ei încă de pe vremea când era domnişoară, aşa că, înainte de toate, încerca o mulţumire deplină a amorului propriu.

De altfel, observase mai demult că Połaniecki se aprinde în apropierea ei, nu era însă o fire nici atât de virtuoasă şi nici atât de delicată încât această descoperire s-o poată şoca sau îndurera. Dimpotrivă, îi stârnise curiozitatea, interesul şi vanitatea. Adevărat, instinctul o prevenea că are de-a face cu un om îndrăzneţ, care, la o adică, poate să meargă prea departe, şi la acest gând, se înfiora uneori de teamă; dar pentru că nu i se mai întâmplase niciodată ceva asemănător, până şi teama era întrucâtva tentantă.

În acest timp, însă, îi spuse lui Połaniecki:

— Mama vorbea întotdeauna despre dumneata ca despre un om în care poţi avea încredere oricând.

Spuse acestea cu glăscioru-i obişnuit, strecurat prin gura abia întredeschisă, lucru pentru care Połaniecki o lua deseori în râs mai înainte, acum însă totul îi sporea şi mai mult atracţia, aşa că, uitându-se mereu în ochii ei, o rugă:

— La fel să gândeşti şi dumneata despre mine.

— Aveţi încredere unul în celălalt, glumi Maszko, eu mă duc să pregătesc cele necesare şi rezolvăm problema cât ai bate din palme.

Połaniecki şi doamna Maszko rămaseră singuri. Pe chipul ei se răsfrânse o oarecare stinghereală şi, ca să şi-o ascundă, începu să potrivească abajurul lămpii, în vreme ce el se apropie repede de ea şi-i spuse:

— Voi fi fericit dacă şi dumneata vei gândi tot aşa despre mine. Sunt foarte legat de dumneata!… Aş vrea să am măcar prietenia dumitale… Pot oare conta pe ea?

— Da.

— Mulţumesc.

Rosti bucuros şi întinse mâna spre ea. Tot ce-i spusese până atunci, n-avusese decât rostul de a-i lua mâna.

Doamna Maszko nu îndrăzni să se împotrivească, iar el, înhăţându-i-o, o duse pentru a doua oară la buze, însă de astă dată nu se mai mulţumi cu o sărutare şi începu aproape s-o devoreze. I se întunecă înaintea ochilor. Încă o clipă şi, dus de înflăcărare, ar fi luat în braţe şi ar fi strâns la piept această fiinţă mult dorită, dar în încăperea alăturată răsună scârţâitul ghetrelor lui Maszko, şi doamna Maszko, care auzi cea dintâi, spuse în grabă:

— Se întoarce soţul meu.

Într-adevăr, Maszko deschise uşa şi-l chemă:

— Poftim!

După care, adresându-se soţiei, adăugă:

— Între timp, spune să se aducă ceaiul, venim şi noi îndată.

Problema în sine nu le luă prea multă vreme. Połaniecki completă cecul şi cu asta totul se sfârşi. Maszko însă îi oferi un trabuc şi-l pofti să ia loc, fiindcă avea chef să mai stea la taifas.

— Iar mă copleşesc necazurile, mărturisi. Dar nu mă dau bătut. Am avut eu de-a face şi cu altele mai grele. E vorba doar ca soarele să răsară înainte de a cădea roua, să-mi

creez adică alte posibilităţi de credit sau o nouă sursă de venit înainte de sfârşitul procesului şi pentru sprijinirea lui.

Răvăşit încă, Połaniecki asculta aceste destăinuiri destul de neatent şi rodea nervos capătul trabucului. Deodată, îi trecu prin minte gândul josnic că dacă Maszko s-ar prăbuşi cu totul, soţia lui ar deveni pentru el o pradă şi mai uşoară.

Aşa că îl întrebă fără menajamente:

— Te-ai gândit oare ce-ai să faci dacă pierzi procesul?

— N-am să-l pierd, se împotrivi Maszko.

— Orice se poate întâmpla, tu ştii cel mai bine.

— Nu vreau să mă gândesc la asta.

— Totuşi trebuie, spuse Połaniecki cu un accent de bucurie, pe care Maszko nu-l observă. Ce vei face în acest caz?

Maszko îşi sprijini palmele pe genunchi şi, privind mohorât în jos, răspunse:

— În acest caz, voi fi silit să părăsesc Varşovia.

Urmă o clipă de tăcere. Chipul tânărului avocat se posomora tot mai mult; căzu pe gânduri, apoi începu să vorbească:

— Odinioară, în vremurile mele cele mai bune, l-am cunoscut la Paris pe baronul Hirsch. Ne-am întâlnit de câteva ori şi o dată am luat parte amândoi la rezolvarea unei chestiuni de onoare. Acum, câteodată, când mă năpădesc îndoielile, mi-l aduc aminte, fiindcă aparent el s-a retras din afaceri, în realitate, însă, se ocupă de o mulţime de lucruri, mai ales în Orient. Cunosc oameni care au făcut avere lucrând cu el, pentru că acolo există oricând posibilităţi multiple…

— Aşadar, te gândeşti că te-ai putea duce la el?

— Da, dar afară de asta, aş mai putea să-mi trag şi un glonte în cap…

Połaniecki nu-i luă în serios ameninţarea. Această discuţie sumară îl convinse de două lucruri: întâi, că Maszko, cu toată siguranţa-i aparentă, se gândeşte adesea la ruină, iar

în al doilea rând, că într-o împrejurare de acest fel, are un plan, poate cam fantezist, dar oricum gata pregătit.

Maszko, însă, se scutură deodată de gândurile posomorâte şi spuse:

— Puterea mea a constat întotdeauna în aceea că nu m-am gândit niciodată la două lucruri în acelaşi timp. Iată de ce acum am în minte numai procesul. Ştiu că nemernicul acela va face tot ce-i stă în putinţă ca să mă compromită, dar eu îmi bat joc de opinia publică, mă interesează numai părerea magistraţilor. Dacă m-aş prăbuşi prea devreme, asta ar putea, să-i influenţeze în rău. Înţelegi? Atunci întregul proces ar fi considerat ca efortul disperat al unui naufragiat care se agaţă de orice. Iar asta n-o vreau. De aceea, trebuie să trec drept un om bine înfipt pe picioarele lui. Este o tristă sinceritate, dar acum nu-mi mai este îngăduit nici măcar economii să fac, nu pot să-mi scad nivelul de viaţă. Aşa cum mă vezi, am necazuri cu duiumul, de altfel, cine ştie asta mai bine decât tine care-mi dai bani cu împrumut? Şi totuşi, nu mai departe decât ieri, am cumpărat Wybórz, o moşie destul de mare în ţinutul Rawei, numai ca să arunc praf în ochi creditorilor şi adversarilor mei. Spune-mi, tu-l cunoşti bine pe bătrânul Zawiłowski?

— Nu prea de multă vreme. L-am cunoscut prin tânărul poet Zawiłowski.

— I-ai plăcut grozav, pentru că el îi admiră teribil pe cei cu nume aristocratice, care fac avere. Ştiu că el îşi este propriul împuternicit, dar a început să îmbătrânească şi-l chinuieşte podagra. I-am sugerat şi eu câteva idei, aşa că, dacă te întreabă ceva, recomandă-mă pe mine. Înţelegi, cred, că nu vreau să ajung la banii lui; deşi, ca împuternicit, aş avea oarecare venit, în primul rând, mă interesează să se răspândească vestea că am devenit împuternicitul unui astfel de milionar. E adevărat că vrea să-l înzestreze pe tânăr cu moşiile din ţinutul Poznań?

— Aşa pretinde doamna Bronicz.

— Asta ar fi o dovadă că nu-i adevărat, dar totul e posibil pe lumea asta. Oricum, şi tânărul Zawiłowski va primi o dotă când se va căsători, iar ca poet, sigur că n-are nici cea mai mică idee cum să procedeze în asemenea situaţii. Aş putea să-i dau şi lui unele sfaturi.

— În numele lui, mă văd nevoit să te refuz, deoarece noi, adică eu şi Bigiel, i-am promis că ne vom ocupa în viitor de interesele lui.

Maszko se încruntă şi răspunse:

— Puţin îmi pasă mie de interesele lui, eu nu vreau decât ca lumea să afle că sunt împuternicitul lui Zawiłowski, fiindcă înţelegi şi tu că până să se afle care Zawiłowski, creditul meu poate creşte simţitor.

— Tu ştii că eu nu mă amestec niciodată în treburile altuia, dar îţi spun sincer că pentru mine ar fi îngrozitor să exist numai prin credit.

— Întreabă-i pe cei mai mari milionari din lume dacă nu şi-au agonisit averea tocmai în acest fel.

— Iar tu întreabă-i pe toţi cei care au dat faliment dacă nu s-au prăbuşit din aceeaşi pricină.

— În ceea ce mă priveşte, viitorul o va arăta.

— Întocmai, conchise Połaniecki, ridicându-se.

Maszko îi mulţumi încă o dată pentru împrumut şi amândoi se duseră să ia ceaiul împreună cu doamna, care întrebă:

— Ei, aţi rezolvat problema?

Połaniecki, care se înfiora din nou la vederea ei, şi care îşi aminti deodată că puţin mai înainte ea îi spusese: „Soţul meu se întoarce!” împărtăşindu-i astfel vinovăţia, răspunse fără să mai ţină seama de Maszko:

— Eu şi soţul dumitale am rezolvat-o pe-a noastră, a mai rămas cea dintre mine şi dumneata.

Ori cât sânge rece avea, doamna Maszko rămase totuşi descumpănită, înspăimântată parcă de cutezanţa lui, iar Maszko întrebă:

— Cum adică?

— Uite-aşa, îl lămuri Połaniecki. Doamna m-a crezut în stare să-i cer să garanteze poliţa cu averea dânsei, şi asta nu i-o pot ierta.

Doamna Maszko se uită la el cu ochii ei cenuşii, inexpresivi, cu o anume admiraţie parcă. Îi impunea prin îndrăzneala şi luciditatea ou care ştia să dea vorbelor sale o aparenţă cuviincioasă. Pe de altă parte, acum i se părea un bărbat fermecător, incomparabil mai agreabil decât soţul ei.

— Te rog să mă ierţi, se scuză.

— A, nu vei scăpa chiar atât de lesne doamnă. Nici nu-ţi închipui ce îndârjit sunt.

Atunci ea îi răspunse cu cochetărie, ca o persoană conştientă de farmecul şi puterea ei:

— Nu cred.

Iar, el se aşează lângă ea şi, luând cana cu o mână cam nesigură, începu să mestece ceaiul cu linguriţa. O nelinişte din ce în ce mai mare punea stăpânire pe el. Pe vremea când era încă domnişoară, o numise o dată peşte, iar acum simţea căldura care iradia prin îmbrăcămintea uşoară şi încerca asemenea impresii, de parcă cineva îl acoperea cu gheaţă. Îşi aduse iarăşi aminte de cuvintele ei „Soţul meu se întoarce! „ şi valuri de sânge îi inundară inima. Întrucât i se părea că numai o femeie în stare de orice poate vorbi astfel. În suflet, auzea un glas spunându-i: „Nu mai e decât problema unui moment potrivit!” şi, la acest gând, dorinţa neînfrânată i se transformă într-o bucurie fără margini. Îşi pierdu cu totul stăpânirea de sine. Un răstimp, căută să-i atingă piciorul sub măsuţă, dar brusc i se păru un procedeu prea simplu şi grosolan. În cele din urmă, îşi spuse că de vreme ce nu mai este vorba decât de timp şi de ocazie, trebuie să ştie să aştepte. Prevedea că timpul va veni, clipa potrivită se va găsi şi, cutremurat de fiori, încerca preludiul viitoarelor plăceri învâlvorate.

Deocamdată, însă, îi era greu, deoarece trebuia să întreţină o conversaţie cu totul în dezacord cu starea în care se afla şi să-i răspundă. Lui Maszko care-l asalta cu

întrebări despre viitoarele intenţii de viaţă ale lui Zawiłowski şi despre alte lucruri de acest fel. În sfârşit, începu să-şi ia rămas bun, dar înainte de a pleca, întorcându-se spre Maszko, îi spuse:

— Pe drum, s-au repezit nişte câini la mine, şi mi-am uitat bastonul acasă; împrumută-mi-l pe al tău.

Nu-l atacase, nici un câine, dar voia să rămână măcar un minut singur cu doamna Maszko, de aceea, după ce ieşi Maszko, se apropie repede de ea şi-i spuse cu glasul înăbuşit, străin parcă:

— Doamnă, vezi ce se întâmplă cu mine?

Ea îi vedea într-adevăr înfierbântarea, ochii strălucitori de dorinţă şi nările fremătând, şi fu cuprinsă de teamă, dar el îşi amintea doar cuvintele ei: „Soţul meu se întoarce” şi se lăsa târât de patimă; întâmple-se ce s-o întâmplă! Acelaşi om care cu o clipă înainte îşi spunea că trebuie să ştie să aştepte, acum jucând totul pe o carte, îi şopti:

— Te iubesc, doamnă!

Stătea în faţa lui cu ochii plecaţi, asurzită şi împietrită de aceste cuvinte, care însemnau începutul trădării, aşadar, o nouă epocă în viaţa ei. Îşi întoarse capul, vrând parcă să-i evite privirea. Se aşternu tăcerea; se auzea doar respiraţia puţin gâfâită a lui Połaniecki. În camera învecinată răsună iarăşi scârţâitul ghetrelor lui Maszko.

— Pe mâine! Şopti Połaniecki.

În această şoaptă, era ceva aproape poruncitor. Doamna Maszko stătea mereu nemişcată, cu pleoapele lăsate, încremenită.

— Uite bastonul, spuse Maszko. Eu plec la Varşovia mâine dimineaţă şi mă întorc abia seara. Dacă va fi vreme frumoasă, poate-i faceţi o vizită pustnicei mele.

— Noapte bună! Rosti Połaniecki.

În curând se găsea pe drumul pustiu, luminat de lună. Avea impresia că ieşise dintr-un cuptor. Liniştea nopţii şi a pădurii se potrivea atât de puţin cu vâlvătaia dinlăuntrul lui, încât o realiză ca pe ceva neobişnuit. Prima impresie pe

care izbuti să şi-o definească în gând era aceea că zbuciumul lui lăuntric luase sfârşit, îndoielile pieriseră, toate punţile fuseseră distruse şi ce trebuia să se întâmple, se întâmplase. Un glas începu să-i strige în suflet că era în primul rând un nemernic, dar tocmai gândul acesta conţinea o uşurare disperată, deoarece îşi spuse că, de vreme ce lucrurile stau aşa, trebuie să se împace cu ideea că este un nemernic, iar în acest caz „ducă-se dracului totul!” Un nemernic n-are cel puţin nevoie să mai lupte cu el însuşi şi poate să-şi lase frâu liber simţurilor. E adevărat, s-a întâmplat, şi punţile sunt distruse! Înşelând-o pe Marynia, îi va călca în picioare inima, cinstea şi principiile pe care îşi întemeiase viaţa, dobândind-o, în schimb, pe doamna Maszko! Acum, una din două: sau ea se va plânge soţului ei, şi mâine va urma duelul, care dacă va avea loc, fie ce-o fi!

— Sau va tăcea şi, în acest caz, va deveni complicea lui. Mâine Maszko va pleca, iar el va poseda tot ce-şi doreşte, după aceea poate să se prăbuşească toată lumea. Cât despre ea, dacă nu se va plânge de el, mai bine să nu-i pună răbdarea la încercare. Era convins că nu va proceda astfel sau o va face doar pentru a salva aparenţele. Şi începu să se înfierbânte din nou. Inerţia ei, care-i stârnea cândva atâta dispreţ, devenise acum o ispită în plus. Îşi imagina ziua de mâine şi pasivitatea acestei femei. Cu toată învălmăşeala gândurilor, înţelegea foarte bine că ea va căuta să se dezvinovăţească mai târziu tocmai cu ajutorul acestei pasivităţi, spunându-şi că n-are nici o vină, că a fost silită, şi minţindu-şi astfel propria conştiinţă, pe Dumnezeu şi la nevoie soţul. Gândind astfel o dispreţuia tot atât cât o dorea, intuind în acelaşi timp că nici el nu valorează mai mult, şi în virtutea unei selecţii nu numai naturale, ci şi morale, ar trebui să-şi aparţină unul altuia.

Înţelegea, de asemenea, că pentru el este prea târziu să mai dea înapoi şi că odată cu aceleaşi buze care-i juraseră dragoste şi credinţă Maryniei, îi spuseseră altei femei: „te

iubesc”, răul cel mai mare fusese făptuit. Restul nu mai era decât o consecinţă firească, la care nu trebuia să renunţe fie şi numai pentru că era în acelaşi timp şi plăcere. Îşi închipuia că aşa trebuia să raţioneze toţi cei care, aruncând virtutea pe fereastră, preferă josnicia, dar raţionamentul în sine i se părea pe cât de îndreptăţit, pe atât de imoral. Şi pe măsură ce începea să gândească mai lucid, era uluit de propria stricăciune. Văzuse mult rău şi murdărie ascunse sub aparenţele luciului şi ale cuviinţei, ştia că stricăciunea îşi dobândea întrucâtva dreptul la cetăţenie cu ajutorul cărţilor proaste, dar îşi aducea aminte că fusese revoltat din această cauză şi militase pentru simplitate şi obiceiuri austere în societate, convins fiind că numai pe aceste fundamente se pot dezvolta forţa şi rezistenţa socială. Nimic nu-i trezea atâta teamă pentru viitor ca răul acesta distins al Occidentului, semănat pe sălbatica glie slavă, care făcea să crească bolnăvicios pe întinderile ei diletantismul, destrăbălarea, istovirea şi sperjurul. Îşi aminti că acuzase nu o dată pentru această semănătură înaltele sfere financiare şi neamurile aristocratice, învinuindu-le fără milă. Abia acum îşi dădea seamă că cine trăieşte în aerul suprasaturat de bioxid de carbon, trebuie să se asfixieze. Cu ce era el mai bun decât ceilalţi? Mai degrabă, cu cât era mai rău decât aceia care, bălăcindu-se în destrăbălare, nu făceau cel puţin pe ipocriţii, nu se înşelau pe ei înşişi, nu prescriau legi pentru alţii şi nu preconizau idealul omului sănătos sufleteşte, al soţului virtuos şi al tatălui cinstit drept model obligator? Aproape că nu-i venea să creadă că era acelaşi om care odinioară putuse nutri o prietenie ideală pentru doamna Emilia, care-i făgăduise cu toată sinceritatea Maryniei fidelitatea matrimonială şi care, în fine, socotea că avea o minte limpede şi un caracter mai drept şi mai puternic decât ceilalţi.

Mai puternic, el? Forţa lui nu era decât o iluzie născută din absenţa tentaţiei. O iubise cu o dragoste frăţească pe doamna Emilia şi rezistase cochetăriei doamnei Osnowska

numai pentru că nu stârniseră în el patima animalică trezită de această păpuşă cu ochii roşii, pe care sufletul lui o respingea, dar spre care îl împingeau atât de mult simţurile. Îşi mai spuse, acum, că dragostea lui pentru Marynia nu fusese niciodată cinstită, fiindcă în fond nu fusese altceva decât numai o atracţie animalică. Obişnuinţa o aplatizase, aşa că, ţinută în frâu şi de starea Maryniei, se îndrepta acum încotro vedea cu ochii fără nici un scrupul şi la numai o jumătate de an după cununie.

Şi Połaniecki care, plecând de la familia Maszko, avea impresia că este un nemernic, se convinse dintr-o dată că este un nemernic mai mare decât crezuse la început, fiindcă îşi aduse aminte că în curând avea să fie şi tată.

Acasă, fereastra de la camera Maryniei era încă luminată. Połaniecki ar fi dat mult s-o găsească adormită. Îi trecu prin minte să meargă mai departe şi să nu se întoarcă până când nu va vedea lumina stinsă la fereastră. Dar îi văzu deodată silueta la geam. Se uită probabil după el şi, cum în faţa casei era lumină, îl zărise. Prin urmare, intră înăuntru.

Îl primi într-un capot alb, de noapte, şi cu părul desfăcut. Cocheta puţin, se vede, fiindcă ştia că are păr frumos, şi lui îi plăcea să se joace cu el.

— De ce nu te-ai culcat? O întrebă, intrând.

Iar ea se apropie de el somnoroasă, dar zâmbitoare şi spuse:

— Te-am aşteptat cu rugăciunea.

De pe timpul când fuseseră la Roma, rosteau rugăciunea împreună. Lui Połaniecki, însă, până şi gândul la rugăciune i se părea insuportabil.

În acest timp, Marynia începu să-l întrebe:

— Ei, Stach, eşti mulţumit că l-ai salvat? Nu-i aşa că eşti mulţumit?

— Da! Răspunse Połaniecki.

— Ea ştie care-i situaţia lui?

— Ştie şi nu ştie. E târziu, însă, hai să ne culcăm.

— Noapte bună! Ştii la ce m-am gândit după ce m-ai lăsat singură? Că eşti atât de bun şi de cumsecade!

Şi apropiindu-se de el, îi încolăci gâtul cu braţele, iar el o sărută, simţind în acelaşi timp şi îndreptăţirea curată a acestui sărut şi nemernicia lui. Şi întreg cortegiul de josnicii pe care urma să le înfăptuiască.

Una o săvârşi de îndată, îngenunchind pentru rugăciunea pe care Marynia începu s-o spună cu voce tare. N-avea cum s-o evite, dar săvârşind-o, juca o comedie searbădă, deoarece nu putea să se roage.

După ce sfârşiră rugăciunea şi Marynia îi ură încă o dată „noapte bună”, Połaniecki se culcă, dar nu putu să adoarmă. Ducându-se la Maszko, avea impresia că se gândise la toate, inclusiv la urmările morale ale faptei sale. Dar se arătă că nu era aşa. Acum îşi spuse că poţi să nu crezi în Dumnezeu, dar nu-ţi este îngăduit să-ţi baţi joc de el. Ar fi fost prea de tot, spre exemplu, să-şi calce jurământul matrimonial, să se întoarcă mâine sau poimâine acasă după făptuirea trădării şi să îngenuncheze pentru rugăciune. Trebuia să aleagă. Sau simţământul religios şi credinţa neprefăcută, sau doamna Maszko, deoarece una o excludea pe cealaltă. Observă deodată că trebuie să renunţe la tot ce elaborase în ani întregi de meditaţii, liniştea aceea neţărmurită ce decurgea din rezolvarea celei mai importante probleme de viaţă, într-un cuvânt, la ceea ce constituia esenţa existenţei sufleteşti. Pe de altă parte, înţelegea, de asemenea, că de mâine va trebui să înceapă să-şi contrazică propriile principii sociale, recunoaşterea familiei ca fundament al existenţei sociale. Nu este permis să formulezi asemenea principii, iar în viaţa particulară să seduci soţiile altora. Şi de astă dată va trebui să aleagă. Cât despre Marynia, minciuna în legătura cu ea fusese săvârşită deja. Aşadar, dintr-o singură lovitură, rupsese firele care-l legau de Dumnezeu, de societate şi de femeie, într-un cuvânt, tavanul acelui edificiu sufletesc, înălţat cu trudă, în care locuise până acum se prăbuşea peste el. Acest angrenaj al

răului îl umplu de uimire. Nu se aştepta ca, după tăierea unui firicel, întreaga cusătură să se desfacă deodată şi, mirat întrucâtva, începu să se întrebe cum poate exista în lume un astfel de oportunism care împacă în viaţă călcarea jurământului cu cinstea şi onoarea? Pentru că totuşi aşa era. Cunoştea destui oameni căsătoriţi, aşa-zişi cumsecade, care îşi iubeau soţiile şi se prefăceau cucernici, dar, în acelaşi timp, se dădeau în vânt după fiecare femeie care le ieşea în cale. Aceiaşi oameni, care considerau drept o crimă orice abatere de la drumul datoriei, îşi permiteau să încalce jurământul cununiei fără nici un scrupul. Îşi aduse aminte că unul dintre cunoscuţii lui, strâns cu uşa din această cauză, ieşise din încurcătură cu ajutorul unei glume de proastă calitate, spunând că el nu este un băţ de chibrit suedez. În cele din urmă, infidelitatea nu mai şoca pe nimeni, iar printre bărbaţi trecea drept ceva îngăduit, devenise aproape un obicei. Połaniecki se simţi uşurat, întrucâtva, dar pentru scurtă vreme, fiindcă era un om logic, dacă nu în fapte, cel puţin în raţionament. Da! Lumea nu se compune numai din netrebnici şi ipocriţi, ci într-o măsură considerabilă se alcătuieşte din oameni superficiali şi inconştienţi, iar oportunismul care împacă adulterul cu noţiunea de onoare şi cinste nu este nimic altceva decât inconştienţă. Pentru că obiceiul în sine nu poate dezvinovăţi un om care-i recunoaşte imoralitatea şi prostia. „Pentru un nătăfleţ, se gândi Połaniecki, adulterul poate constitui un motiv de bucurie, dar pentru un om care ştie să raţioneze temeinic, este o josnicie tot atât de contrară eticii ca şi hoţia, falsul în acte publice, călcarea jurământului, a cuvântului dat sau ca înşelăciunea în comerţ ori trişatul la cărţi. Religia poate ierta păcatul adulterului, ca pe o cădere de moment, dar adulterul care se iartă singur dinainte exclude religia, exclude atitudinea civică, cinstea şi onoarea”. Połaniecki, care, în colocviile cu sine însuşi, era întotdeauna sincer şi în genere intolerant, nu dădu înapoi nici dinaintea acestei ultime concluzii.

Îl cuprinse teama, în schimb, de parcă văzuse o prăpastie. Dacă nu se va retrage, îşi va rupe gâtul. În acelaşi timp, însă, începu să lupte cu propria slăbiciune. Se cunoştea îndeajuns şi cu părere de rău, totodată cu dispreţ pentru această slăbiciune, era convins dinainte că, atunci când o va vedea pe doamna Maszko, animalul din el va învinge scrupulul raţional. Să dea înapoi? Îşi repetase de atâtea ori cu hotărâre acest lucru, iar după aceea, de fiecare dată, patima îi dirijase voinţa spre pierzanie, aşa cum calul sălbatic îşi duce călăreţul aiurea. Îi venea să se blesteme singur când se gândea la abaterile de acest fel. Dacă măcar ar fi fost nefericit în căsnicie, dacă patima lui ar fi crescut dintr-o mare iubire, ar fi putut să şi-o motiveze cumva, dar el n-o iubea pe doamna Maszko, o dorea numai. Nu fusese în stare niciodată să înţeleagă această dedublare a naturii omeneşti; ştia doar că o dorea şi că o va dori de fiecare dată când o va vedea sau când se va gândi la ea.

Aşadar, nu-i mai rămânea decât o singură cale: să n-o mai vadă, şi aceasta era imposibil, nu numai din cauza relaţiilor sociale de tot felul, ci fie şi doar pentru că, în acest caz, Marynia ar începe să bănuiască ceva. Połaniecki nu presupunea că aceasta se şi întâmplase, şi că soţia lui îşi ascunde suferinţa în faţa lui; înţelegea totuşi că dacă trădarea lui ar ieşi la iveală în vreun fel, ar constitui o lovitură care ar depăşi puterile acestei făpturi blânde şi credincioase. Şi remuşcările crescură şi mai mult. Îl năpădi o jale adâncă; îi era milă de ea şi se dispreţuia îndoit. Cu tot întunericul, sângele i se urcă în obraji când îşi aminti că-i spusese doamnei Maszko „te iubesc”, că mărturisirea fatală fusese rostită, că înşelase şi trădase această făptură dreaptă şi cinstită, fiind în stare să-şi bată joc de încrederea ei şi să-i zdrobească inima.

O clipă i se păru totul cu neputinţă, dar conştiinţa îi răspunse: „Eşti în stare!” Cu toate acestea, în părerea de rău şi în mila lui, află şi oarecare mângâiere, deoarece îşi dădu seama că dragostea lui pentru ea înseamnă ceva mai

mult decât o atracţie fizică, în ea existând legături ce decurg din convieţuirea lor, din apartenenţa reciprocă, din ritualul cununiei, din unirea la bine şi la rău, din respectul profund şi afecţiunea care aveau să fie consolidate în viitor de venirea pe lume a copilului. N-o iubise niciodată mai mult decât în această clipă de zbucium lăuntric, niciodată nu-i trezise atâta duioşie. Începea să se lumineze de ziuă. Prin crăpăturile obloanelor de la ferestre pătrundeau zorii şi umpleau încăperea cu o lumină palidă, în care se zărea neclar capul ei întunecat, adâncit în pernă; lui Połaniecki i se umplu inima de bucurie la gândul că acesta este bunul lui cel mai de preţ, că acolo doarme feţişoara ei dragă, prietena cea mai bună, soţia şi viitoarea mamă a copilului său. Şi nici un argument, nici un raţionament asupra josniciei religioase şi sociale a adulterului nu-i stârniră mai multă scârbă ca vederea acestui chip dulce, adormit. Lumina pătrundea tot mai mult prin crăpături, şi capul ei se desluşea din ce în ce mai clar din umbră. I se vedeau deja arcurile genelor negre pe obraji, şi Połaniecki, pironindu-şi ochii asupra ei, începu să-şi spună: „Cinstea ta mă va ajuta!” Brusc, sentimentele înălţătoare învinseră, animalul cedă sufletului, şi îşi recăpătă curajul, deoarece se gândi că, dacă ar fi un astfel de nemernic, cum îşi închipuia, ar fi ascultat mai uşor glasul patimii şi nu s-ar mai fi chinuit atâta.

A doua zi, se trezi târziu, obosit şi cam bolnav. Se simţea abătut şi epuizat, cum nu mai fusese niciodată. La lumina zilei, şi încă a unei zile ploioase şi mohorâte, problema i se înfăţişa altfel, mai lucid, mai banal, şi viitorul nu-i mai apărea atât de ameninţător, nici vina atât de mare. Vedea totul în proporţii scăzute. Se întrebă deci în primul rând dacă doamna Maszko îi mărturisise totul soţului ei sau nu. Erau momente când credea că da, şi la acest gând încerca senzaţia pe care o avea un om care intrase inutil într-o dandana foarte neplăcută. Cu încetul, acest sentiment se transformă într-o nelinişte tot mai mare şi mai acută.

„Situaţia e stupidă, îşi spuse. Lui Maszko i se poate reproşa orice, dar nu este un nătâng şi nici un laş, aşa că nu va trece cu vederea asemenea insultă. Aşadar, discuţii, scandal, poate duelul? Lua-le-ar dracu pe toate! Ce întâmplare fatală, dacă va ajunge la urechile Maryniei!” Şi începu să se înfurie asupra lumii întregi. Până acum fusese pe deplin liniştit, nu se temea de nimeni, nu ţinea cont de nimeni, iar azi întorcea pe toate părţile întrebarea: „I-a spus? Nu i-a spus?” şi de dimineaţă nu mai era în stare să se gândească la altceva. Ajunse până acolo încât, într-un târziu, îşi spuse: „Ce dracu, mă tem de Maszko? Eu?” Dar nu de Maszko se temea, ci de Marynia, ceea ce pentru el era pe cât de nou, pe atât de uluitor, deoarece numai cu câteva zile înainte ar fi presupus orice, nu însă că-i va fi frică de ea. Şi pe măsură ce se apropia amiaza, problema care de dimineaţă îi apăruse la dimensiuni micşorate, începu iarăşi să ia proporţii în mintea Lui. Uneori, îşi făcea curaj, nutrind speranţa că doamna Maszko va tăcea, alteori nu mai nădăjduia. Nimic, şi atunci simţea că nu va mai putea privi în ochi nu numai pe Marynia, ci pe nimeni altcineva; se temea, de asemenea, de Bigiel şi de doamna Bigiel, se temea de doamna Emilia şi de Zawiłowski, într-un cuvânt, de toţi cunoscuţii. „Uite ce înseamnă să te abaţi de la drumul drept! Îşi spuse. Cât poate să coste o prostie!” Neliniştea îi crescu într-atât, încât, în cele din urmă, sub pretext că-i înapoiază bastonul, trimise un slujitor la doamna Maszko s-o salute şi s-o întrebe de sănătate.

Slujitorul se întoarse peste o jumătate de oră. Połaniecki îl văzu pe fereastră şi, coborând în grabă în întâmpinarea lui, află că aducea o scrisoare pentru Marynia de la doamna Maszko. Luând scrisoarea, i-o duse Maryniei şi inima începu să-i bată cu putere, urmărind-o în timp ce o citea.

Marynia, însă, după ce sfârşi lectura, îşi înălţă la el ochii liniştiţi şi spuse:

— Doamna Maszko ne invită astăzi la gustarea de după-amiază… pe soţii Bigiel, de asemenea

— Aha! Răspunse Połaniecki, răsuflând adânc.

Iar în gând adăugă: „Nu i-a spus.”

— Mergem, nu-i aşa? Întrebă Marynia.

— Cum vrei… Adică, du-te tu… Cu soţii Bigiel. După masă, eu trebuie să plec la Varşovia. Trebuie să mă întâlnesc cu Świrski. Poate că am să-l aduc aici.

— Atunci e mai bine să ne scuzăm cumva?

— Nu, nu! Du-te cu soţii Bigiel. Poate că în drum am să trec pe la ea să-i explic. Ba nu, ai să-i explici tu.

Şi ieşi, deoarece simţea nevoia să rămână singur cu gândurile lui.

„Nu i-a spus!”

Połaniecki fu cuprins de un sentiment de uşurare şi bucurie. Nu i-a spus soţului, nu s-a simţit jignită, i-a invitat la ea, asta înseamnă că acceptă totul, fiind gata să meargă mai departe, până acolo tunde va voi el s-o conducă. În definitiv, ce înseamnă această invitaţie, dacă nu dorinţa de a-l linişti… Dacă nu un răspuns la vorbele lui de bun rămas: „Pe mâine!” Aşadar, acum totul depinde numai de el. Se înfioră iarăşi din creştet până în tălpi. Nu mai există nici o piedică, afară de cele din el însuşi. Peştele a înhăţat momeala. Tentaţiile puseră din nou stăpânire pe el cu puteri sporite, fiindcă acum nu mai erau timorate de nesiguranţă. Da, peştele înghiţise momeala. Ea nu se împotrivea, Se lăsa în seama unui sentiment de triumf şi de mulţumire a amorului propriu; gândindu-se în acelaşi timp la doamna Maszko, începu aproape să-i ceară iertare pentru că se putuse îndoi uneori de ea şi o socotise fie şi măcar timp de cinci minute o femeie cumsecade… Acum cel puţin ştia ce să creadă despre ea şi îi era recunoscător pentru acest serviciu. Apoi începu să râdă de temerile dinainte. În acest fel, îi punea la picioare pentru prima dată cum i se cuvenea dispreţul său. Încetase să mai fie pentru el ceva inaccesibil, ceva pentru care să lupte teama şi speranţa. Fără să vrea, şi-o închipuia acum ca pe ceva al lui, ca pe un lucru ce-i aparţinea, încă atrăgător, dar cu atât

mai puţin preţios prin aceasta. De asemenea, îi făcea plăcere când se gândea că dacă se va împotrivi ispitei, va fi numai meritul lui. Acum, când uşile erau deschise la perete, observă cu uimire cum creşte în el dorinţa de împotrivire. Îi mai trecu încă o dată prin minte tot ce-şi spusese despre adulter în timpul nopţii nedormite, încă o dată inima îi aduse aminte de Marynia, de puritatea şi cinstea ei, de maternitatea apropiată şi de liniştea aceea fără margini, singura fericire adevărată pe care o putuse afla numai alături de ea, şi, după toate aceste meditaţii, se hotărî să plece la Varşovia şi să nu se mai ducă la doamna Maszko.

După-masă, porunci să se înhame calul. Urcându-se în brişcă lui Bigiel, se aplecă şi o îmbrăţişă pe Marynia şi, urându-i la despărţire „Distracţie plăcută!” plecă. Sfioşenia de dimineaţă îi trecuse. Îşi recăpătase buna dispoziţie, deoarece se simţea foarte mulţumit de sine. Acum avea iarăşi încredere în forţele proprii şi în caracterul lui. Pe de altă parte, gândul că doamna Maszko va fi uimită când va afla că a plecat şi nu intenţionează să vină la ea îi producea o plăcere aţâţătoare. Simţea parcă nevoia să se răzbune pe ea pentru atracţia fizică pe care o exercita asupra lui. De când cu scrisoarea pe care i-o trimisese Maryniei, dispreţul lui pentru ea crescuse atât de mult, încât la un moment dat începu să presupună că ar fi în stare să iasă victorios chiar dacă s-ar duce azi în vizită cu Marynia.

„Dar dacă m-aş duce într-adevăr şi aş da alt înţeles vorbelor de ieri?” se întrebă.

Dar se dojeni numaidecât.

„Măcar faţă de tine însuşi nu trebuie să fii escroc!”

Cu toate acestea, era sigur că ea nu s-ar mira de venirea lui. După cele ce-i spusese ieri, putea să presupună că va găsi el un pretext să treacă pe la ea înainte de sosirea Maryniei şi a soţilor Bigiel sau să mai rămână după plecarea lor.

În schimb, dacă-l va vedea trecând spre oraş, va crede că se teme de ea, sau îl va socoti un caraghios şi un necioplit.

„Nu încape îndoială, monologă mai departe, că un om care nu se consideră un măscărici ori un nătâng incapabil să se împotrivească unei păpuşi s-ar duce şi s-ar strădui să repare în vreun fel prostia de ieri”.

În acelaşi timp, însă, îi era frică.

Acelaşi glas care-i striga aseară în suflet că este un nemernic începu să repete injuria cu energie îndoită.

„N-o să mă duc, se gândi Połaniecki. A înţelege şi a şti să te înfrânezi sunt două lucruri deosebite”.

În depărtare se zărea vila doamnei Krasławska.

Deodată, îi trecu prin minte că doamna Maszko stârnită, umilită şi cu amorul propriu rănit, din simplă răzbunare poate să-i spună Maryniei ceva care să-i deschidă ochii. Ar putea s-o facă, fireşte, cu un singur cuvânt, cu un singur zâmbet, lăsând-o să înţeleagă oricât de pe departe că speranţele lui îndrăzneţe s-au spulberat, izbindu-se de cinstea unei femei, şi explicându-i astfel absenţa. Arareori femeile îşi refuză asemenea răzbunări mărunte şi de foarte puţine ori se arată milostive una faţă de alta.

„Dac-aş avea curajul să mă duc…”

În acel moment, brişcă tocmai trecea prin fata vilei.

— Opreşte, îi porunci Połaniecki flăcăului care ţinea, hăţurile.

La intrare, o văzu pe doamna Maszko, care se retrase îndată în tindă.

Połaniecki străbătu curtea; la uşă îl întâmpină un slujitor.

— Doamna e sus, îi spuse.

Połaniecki simţi că-i tremură picioarele când urcă la etaj; prin minte i se învălătuceau tot felul de gânduri: „Cine socoteşte viaţa uşoară acela poate să-şi îngăduie orice, dar eu n-o socotesc uşoară. Dacă după tot ce-am gândit şi ce mi-am spus, n-aş fi în stare să mă stăpânesc, aş fi cel din urmă dintre oameni”.

Ajungând la uşa încăperii pe care i-o arătase slujitorul, întrebă:

— Se poate?

— Poftim, se auzi glăsciorul strecurat prin uşa întredeschisă.

Şi după o clipă, se afla în budoarul doamnei Maszko.

— Am trecut pe aici, spuse întinzându-i mâna, ca să mă scuz că nu voi putea veni la gustarea de după-amiază. Trebuie să plec la Varşovia.

Doamna Maszko sta înaintea lui cu capul puţin aplecat şi pleoapele coborâte, tulburată, plină de o teamă vizibilă, având în atitudinea şi în expresia feţei ceva din resemnarea victimei care vede că a sosit clipa hotărâtoare şi nenorocirea trebuie să se întâmple.

Starea ei de spirit i se transmise şi lui Połaniecki într-o clipită, astfel că se apropie îndată de ea şi începu s-o întrebe cu glas înăbuşit:

— Te temi… De ce te temi, doamnă?

IX.

A doua zi, doamna Połaniecki primi o scrisoare de la soţul ei cum că în ziua aceea nu se mai întoarce, întrucât se duce să vadă o casă în cealaltă parte a oraşului. Veni în ziua următoare şi-l aduse şi pe Świrski, care le promisese de mult lui Bigiel şi lui Połaniecki că le va face o vizită la locuinţa de vară.

— Imaginează-ţi, îi spuse Połaniecki soţiei după ce-i dădu bineţe, că ferma Buczynek, pe care am văzut-o, se învecinează cu moşia Jaśmień a bătrânului. Zawiłowski; când am aflat, i-am făcut o vizită bătrânelului, care nu se simte prea bine, şi, spre surpriza mea, l-am găsit acolo pe domnul Świrski. Mi-a ajutat să văd ferma, casa i-a plăcut grozav. Are şi o grădină foarte frumoasă, un eleşteu mare şi puţină pădure. Odinioară a fost o mare proprietate, dar pământul a fost vândut, aşa că acum a mai rămas foarte puţin pe lângă conac.

— Este o reşedinţă frumoasă, foarte frumoasă, completă Świrski. Multă umbră, mult aer şi multă linişte.

— O cumperi? Întrebă Marynia.

— E foarte posibil. La început, aş vrea s-o închiriez. Am sta acolo tot restul verii şi ne-am convinge dacă ne simţim bine. Proprietarul este atât de sigur că ne va plăcea, încât este de acord să ne-o închirieze. I-aş fi dat numaidecât un acont, dar am vrut să ştiu ce gândeşti şi tu.

Marynia regreta puţin compania familiei Bigiel, dar, observând că soţul o priveşte atent în ochi şi preferă să stea la el acasă, declară că acceptă cu plăcere.

Soţii Bigiel începură să protesteze, respingând categoric această posibilitate, dar după ce Połaniecki le argumentă că este vorba de un fel de probă a casei în care s-ar putea ca el şi Marynia să locuiască în fiecare vară până la sfârşitul vieţii, fură nevoiţi să recunoască şi ei că motivul era întemeiat.

Aşa că Połaniecki urmă:

— Atunci, mâine am s-o închiriez, şi mobila care mai trebuie, am s-o aduc de la Varşovia, astfel că poimâine am putea să ne mutăm.

— Asta e ca şi cum dumneata ai vrea să fugi cât mai repede de aici, răspunse doamna Bigiel, de ce atâta grabă?

În cele din urmă, rămase hotărât ca familia Połaniecki să se mute la Buczynek peste patru zile. În acest timp, se servi masa de prânz, în timpul căreia Świrski începu să le explice cum îl găsise Połaniecki la Jaśmień, moşia familiei Zawiłowski.

— Domnişoara Helena a vrut, spuse, să-i pictez portretul tatălui ei şi a dorit ca pentru aceasta să vin eu la Jaśmień. M-am dus, fiindcă îmi era dor de lucru, iar pe de altă parte, bătrânul are un cap interesant. Dar n-a ieşit nimic din toate astea. Conacul are ziduri groase de doi coţi, şi din această cauză lumina cade prost în încăperi, N-am vrut să pictez în asemenea condiţii, iar pe urmă s-a mai adăugat încă o piedică, fiindcă modelul a avut o criză de podagră, Medicul pe care l-au luat cu ei ia ţară, mi-a spus că starea bătrânului nu este prea bună şi s-ar putea să sfârşească prost.

— Îmi pare rău de domnul Zawiłowski, spuse Marynia, deoarece se vede că e un om cumsecade. Biata domnişoară Helena! În caz că bătrânul va muri, va rămâne cu totul singură. El îşi dă seama de situaţia lui?

— Îşi dă şi nu-şi dă, cum e el, totdeauna original. Întreabă-l şi pe soţul dumitale cum l-a primit.

Połaniecki zâmbi şi zise:

— În timp ce vizitam proprietatea de la Buczynek; am aflat că Jaśmień e dincolo de mejdină şi m-am decis să mă duc acolo. Domnişoara Helena m-a condus la tatăl ei, care tocmai îşi termina rugăciunile, şi nu mi-a răspuns la salut până când n-a rostit şi ultimul Tatăl nostru. După aceea, a început să-şi ceară iertare şi-mi zice: „Mă rog, acolo există matadorii cerului, dar cu Ea omul e mai îndrăzneţ şi-i vorbeşte ca pe vremuri; dacă Ea se milostiveşte, e foarte bine, fiindcă Ei nu i se refuză nimic”.

— Ce tip interesant! Exclamă Świrski.

Soţii Bigiel începură să râdă, dar doamna Maszko fu totuşi de părere că în încrederea lui este ceva impresionant, lucru cu care Świrski fu de acord, iar Połaniecki continuă:

— După aceea, mi-a amintit că a venit vremea să se gândească la testament, iar eu nu l-am contrazis, cum se face de obicei, fiindcă mă interesa Zawiłek al nostru. Î-am spus, în schimb, că aceasta este o problemă pur juridică, pentru care niciodată nu e prea târziu, şi până şi cei foarte tineri trebuie să se gândească la ea.

— Asta-i şi părerea mea, interveni Bigiel.

— Am vorbit, de asemenea, şi despre tânărul Zawiłowski, urmă Połaniecki, bătrânul l-a îndrăgit din toată inima.

— Păi cum! Se repezi Świrski. Când a aflat că am fost la Przytulów, a început numaidecât să se intereseze de el.

— Dumneata ai fost la Przytulów? Întrebă doamna Połaniecka.

— Da, doamnă, patru zile, răspunse pictorul. Îmi place grozav Osnowski.

— Dar doamna Osnowska?

— Mi-am spus părerea despre ea încă de la Roma şi, după câte îmi amintesc, mi-am cam dat drumul la gură.

— N-am uitat nici eu. Ai fost foarte nedrept. Ce face tânăra pereche?

— Nimic. E fericită. Dar se află acolo şi domnişoara Ratkowska, o fată foarte drăguţă. Puţin a lipsit, să nu mă îndrăgostesc de ea.

— Ei poftim! Mi-a spus mie Staś că dumneata te îndrăgosteşti de toate femeile.

— Întotdeauna, doamnă. Adică de toate în acelaşi timp, aşadar întotdeauna.

Auzind acestea, Bigiel se gândi bine şi spuse:

— Iată un mod de a nu te căsători niciodată.

— Din nenorocire, dragă domnule! Acceptă Świrski. Aşa şi este.

După care se adresă Maryniei:

— Poate că domnul Stanisław ţi-a spus şi de înţelegerea noastră. Când ai să-mi spui dumneata: „Căsătoreşte-te!” mă voi căsători. Aşa m-am înţeles cu soţul dumitale şi de aceea aş vrea s-o vezi şi dumneata pe domnişoara Ratkowska. O cheamă Stefania, pe numele mic, iar asta înseamnă: încununata. Frumos nume, nu-i aşa? E o făptură tăcută, timidă, care se teme de doamna Aneta şi de domnişoara Castelli, dar se vede că are o inimă bună. Am şi avut dovada în acest sens. Când e vorba de vreo domnişoară, observ totul şi-mi întipăresc în memorie. La Przytulów a venit odată la mine un cerşetor cu chipul unui pustnic din Tebaida. Doamna Osnowska şi domnişoara Castelli s-au repezit cu aparatele de fotografiat la el şi l-au tot fotografiat din profil, din faţă, până n-au mai putut, în vreme ce bătrânul poate că voia să mănânce. Se lăsa în seama lor în speranţa că va căpăta ceva de pomană, dar era vădit stânjenit. Oamenii simpli au astfel de noţiuni. Oricum, niciuna dintre aceste doamne nu i-au observat stinghereala, cel puţin nu i-au luat-o în seamă. S-au purtat cu el, cum te porţi cu un lucru oarecare şi abia domnişoara Ratkowska le-a atras atenţia

că-l umilesc pe bătrân şi-l chinuiesc. E un lucru mărunt, dar dovedeşte că are suflet bun şi simţăminte delicate. Se cam învârte în jurul ei frumosul acela de Kopowski, dar ea nu este prea încântată de el, cum sunt cele două doamne care se distrează cu el, îl pictează, inventează tot felul de costume pentru el şi aproape că-l poartă pe braţe, ca pe o păpuşă. Nu, chiar ea mi-a spus că fercheşul Kopowski o plictiseşte, iar asta îmi place, de asemenea, deoarece el are tot atâta minte cât măciulia bastonului.

— După câte am auzit, se amestecă Bigiel, domnul Kopowski are nevoie de bani, iar domnişoara Ratkowska nu e prea bogată. Ştiu că tatăl ei, când a murit, a rămas dator la bancă o sumă care, cu procente cu tot, se ridicase în ultima zi a lunii trecute…

— Ce ne interesează pe noi? Îl întrerupse doamna Bigiel.

— La drept vorbind, ai dreptate; nu e treaba noastră.

— Şi cum arată domnişoara Ratkowska? Întrebă Marynia.

— Domnişoara Ratkowska? Nu e prea frumoasă, dar are o faţă dulce, tenul palid şi ochii negri. Ai s-o vezi şi dumneata, doamnă, pentru că mi-au spus că vor să se repeadă până aici într-una din zile. Le-am îndemnat şi eu, fiindcă voiam s-o vezi şi dumneata.

— Bine, răspunse Marynia râzând. Am s-o văd şi am să pronunţ sentinţa. Dar dacă va fi favorabilă?

— O cer în căsătorie, pe cuvântul meu! În cel mai rău caz, voi îi respins. Iar dacă-mi vei spune: „Nu”, mă duc să vânez raţe. La sfârşitul lui iulie, se deschide sezonul…

— Oho, intenţii serioase! Exclamă doamna Bigiel, soţia sau raţele! Aşa s-ar exprima domnul Zawiłowski.

— Ce rost are atâta vorbă, de vreme ce iubeşte? Rosti Marynia.

— Ai dreptate, doamnă, de aceea eu îl invidiez pe el, nu pe domnişoara Castelli, cu toate că eu am fost îndrăgostit de ea, şi am trecut prin această stare despre care nu trebuie să se vorbească prea mult.

— Şi dumneata ce ai împotriva domnişoarei Castelli?

— Nimic, doamnă. Îi datorez recunoştinţă, fiindcă, mulţumită ei, am avut şi eu perioada mea de iluzii. De aceea, nu o voi vorbi niciodată de rău, decât dacă cineva mă va trage prea mult de limbă, aşa că, doamnelor, nu insistaţi!

— Din contră! Spuse doamna Bigiel. Dumneata trebuie să ne povesteşti despre amândoi. Să mergem, însă, pe verandă, am spus să ne aducă acolo cafeaua.

După o clipă, se aflau cu toţii pe verandă. Copiii se împră? Tiară asemenea unui stol multicolor printre copaci, învârtindu-se ca nişte fluturi luminoşi. Bigiel îi oferi lui Świrski un trabuc, iar Marynia, folosindu-se de prilej, se apropie de soţul ei, care stătea mai la o parte, şi ridicându-şi ochii ei blânzi spre el, îl întrebă:

— Stach, de ce eşti atât de tăcut?

— Sunt obosit, răspunse. În oraş e foarte, cald, iar în casa noastră poţi să te înăbuşi. N-am putut să dorm, pentru că m-am gândit mult şi la Buczynek.

— Sunt şi eu curioasă să văd cum arată, cu adevărat curioasă. Bine-ai făcut că te-ai dus să-l vezi şi l-ai închiriat, foarte bine.

Şi-l privi înduioşată, dar văzând că, într-adevăr, nu prea era în apele lui, rosti:

— Poate că ar fi bine să te duci să te odihneşti puţin; îi ţinem noi companie domnului Świrski.

— Nu… Tot n-aş putea să dorm, răspunse Połaniecki.

În acest timp, Świrski spunea:

— Nu bate vântul deloc. Nu se mişcă nici o frunză. O adevărată zi de vară! Aţi băgat de seamă că, în timpul caniculei şi în asemenea clipe de linişte, lumea întreagă pare îngândurată? Bukacki, mi-aduc aminte, zicea întotdeauna că în această încremenire este ceva mistic şi că ar vrea să moară într-o zi cu soare… Aşa, să se aşeze în fotoliu, apoi să adoarmă şi să se pulverizeze în lumină.

— N-a murit totuşi vara, observă Bigiel.

— Era, însă, primăvară… Şi vreme frumoasă. Cel mai important lucru e că nu s-a chinuit prea mult.

Tăcu un răstimp, după care adăugă:

— Deoarece cu ideea morţii se poate şi trebuie să te împaci, eu nu m-am revoltat niciodată; dar de ce mai există suferinţă, pe legea mea, mintea omenească nu poate înţelege.

Cum nimeni nu spunea nimic, Świrski îşi scutură cenuşa trabucului şi urmă:

— Dar să lăsăm asta. După masă şi la o cafea neagră, am putea găsi un subiect mai vesel.

— Să vorbim despre Zawiłek, hai, domnule, povesteşte-ne despre Zawiłek! Se bucură doamna Bigiel.

— Zawiłek îmi place. În tot ce face şi ce spune, se vede forţa leului, e o structură ieşită din comun… Foarte complexă. În cele câteva zile, cât am stat la Przytulów, ne-am cunoscut mai de aproape şi ne-am împrietenit. I-am spus şi lui, lui Osnowski, că mă tem că unul ca: Zawiłek nu va putea fi fericit cu doamnele acelea.

— De ce, domnule Świrski?

— Nu e prea uşor de spus când n-ai nici un fapt concret. Dar asta se simte. De ce?… Pentru că natura lor este total diferită de a lui. Vezi dumneata, toate aceste aspiraţii superioare, care pentru Zawiłowski reprezintă esenţa vieţii, pentru ele nu sunt decât nişte garnituri, un fel de dantelă la rochie. Şi-o pun când primesc musafiri, dar în zilele celelalte umblă în capot; e o mare deosebire. Mă tem că ele, în loc să-l însoţească în zborul lui, vor vrea să-i potrivească pasul cu mersul lor lipa-lipa; mă tem să nu schimbe tot ce are în monedă mărunţă, ca să-şi acopere cheltuielile lor zilnice de societate. Fiindcă el are ceva superior! Nu cred că va avea loc cine ştie ce catastrofă, întrucât nu am dreptul să le refuz măcar cinstea obişnuită, oricât de îndoielnică, dar s-ar putea să nu fie fericit. Nu vă spun decât atât: îl cunoaşteţi cu toţii pe Zawiłek şi ştiţi că nu e deloc complicat, dar, după părerea mea, dragostea lui este prea dificilă pentru Castelka şi prea exclusivistă. El îşi investeşte tot sufletul, iar ea… E gata să-i cedeze doar o părticică,

restul preferind să-l păstreze pentru relaţiile de societate, toalete şi distracţii, pentru vizite, lux şi five o'clock, pentru laion-tennis11 cu domnul Kopowski, într-un cuvânt, pentru moara care transformă viaţa în tărâţe…

— Poate că asta nu i se potriveşte domnişoarei Castelli, iar dacă nu i se potriveşte, cu atât mai bine pentru Zawiłowski, interveni Bigiel, în genere, însă, e foarte bine spus.

— Da de unde, se împotrivi doamna Bigiel, înainte de toate, e o nedreptate. Domnule, dumneata urăşti într-adevăr femeile.

— Eu urăsc femeile! Exclamă Świrski, înălţându-şi amândouă braţele.

— Da! Probabil că nu-ţi dai seama că vorbeşti despre domnişoara Castelli ca despre o gâsculiţă obişnuită.

— Doamnă, eu i-am dat numai lecţii de pictură, de educaţia ei nu m-am ocupat niciodată.

Doamna Marynia, ascultând toate acestea, spuse ameninţându-l pe Świrski:

— E pur şi simplu ciudat că un om atât de bun are o limbă atât de ascuţită.?

— Într-adevăr, doamnă, puţină dreptate ai, acceptă Świrski, eu însumi m-am întrebat adesea dacă sunt un om cu adevărat bun? Cred însă că sunt. Fiindcă există oameni care îşi vorbesc de rău semenii numai din plăcerea de a se bălăci în noroi, iar asta-i josnicie; alţii, însă, o fac din invidie, şi asta-i la fel de josnic. Totuşi, unul ca Bukacjus bârfea pentru o idee, iar eu… Eu sunt în primul rând un vorbăreţ, în al doilea, un om, şi îndeosebi femeia mă preocupă mai mult decât orice altceva; în sfârşit, deşertăciunea, platitudinea şi micile defecte ale firii omeneşti mă supără din cale afară. Pe viul Dumnezeu, cred că de aceea vorbesc aşa. Eu aş vrea ca toate femeile să aibă aripi, iar când văd că unele au numai coadă, uimirea mă face să ţip ca un nebun.

— Bine, dar de ce nu ţipi tot atât de tare şi pe seama bărbaţilor? Îl întrebă doamna Bigiel.

— Ducă-se pe pustii! Ce-mi pasă mie de ei! Deşi, la drept vorbind, poate că noi o meritǎm mai mult decât femeile.

Doamna Bigiel şi Marynia se repeziră la nefericitul pictor, care începu să se supere şi continuă:

— Doamnele mele, să-i luăm, spre exemplu, pe Zawiłowski şi pe domnişoara Castelli. El a trudit din copilărie, s-a luptat cu greutăţile, a reflectat, a dat ceva lumii, pe când ea? E un biet canar într-o colivie!… I se dă apă, zahăr, steliţă şi seminţe, iar el nu trebuie decât să-şi cureţe penele galbene cu ciocul şi să risipească. Nu-i aşa? Noi muncim din greu, doamnă! Civilizaţia, ştiinţa, arta, pâinea şi toate cele pe care se întemeiază lumea, în ultimă instanţă sunt opera noastră. Iar asta înseamnă trudă grozavă! Se vorbeşte cu uşurinţă, dar se urneşte greu. Nu ştiu dacă-i bine ori firesc că femeile sunt ţinute departe de acest efort, nu asta mă interesează acum, dar, vorbind în general, v-a mai rămas o singură secţiune: iubirea, aşa că străduiţi-vă cel puţin să iubiţi.

Pe faţa-i oacheşă se aşternu o expresie de mare blândeţe, totodată de melancolie.

— Eu, de pildă, muncesc chipurile pentru artă. De douăzeci şi cinci de ani tot mâzgălesc hârtia sau pânza cu această pensulă şi numai unul Dumnezeu ştie cât m-am cizelat, ca să scot ceva din mine; mă simt însă singur pe lume, ca un cuc. Ce mi-aş dori? Mi-aş dori ca bunul Dumnezeu să mă răsplătească pentru toată truda mea dându-mi o femeie cumsecade, care să ţină puţin la mine şi să-mi fie recunoscătoare pentru dragostea mea!

— Atunci de ce nu te căsătoreşti, domnule?

— De ce? Răspunse cu năduf Świrski, pentru că mi-e frică, pentru că dintre voi numai una din zece ştie să iubească, deşi nu mai faceţi nimic altceva.

Discuţia fu întreruptă de venirea domnului Pławicki şi a doamnei Maszko, care arăta de departe ca un fluture în rochia-i de fular, albastru-închis, cu picăţele albe. Domnul

Pławicki arăta şi el tot ca un fluture care, apropiindu-se de intrare, începu să strige:

— Am răpit-o, am răpit-o pe doamna Maszko şi v-o aduc. Bună seara, tuturor, bună seara, Marynia! Tocmai veneam încoace cu o birjă, şi când mă uit, o văd pe doamna în faţa vilei, aşa că am răpit-o şi am venit pe jos. Am dat drumul la birjă, gândind că mă veţi trimite voi înapoi cumva.

Cei de faţă începură să se salute cu doamna Maszko, în timp ce ea, îmbujorată de plimbare, le explica veselă, scoţându-şi pălărioara de pe părul cenuşiu, că domnul Pławicki a luat-o într-adevăr cu forţa, deoarece, aşteptând întoarcerea soţului, nu mai voia să plece de acasă. Domnul Pławicki o liniştea spunându-i că soţul ei, când va vedea că nu-i acasă, îşi va închipui unde este şi nu se va supăra că i-o răpise şi se plimbase numai cu ea, pentru că aici nu e ca la oraş, unde lumea bârfeşte din orice – îşi trase în jos colţurile jiletcii cu mina unui om care nu s-ar mira deloc să se bârfească pe socoteala lui – aici e ca la ţară, sunt alte obiceiuri şi este îngăduit să nu prea ţii seama de etichetă.

Spunând acestea, privi strengăreşte la doamna Maszko, îşi frecă mâinile şi adăugă:

— Păi cum! Soţul îşi are drepturile lui… Am zis bine, îşi are drepturile lui, da, da! De aceea îmi place mie la ţară mai mult decât oriunde.

Doamna Maszko râdea, ştiind că-i stătea bine şi putea s-o admire cineva. Dar Bigiel care, fiind foarte exact în raţionamente, pretindea tuturor să fie logici, se adresă domnului Pławicki:

— Dacă dumitale îţi place la ţară mai mult decât oriunde, de ce nu vrei să pleci de la oraş în timpul verii?

— Ce zici, domnule? Se miră domnul Pławicki. De ce nu vreau să plec nicăieri? Am vrut să mă duc la Karlsbad dar…

Tăcu o vreme şi, uitând că mai înainte lăsase să se înţeleagă că şi acum ar putea împinge o femeie în gura lumii, se uită cu o resemnare mohorâtă şi adăugă:

— Merită oare să mă mai gândesc la cei câţiva ani de viaţă, de care nu-i mai pasă nimănui?

— Ei, poftim! Exclamă veselă Marynia. Dacă n-o să te duci la Karlsbad, o să bei Millbrun la noi la Buczynek.

— Care Buczynek? Întrebă Pławicki.

— Adevărat, trebuie să-ţi spunem la grande nouvelle!

Şi începu să povestească pe îndelete cum găsiseră şi închiriaseră proprietatea Buczynek, pe care o vor cumpăra probabil, şi că peste patru zile, ea şi soţul ei aveau să se mute acolo pentru tot restul verii.

Doamna Maszko, ascultând relatarea Maryniei, îşi ridică uimită ochii la Połaniecki şi privindu-l, întrebă:

— Aşadar, ne părăsiţi cu adevărat?

— Da! Răspunse cu anume asprime.

— Aa!

Şi o clipă se uită la el cu privirea cuiva care nu mai înţelege nimic şi care întreabă ce înseamnă toate acestea; neprimind însă nici un răspuns, se întoarse spre Marynia şi începu o discuţie indiferentă.

Era atât de deprinsă cu manierele de lumea-bună, încât numai Połaniecki putea să-şi dea seama că vestea despre Buczynek răzbătuse prin aceste straturi care, alcătuind parcă un fel de husă pe creierul ei, îi amortizau sensibilitatea. Ghici totuşi că persoana ei putea să aibă vreun rol şi că mutarea aceasta precipitată poate să fie şi în legătură cu ea. Cu fiecare minut, acest adevăr devenea tot mai limpede, aşa că faţa ei căpătă o expresie şi mai rece. Treptat, o cuprinse un sentiment de umilinţă. I se părea că Połaniecki făcuse ceva de-a dreptul contrar aşteptărilor ei îndreptăţite, că păcătuise profund nu numai faţă de ea, ci faţă de întreaga consideraţie pe care un om din înalta societate i-o datorează unei femei. Această impresie o îndurera până în adâncul sufletului, mai mult chiar decât plecarea lui. Uneori, femeile pretind cu atât mai mult respect, cu cât li se cuvine mai puţin, cu atât mai multă consideraţie, cu cât o merită mai puţin, fiindcă au nevoie de

această compensaţie, ca să se înşele singure; şi tot atât de des orbirea, delicateţea sau fariseismul bărbaţilor le oferă tot ce-şi doresc, cel puţin o vreme. Cu toate acestea, în intenţia de a se muta peste câteva zile în partea opusă a oraşului, era un fel de declaraţie, vrednică de un necioplit, că vor întrerupe relaţiile. Adulterul îşi are prefigurările lui a posteriori, şi le are întotdeauna, deoarece nu există nici un caz în care o legătură întemeiată pe adulter să fi durat. Dar de astă dată, grosolănia întrecea orice măsură, şi semănătura dăduse prea devreme roadele cuvenite. Nu prea ascuţită, mintea doamnei Maszko n-avea nevoie de sforţări prea mari ca să ajungă la concluzia că ceea ce i se acorda, se chema pur şi simplu dispreţ.

În acelaşi timp, Połaniecki se gândea şi el: „Cât de mult trebuie să mă dispreţuiască!”

Niciunul dintre ei nu-şi dădea seama că, în cel mai bun caz, totul nu era decât o problemă de timp.

Doamna Maszko mai spera că poate fi vorba de vreo neînţelegere, de o supărare de moment sau de susceptibilitatea unui închipuit, de vreo jignire pe care nu şi-o putea explica, într-un cuvânt, ceva care poate fi mai puţin hotărâtor decât pare. O discuţie, un cuvânt aruncat la momentul potrivit, putea să lămurească totul. Socotind că şi Połaniecki resimte nevoia unei explicaţii de acest fel, hotărî să-i vie în întâmpinare.

Prin urmare, după ce luară ceaiul de după-amiază, începu să se pregătească, de plecare şi, uitându-se la Połaniecki, spuse:

— Acum, trebuie să-l rog pe unul dintre domni să mă conducă acasă.

Połaniecki se ridică. Faţa lui obosită şi furioasă în acelaşi timp părea să-i spună doamnei Maszko: „Dacă vrei adevărul curat, îl vei avea”, dar când se aşteptau mai puţin, Bigiel le încurcă socotelile, propunând:

— Doamnă, seara e atât de frumoasă, încât putem să te conducem cu toţii.

Şi aşa se şi întâmplă; Domnul Pławicki, considerându-se astăzi cavalerul doamnei Maszko, îi oferi braţul cu mare galanterie şi vorbi tot drumul cu ea, astfel că aceasta nu mai avu prilejul să-i adreseze nici un cuvânt lui Połaniecki, care o conducea pe doamna Bigiel, afară de „noapte bună”, la poarta vilei.

Urarea fu însoţită de o strângere de mână, care era o nouă întrebare, dar care rămase şi ea fără răspuns. De altfel, Połaniecki era bucuros că nu mai trebuie să dea nici o explicaţie. Nu-i putea spune decât lucruri haotice, penibile în primul rând. Doamna Maszko îi stârnea acum atâta repulsie sufletească, pe cât era de mare atracţia fizică, şi din aceste două motive socotea că, rămânând în casa lui Bigiel, ar fi fost prea aproape de ea. De altminteri, găsise şi închiriase conacul de la Buczynek, mai ales pentru că naturile energice, atunci când se simt prea închingate, trebuie să întreprindă ceva şi să acţioneze, chiar dacă acţiunea nu se află în legătură directă cu ceea ce le frământă. N-avea totuşi deloc impresia că fuga de primejdie ar echivala cu o întoarcere pe drumul cel bun sau că ar conduce spre el; acum i se părea că e prea târziu şi nu mai poate îndrepta nimic. „Cândva, îşi spuse, puteam să fug. Acum, însă, n-a mai rămas decât egoismul animalului care, deranjat într-un culcuş, îşi caută altul”. Trădând-o mai înainte pe Marynia, o trădează acum pe doamna Maszko, de teamă ca legătura cu ea să nu devină prea obositoare; o trădează într-un mod pe cât de nimicnic, pe atât de grosolan, călcând-o în picioare. Nu-i decât o nouă josnicie, pe care o făptuieşte ca un disperat, convins că, oricât se va împotrivi, va continua să se rostogolească în prăpastie.

Asemenea gânduri ascundeau totuşi o uimire fără margini. Dacă toate astea i s-ar fi întâmplat altuia, care lua viaţa prea uşor, un astfel de om ar fi putut să dea din mână cu nepăsare, crezând că a avut parte de o bucurie în plus. Połaniecki înţelegea că mulţi ar fi privit lucrurile tocmai în acest fel. El însă îşi formase nişte principii, le avea şi se

prăbuşise de la înălţimea lor, decăderea lui era deci cu atâta mai mare. „Aşadar, gândi, tot ce-am dobândit, la ce-am ajuns, nu mă poate apăra cu nimic. Şi aşa, îmi frâng grumazul, ca şi când n-aş avea nici un sprijin”. Situaţia i se părea de-a dreptul de neînţeles. De ce, din ce pricină? Nu ştia să-şi răspundă la această întrebare şi, pierzându-şi mai înainte încrederea în cinstea şi onoarea lui, începea să se îndoiască acum şi de mintea lui, fiindcă simţea că nu este capabil să lege rosturile, să înţeleagă starea în care se afla.

Se simţea aidoma unui om prăvălit într-o prăpastie sufletească, în care nu poate regăsi nimic, nici măcar dragostea pentru propria soţie. Trăia senzaţia că, pierzând înăuntrul lui toate însuşirile omeneşti, pierdea totodată capacitatea şi dreptul de a o iubi. Cu o uimire tot atât de mare, observă că în adâncul inimii îi era parcă ciudă pe ea pentru decăderea lui. Până acum nu nedreptăţise pe nimeni în viaţă, aşadar n-avea de unde să ştie că de obicei tot cel năpăstuit are parte de ranchiună, de ură chiar, din partea celui vinovat.

Între timp, ceilalţi, după ce-şi luaseră rămas bun de la doamna Maszko, porniseră înapoi spre casă. Marynia mergea acum alături de soţul ei, dar presupunând că este ocupat cu socoteli privind cumpărarea fermei şi aducându-şi aminte că în asemenea împrejurări nu-i plăcea să fie deranjat, nu mai spuse nimic. Seara era atât de caldă, încât, după ce ajunseră, mai rămaseră un timp pe verandă. Bigiel încercă să-l reţină pe Świrski să petreacă noaptea la el, glumind cu acest prilej că un asemenea Hercule nu va încăpea în brişcă lui lângă domnul Pławicki. Połaniecki, căruia îi convenea prezenţa unui străin în casă, sprijini insistenţele lui Bigiel.

— Rămâi, domnule, îi spuse, mâine dimineaţă, plec şi eu la Varşovia, aşa că o să mergem împreună.

— Numai pictura mă face să mă grăbesc, răspunse Świrski. Mâine voiam să mă apuc de lucru dis-de-dimineaţă, aşa că în acest fel aş pierde timpul.

— Trebuie să sfârşeşti vreo lucrare? Îl întrebă Marynia.

— Nu, doamnă, dar îmi ies din mână. Meseria mea este dintre acelea în care niciodată n-ai voie să te odihneşti; am pierdut deja o groază de vreme cu călătoriile, ba la Przytulów, ba aici, iar în acest timp, culorile se usucă.

Cele două doamne începură să râdă, auzind asemenea vorbe de la un pictor faimos, care nu trebuie să se mai teamă că va uita să picteze. Dar Świrski răspunse:

— E numai o impresie că, odată ajuns la o oarecare îndemânare, o şi posezi. Se întâmplă un lucru ciudat cu acest organism omenesc care n-are de ales decât între a merge înainte şi a da înapoi. Nu ştiu dacă tot aşa este şi în celelalte domenii, dar în artă n-ai voie să spui: „Acum este bine!” n-ai voie să te opreşti niciodată. Dacă nu pictez timp de o săptămână, nu numai că-mi pierd supleţea mâinii, dar parcă mă pierd cu totul. Că mâna devine mai greoaie, înţeleg, dar în acelaşi timp slăbeşte şi simţul artistic, talentul. Am crezut că numai în profesia mea este aşa, în care tehnica înseamnă foarte mult; dar vă rog să mă credeţi că şi Sniatyński, acela care scrie numai pentru teatru, mi-a spus la fel. Mă rog, în ce constă tehnica în acest gen de literatură? Probabil că în măiestria de a nu o avea, de a nu se vedea. Totuşi mi-a spus şi el că nu se poate opri, că dă înapoi sau progresează în funcţie de efort. În slujba artei! Ce frumos sună. Dar ce slujbă câinească, în care nu ai niciodată odihnă şi linişte! Nimic, afară de trudă şi spaimă! Să fie oare vorba de o predestinare a întregului neam omenesc, sau numai noi suntem atât de chinuiţi…

În realitate, Świrski nu arăta deloc ca un om chinuit şi nici nu se plângea în tonuri patetice, de meseria lui; dar în vorbele-i răbufnite răzbătea până la un punct o sinceritate care le făcea impresionante. La un moment dat, ridică pumnul şi, ameninţând luna care apăruse deasupra pădurii, exclamă pe jumătate vesel, pe jumătate furios:

— Ia uitaţi-vă la bucălata asta! O singură dată s-a învârtit în jurul pământului şi nu mai are nimic de învăţat. Măcar o

clipă într-o viaţă de om să am şi eu asemenea certitudine!
Doamna Marynia izbucni în râs şi, înălţându-şi ochii fără să vrea în direcţia în care arăta braţul lui Świrski, îl dojeni:
— Nu te mai văita, domnule. Nu numai artiştilor nu le este îngăduit să se oprească. Indiferent că lucrezi la un tablou sau la modelarea propriei persoane, totuna e, trebuie să trudeşti mereu, fiindcă altfel ar fi rău.
— Grozav trebuie să mai trudeşti! O întrerupse domnul Pławicki oftând.
Dar ea îşi urmă vorba, străduindu-se să găsească în acelaşi timp o comparaţie sugestivă şi, ridicându-şi sprâncenele:
— Vezi dumneata, dacă cineva şi-ar spune fie şi pentru o clipă: „Sunt suficient de înţelept şi de bun”, până şi această afirmaţie n-ar fi nici înţeleaptă şi nici bună. Mie mi se pare că noi înotăm cu toţii printr-o apă adâncă spre un ţărm mai bun, iar dacă vreunul vrea să se odihnească şi nu-şi mai mişcă mâinile, e tras la fund de propria greutate.
— Vorbe goale! Rosti Połaniecki pe neaşteptate.
Ea, însă, bucuroasă de expresivitatea comparaţiei, se împotrivi:
— Nu, Stach! Pe dragostea mea, astea nu sunt doar vorbe goale!
— Unde nu dă Dumnezeu să auzim întotdeauna asemenea cuvinte! Interveni Świrski cu însufleţire. Doamnă, ai toată dreptatea.
În fond, şi Połaniecki era tot atât de convins că ea are dreptate, ba, mai mult, în beznele care-l înconjurau, începu să clipească ceva, ca un fel de luminiţă. El îşi spusese într-adevăr: „Sunt suficient de înţelept, suficient de bun, pot să mă odihnesc”, şi, uitând de necesitatea efortului neîntrerupt, el încetase să mai dea din mâini în timp ce înota, şi greutatea trupului îl trăsese la fund. Aşa se întâmplase! Toate aceste principii superioare, religioase şi morale, la care ajunsese, le închisese în sufletul lui, cum închizi banii într-o casă de bani, prefăcându-le într-un capital mort. Le avea, dar parcă erau depuse la păstrare

într-o magazie. Căzuse şi el în orbirea zgârcitului care se bucură de aurul agonisit, trăind ca vai de el. Le avea, dar nu le aplica, şi încrezându-se în bogăţia lui, îşi închipuia că şi-a încheiat socotelile cu viaţa şi se poate odihni. Acum, însă, parcă se ivise o jarişte de lumină în întunericul care-i învăluia gândurile, iar din penumbră începea să se apropie de el, ceţos încă şi nu prea limpede, adevărul că asemenea socoteli nu se încheie niciodată şi că munca de zi cu zi este necurmată, sfârşindu-se, cum spune Marynia, abia pe malul celălalt, un mal mai bun.

X

— Dragă domnule, de ce nu te îmbraci şi dumneata ca domnul Kopowski? Îl întrebă doamna Bronicz pe Zawiłowski. Se înţelege că Niteczka preţuieşte poeziile dumitale mai mult decât orice îmbrăcăminte, dar n-ai să mă crezi când am să-ţi spun că are un simţ estetic foarte dezvoltat şi se pricepe de minune la astfel de lucruri. Săraca de ea, nu mai departe decât ieri mă pomenesc că vine la mine şi mă întreabă cu o mină atât de drăgălaşă, încât, dacă o vedeai, te topeai de dragoste; „Mătuşică, de ce domnul Ignaś nu poartă dimineaţa un costum alb de flanelă? Toţi bărbaţii au, şi le stă atât de bine!” Comandă-ţi şi dumneata ceva asemănător, ca să-i faci o bucurie. Vezi că şi Józio Osnowski are un costum de flanelă; şi-a cumpărat chiar mai multe, din cochetărie faţă de Anetka. Ştiu că sunt lucruri mărunte, dar femeile se lasă lesne impresionate, când se ţine seama de gusturile lor. N-ai idee cât de bine ştie ea să vadă orice amănunt. La Scheveningen, toţi bărbaţii poartă la amiază astfel de costume, şi nu i-ar face plăcere dacă cineva ar crede că dumneata nu faci parte dintre oamenii din lumea bună, care ştiu să se îmbrace. Dumneata, care eşti atât de bun, ai să-ţi cumperi un costum de flanelă, nu-i aşa? Ai s-o faci pentru ea şi n-ai să mi-o iei în nume de rău dacă-ţi spun ce-i place Niteczkăi, nu?

— Cum se poate, doamnă, o linişti Zawiłowski, cu cea mai mare plăcere!

— Cât eşti de bun! Dar ce mai voiam să-ţi spun?… Aha! Să-ţi iei şi un neseser frumos de călătorie din piele galbenă, bine? Dragă domnule, Niteczkăi îi plac la nebunie sacii de voiaj pentru bărbaţi, că, în străinătate, cum te văd, aşa te descriu… Ieri, dar să rămână între noi, ne-am uitat amănunţit la neseserul domnului Kopowski. E foarte frumos şi de bun-gust… L-a cumpărat de la Dresda. Niteczkăi i-a plăcut grozav. Să-l vezi şi dumneata şi să-ţi iei unul la fel. Iartă-mă că mă amestec, dar astea-s fleacuri. Vezi dumneata, eu cunosc femeile şi o cunosc şi pe Niteczka. Ca s-o câştigi, cea mai bună metodă e să-i cedezi în lucrurile lipsite de importanţă. Când e vorba de lucruri mai mari, e în stare să renunţe la orice. Ai auzit doar ce partide i s-au oferit, iar ea te-a ales pe dumneata. De aceea, arată-ţi recunoştinţa măcar în lucrurile mărunte. Dumneata, ca psiholog, n-ai observat că naturile capabile de mari sacrificii se păstrează tocmai pentru ocaziile extraordinare, în vreme ce în viaţa de fiecare zi le place să li se cedeze?

— Se prea poate, doamnă, până acum nu m-am gândit Ia asta.

— A, nu mai încape nici o îndoială, şi o astfel de natură este şi Niteczka. Dumneata nu eşti în stare să apreciezi ce înseamnă asemenea natură, deşi s-ar cuveni s-o preţuieşti fie şi numai pentru că te-a ales pe dumneata. Voi, bărbaţii, însă, nu puteţi distinge atâtea nuanţe. Abia la o adică ai vedea cât de puţin egoistă este. Dumnezeu s-o ferească de orice încercări, dar, la o adică, ai vedea şi dumneata.

— Doamnă, răspunse Zawiłowski cu oarecare însufleţire, ştiu că o apreciezi pe domnişoara Niteczka, dar nici măcar dumneata n-o preţuieşti ca mine.

— Ah, de-ai şti cât ţin la dumneata când îmi spui asemenea lucruri! Se înflăcără doamna Bronicz. Dragă domnule, dacă-i aşa, mama îţi mai spune ceva la ureche: îi place la nebunie ca bărbaţii să poarte ciorapi negri de mătase, numai de mătase! Să nu uiţi! Îi ajunge o privire, ca să deosebească mătasea de fil d'Ecosse! Doamne, să nu crezi

că vreau să mă amestec în toate. Nimeni nu se pricepe mai bine ca mine să stea în umbră, dar nu vreau ca Niteczka să creadă că există vreun domeniu în care dumneata să te laşi întrecut de ceilalţi. Ce vrei, domnule! Te căsătoreşti cu o artistă adevărată, căreia îi place ca tot ce o înconjoară să fie frumos. Şi pe bună dreptate, pentru că nu va fi atât de săracă, încât să nu aibă dreptul la aşa ceva. Ei, ce zici?

Zawiłowski îşi scoase carneţelul de note şi răspunse:

— Am să-mi notez toate recomandările dumitale, ca să nu uit nimic.

În cuvintele lui răzbătea o umbră de ironie. Doamna Bronicz îl supăra adesea cu felul ei de a vorbi despre o sumedenie de lucruri, dar mai ales cu înclinaţia ei vizibilă spre fleacurile unui lux de suprafaţă. Zawiłowski era şocat de unele manifestări ale ei, care semănau cu un soi de parvenitism natural. Şi pentru că nu aflase încă ce castele îşi înălţase ea din averea bătrânului domn Zawiłowski, nu putea pur şi simplu să înţeleagă de ce o femeie delicată arăta atâta lipsă de jenă în discuţiile pe care le avea cu el în legătură cu pretenţiile Niteczkăi, referitoare la nivelul vieţii lor în viitor. Mai înainte, crezuse că toate vor fi altfel, că aceste doamne vor avea prea multe scrupule şi delicateţe, şi asta fusese prima lui dezamăgire. Pe de altă parte, îl durea perseverenţa de prost gust cu care doamna Bronicz îi amintea aproape zilnic despre partidele importante pe care Niteczka putea să le facă şi despre renunţările pe care le acceptase pentru el. Aceste renunţări nu avuseseră loc. Zawiłowski nu era un infatuat, dar nici nu-şi punea cenuşă în cap mai mult decât trebuia, iar prin ceea ce reprezenta, nu se socotea mai prejos, ci, dimpotrivă, era o partidă mai bună decât cei de felul lui Kopowski, Colimaçao, Kanafaropulos şi alte asemenea figuri compromise, de operetă. Era indignat numai la gândul că îndrăzneau să-l compare în defavoarea lui cu astfel de inşi. Având un suflet copleşit de dragoste şi poezie, credea că nici principii acestei lumi nu dispun de ceea ce dispune el. Cum avea să

arate viaţa lui cu Niteczka, nu se gândise prea mult până atunci, sau se gândise numai aşa, în general; simţindu-se însă puternic şi gata să înfrunte orice greutăţi, era încredinţat că avea să fie bogată. N-avea intenţia să se târguiască pentru această bogăţie, iar când doamna Bronicz manifesta asemenea înclinaţii, se silea să se stăpânească, să nu-i spună că toate acestea i se par lipsite de interes.

Pe când se afla la Przytulów, Świrski formulase odată o frază cam ciudată, cum că dragostea nu este cu totul oarbă, dar suferă de daltonism. Zawiłowski crezuse că pictorul se referea la Osnowski, fără să bănuiască măcar că el însuşi era un exemplu perfect de om stăpânit de această boală. Orbise totuşi numai în legătură cu domnişoara Lineta, în afara ei vedea şi observa totul cu o agerime şi mai mare decât de obicei, iar unele observaţii îl umpluseră de uimire. Fără să mai punem la socoteală descoperirile legate de doamna Anetka, de Józio al ei şi de Kopowski, băgase de seamă, de pildă, că relaţiile lui faţă de doamna Bronicz încep să se schimbe, deoarece, de când se apropiase mai mult de ea şi, ca viitor soţ al Niteczkăi, se purta mai puţin oficial, mătuşica începuse să-i preţuiască mai puţin persoana, opera şi talentul. Probabil că un ochi obişnuit n-ar fi observat nimic, dar pentru Zawiłowski era limpede, cu toate că nu înţelegea motivele acestei transformări. Abia viitorul avea să-l înveţe că firile comune, în contact cu oameni superiori, prin însuşi faptul că le devin familiari, îşi pierd respectul pentru ei, demonstrând parcă fără să vrea că tot ce se apropie de ele trebuie sa se contamineze de platitudine şi nimicnicie, încetând cu totul să mai fie prestigios. Doamna Bronicz îl dezamăgea din ce în ce mai mult. Ajunsese să-l enerveze acel Teodor „comod”, care la nevoie putea să acopere orice faptă cu gravitatea lui de dincolo de mormânt. Era uluit de mobilitatea de fluture a acestui spirit care, prinzând din zbor tot ce ţinea de

domeniul binelui şi al frumosului, transforma în acelaşi timp totul în vorbe şi forme goale.

Era nespus de uimit, în sfârşit, de ostilitatea ei faţă de oameni. Doamna Bronicz, aproape umilă în faţa bătrânului Zawiłowski, se arăta destul de răuvoitoare în absenţa lui; domnişoara Helena pur şi simplu nu-i plăcea; despre doamna Krasławska şi doamna Maszko vorbea mereu cu ranchiună, despre soţii Bigiel cu dispreţ, iar pe doamna Połaniecka, mai ales, nu putea s-o sufere. Asculta atât de contrariată laudele exprimate la adresa Maryniei de Świrski, Zawiłowski şi de Osnowski, de parcă ar fi însemnat o adevărată jignire pentru domnişoara Castelli. Zawiłowski se convinsese că doamna Bronicz nu iubea într-adevăr pe nimeni pe lume, afară de „Niteczka”.

În ochii lui, însă, aceasta îi compensa toate defectele. Încă nu înţelesese că asemenea simţăminte zavistnice şi exclusiviste care, în loc să deschidă inima spre oameni, o închircesc şi o usucă, nu sunt decât un egoism cu două feţe, ce poate fi la fel de grosolan şi de îndărătnic, ca şi cel cu una singură. El însuşi, iubind-o cu tot sufletul pe Lineta şi simţindu-se mai bun şi mai îngăduitor de când o îndrăgise, credea că o fiinţă care iubeşte cu adevărat nu poate să aibă un fond rău, şi în numele iubirii lor comune pentru domnişoara Castelli, îi ierta doamnei Bronicz toate lipsurile.

În schimb, în ceea ce o privea pe domnişoara Lineta, acest observator perspicace nu sesizase încă nimic. Bărbaţii mai puternici sufleteşte fac atâtea greşeli iremediabile în dragoste tocmai pentru că înfrumuseţează femeile iubite cu toate razele lor, nedându-şi seama că această aureolă strălucitoare care-i orbeşte le aparţine. Domnişoara Lineta se obişnuia cu fiecare zi tot mai mult cu el şi cu rolul ei de logodnică, Gândul că un om ca el o observase, înălţând-o deasupra altora, că o preferase şi o îndrăgise – cândva o nesecată sursă de mulţumire a amorului propriu şi de mândrie – începuse să-şi piardă din farmecul noutăţii şi să se banalizeze. Tot ce se putea scoate din el spre propria

laudă, scosese cu ajutorul doamnei Bronicz. Admiraţia omenească fusese de asemenea „escamotată”, cum se exprimase Świrski, iar statuia se afla acum atât de aproape de ochii ei, încât, în loc s-o cuprindă în întregime, începea să descopere defectele marmurei. Câteodată, influenţată de părerea sau de admiraţia altora, îşi readucea aminte de adevărata lui măsură, dar atunci o cuprindea mirarea că omul acesta simplu, îndrăgostit, care se uita în ochii ei gata să-i îndeplinească orice dorinţă, este acelaşi Zawiłowski despre care până şi Świrski se exprima cu respect, iar Osnowski îl considera drept un preţios lucru al tuturora. Ea putea să-l trimită în orice clipă să-i aducă lucrul sau căpşune proaspete! Această certitudine îi făcea plăcere, demonstrându-i cu atât mai mult nevoia de el. Îşi admira în el propria putere, şi uneori îi mărturisea cu sinceritate impresiile de acest fel.

Odată, când se plimbau prin lunca jilavă, Zawiłowski se duse şi-i aduse galoşii. Apoi, îngenunchind lângă un crin, o încălţă, sărutându-i picioarele. Atunci ea, privind la capul plecat la picioarele ei, spuse:

— Domnule, lumea te socoteşte un om mare, iar dumneata mă încalţi în galoşi!

Zawiłowski îşi ridică ochii spre ea şi, amuzat de comparaţie, răspunse vesel, continuând să stea în genunchi:

— Pentru că te iubesc nespus de mult!

— Foarte bine, dar sunt curioasă ce-ar zice lumea?

Această ultimă întrebare părea s-o preocupe cel mai mult. Totuşi Zawiłowski începu îndată s-o certe că i se adresase cu „domnule” şi nu sesiză că în acest „Foarte bine!” era parcă o anume nepăsare care se arată de obicei faţă de lucruri prea cunoscute sau mai puţin importante.

Tot atât de puţin atentă, ascultă şi cele ce-i spuse după aceea, cum că, nefiind un infatuat, se socoteşte un om obişnuit care-şi respectă profesiunea şi consideră drept cea mai mare fericire tocmai o asemenea viaţă în care se poate

sluji cu credinţă şi iubi cu simplitate. Înrâurit de această fericire, îi înconjura mijlocul cu braţul, în aşa fel încât ceea ce iubea să fie cât mai aproape de pieptul lui. Dar când bărbia-i voluntară se sumeţi şi mai mult înainte, lucru care se întâmpla întotdeauna când vorbea cu înflăcărare, Castelka îl rugă să renunţe la acest obicei, întrucât faţa îi împrumută o expresie aspră, iar ei îi place să aibă chipuri vesele în jurul ei. Cu acelaşi prilej, îi mai aminti că ieri, când o plimbase cu barca pe eleşteu, după ce obosise vâslind, respirase prea zgomotos în prezenţa ei. Nu mai voia să-i spună şi cât o „enerva” acest lucru. Ea se „enervează” din orice, dar nimic n-o contrariază mai mult ca atunci când cineva oboseşte şi respiră cu zgomot.

Spunând acestea, îşi scoase pălăriuţa şi începu să-şi facă vânt cu ea. Unda de aer îi zburlea părul luminos, şi în umbra verzuie a arinilor, zdrenţuită ici şi acolo de soarele care răzbătea printre frunze, semăna cu o vedenie. Zawiłowski o privea cu încântare, cucerit în primul rând de farmecul copilului răsfăţat care iradia din vorbele ei. În realitate, era poate ceva mai mult în ele, dar el nu căuta şi nici nu găsi altceva, tocmai pentru că dragostea lui, cu toată intensitatea ei, era simplă.

Totuşi, simplitatea nu exclude zborul. Domnişoara Ni. Teczka se agăţase într-adevăr ca o pânză de păianjen de aripile unei păsări care o înălţa fără voia ei în tăriile albastre, acolo unde se resimte fiecare bătaie a inimii, unde totul se ghiceşte şi se înţelege, unde până şi gândul trebuie să se forţeze să dea expresie simţămintelor. Iar domnişoara Niteczka era atât de „leneşă”! I-o spusese ea însăşi Zmeului, care nu bănuia că acele tării albastre nu-i produceau Linetei decât ameţeli şi oboseală.

Acum i se întâmpla din ce în ce mai des să se trezească dimineaţa şi, gândindu-se că va trebui să se întâlnească iarăşi cu logodnicul şi să se plieze pe zborul lui înalt, să încerce sentimentele unui şcolar pe care-l aşteaptă o lecţie grea. Ea sfârşise această lecţie; spusese mai mult sau mai

puţin tot ce fusese învăţată, şi credea că ar fi timpul ca logodna să-i acorde o vacanţă, în sfârşit, era sătulă, de toate aceste extravaganţe ale ei şi ale altora, de aceste definiri originale, de aceste răspunsuri inteligente pe care le semănase până acum în dreapta şi în stânga. De altfel, intuia că rezervele secaseră şi se vedea fundul fântânii. Nu-i mai rămăseseră decât niscaiva impresii artistice şi nesuferitul ăsta de „domn Ignaś” putea să se mulţumească doar din când în când să-i arate ba o luncă întinsă, ba o bucată de pădure, ba o tarla cu grâu galben, crescând parcă în lumină, şi să-i spună: „Ce frumos!”. Asta era mai uşor! De bună seamă, el nu era în stare să găsească destule cuvinte şi admiraţie, să descopere cât suflet artistic se ascunde în această constatare simplă: „Ce frumos!”, dar dacă lucrurile stăteau aşa, ce voia mai mult şi de ce o silea, în discuţiile cu ea, în dragoste şi în felul în care o iubea, să facă atâtea eforturi inutile? Iar dacă n-o silea, dacă o făcea fără să ştie, era cu atât mai rău pentru el că avea o natură atât de abruptă şi nici măcar nu-şi dădea seama. În acest caz, n-are decât să stea de vorbă cu Stefcia Ratkowska!

În schimb, cu Koposio nu trebuia să facă nici un efort, de aceea compania lui era o adevărată odihnă pentru domnişoara Castelli. Vederea lui era de ajuns ca s-o înveselească, să-i aducă zâmbetul pe buze şi s-o predispună la glume. Unul ca Połaniecki fusese, e drept, o singură dată în viaţă, gelos pe Kopowski, dar lui Zawiłowski, un om care trăia aproape exclusiv în sferele intelectului şi aprecia totul cu măsura pur intelectuală, nici prin gând nu-i trecea că o fată atât de „spiritualizată” şi atât de „deşteaptă” ca Niteczka, putea să se uite fie şi pentru o clipă la Kopowski altfel decât la un subiect vrednic doar de glumele pe care şi le îngăduia mereu. Nu se revoltase oare până şi doamna Bronicz, cu toată superficialitatea ei, numai la presupunerea că ar putea s-o dea pe Niteczka lui Kopowski? Scena dintre acesta şi doamna Aneta, pe care tânărul o văzuse, nu-i fusese de nici o învăţătură, deoarece

pe Niteczka lui o socotea la polul opus al Anetei. Doar Niteczka optase pentru el, iar el era antiteza lui Kopowski. Acest fapt îi îndepărta orice bănuială. Niteczka se amuza cu Koposio, îl picta, discuta cu el atât de mult, încât Zawiłowski era foarte mirat că ea putea să nu adoarmă în acest timp, glumea pe socoteala lui, îl urmărea cu privirea înveselită, dar asta se întâmpla numai pentru că era încă o copilă care avea nevoie de clipele ei de distracţie şi de ştrengării. Nimeni nu-l vedea mai bine ca ea prostia nemărginită, şi nimeni nu mai vorbea atât de des despre ea. De câte ori nu-şi bătuse joc de el de faţă cu Zawiłowski…!

Totuşi, nu toată lumea privea la acest amuzament la fel. Printre cei care considerau că nu e vorba numai despre o joacă nevinovată, era în primul rând doamna Aneta, care la răstimpuri îi spunea fără ocol soţului ei că Lineta cochetează cu Kopowski. „Józio” avea şi el uneori această impresie şi voia să-l expedieze în chip politicos pe Kopowski de la Przytulów, dar doamna Aneta nu era de acord. „De vreme ce-i face curte Stefciei, n-avem dreptul să-i stricăm viitorul unei fete atât de sărmane”. Lui Osnowski îi părea rău s-o dea pe Stefcia lui Kopowski, dar pentru că într-adevăr nu avea nici o avere şi pentru că Anetka îşi dorea această căsătorie, nu cuteza să se împotrivească.

Nu-şi revenea, însă, din uimire şi nu-şi putea domoli revolta împotriva Castelkăi: „Ca să cocheteze cu un asemenea prostănac, când are un om ca Ignaś, trebuie să fie o păpuşă lipsită cu totul de suflet”. La început, nu-i venea să creadă. Presupunând totuşi că Anetka putea să greşească, începu s-o urmărească mai atent pe tânăra logodnică şi, fiindcă afară de atitudinea faţă de soţia lui, nu era un om prost, observă o mulţime de lucruri care-l umplură de temeri, având în vedere prietenia pe care o nutrea pentru Zawiłowski. Fireşte, nu credea că poate să se întâmple ceva care să-i schimbe situaţia, dar îşi punea întrebarea: ce viitor îl aştepta pe Ignaś cu o femeie care nu ştia să-l preţuiască şi era atât de redusă încât nu numai că-i

făcea plăcere compania unui fercheş fără cap, dar îşi mai îngăduia şi să-l atragă şi să-i sucească minţile? „Anetka îi judecă pe toţi după ea, se gândi Osnowski, şi greşeşte, neîndoielnic, atribuindu-i Linetei sentimente mai profunde; nu-i decât o marionetă care, dacă n-a putut fi influenţată încă de suflete ca al Anetei şi al lui Ignaś, apoi nimic n-o mai trezeşte”. Iată cum acest om nefericit, bolnav de daltonism din dragoste, pe de o parte, descoperea adevărul, iar pe de alta, cădea într-o greşeală şi mai mare. Pe „Castelka”, însă, o aprecia cu tot mai multă luciditate şi nu mai avea nevoie de eforturi inutile ca să ajungă la certitudinea că în atitudinea acestei domnişoare „ideale” faţă de Kopowski există într-adevăr glume, cochetărie aţâţătoare şi chiar bătaie de joc, dar exista şi o slăbăciune nestăpânită, o atracţie pe care femeile cu suflet de modiste o simt pentru nişte flăcăi frumoşi şi bine îmbrăcaţi. Prostia fenomenală a lui Kopowski părea să se adâncească şi mai mult în aerul curat de la ţară, în schimb, soarele îi bronza tenul delicat, sporindu-i expresivitatea ochilor şi albeaţa dinţilor, culoarea bărbii i se îmblânzea şi strălucea ca mătasea. Nu-i mai puţin adevărat că farmecul lui se datora nu numai tinereţii şi frumuseţii, fiind completat de cămăşile, cravatele şi costumele lui rafinate şi simple în acelaşi timp. Dimineaţa, îmbrăcat pe lawn-tennis în flanelă englezească, avea ceva din prospeţimea dimineţii şi moleşeala somnului. Formele lui zvelte şi cizelate se desenau parcă mângâietor prin ţesătura moale; cum putea ososul Zawiłowski, cu maxilarul lui voluntar a la Wagner şi picioarele prea lungi, să se compare în ochii doamnelor cu acest mignon ce amintea totodată zeii Heladei şi jurnalele de modă. Gliptotecile italiene şi colecţiile de la Biaritz sau Ostende! Trebuia să fii o ciudăţenie ca această apă liniştită, Stefcia Ratkowska, ca să susţii, probabil numai de ciudă, că asemenea exemplar nu este decât o păpuşă insuportabilă. Ce-i drept, Castelka râsese când Świrski spusese odată că frumosul Kopowski, interpelat pe neaşteptate, are nişte priviri în care se văd

cele şaisprezece quartierrs12 de prostie moştenite de la amândoi părinţii. Fără îndoială, avea privirea cam împrăştiată şi de obicei nu înţelegea dintr-o dată ce i se spunea. În schimb, era atât de vesel şi, cu toate că nu era prea deştept, părea atât de blajin şi de binecrescut, în fine, atât de frumos şi de proaspăt, încât i se putea trece cu vederea orice.

Zawiłowski greşea, crezând că numai doamna Bronicz este ahtiată după lucruri de lux vestimentar şi că logodnica lui nu are habar de aceste pretenţii pe care i le transmitea mătuşa ei. Castelka era la curent cu toate. Pierzând nădejdea că „domnul Ignaś" va putea să-l egaleze vreodată pe Kopowski, voia cel puţin să se apropie de el. Avea o înclinaţie înnăscută pentru luxul exterior, şi „mătuşica", rugându-l pe Zawiloswki să-şi cumpere una sau alta, nu făcea decât să-i satisfacă pretenţiile. Într-adevăr, îi ajungea să se uite o dată, ca să deosebească mătasea de fii d'Ecosse, şi tot sufletul ei era aproape instinctiv fascinat de mătase. Iar pentru ea, Kopowski era printre oameni ceea ce era mătasea faţă de celelalte ţesături. Dacă n-ar fi fost doamna Aneta, care-l strunea pe tânăr, şi simţămintele superioare pe care i le inculcase Castelkăi, aceasta n-ar fi ezitat să-i acorde mâna. Departe de toate acestea, Osnowski era profund mirat că nu se întâmplase aşa, deoarece în urma observaţiilor sale ajunse la concluzia că o asemenea soluţie ar fi fost poate mai bună şi pentru Lineta şi pentru Zawiłowski.

Astfel că, într-o bună zi, îi împărtăşi soţiei sale gândurile care-l frământau, dar aceasta se înfurie şi-i răspunse cu mare însufleţire:

— Nu s-a întâmplat, fiindcă nu putea să se întâmple! Nimeni nu este obligat să se potrivească nălucirilor tale. Eu am fost cea dintâi care am observat că Lineta cochetează cu Kopowski. Cine putea şti că are asemenea fire? Să fii logodită şi să cochetezi cu alţii, de! Asta întrece orice închipuire. Cred, însă, că ea o face numai din vanitate, în

ciuda Stefciei Ratkowska, sau poate ca să-i stârnească gelozia lui Zawiłowski. Dumnezeu ştie! Acum ţie îţi vine uşor să dai toată vina pe mine şi să spui că eu am aranjat această căsătorie; adu-ţi aminte, însă, de câte ori te-ai arătat încântat de Castelka, de câte ori ai zis că e o natură ieşită din comun, care l-ar face fericit pe domnul Ignaś! Ieşită din comun, n-am ce zice! Acum cochetează cu Kopowski, iar dacă ar fi logodită cu el, ar cocheta cu Zawiłowski. Uşurătatea n-are leac. Tu zici că ar fi mai potrivită pentru Kopowski. Trebuia să te gândeşti mai demult la asta, nu abia acum, când este logodită cu Zawiłowski. Dar tu, Józio, vorbeşti înadins aşa, ca să-mi dovedeşti ce mare prostie am făcut, ajutându-l pe domnul Ignaś.

Şi lucrurile fură răstălmăcite în aşa fel, încât Zawiłowski şi Castelka coborâră pe al doilea plan, cel dintâi evidenţiind cruzimea şi răutatea lui Józio. Prin urmare, Osnowski începu să se dezvinovăţească şi, desfăcându-şi braţele, spuse:

— Anetka! Cum poţi măcar să presupui că am vrut să te supăr? Ştiu doar ce intenţii bune ai avut; numai că, vezi tu, mă îngrozeşte viitorul lui Ignaś, fiindcă ţin la el. Aş vrea din toată inima ca Dumnezeu să-i dea o fiinţă ca tine. Comoara mea scumpă, tu ştii că aş prefera să mi se usuce limba, decât să-ţi spun ceva care să te supere. Am venit la tine numai ca să discutăm şi să ne sfătuim amândoi, fiindcă ştiu că în căpşorul ăsta iubit se găsesc întotdeauna soluţii pentru a ieşi din orice situaţie.

Începu să-i sărute mâinile, apoi braţele şi faţa cu o iubire neţărmurită şi o înflăcărare din ce în ce mai mare, în timp ce ea întorcea capul, ferindu-se de sărutări şi certându-l:

— Ah, Józio, ce transpirat eşti!

Într-adevăr, Osnowski era aproape întotdeauna transpirat, pentru că toată ziua nu făcea altceva decât să joace tenis, să călărească, să tragă la vâsle şi să hoinărească pe câmpuri şi prin pădure, ca să slăbească atât cât îi cerea ea.

— Spune-mi doar că nu mai eşti supărată! O rugă, lăsându-i mâna şi privind-o cu duioşie în ochi.

— Nu mai sunt!… Dar ce sfat pot să-ţi dau eu! Cei doi logodnici n-au decât să plece cât mai repede la Scheveningen, iar Kopowski să rămână aici cu Stefcia.

— Vezi că ai găsit rezolvarea. Să plece pe la începutul lui august. Dar tu ai băgat de seamă că Stefcia nu-l prea… Că fercheşul Koposio nu i-a căzut cu tronc până acum?

— Stefcia are o fire foarte închisă. Tu nu cunoşti femeile, Józio!

— Sigur, ai dreptate şi de astă dată. Văd că nici ei nu-i place Castelka, Poate că în sinea ei este supărată şi pe Kopowski.

— Cum adică? Întrebă repede doamna Aneta, Nu cumva ai observat ceva în purtarea lui faţă de Castelka?

— Ei, Koposio nu se dezminte. Râde la ea, fiindcă are dinţi frumoşi, dar dacă aş fi observat ceva, acum nu s-ar mai afla la Przytulów. Poate că şi Lineta cochetează cu el numai pentru că aşa e firea ei… Sans le savoir13… Şi asta e destul de rău, dar nu cred că ar putea fi altceva de văzut între ei.

— Trebuie totuşi să-l cercetez pe Kopowski în legătură cu Stefcia. Ştii ce, dragă Józio? Astăzi o să mergem cu toţii călare, spre Leśniczówka, o să caut să vorbesc mai serios cu el? Voi s-o luaţi în altă parte.

— Bine, copila mea. Căpşorul tău începe să dea sfaturi bune! Spuse şi se pregăti să plece, dar se opri în prag, se gândi o clipă şi adăugă:

— E totuşi ceva ciudat şi de neînţeles; Ignaś pare că prinde totul din zbor, dar, cu toate acestea, o adoră pe Lineta ca pe nu ştiu ce zeiţă şi nu-şi dă seama de nimic.

Iar după-amiază, când Kopowski şi doamna Aneta se îndreptară spre coliba pădurarului pe drumul umbros, Zawiłowski, conducându-i din ochi şi privind la silueta ei care se mlădia pe cal într-o tunică de călărie strânsă pe corpu-i ca amfora, se gândi: „Totuşi, cât e de zveltă şi de

atrăgătoare! Ce ironie a sorţii că acest Osnowski, atât de cumsecade şi de binevoitor, nu bănuieşte nimic!”

Era într-adevăr o ironie a destinului, dar nu numai în cazul lor.

XI.

După plimbarea în doi a doamnei Aneta şi a lui Kopowski pe drumul dinspre Leśniczówka, ceva se schimbă în atmosfera de la Przytulów. E adevărat că Zawiłowski privea ca şi mai înainte în ochii logodnicei şi o admira fără. Măsură, dar în purtarea ei faţă de el şi de ceilalţi răzbătea o uşoară indispoziţie. Kopowski se simţea parcă stingherit; se uita la Castelka numai pe furiş şi se apropia grăbit doar în absenţa doamnei Aneta, cel mai adesea aşezându-se alături de domnişoara Ratkowska, cu care vorbea cam distrat. Doamna Aneta era şi mai hotărâtă ca de obicei şi, spre marea mulţumire a lui „Józio”, acorda acum o atenţie atât de mare tuturor treburilor de la Przytulów, încât îl chemă încă de două ori pe Kopowski să stea de vorbă între patru ochi. Privirea Castelkăi nu-l mai însoţea pretutindeni pe Kopowki cu lejeritatea pe jumătate amuzată, pe jumătate ironică de altădată, în schimb, ochii întunecaţi ai domnişoarei Ratkowska se întorceau spre Zawiłowski cu anume compasiune, într-un cuvânt, se schimbase ceva în privirile şi în relaţiile celor care locuiau la Przytulów.

Erau totuşi schimbări sesizabile numai pentru un ochi foarte ager şi deprins să distingă tentele acestei vieţi în care, în lipsa unor ţeluri mai importante şi a muncii de zi cu zi, cele mai neînsemnate nuanţe ale sentimentelor, cea mai subtilă vălurire a gândurilor şi chiar a umorilor, nu numai că împrumută aparenţa unor evenimente capitale, dar ascund adesea în ele germenii lor reali. În exterior, viaţa rămăsese ca şi mai înainte, o sărbătoare continuă, un picnic, o vacanţă la ţară, alcătuită din dragoste, impresii estetice, conversaţii mai mult sau mai puţin subtile, în sfârşit, distracţii. Organizarea acestor amuzamente în serie, în aşa fel încât să umple toată ziua, era singura preocupare

care apăsa spiritele, deşi cea mai mare parte îi revenea amfitrionului, domnul Osnowski.

Într-o dimineaţă, acalmia acestei vieţi fu întreruptă de un trăsnet care căzu ca din senin sub forma a două scrisori cu chenar negru pe adresa lui Osnowski şi a lui Zawiłowski. În clipa în care fură aduse, toată lumea se afla la cafeaua de după-amiază, şi ochii doamnelor se îndreptară curioşi spre destinatarii care, scoţând hârtiile din plicurile deschise, exclamară aproape în acelaşi timp:

— Domnul Zawiłowski a murit!

Vestea făcu o impresie puternică. Doamna Bronicz, ca o persoană de modă veche, care ţinea minte vremurile când venirea unei ştafete la ţară obliga femeile mai simţitoare să leşine, înainte chiar de aflarea veştilor, căzu într-un fel de amorţeală dublată de pierderea vorbirii; domnişoara Ratkowska, care petrecuse un timp în casa familiei Zawiłowski şi nutrea o mare afecţiune pentru bătrân, păli cu adevărat; domnişoara Castelli, apucând-o de mână pe doamna Bronicz, se străduia s-o readucă în simţiri, şoptindu-i cu jumătate de glas: Voyons, cherie, tu n'es pas raisonnable! 14 Iar doamna Aneta, vrând parcă să verifice tristul anunţ cu proprii ei ochi, luă hârtia din mâna soţului şi începu să citească: „Răposatul Eustachy Zawiłowski a părăsit această lume în ziua de 25 iunie etc. Copleşită de durere, fiica lui invită rudele şi prietenii la înmormântarea care va avea loc în biserica parohială de la Jaśmień în ziua de 28 a lunii curente etc. „

După care urmă o tăcere pe care Zawiłowski o întrerupse cel dintâi:

— L-am cunoscut de puţină vreme şi odinioară eram pornit împotriva lui, dar acum îmi pare sincer rău de el, fiindcă m-am convins că era un om cu totul cumsecade.

— Şi el ţinea mult la tine, îi spuse Osnowski. Mi-a dovedit-o nu o dată.

Doamna Bronicz, care între timp îşi revenise, declară că dovezile puteau să se arate cu adevărat abia de acum

încolo, demonstrând că domnul Eustachy avusese o inimă mai bună decât se presupunea. „Domnul Eustachy a ţinut întotdeauna foarte mult la Niteczka, iar un astfel de om nu putea să fie rău”. Ei, adică doamnei Bronicz, îi amintea uneori de Teodor, de aceea se legase atât de mult de el. Câteodată fusese într-adevăr cam aspru, pe cât de blajin fusese Teodor întotdeauna, dar amândoi fuseseră la fel de drepţi şi numai Dumnezeu putea să-i judece.

Apoi se adresă Niteczkăi, aducându-i aminte că cea mai mică tulburare îi provoacă dureri de stomac şi rugând-o să-şi stăpânească duioşia înnăscută. La rândul lui, Zawiłowski, socotind că era pentru prima dată când aceeaşi durere îi lovea pe amândoi, pe el şi pe Niteczka, începu să-i sărute mâinile. Această stare de spirit fu întreruptă de Kopowski, care rosti, parcă gândindu-se la efemeritatea vieţii omului:

— Sunt tare curios ce va face domnişoara Helena cu pipele rămase de la domnul Zawiłowski?

De bună seamă, fiindcă bătrânul şleahtic adusese o colecţie de pipe faimoase în tot oraşul, şi la vremea lui, întrucât nu putea suferi ţigările şi trabucurile, organizase adevărate reuniuni la el acasă cu cei care preferau pipa. Interesul lui Kopowski pentru pipele răposatului nu-şi află totuşi răspunsul aşteptat, mai întâi fiindcă lui Zawiłowski i se aduse chiar atunci o scrisoare de la Połaniecki care-i anunţa şi el moartea bătrânului şi-l chema la înmormântare, iar în al doilea rând, din cauză că Osnowski îi ceru sfatul soţiei în legătură cu plecarea la Jaśmień.

Rămase hotărât ca toţi să plece îndată la Varşovia, unde doamnele aveau să-şi cumpere tot felul de mărunţişuri pentru toaletele de doliu, iar a doua zi, în ziua înmormântării, să se întâlnească la Jaśmień. Aşa se şi întâmplă. Zawiłowski, odată ajuns în oraş, se repezi până acasă să-şi ducă lucrurile şi să-şi pregătească un costum negru pentru a doua zi, apoi se grăbi să ajungă la soţii Połaniecki, presupunând că ei se întorseseră de la vila lui Bigiel. Slujitorul îi spuse că domnul venise ieri, dar plecase

numaidecât la Jaśmień, lângă care stăpânii închiriaseră de vreo două săptămâni sau chiar cumpăraseră o mică proprietate.

Aflând acestea, se întoarse la vila familiei Osnowski, să-şi petreacă seara cu logodnica. În anticameră, fu mirat de sunetele unui vals de Straus, care se auzea dinăuntrul casei, aşa că întâlnind-o în salonaş pe domnişoara Ratkowska, o întrebă cine cântă.

— Niteczka şi domnul Kopowski, îi răspunse domnişoara Ratkowska.

— Domnul Kopowski este aici?

— A venit acum un sfert de oră.

— Iar domnul şi doamna Osnowski?

— Nu s-au întors din oraş. Anetka face cumpărături.

Se întâmpla pentru prima dată ca Zawiłowski să nu fie mulţumit de Niteczka. Înţelegea că bătrânul şleahtic răposat nu însemna nimic pentru ea, cu toate acestea, mormântul nu i se părea deloc potrivit pentru a cânta valsuri la patru mâini cu Kopowski. Avea senzaţia că este o dovadă de prost-gust. Doamna Bronicz, căreia nu-i lipsea intuiţia când era vorba de bunele maniere, citi pesemne această impresie pe faţa lui.

— Niteczka era groaznic de tulburată şi de obosită, îi spuse, de cum intră, şi nimic n-o linişteşte ca muzica. Eram şi eu foarte îngrijorată, fiindcă începuse s-o doară stomacul, aşa că atunci când a venit domnul Kopowski, le-am propus să cânte ceva.

Valsul fu totuşi întrerupt şi impresia neplăcută a lui Zawiłowski începu să se spulbere treptat. În această vilă, erau o mulţime de amintiri proaspete, scumpe inimii lui.

Când se lăsă amurgul, începu să se plimbe prin încăperi la braţ cu Niteczka şi oprindu-se în diferite locuri, îşi amintea mereu câte ceva.

— Mai ţii minte? O întrebă în atelier, aici, când mă pictai, mi-ai pus mâinile pe tâmple, ca să-mi întorci capul, şi atunci ţi-am sărutat mâna pentru prima oară. Când mi-ai spus:

„Vorbeşte, domnule, cu mătuşa”, mi-am pierdut nu numai minţile, ci şi răsuflarea… Aleasa inimii mele, scumpa mea…

— Ce palid erai atunci!

— Cum să nu fiu palid, când inima-mi sta gata să se spargă de emoţie. De pe atunci te iubeam ca un nebun.

Domnişoara Castelli îşi înălţă privirile, şi după o vreme răspunse:

— Ce ciudate sunt toate!

— Ce-i ciudat, Niteczka?

— E ciudat că totul începe într-un fel, ca o încercare; ca un joc… Apoi te implici tot mai mult şi, deodată, te trezeşti prinsă în laţ.

Zawiłowski îi strânse braţul la piept şi încuviinţă:

— Chiar aşa! Am prins în laţ o fată bălaie şi n-am să-i mai dau drumul.

Apoi, păşind mereu la braţ, intrară în salonul cel mare, Zawiłowski îi arătă uşile cu geamuri şi-i spuse:

— Uite balconul nostru şi salonul nostru.

Se întuneca din ce în ce mai mult. Mobila se cufunda în umbră; unde şi unde, doar pe ramele aurite ale tablourilor, luceau luminiţe palide, asemenea unor ochi care priveau la tânăra pereche.

— Tu mă iubeşti? O întrebă Zawiłowski deodată.

— O ştii prea bine.

— Spune da!

— Da!

Atunci îi strânse şi mai tare braţul şi începu să-i spună cu glasul întretăiat de emoţie:

— Pur şi simplu, tu n-ai idee câtă fericire găsesc eu în tine! Pentru că nici nu ştii cât te iubesc. Aş fi în stare să-mi dau viaţa pentru tine. Aş sacrifica toată lumea pentru un firicel din părul tău! Tu eşti lumea mea, viaţa mea! Acum nu mai pot trăi fără tine.

— Hai să ne aşezăm, şopti domnişoara Castelli. Sunt atât de obosită!

Şi se aşezară, umăr lângă umăr, ascunşi în întuneric. Se aşternu o clipă de tăcere.

— Ce ai? Tremuri tot? Îl întrebă abia auzit domnişoara Lineta.

Ea însăşi, legănată de amintiri sau tulburată de dragostea ori de apropierea lui, începu să respire mai repede şi, închizând ochii, îi oferi cea dintâi buzele.

În acest timp, Kopowski se plictisea pesemne în încăperea vecină cu domnişoara Ratkowska şi doamna Bronicz, deoarece chiar atunci răsunară, tonurile valsului pe care-l cântase mai înainte cu Lineta.

Când se întoarse acasă, Zawiłowski încercă impresia că locuinţa lui de cavaler întruchipează imaginea pustiei şi a tristeţii, o vatră de nomazi fără nici un scop, de pe urma căreia nu rămâne nici măcar amintirea, şi se gândi că Niteczka cea bălaie îi stăpânea atât de mult inima, încât nu mai voia şi nu mai putea trăi fără ea.

Înmormântarea domnului Zawiłowski avu loc a doua zi cu nu prea multă pompă. Moşiile învecinate, care se aflau mai aproape de Varşovia, aparţineau în cea mai mare parte unor oameni avuţi care îşi petreceau vara în străinătate. Din acelaşi motiv, nici în oraş nu mai rămăseseră prea mulţi dintre cunoscuţii domnului Zawiłowski. Sosiră, în schimb, o sumedenie de săteni care, îmbulzindu-se în biserică, se uitau la coşciug parcă miraţi că un boier atât de mare, cu pământ, bani şi avere din belşug, se întoarce în pământ ca un ţăran oarecare, aciuat pe cine ştie unde. Alţii priveau cu invidie la domnişoara care avea să moştenească atâta avere. Căci aşa-i firea omului; nu numai ţăranii, dar şi cei din lumea-bună, care-l cunoşteau pe domnul Zawiłowski mai de aproape sau mai de departe, nu se puteau stăpâni nici măcar în timpul ceremoniei de înmormântare să nu se întrebe ce va face domnişoara Helena. Cu milioanele care-i rămâneau drept mângâiere. Erau şi dintre aceia care, văzând în tânărul Zawiłowski, ca ultimă rudă cu acelaşi nume, pe moştenitorul unei părţi considerabile din avere,

îşi puneau întrebarea dacă nu cumva fericitul poet, mâine poate un milionar, va înceta să mai scrie versuri. Şi, firește, credeau, cu o satisfacţie de neînţeles, că probabil nu va mai scrie.

Totuşi, atenţia tuturor se îndrepta spre domnişoara Helena. Admirau cu toţii resemnarea cu care suporta această pierdere, cu atât mai dureroasă cu cât, după moartea părintelui, rămânea singură pe lume, fără alte rude mai apropiate decât tânărul poet, şi chiar fără prieteni, pe care încetase de mult să-i mai cultive. Păşise în urma coşciugului cu faţa şiroind de lacrimi, dar liniştită, cu liniştea ei de totdeauna, inexpresivă şi împietrită parcă, iar după ce se întorsese acasă, vorbea despre moartea tatălui ca despre ceva ce se întâmplase cu cel puţin câteva luni în urmă. Doamnele de la Przytulów nu puteau înţelege că prin gura ei vorbeşte credinţa nezdruncinată, în virtutea căreia această moarte, în comparaţie cu alta pe care o trăise şi care-i sfâşiase sufletul, i se părea tristă, dar în acelaşi timp binecuvântată, storcându-i lacrimi de jale, nu şi de disperare însă. Într-un fel, bătrânul domn Zawiłowski murise ca un om cucernic, deşi se stinsese pe neaşteptate. De când venise la Jaśmieri, îşi luase obiceiul să se spovedească de două ori pe săptămână, aşa că mângâierea religiei nu-i lipsise. Murise cu mătăniile în mână, în fotoliul lui, cufundându-se mai întâi într-un somn uşor, fără suferinţe, deoarece durerile zilnice îl lăsaseră cu câteva zile mai înainte, făcându-l să spere că se va însănătoşi definitiv. Relatând despre toate acestea cu glasu-i coborât şi monoton, domnişoara Helena se întoarse în cele din urmă spre Zawiłowski şi-i spuse:

— Şi pe dumneata te-a pomenit foarte des. Cu vreo oră înainte de a muri, m-a rugat să te chem numaidecât, dacă ai să vii la Buczynek la soţii Połaniecki, pentru că vrea neapărat să stea de vorbă cu dumneata. Tata ţinea foarte mult la dumneata şi te preţuia.

— Dragă domnişoară, îi răspunse Zawiłowski, sărutându-i mâna, îmi pare sincer rău de el şi sunt alături de dumneata.

În tonul şi cuvintele lui se simţea ceva nobil şi sincer totodată, aşa că ochii domnişoarei Helena se umplură de lacrimi, iar hohotul de plâns al doamnei Bronicz răsună, atât de tare încât, dacă nu era flaconaşul cu săruri oferit de domnişoara Castelli, s-ar fi transformat într-o criză de nervi.

Dar domnişoara Zawiłowska, prefăcându-se că nu aude aceste suspine, începu să-i mulţumească lui Połaniecki pentru ajutorul dat, fiindcă el se ocupase de înmormântare şi de toate grijile supărătoare pe care moartea cuiva le adaugă la suferinţa celor ce-şi pierd aproapele. El luase totul asupra lui, pentru că era săritor din fire, dar şi fiindcă acum se agăţa de fiecare prilej, ca să aibă ceva de făcut, să-şi înăbuşe zbuciumul şi să scape de cercul chinuitor al gândurilor.

Marynia nu fusese la înmormântare, deoarece soţul nu voise ca ea să se înghesuie şi să se obosească, dar acasă ii ţinea companie domnişoarei Zawiłowska, mângâind-o cât putea de pierderea suferită. Acum voia s-o ia la Buczynek, împreună cu doamnele de la Przytułów, şi s-o reţină acolo câteva zile. Połaniecki îi sprijini rugămintea, dar domnişoara Helena, având-o alături pe bătrâna ei învăţătoare, refuză, asigurând-o pe Marynia că se va simţi bine la Jaśmień, de unde nu voia să plece, mai ales în primele zile.

În schimb, doamnele de la Przytułów, care şi aşa, îndemnate de Świrski, aveau de gând să-i viziteze pe soţii Połaniecki, se duseră cu plăcere, însoţite de domnii care le urmau; cu atât mai mult, cu cât doamna Bronicz voia să afle de la Połaniecki mai multe amănunte despre ultimele clipe ale defunctului. Doamna Marynia, care o cerceta cu luare-aminte pe domnişoara Ratkowska, o luă în trăsura ei şi se întâmplă ce se întâmplă de atâtea ori pe lume; cele două femei se simţiră de la început atrase una spre cealaltă. În ochii trişti ai domnişoarei Ratkowska, în expresia feţei

„stinse”, cum se exprimase Świrski, era ceva care o făcu pe doamna Marynia să ghicească de la prima vedere o fire timidă, obişnuită să se închidă în sine, dar delicată şi plină de duioşie. Cât despre domnişoara Ratkowska, aceasta auzise atâtea despre Marynia de la Zawiłowski – pe care-l ascultase tocmai pentru că celelalte doamne de la Przytulów nu prea voiau să-şi plece urechea când era lăudată altă femeie – încât citind în ochii ei un interes şi o simpatie cu care în sărăcia şi în singurătatea ei nu era deprinsă, se apropie de ea cu tot sufletul. Astfel ajunseră la Buczynek ca două prietene bune, şi Świrski, care sosi în urma lor împreună cu Połaniecki, Osnowski şi Kopowski, n-avu nevoie de prea multă perspicacitate ca să înţeleagă că părerea Maryniei despre domnişoara Stefcia avea să fie favorabilă. Voia totuşi s-o audă. Marynia începu să le arate musafirilor noua locuinţă care avea să devină proprietatea ei. Deoarece Połaniecki se hotărâse s-o cumpere. Se plimbară mai ales prin grădină, unde creşteau nişte plopi albi neobişnuit de bătrâni. Folosind acest prilej, Świrski îi oferi, braţul Maryniei şi, în timp ce se întorceau spre casă, iar ceilalţi se depărtaseră puţin pe celelalte alei, întrebă cu înflăcărare:

— Ei, ce zici doamnă? Cum e prima impresie?

— Cum nu se poate mai bună. Ah, ce copilă bună şi simţitoare trebuie să fie! Străduieşte-te şi dumneata s-o cunoşti mai bine.

— Eu? Şi la ce bun, mă rog? O cer în căsătorie chiar astăzi. Crezi că n-am s-o fac? Ai cuvântul meu că astăzi am să-i cer mâna, aici, la Buczynek. Eu nu mai am timp să cercetez şi să tai firul în patru. În astfel de lucruri, trebuie să ai şi puţin noroc. Deci astăzi am s-o rog să fie soţia mea, cum mă vezi şi cum te văd.

Doamna Połaniecka izbucni în râs, crezând că glumeşte, iar el continuă:

— Uite că râd şi eu, tocmai pentru că nu-i nici un motiv de întristare. Nu face nimic că am fost la înmormântare, eu nu

sunt superstiţios. Mai degrabă, dimpotrivă! Sunt şi cred că ce-i făcut de mâna dumitale, nu poate fi rău.

— Bine, dar eu n-am nici un amestec. Eu abia azi am cunoscut-o.

— Mi-e indiferent! Toată viaţa mi-a fost frică de femei, dar de ea nu mă tem câtuşi de puţin. Nu poate avea o inimă nerecunoscătoare.

— Aşa-i. Şi eu cred la fel.

— Păi vezi, doamnă. Acum ori niciodată. Dacă va accepta, uite, aici am s-o port toată viaţa – spunând acestea, îşi duse mâna la inimă – iar dacă nu…

— Dacă nu?

— Am să mă închid în casă şi am să pictez vreo săptămână, de dimineaţă până seara. Ţi-am spus că o să mă duc la vânătoare de raţe, dar nu! Asta-i un lucru mai serios decât crezi dumneata. Socotesc totuşi că s-ar cuveni să accepte. Ştiu că nu-l iubeşte pe Koposio, papiota aia femeiască; e singură pe lume şi orfană, iar cu mine va face o faptă bună, pentru care îi voi fi recunoscător toată viaţa, deoarece, în fond, eu sunt un om bun şi mă tem să nu mă înăcresc.

Marynia abia acum îşi dădu seama că Świrski poate vorbi serios şi răspunse:

— Eşti într-adevăr un om bun, de aceea nu te vei înăcri niciodată.

Pictorul se opuse cu însufleţire:

— Din contră, s-ar putea să ajung şi aici. Cu dumneata voi fi sincer. Crezi oare că sunt atât de fericit pe cât par? Pe viul Dumnezeu, nu! Am agonisit ceva bani şi faimă, e adevărat. Dar poate că niciunul dintre bărbaţi n-a mai întins braţele spre femeia ideală cu atâta sete ca mine. Ei şi? Te-am întâlnit pe dumneata, am întâlnit-o pe doamna Bigiel şi poate încă vreo două-trei femei virtuoase, drepte, înţelepte, curate ca lacrima… Dă-mi voie, doamnă! Nu vreau să-ţi fac complimente, iar prin ceea ce voi spune, nu vreau să critic pe nimeni, îmi voi dezvălui doar propria durere; printre femeile de la noi, am văzut atâta scliviseală, atâtea firi

superficiale şi serbede, atâta egoism şi nisipuri mişcătoare, atâtea suflete nerecunoscătoare şi păpuşi de carton, atâtea aspiraţii prefăcute, încât această privelişte ar fi putut înăcri şi zece ca mine.

Iar după un răstimp adăugă:

— Copila asta pare altfel: liniştită, dulce şi foarte cumsecade. Deie Domnul să fie aşa şi să nu mă respingă.

În acest timp, doamna Bronicz, trăgându-l fără să se mai ferească pe Połaniecki mai la o parte, îi spunea cu ochii înălţaţi spre cer:

— O, da, el îmi aducea aminte de tinereţe şi, după cum vezi, cu toate că relaţiile dintre noi au fost întrerupte, multă vreme eu i-am păstrat prietenie până când s-a stins din viaţă. Cred că ai auzit şi dumneata… Ba nu! N-aveai de la cine să auzi, fiindcă n-am scos o vorbă nimănui… Şi numai de mine a depins ca să devin mama Helenei. Acum nu mai trebuie să păstrez taina. Mi-a cerut mâna de două ori şi tot de atâtea ori l-am refuzat. L-am respectat şi am ţinut la el întotdeauna, dar înţelegi şi dumneata că, atunci când eşti tânăr, cauţi altceva, cauţi ceea ce am găsit eu la Teodor al meu. Da, da!

O dată a fost la Ischia, iar a doua oară la Varşovia. A suferit foarte mult, dar ce puteam să-i fac? Dumneata ai fi procedat altfel în situaţia mea? Hai, spune sincer!

Neavând nici cea mai mică intenţie să spună nici sincer, nici nesincer cum ar fi procedat în situaţia doamnei Bronicz, Połaniecki evită să-i răspundă:

— Doamnă, voiai să mă întrebi ceva?

— Da! O, da! Voiam să te întreb despre ultimele lui clipe. Helenka mi-a spus că a murit pe neaşteptate, dar dumneata, locuind în apropiere, trebuie să-l fi vizitat, aşa că poate îţi aduci aminte ce-a spus, poate ştii care i-au fost intenţiile şi gândurile din urmă. În ce mă priveşte, n-am nici cel mai mic interes. O, Doamne! Ar fi şi greu să fie cineva mai dezinteresat ca mine. Dumneata n-o cunoşti pe Niteczka! Dar domnul Zawiłowski mi-a dat cuvântul că-i va

lăsa domnului Ignaś moşiile din ţinutul Poznań. Dacă nu s-a ţinut de cuvânt sau n-a mai avut când să se ţină, să-l ierte Dumnezeu aşa cum îl iert şi eu. Averea, fireşte, nu contează! Cine a dovedit mai bine ca Lineta că nu se uită după avere? Dacă ar fi fost altfel, n-ar fi refuzat asemenea partide, ca marchizul Jao Calimaçao sau domnul Kanafaropulos. Cred că ai auzit şi de domnul Ufiński! Cel care şi-a cumpărat un palat la Veneţia cu banii de pe faimoasele lui siluete decupate. Ultima dată l-a decupat pe prinţul de Wales. Chiar în acest an mi-a cerut mâna Niteczkăi. Ah, domnule dragă, noi n-am căutat avere ca alţii. N-aş vrea, însă, ca Niteczka să se gândească vreodată că a făcut un sacrificiu, fiindcă totuşi, între noi fie vorba, ea face un sacrificiu, dac-ar fi să ne luăm după lumea-bună, chiar un mare sacrificiu!

Połaniecki, care era un om impulsiv şi pe care ultimele cuvinte ale doamnei Bronicz îl supăraseră, răspunse:

— Nu l-am cunoscut nici pe marchizul Jao Calimaçao, nici pe domnul Kanafaropulos, dar aici, la noi, astfel de nume sunt puţin cam… Bizare. Presupun, de asemenea, că domnişoara Castelli se căsătoreşte din dragoste cu Zawiłowski, iar în acest caz, orice sacrificiu este exclus. Eu, doamnă, sunt un om sincer şi spun ce gândesc. Dacă Zawiłowski este un om practic, asta-i altceva, dar Zawiłowski nu ştie şi nici nu vrea să ştie ce-i aduce domnişoara Castelli; dumneata, însă, ştii prea bine ce reprezintă el chiar pentru înalta societate.

— Ah, văd că dumneata n-ai auzit că neamul Castelli descinde din Marino Falieri…

— Tocmai, doamnă, că n-am auzit nici eu şi nici altcineva. Să presupunem că pentru mine şi pentru dumneata asemenea lucruri n-au nici o însemnătate, dar de vreme ce dumneata ai afirmat cea dintâi că, după opinia lumii bune, domnişoara Lineta face un mare sacrificiu, îndrăznesc să te contrazic şi să-ţi spun că, dacă avem în vedere talentul şi poziţia lui Zawiłowski, partidele sunt egale.

Din tonul şi de pe faţa lui se vedea că dacă doamnei Bronicz nu-i ajung toate câte i le spusese, este gata să vorbească şi mai pe şleau; dar doamna Bronicz, având se vede mai multe săgeţi în tolbă, îi apucă mâna lui Połaniecki şi exclamă scuturând-o cu putere:

— Ah, ce bun eşti! De-ai şti cât ţin la dumneata, pentru că îi iei apărarea domnului Ignaś cu atâta înflăcărare! Dar nu e nevoie să-l aperi, fiindcă şi eu l-am îndrăgit ca pe propriul fiu… pe cine mai am eu pe lume în afară de ei doi, iar dacă te întreb de ştii ceva despre vreo dispoziţie a domnului Zawiłowski, o fac numai din dragoste pentru Ignaś. Ştiu că oamenii în vârstă au obiceiul să tot amâne, de parcă şi moartea s-ar putea amâna! A, domnule, moartea nu se poate amâna!… Nu! Nu! Helenka n-are nici un folos de pe urma acestor milioane, pe când Ignaś… Abia atunci şi-ar putea desface aripile cu adevărat… Pe mine şi pe Niteczka ne interesează în primul rând talentul lui. Dar dacă vreodată, la o adică…

— Ce pot să-ţi spun eu, doamnă? Răspunse Połaniecki. Pentru mine nu mai încape nici o îndoială că domnul Zawiłowski s-a gândit la Ignaś, şi iată de ce. Cu vreo zece zile înainte, a poruncit să i se aducă nişte arme vechi, ca să mi le arate şi mie, iar cu această ocazie s-a adresat fiicei sale, aşa că l-am auzit spunându-i: „Astea nu merită să le mai trecem în testament, dar după moartea mea să i le dai lui Ignaś, fiindcă tu n-ai ce face cu ele”. De aci trag concluzia că sau înscrisese ceva pe numele lui Ignaś, sau avea de gând s-o facă. Mai mult nu ştiu, pentru că nu l-am întrebat nimic. Peste câteva zile se va afla dacă există vreun testament nou, căci domnişoara Helena mai mult ca sigur că nu-l va ascunde…

— Dumneata o cunoşti bine pe biata Helenka? Fireşte, nu poţi s-o cunoşti ca mine, iar eu pot să garantez pentru ea. Te rog, domnule, să n-o bănuieşti niciodată de faţă cu mine! Helenka să ascundă testamentul? Niciodată, dragă domnule!

— Stimată doamnă, fii bună şi nu-mi pune în seamă gânduri pe care nu le-am avut şi de care mă feresc. Un testament nu se poate ascunde în nici un caz, fiindcă se face cu martori.

— Păi vezi, domnule, nici măcar nu se poate ascunde, pentru că există martorii. Eram sigură că nu se poate ascunde. De altfel, domnul Zawiłowski ţinea atât de mult la Niteczka, încât n-avea cum să uite de Ignaś. Era foarte ataşat de ea, de când era atâtica…

Aici doamna Bronicz îşi ridică o mână peste cealaltă, pentru ca Połaniecki să-şi facă în acest fel o idee cât putea să fie de mică Niteczka pe atunci, apoi îşi urmă vorba:

— Sau poate nici măcar atâta!

După care se apropiară de ceilalţi care, după ce văzuseră grădina, se pregăteau pentru micul dejun. Uitându-se la chipul fermecător al domnişoarei Castelli, Połaniecki îşi spuse că atunci când bătrânul domn Zawiłowski o ţinuse în braţe, trebuie să fi fost o fetiţă tare drăguţă şi frumoasă. Deodată îşi aduse aminte de Litka pe care o ţinuse şi el în braţe, şi o întrebă:

— Deci dumneata îl cunoşti pe răposatul de foarte multă vreme, nu-i aşa?

— O, da! Răspunse domnişoara Niteczka. Să tot fie vreo patru… Ani… Mătuşică, de când l-am cunoscut noi pe domnul Zawiłowski?

— La ce se gândeşte căpşorul meu iubit! Exclamă doamna Bronicz. Ah, dragă domnule, ce vremuri fericite, ce epocă!

În acest timp, Świrski, care şedea lângă domnişoara Ratkowska, simţea că nu-i va fi chiar atât de uşor să se ţină de promisiunea făcută Maryniei, cum i se păruse. E drept, îl încurcau şi cei de faţă, dar mai mult decât orice îl reţinea neliniştea care-i umplea inima, făcându-l să-şi piardă siguranţa cu care se purta de obicei. „Cred, îşi spunea, că sunt un laş, mai mare decât îmi închipuiam!” Nu prea se simţea în apele lui. Voia cel puţin să pregătească terenul, dar vorbea despre altceva decât îşi dorea cu adevărat. Acum observa că domnişoara Ratkowska are un gât frumos, cu tonuri viorii pe lângă urechi, şi glasul plăcut, remarcând totodată cu uimire că aceste constatări îl emoţionau şi mai mult. După micul dejun, parcă în ciuda lui, rămaseră cu toţii laolaltă. Doamnele erau puţin obosite de la înmormântare, iar o oră mai târziu, când doamna Aneta declară că trebuie să se întoarcă la Przytulów, pictorul încercă o senzaţie de uşurare şi stânjeneală în acelaşi timp. „Nu-i vina mea, se gândi, eu eram hotărât”.

Dar când doamnele erau gata să urce în trăsură, sentimentul de uşurare se transformă într-o adâncă părere de rău; îi era milă de el însuşi. Se gândi la singurătatea lui, la aceea că n-are cui să-şi lase avutul şi faima; se gândi la compasiunea lui pentru domnişoara Ratkowska, la încrederea pe care aceasta i-o trezise, la simpatia neprefăcută pe care i-o stârnise la prima vedere, şi, în ultima clipă, îşi luă inima în dinţi.

Aşadar, oferindu-i braţul, ca s-o conducă la trăsură, spuse:

— Domnul Józef m-a rugat să mai vin pe la Przytulów, şi e foarte bine! Voi veni, dar cu paleta şi pensulele. Aş vrea atât de mult să am capul dumitale!… Şi se poticni, căutând o modalitate prin care să treacă de la ceea ce spunea, la ceea ce voia cu adevărat, intuind totodată că trebuie să se grăbească, întrucât nu mai avea timp. Dar domnişoara Ratkowska, neobişnuită, se vede, ca cineva să se ocupe de ea, întrebă cu o mirare sinceră:

— Al meu?

Świrski răspunse îndată cu glasul coborât:

— Domnişoară, îngăduie-mi să fiu ecoul dumitale şi să repet acest cuvânt.

Domnişoara Ratkowska îl privi, neînţelegând parcă despre ce e vorba, dar tocmai atunci doamna Aneta o chemă în trăsură, aşa că Świrski abia mai avu timp să-i strângă mâna şi să-i spună:

— La revedere.

Trăsura porni. Umbrelele desfăcute acoperiră numaidecât chipul domnişoarei Ratkowska; pictorul urmări cu privirea pe cei ce se îndepărtau şi, într-un târziu, îşi puse întrebarea: „I-am cerut oare mâna, sau nu i-am cerut-o?”

Era totuşi sigur că domnişoara Ratkowska se va gândi tot drumul la vorbele lui. Îşi mai spuse că se descurcase bine, folosindu-se de întrebarea ei; din acest punct de vedere, era mulţumit de el, în acelaşi timp, însă, se miră că nu-l încearcă nici o mare bucurie şi nici nelinişte; avea doar impresia nelămurită că în toate acestea lipsea ceva.

I se părea că nu era destul de emoţionat pentru un moment atât de important. De la poartă, porni îngândurat spre casă. Doamna Połaniecka îl văzuse de departe luându-şi rămas bun şi ardea de curiozitate, cu toate acestea, deşi soţul ei nu se afla în încăpere, nu cutează să-l întrebe ea însăşi, însă Świrski îi citi atât de clar în ochi întrebarea: „I-ai cerut mâna?” încât zâmbi şi răspunse ca şi când l-ar fi întrebat cu adevărat:

— Da, doamnă aproape. Nu întru totul… N-am avut prilejul să vorbim în linişte, aşa că n-a putut să-mi dea un răspuns; nu ştiu nici măcar dacă m-a înţeles…

Nevăzând nimic din însufleţirea cu care-i vorbise mai înainte, şi punând absenţa ei pe seama neliniştii, Marynia vru să-i dea curaj, dar fu împiedicată de intrarea lui Połaniecki. Świrski începu şi el să-şi ia rămas bun imediat, dar, vrând să-i satisfacă mai în amănunt curiozitatea înainte de a pleca, spuse fără să mai ţină seama de prezenţa lui Połaniecki:

— În orice caz, mâine mă voi duce la Przytulów sau voi scrie o scrisoare; nădăjduiesc că răspunsul va fi favorabil.

Apoi îi sărută mâinile cu mare prietenie şi în curând se afla în droşca lui, adâncindu-se în vălătucii de pulbere albă şi în propriile gânduri.

Ca pictor, era atât de obişnuit să remarce amănuntele care i se perindau pe sub ochi, încât o făcea şi acum, dar fără să vrea, aproape automat, impresiile rămânând parcă la suprafaţa creierului. În adânc, reflecta la toate câte se întâmplaseră.

„Ce dracu, Świrsio. Ce se petrece cu tine? Nu ţi-ai luat avânt timp de douăzeci de ani, ca să sari peste şanţul ăsta? Nu s-a întâmplat ce ziceai azi-dimineaţă? Unde-ţi este înflăcărarea? De ce nu te bucuri? De ce nu strigi: În sfârşit! Te însori, înţelegi, mistreţ bătrân? În sfârşit! În sfârşit!”

Era, însă, o aţâţare superficială. Omul interior rămânea rece; înţelegea că ceea ce i se întâmplase, se cuvenea să-l facă. Fericit, dar nu se simţea ca atare.

Creştea în el o mâhnire din ce în ce mai mare. Acţionase din proprie voinţă şi în deplină cunoştinţă de cauză. Nu mai era un copil prost sau isteric care nu ştie nici el ce vrea. Ajungând odată la concluzia că aşa este bine, nu-şi mai schimbase părerea. Domnişoara Ratkowska fusese doar întotdeauna aceeaşi fiinţă dulce, „stinsă” şi de nădejde, aşadar, de ce gândul că ea va deveni femeia lui, pe care o visa de atâta vreme, nu-l înflăcăra mai puternic? De ce speranţa, transformată aproape în certitudine nu se transforma totodată în bucurie, iar în fundul sufletului, încerca senza? Ia unei dezamăgiri?

„Tot ce i-am spus, constată de unul singur, putea însemna inteligenţă, dar şi uscăciune. Să mă trăsnească, dacă nu era şi incomplet. Pur şi simplu, n-am încă certitudinea lucrului împlinit, nu-l simt aşa!”

Impresiile vizuale îi întrerupseră firul gândurilor. Oile împrăştiate pe lunca povârnită, estompate de depărtare şi

scăldate în soare, păreau nişte pete albe pe fondul verde, cu nuanţe intens albăstrii, chenăruite cu aur.

— Oile astea sunt albastre; impresionişti au puţină dreptate mormăi Świrski, dar să le ia dracu! Mă căsătoresc!

Şi se întoarse la gândurile lui!… Rezultatul nu este pe măsura aşteptărilor. Există gânduri pe care mintea omenească nu vrea să le exprime, dar există şi impresii pe care nu vrea să le transforme în gânduri limpezi. Aşa era şi cu Świrski. N-o iubea pe domnişoara Ratkowska, şi acesta era răspunsul simplu, gata pregătit la toate întrebările pe care şi le punea. Dar el îl evita. Nu recunoştea în ruptul capului că o ia de soţie numai pentru că doreşte foarte mult să se căsătorească. Voia să se convingă că n-are sentimentul lucrului împlinit, dar aceasta era numai o stratagemă. Nu iubea! Ceilalţi ajungeau la dragoste prin femeie, el însă proceda exact invers, potrivind femeia nevoii lui imperioase de a iubi. Ceilalţi oameni construiau templul abia după ce aveau divinitatea, el însă îşi introducea divinitatea în templul gata înălţat, nu pentru că o adora mai înainte cu toată puterea sufletului, ci fiindcă avea impresia că se potriveşte cu arhitectura edificiului. Şi înţelese dintr-o dată de ce de dimineaţă era atât de entuziasmat şi de hotărât, iar acum rămânea atât de rece. Asta explica şi înflăcărarea cu care trecuse la realizarea intenţiilor matrimoniale, dar şi absenţa mulţumirii sufleteşti după săvârşirea încercării.

Uimirea lui Świrski începu să se transforme în mâhnire. Se gândi că ar fi făcut mai bine dacă, în loc să se gândească atât de mult la femeie, în loc să alcătuiască teorii despre cum trebuie să fie o femeie, s-ar fi căsătorit cu prima fată care i-a apărut în cale, stârnindu-i inima şi simţurile. Acum înţelese că iubeşti femeia pe care o iubeşti şi nu-i pretinzi să corespundă unor noţiuni preconcepute despre dragoste, deoarece aceste noţiuni, ca şi copiii, urmează să le modeleze abia femeia. Totul era cu atât mai dureros, cu cât simţea că ar fi fost în stare să iubească foarte intens, şi îşi dădea seama tot mai limpede că nu iubeşte cum ar putea.

Îşi aduse aminte ce-i povestise odată Połaniecki la Roma despre un tânăr medic care, respins de o păpuşă fără suflet, spusese: „Eu o ştiu cum este, dar nu pot să-mi rup sufletul de ea”. Iată o iubire puternică precum moartea, acest om iubea cu adevărat!… Nu se ştie de ce, îi veniră în minte domnişoara Castelli şi Zawiłowski. Îşi aduse aminte de ochii lui aţintiţi la ea, chipul străluminat de o fericire fără seamăn, pe care îl văzuse la Przytulów.

Şi iarăşi se trezi în el artistul care, după ani lungi de obişnuinţă, îşi făcea simţită prezenţa chiar şi atunci când omul se gândea la lucruri dintre cele mai personale. Un răstimp, uită de sine, de domnişoara Ratkowska, şi începu să mediteze la faţa lui Zawiłowski, la trăsăturile care-i alcătuiau expresia caracteristică. O exaltare concentrată? Da, dar mai era şi altceva, ceva şi mai aproape de esenţial.

Şi tresări deodată.

„Ciudat lucru, se gândi, are un cap tragic!”

XII.

Câteva zile mai târziu, Zawiłowski, chemat de Połaniecki, plecă la Varşovia. Tânărul nu prea voia să părăsească Przytulów, dar domnişoara Helena voia neapărat să fie şi el de faţă când se va deschide testamentul tatălui, împreună cu Połaniecki şi cu juristul bătrânului domn Zawiłowski, avocatul Kononowicz, se duseră în acest scop la Jaśmień. În cele două zile care urmară, Zawiłowski, în scrisorile către „Niteczka” încredinţă hârtiei numai simţămintele de dragoste, nefăcând nici cea mai mică aluzie la testament. De aceea, doamna Bronicz, care mai înainte era cucerită de asemenea pasaje, îi spuse în secret doamnei Aneta că, în primul rând, acesta este un mod cam prostesc de a-i scrie logodnicei, iar în al doilea rând, în această tăcere parcă intenţionată, este quelque chose de louche15. Într-adevăr, prima scrisoare era expediată de la Varşovia, iar a doua imediat după sosirea la Jaśmień; bătrâna doamnă susţinea totuşi că Zawiłowski trebuia în orice caz să amintească cel

puţin de speranţele sale, deoarece, tăcând, arăta că n-are încredere în „Niteczka” şi pur şi simplu o jignea.

Osnowski susţinea, dimpotrivă, că Zawiłowski nu pomenea de speranţele lui din delicateţe faţă de domnişoara Lineta, şi din această cauză se ajunse la o mică ceartă între el şi doamna Bronicz, care exprimă cu această ocazie axioma psihologică potrivit căreia bărbaţii în general au o idee foarte precară despre două lucruri, despre logică şi delicateţe. „O, da! Şi despre logică! Poate că nu-i vina voastră că sunteţi aşa, dar toţi sunteţi aşa, dragă Józio!” Pierzându-şi răbdarea, peste două zile plecă la Varşovia, cu un pretext oarecare, să afle ceva despre testament.

Când se întoarse a doua zi, o aduse mai întâi pe doamna Maszko, cu care se întâlnise la halta Przytulów, şi care voia să-i facă o vizită „dragei Anetka”, iar în al doilea rând, vestea că nu se găsise nici un alt testament mai nou, iar singura moştenitoare a uriaşei averi era în exclusivitate domnişoara Helena Zawiłowska. Ştirea era cunoscută la Przytulów din a treia scrisoare a domnului Ignaś, pe care o primise între timp domnişoara Lineta, cu toate acestea, confirmarea ei de către doamna Bronicz produse o impresie deosebită, aşa că venirea doamnei Maszko trecu aproape neobservată. Ce ciudat părea totul. Aceste doamne îl cunoscuseră pe Zawiłowski ca pe un om fără avere. Domnişoara Lineta se logodise cu el atunci când nu exista perspectiva nici unui testament, Evenimentul avusese loc mai ales la îndemnurile doamnei Aneta, care „atâta aţâţase focul sub cazan, încât fuseseră nevoiţi să se precipite cu toţii”; avusese loc datorită entuziasmului general stârnit de poeziile lui Zawiłowski, faimei lui; avusese loc datorită amorului propriu al domnişoarei Lineta şi al doamnei Bronicz, care nu numai că erau mulţumite, dar se simţeau de-a dreptul măgulite că faimosul Zawiłowski, acela care atrăgea toate privirile asupra lui, îngenunchease numai la picioarele „Niteczkăi” în sfârşit, datorită opiniei publice, care nu putuse decât să ridice în slăvi o fată neinteresată de

avere, ci numai de darurile spirituale pe care le poseda Zawiłowski. E adevărat că începând în acest fel, totul se desfăşurase mai departe şi prin forţa acelui elan natural care, înhăţând oamenii, îi poartă cum poartă valurile lucrurile pe care le întâlnesc în cale, fără voia lor. Oricum, domnişoara Castelli devenise logodnica unui om fără avere, şi, dacă n-ar fi fost speranţele care apăruseră după aceea, nici ea însăşi, nici doamna Bronicz şi nici altcineva nu i-ar fi putut lua şi nu i-ar fi luat în nume de rău lui Zawiłowski lipsa averii moştenite. Dar aşa-i firea omenească; tocmai pentru că apăruseră aceste speranţe care făcuseră din Zawiłowski o partidă strălucită, acum, când vântul realităţii le spulbera, nimeni nu se putea opri să nu se simtă întrucâtva dezamăgit. Unii erau sincer îngrijoraţi, alţii, ca arătosul Kopowski şi doamna Maszko, care nici ea nu prea ştia de ce, erau parcă mulţumiţi de această întorsătură a lucrurilor, dar până şi un prieten sincer al lui Zawiłowski, cum era Osnowski, se arăta înşelat în aşteptările lui.

În ultima scrisoare către domnişoara Lineta, Zawiłowski scria printre altele: „Pentru tine, aş vrea să fiu cel mai bogat om din lume, dar ce înseamnă toate astea pe lângă tine! Îţi spun fără înconjur că am încetat să mă gândesc la asta şi ştiu că tu, care nu umbli cu picioarele pe pământ, ai putea fi îngrijorată numai în măsura în care sunt şi eu. Mie însă nu-mi pasă, pe dragostea mea! Acest jurământ este sfânt pentru mine, aşa că ar trebui să mă crezi. Cât trăiesc, oamenii sunt ameninţaţi de tot felul de lipsuri şi de neajunsuri, dar eu te asigur că n-am să te dau nimănui. Comoara mea, copila şi stăpâna mea” etc. Domnişoara „Niteczka” le arătase această scrisoare doamnei Aneta, domnişoarei Ratkowska, iar după venirea mătuşii, firește, şi ei. Zawiłowski nu greşise în privinţa ei, cel puţin din acest punct de vedere; atunci când în toată casa de la Przytulów nu se mai vorbea decât despre testamentul bătrânului domn Zawiłowski, în toiul acestor discuţii şi regrete, domnişoara Lineta tăcea. Poate doar ochii ei îşi

recăpătaseră până la un punct expresia de somnolenţă de odinioară, poate că în colţurile gurii, atunci când se vorbea despre Zawiłowski, se ivea parcă o umbră de dispreţ, în sfârşit, poate că discuta seara foarte amănunţit cu mătuşa ei, când, după ce le urau tuturor „noapte bună”, plecau în încăperile lor; niciodată, însă, ca o fiinţă care într-adevăr „nu umblă cu picioarele pe pământ”, nu-şi exprimase părerea de faţă cu ceilalţi.

Odată, când rămaseră o clipă singuri, Koposio încercă să aducă vorba despre asta, dar ea îşi puse un deget mai întâi pe buzele proprii, apoi îl îndreptă de departe spre ale lui, în semn că nu-i place această discuţie. Mai mult, până şi doamna Bronicz, când era ea de faţă, îşi arăta dezamăgirea cu mare grijă. În schimb, când Lineta nu era în încăpere, nu-şi mai putea stăvili amărăciunea îngrămădită în inimă; de câteva ori, nemulţumirea o duse atât de departe, încât mai că se certă de-a binelea cu Osnowski.

Întrucât Osnowski, reproşându-i în sinea lui acel sentiment de dezamăgire, de care nu se putea dezbăra, se străduia acum din toate puterile să micşoreze însemnătatea catastrofei şi să demonstreze că Ignaś este în general o partidă de excepţie până şi sub aspectul financiar.

— Nu cred, afirmă, că ar fi încetat să scrie, devenind moştenitorul bătrânului domn Zawiłowski, dar fie şi numai administrarea unei averi atât de mari i-ar fi luat atâta timp, încât talentul lui ar fi putut avea de suferit. Vezi dumneata, dragă mătuşă, când mă gândesc la Ignaś, îmi vine în minte ce-a spus Henric al VIII-lea16, când unul dintre principi l-a ameninţat pe Holbein17: „Dacă vreau, din zece ţărani fac zece lorzi, dar din zece lorzi, nu pot să fac nici un Holbein”. Ignaś este un om excepţional. Crede-mă, mătuşă, că am considerat-o totdeauna pe Niteczka un copil fermecător şi bun, şi totdeauna am ţinut la ea, dar în ochii mei a crescut cu adevărat abia când s-a arătat în stare să-l aprecieze pe Ignaś… Să însemne ceva în viaţa unui asemenea, om este o

menire pentru care orice femeie ar putea s-o invidieze. Nu-i aşa, Aneta?

— Natural, încuviinţă doamna Osnowska, că o femeie se simte mai bine când aparţine unui om care înseamnă ceva.

Osnowski răspunse pe jumătate în glumă, pe jumătate serios:

— Crezi că eu nu sufăr câteodată că o făptură ca tine aparţine unui zero ca domnul Józef Osnowski? Dar ce să fac? Asta e! Şi pe deasupra, acest zero mai este şi îndrăgostit…

După care se adresă doamnei Bronicz.

— Gândeşte-te şi dumneata, mătuşă, că Ignaś are peste zece mii de ruble banii lui, iar după moartea tatălui, va moşteni şi suma asigurată de bătrânul domn Zawiłowski. Sărac nu va fi, în nici un caz…

Doamna Bronicz clătină dispreţuitor din cap.

— O, desigur, răspunse, Niteczka n-a vrut bani, când a acceptat să-l ia de soţ pe domnul Zawiłowski, fiindcă dacă ar fi umblat după bani, era destul să-i facă un semn domnului Kanafaropulos…

— Fie-ţi milă, mătuşă! Exclamă doamna Aneta râzând.

— Atunci nu s-a întâmplat nimic! Se bucură Osnowski. Mai mult ca sigur că domnişoara Helena nu se va căsători, aşa că odată şi odată averea, dacă nu va fi a lui Ignaś, tot va fi a copiilor lui. Asta-i toată nenorocirea!

Văzând, însă, că doamna Bronicz continua să rămână posomorâtă, adăugă după o clipă:

— Hai, mătuşă, fii mai binevoitoare, pentru numele lui Dumnezeu! Mai mult optimism! Ignaś a rămas tot atât de mare…!

— O, fireşte, răspunse mătuşa cu o umbră de indispoziţie. Fireşte că asta nu schimbă nimic. În definitiv, Zawiłowski are talent, dar cu toate acestea, oricine trebuie să recunoască deschis că face o partidă peste aşteptările lui. Da, da! Nu poate fi altfel. Sigur că nu-mi pasă de această avere, mai ales că lumea vorbeşte în fel şi chip despre

mijloacele folosite de bătrânul domn Zawiłowski pentru a o agonisi. Dumnezeu să fie îngăduitor cu el şi să-l ierte că m-a dezamăgit, nu se ştie de ce… Astăzi chiar, m-am rugat, împreună cu Niteczka, pentru sufletul lui… Ce să-i faci!… Fără îndoială că aş fi preferat să nu aibă această înclinaţie de a falsifica adevărul, fiindcă asta poate fi o tară de familie; şi eu, şi Niteczka am fi preferat ca domnul Ignacy să nu se arate atât de sigur că va fi moştenitorul lui Zawiłowski…

— Te rog să mă ierţi, mătuşă, o întrerupse Osnowski indignat, niciodată n-a lăsat să se înţeleagă aşa ceva… Dă-mi voie, asta-i prea de tot! El nici n-a vrut să se ducă pe acolo, dumneata l-ai trimis, de faţă cu mine.

Dar doamna Bronicz îşi luase avânt şi nimic n-o mai putea opri, aşa că răspunse cu o enervare crescândă:

— Pe tine nu te-a lăsat să înţelegi, dar pe mine, da! Niteczka poate să confirme. Ţi-am spus de altfel că n-are importanţă. Sigur că nu se va schimba nimic, iar dacă sunt puţin îngrijorată, apoi nu e deloc clin pricina asta. Tu n-ai fost niciodată mamă, şi, ca bărbat, nu poţi înţelege câte temeri ne încearcă pe noi, mamele, înainte de a ne încredinţa copiii în mâini străine. Abia acum am aflat că Zawiłowski, cu toate însuşirile lui, are un caracter violent. Şi are! Eu l-am suspectat întotdeauna de ceva asemănător… Iar dacă-i aşa, asta ar însemna moartea pentru Niteczka… Nici măcar domnul Połaniecki n-a negat că este un temperament violent… Până şi Połaniecki, chipurile prietenul lui, în măsura în care bărbaţii sunt capabili de prietenie, mi-a dat de înţeles că tatăl domnului Ignacy a avut şi el o fire violentă şi de aceea şi-a pierdut minţile, iar asta poate fi o boală ereditară. Ştiu că o iubeşte pe Niteczka, atâta cât pot bărbaţii să iubească, dar cât timp o va iubi? Nici tu nu negi că e puţin egoist, la urma urmelor, toţi sunteţi nişte egoişti, aşadar, nu te mira că mă cuprinde spaima, când mă gândesc că fetiţa mea poate să ajungă pe mâna unui sadic nebun şi egoist…

— Nu! Strigă Osnowski, întorcându-se spre soţia lui. Pe dragostea mea, îmi vine să-mi astup urechile! Simt că-mi pierd capul!

Dar doamna Aneta părea foarte amuzată de această discuţie la care asista ca la teatru. Altercaţiile dintre doamna Bronicz şi soţul ei o distrau întotdeauna, acum însă schimbul de replici părea să fie mai dur decât de obicei, deoarece doamna Bronicz continuă să vorbească, uitându-se la Osnowski cu milă parcă:

— Şi pe urmă, această lume!… Toţi aceşti Świrski, Połaniecki, Bigiel! Toţi am fost şi suntem orbiţi de Zawiłowski, dar, la drept vorbind, sunt ei oare lumea potrivită pentru Niteczka?… N-ai ce face, însuşi Dumnezeu a hotărât ca oamenii să fie deosebiţi, iar de aici decurg şi deosebirile de educaţie. Tu, Józio, poate că nu-ţi dai prea bine seama, pentru că bărbaţii în general nu sesizează asemenea lucruri, dar eu îţi spun că sunt nuanţe şi nuanţe, care pot să atârne foarte greu în balanţa vieţii. Se pare că ai uitat cine este Niteczka, iar una ca ea, dacă este şocată sau descurajată de ceva, poate plăti cu viaţa. Te rog să te gândeşti cine sunt aceşti oameni, Połaniecki, Świrski şi compania, cu care trăieşte Zawiłowski şi cu care poate că o va sili şi pe Niteczka să trăiască!

— Aha, din această perspectivă judeci dumneata lucrurile! O întrerupse Osnowski. Foarte bine! Fie şi aşa! Atunci, mătuşă, înainte de toate, cine a fost bătrânul domn Zawiłowski, ştii şi dumneata destul de bine, atitudinea dumitale faţă de el este concludentă. Dacă te gândeşti la lumea-bună, apoi am onoarea să-ţi spun că noi toţi, faţă de unul ca Połaniecki, nu suntem decât nişte parveniţi, şi noi suntem aceia care ne-am apropiat de ei. Eu nu vorbesc niciodată de genealogii, dar de vreme ce dumneata ai pomenit de ele, hai să ne referim şi la ele. Despre neamul Świrski trebuie să fi auzit şi dumneata că se trage din vechi cneji. Ramura care s-a strămutat în Wielkopolska a renunţat la titlu, dar şi-a păstrat dreptul asupra lui. Iată

cine sunt ei. Cât despre noi, bunicul meu a fost un fel de avocat în Ucraina şi nici nu mă gândesc să mă lepăd de el, iar din cine se trage Bronicz, ştii şi dumneata, mai bine decât mine. Nu eu am adus vorba despre aceste lucruri, dar pentru că suntem între noi, putem să discutăm pe faţă. În ce-l priveşte pe Castelli, iarăşi ştii cine a fost…

— Neamul Castelli descinde din Marino Falieri!… Exclamă doamna Bronicz cu înflăcărare.

— Dragă mătuşă, îţi reamintesc că suntem singuri.

— Dacă Niteczka voia, putea să ajungă soţia margrafului Calimaçao.

— La vie parisienne! 18 răspunse Osnowski. Ai văzut această operetă? Mai e acolo şi un amiral elveţian.

Doamna Aneta se distra de minune, dar Osnowski se simţi dintr-o dată penibil că evoca lucruri neplăcute pentru doamna Bronicz, aşa că adăugă:

— Dar la ce bun toate astea? Dumneata, mătuşă, ştii că am ţinut întotdeauna la Niteczka şi am dorit din toată inima să se arate vrednică de Ignaś.

Nu izbuti, însă, decât să toarne gaz peste foc, deoarece doamna Bronicz, auzind această profanare, îşi pierdu cu totul sângele rece şi răbufni din nou:

— Niteczka?… Să se arate vrednică de Ignaś… De ăsta…

Din fericire, intrarea doamnei Maszko puse capăt discuţiei. Mătuşa Bronicz tăcu, înăbuşită parcă de indignare, iar doamna Aneta începu s-o întrebe pe doamna Maszko ce se întâmplă cu ceilalţi şi unde i-a lăsat.

— Domnul Kopowski, Niteczka şi Stefcia au rămas în oranjerie, răspunse doamna Maszko. Ele desenează orhidee, iar domnul Kopowski ne-a distrat…

— Cum? Se interesă Osnowski.

— Face conversaţie… Şi ne-am prăpădit de râs. Ne-a povestit că un cunoscut de-al lui, domnul Wyz, probabil mare specialist în heraldică, l-a asigurat cu toată seriozitatea că în Polonia există o familie cu blazonul Picioare de masă.

— Una singură?… Mormăi vesel Osnowski. E chiar familia Kopowski!

— Stefcia a rămas şi ea în oranjerie? Mai întrebă doamna Aneta.

— Da, desenează împreună.

— Vrei să te duci la ele?

— Bine.

Tocmai atunci slujitorul aduse scrisorile pe care domnul Osnowski le luă, se uită la ele şi începu să le împartă.

— Asta-i pentru Anetka! Spuse. Scriitoarea asta iubită întreţine o corespondenţă uriaşă… Asta-i a doamnei, adăugă întorcându-se spre doamna Maszko, asta-i pentru mătuşa… Iar asta pentru Stefcia… Scrisul îmi este cunoscut: chiar foarte cunoscut… Doamnelor, daţi-mi voie să-i duc scrisoarea.

— Sigur, du-te acolo, îl îndemnă doamna. Aneta cu vioiciune. Între timp, noi o să le citim pe ale noastre.

Osnowski luă scrisoarea şi se îndreptă spre seră, cercetând-o pe toate feţele şi repetând:

— Cunosc acest scris de unde… Parcă… Sunt sigur că l-am mai văzut…!

În oranjerie îi găsi pe cei trei tineri aşezaţi sub un arbust mare, la o măsuţă galbenă de fier pe care se afla o orhidee. Amândouă domnişoarele o desenau în albumul lor. La spatele lor, Kopowski, îmbrăcat într-un costum alb de flanelă şi ciorapi negri, privea peste umărul lor în albume, fumând o? Igară subţire, pe care o scosese cu puţin mai înainte dintr-o tabacheră elegantă ce se afla lângă glastră.

— Bună ziua! Îi salută Osnowki. Ce părere aveţi despre orhideele mele? Sunt splendide, nu-i aşa? Ce flori deosebite! Stefcia, ai o scrisoare… Cere-ţi scuze şi citeşte-o, pentru că am impresia că scrisul îmi este cunoscut dar nu pot să-mi amintesc deloc al cui poate să fie.

Domnişoara Ratkowska deschise scrisoarea şi începu să citească. După o clipă, se schimbă la faţă, fruntea i se împurpură, apoi păli şi iarăşi i se împurpură. Osnowski o

urmărea cu priviri curioase. Când sfârşi de citit, ea îi arătă semnătura şi spuse cu glasul tremurător.

— Uite de la cine-i scrisoarea…

— Aha!… Se miră Osnowski care înţelese totul dintr-o dată.

— Pot să te rog să stăm puţin de vorbă?

— Numaidecât, copila mea, răspunse Osnowski înduioşat întrucâtva, îţi stau la dispoziţie. Şi ieşi din seră.

— În sfârşit, ne-au lăsat şi pe noi măcar o dată singuri! Rosti Kopowski naiv.

Domnişoara Lineta nu răspunse nimic, dar, luând de pe masă tabachera îmbrăcată în piele fină a lui Kopowski, începu să-şi mângâie obrazul cu ea. El se uită Ia această faţă frumoasă cu ochii lui minunaţi, sub privirea cărora simţea pur şi simplu că se topeşte… Domnişoara Lineta ştia de mult ce trebuie să creadă despre el, prostia lui fără margini nu mai era un secret pentru ea, totuşi distincţia şi farmecul inegalabil al acestui prostănac îi accelera bătaia inimii ei de plebee. Fiecare firicel din barba lui avea pentru ea un farmec ciudat şi irezistibil.

— Ai băgat de seamă, domnişoară, că de la o vreme ne supraveghează cu toţii ca pe nu ştiu cine? Continuă Kopowski.

Prefăcându-se că nu-l aude, ea îşi mângâie mereu cu tabachera faţa delicată şi, apropiind-o din ce în ce mai mult de buze, se alintă:

— Ce plăcută e la atingere! Încearcă şi dumneata, să vezi cât e de plăcută…

Kopowski luă tabachera, dar o lipi de buze şi începu să sărute uşor locul care fusese mângâiat mai înainte de obrazul Linetei.

Un răstimp, între ei se aşternu tăcerea.

— Trebuie să ieşim de aici, propuse domnişoara Castelli.

Şi luând glastra cu orhidee, încercă zadarnic s-o aşeze pe o policioară puţin înclinată.

— Lasă-mă pe mine, interveni Kopowski.

— Nu, nu! Se împotrivi, poate să cadă şi să se spargă. O pun în partea cealaltă.

Şi spunând acestea, ocoli policioara cu glastra în mână şi ajunse în cealaltă parte, unde între poliţe şi perete era un coridoraş îngust. Kopowski porni în urma ei.

Acolo, urcându-se pe o grămăjoară de cărămizi, puse glastra pe policioara cea mai de sus, dar în clipa când vru să coboare, cărămizile îi alunecară de sub tălpi şi începu să se clatine. Kopowski, care se afla în spatele ei, o prinse de mijloc la momentul oportun. Şi câteva secunde rămaseră aşa: ea rezemată cu spatele de pieptul lui, iar el, strângând-o în braţe. Dar domnişoara Castelli aluneca treptat, astfel că, în cele din urmă, capul ei ajunse pe umărul lui Kopowski.

— Ce faci, domnule… Nu e bine! Murmură gâfâit, învăluindu-l în răsuflarea-i fierbinte.

În loc să-i răspundă, el îşi apăsă mustaţa pe buzele ei. Braţele ei goale îi încolăciră gâtul cu o mişcare pătimaşă şi începu să-i întoarcă sărutările în neştire.

Cu simţurile învâlvorate, nu mai observară că Osnowski revenise în oranjerie prin uşa deschisă, urcase pe treptele acoperite cu nisip moale şi se uita la ei schimbat la faţă şi palid ca ceara din cauza emoţiei.

XIII.

În acest timp, Zawiłowski bătea drumul dintre Varşovia şi Buczynek, parcurgându-l zilnic şi stând câteva ore când ici, când dincolo, după cum îl purtau nevoia şi treburile. Deoarece cununia avea să aibă loc în toamnă, imediat după întoarcerea de la Seheveningen, Połaniecki îi spusese că e timpul să-şi găsească o locuinţă pe care s-o aranjeze cât de cât până atunci. Împreună cu Bigiel îi făgăduiseră tot ajutorul, iar doamna Bigiel avea să se ocupe de partea gospodărească. Prezenţa lui Zawiłowski la Buczynek era necesară şi datorită relaţiilor cu domnişoara Helena. Aceasta, deşi testamentul datat cu un an în urmă o desemna drept singura moştenitoare a întregii averi, nu

ascundea câtuşi de puţin că ştie că tatăl ei nu mai făcuse alt testament doar pentru că nu prevăzuse că va muri atât de repede, sau pentru că, aşa cum obişnuiesc bătrânii, amânase mereu de la o zi la alta. N-avea totuşi nici cea mai mică îndoială că tatăl ei intenţiona să-şi ajute ruda care-i purta numele şi spunea deschis că socoteşte de datoria ei să îndeplinească dorinţa părintelui, răposat. E adevărat, nimeni nu putea să prevadă în ce măsură se va hotărî s-o facă şi ea însăşi ar fi răspuns cu greutate la această întrebare acum, înainte de inventarierea întregii averi mobile şi imobile; deocamdată, însă, începu să-i dăruiască lui Zawiłowski tot ce credea ea că s-ar cuveni să moştenească un bărbat. Aşadar, îi dărui o parte din vesela defunctului, o remarcabilă panoplie de arme scumpe, la care bătrânul ţinea foarte mult, caii de lux atât de îndrăgiţi de răposat, pe care Połaniecki acceptă să-i vândă, în sfârşit, colecţia aceea de pipe, de soarta căreia se îngrijora cândva Kopowski.

Rece şi aparent indiferent cu toţii, intimidând pe cei din jur cu expresia aspră şi concentrată a feţei, ochii şi glasul i se îmblânzeau matern numai când vorbea cu Zawiłowski, de parcă odată cu averea moştenise şi slăbiciunea bătrânului pentru tânărul poet. Era într-adevăr singura fiinţă de pe lume apropiată prin legăturile de sânge sau cel puţin prin identitatea numelui. Aflând de la Połaniecki de eforturile lui Zawiłowski în legătură cu aranjarea locuinţei, îl rugă pe cel dintâi să depună la bancă din partea ei o sumă apreciabilă pe numele „domnului Ignaś”, propunându-i totuşi ca deocamdată lui să nu-i spună, nimic.

Zawiłowski, care avea o inimă curată şi recunoscătoare, se legase şi el de ea, ca de o soră mai mare, iar domnişoara Helena îi simţea apropierea neprefăcută. Era simpatia reciprocă a două fiinţe care-şi doresc numai binele şi au încredere una în alta. Timpul transformă de obicei aceste simpatii iniţiale în prietenii durabile care, în momentele dificile ale vieţii, pot deveni suporturi tot atât de trainice.

Acum, însă, Zawiłowski putea să-i consacre abia o părticică din sufletul lui, deoarece şi sufletul, şi inima, toată fiinţa lui le învestise cu exclusivitatea unui fanatic în iubirea pentru „Niteczka”, pe care o diviniza din ce în ce mai mult.

Deocamdată se agita de zor între Buczynek şi Varşovia, făcând chiar unele cunoştinţe noi. Una dintre ele era profesorul Waskowski, care se întorsese din pelerinajul printre „cei mai tineri dintre arieni”. Vizitase tot litoralul Mării Adriatice şi întreaga Peninsulă Balcanică, dar sănătatea i se înrăutăţise atât de mult, încât soţii Połaniecki îl luaseră să stea la Buczynek, ca să nu mai profite alţii de pe urma lui şi să-i acorde, îngrijirea corespunzătoare, pe care, în singurătatea lui, n-ar fi putut-o afla nicăieri. Zawiłowski, el însuşi o minte exaltată, gata să se înflăcăreze pentru orice idee mai largă, chiar dacă aceasta ar fi fost considerată de proştii cu judecată drept absurdă, îl îndrăgise din prima zi pe bătrânul profesor, odată cu teoria lui despre menirea istorică a celor mai tineri dintre arieni. Świrski şi Połaniecki îi vorbiseră nu o dată despre această teorie pe care o socotea drept un vis frumos. Acum, însă, şi el, şi Świrski, şi soţii Połaniecki erau profund uimiţi că, după ce se întorsese din călătorie, profesorul aproape că uitase de ea. Când îl întrebau de carte şi călătorie, răspundea numai: „Nimeni nu se poate lepăda de slujba pe care i-a menit-o Cristos”, după care îşi pironea privirile mistice undeva înainte, căutând sau văzând parcă ceva în infinit, iar pe faţa-i îmbătrânită se aşternea o expresie de tristeţe atât de adâncă, de durere chiar, încât nimeni nu mai avea inima să aducă vorba de această problemă. Chemat de soţii Połaniecki, medicul declarase că bucătăria prea grasă a celor mai tineri dintre arieni îl pricopsise pe bătrân cu o inflamaţie digestivă, la care se adăuga marasmus senilis19. Şi profesorul avea într-adevăr o inflamaţie digestivă acută, dar Zawiłowski ghicea în el altceva, o luptă disperată între credinţă, căreia, ca un idealist maniac, îi consacrase întreaga viaţă, şi îndoială. Doar Zawiłowski înţelegea

întreaga tragedie a acestui final ergo erravi20 şi era de două ori mişcat, ca un om cu inima simţitoare şi ca poet, căruia i se oferea dintr-o dată un subiect pentru un poem: imaginea bătrânului stând la soare în faţa casei, pe ruinele vieţii, ale convingerilor, şi rostind cuvintele „deşertăciunea deşertăciunilor”, în timp ce-şi aştepta moartea ai cărei paşi se auzeau în depărtare.

Totuşi, poate că lucrurile nu stăteau chiar atât de prost cu profesorul, cum îşi închipuia Zawiłowski. „Cei mai tineri dintre arieni” puteau să-l dezamăgească, e adevărat, dar îi rămânea credinţa că până acum creştinismul nu-şi spusese ultimul cuvânt, iar epoca următoare n-avea să însemne în viaţa umanităţii decât răspândirea spiritului lui Cristos şi extinderea lui de la relaţiile între indivizi la cele general umane. „Cristos în istorie” nu încetase să constituie pentru el o viziune a viitorului. Crezuse întotdeauna că misiunea introducerii iubirii semenilor în istorie fusese predestinată celor mai tineri dintre arieni, numai că în timpul călătoriei îl cuprinsese o mare tristeţe, deoarece înţelesese că mai înainte nu numai el, ci generaţii întregi trebuie să moară din cauza bolilor digestive pricinuite de bucătăria indigestă pentru el din principatele dunărene.

Până una-alta, se închisese în sine şi într-o tăcere care mai degrabă părea o amărăciune de viaţă, decât era într-adevăr. Nu mai vorbea aproape deloc despre „ideea” lui, dar se vedea că, aşa cum limbile ceasului, oprite la o oră anume, o arată mereu numai pe aceea, tot aşa şi mintea lui nu se depărta deloc de această idee; se întâmpla să răspundă la diferite întrebări cu nişte cuvinte care se refereau mai degrabă la obsesia lui, decât la ceea ce fusese întrebat. Ori de câte ori voiau să-l readucă la realitate, erau nevoiţi să-l trezească din gândurile lui. Ajunsese să umble foarte neglijent îmbrăcat şi pe zi ce trecea părea să uite tot mai mult că, de exemplu, nasturii de la jiletcă sunt făcuţi ca să se încheie. Veşnic distrat, cu ochii lui miopi şi de copil totodată, care răsfrângeau aproape mecanic impresiile

lăuntrice, cu faţa îngândurată, pe care roşaţa se accentuase şi mai mult ca rezultat al digestiei proaste, în sfârşit, în îmbrăcămintea neglijentă şi în pantalonii ciudaţi, pe care nu se ştie de ce îi purta de două ori mai largi decât ceilalţi oameni, stârnea zâmbetul străinilor, devenind nu o dată obiectul unor glume mai mult sau mai puţin răutăcioase. Se pare că asemenea sentimente stârnise în primul rând printre „cei mai tineri dintre arieni”. Cei mai mulţi îl socoteau ca pe un om căruia îi lipseşte o doagă. Erau şi dintre aceia cărora le trezea mila. Expresia „inofensiv” ajungea deseori la urechile lui, dar el părea că n-aude.

La familia Połaniecki se simţea totuşi bine, fiindcă vedea că nimeni nu-şi râde de el şi nu-i arată mila cu care este tratat un idiot. De altfel, nici bucătăria prea grasă a „celor mai tineri dintre arieni”, nici inflamaţiile digestive nu-i alteraseră înţelegerea şi bunăvoinţa faţă de oameni. Rămăsese acelaşi bătrân profesor care uita adesea de sine, dar îşi recăpăta luciditatea când era vorba de alţii. Îi iubea şi mai înainte pe Marynia Połaniecka, pe Połaniecki, pe doamna Emilia, pe Świrski, pe soţii Bigiel şi chiar pe Maszko, într-un cuvânt, pe toţi cei de care îl apropiase viaţa. În general avea o părere cam ciudată despre oameni, crezând că toţi, fie că vor, fie că nu vor, slujesc ceva sau cuiva şi sunt asemenea unor pioni, pe care mâna dumnezeiască îi mută în scopuri numai de ea cunoscute. Pe artiştii de felul lui Świrski îi socotea nişte misionari trimişi ca să „câştige” sufletele.

Tot aşa îl considera şi pe Zawiłowski, ale cărui poezii le citise mai demult. Cunoscându-l acum pe autorul lor, îl examină cu multă luare-aminte, ca pe un lucru rar, iar a doua zi, după ce tânărul plecă la Varşovia şi începură să vorbească despre el în timp ce beau ceaiul, ridică un deget şi, adresându-se Maryniei, îi spuse cu o înfăţişare tainică:

— Oho, asta-i pasărea Domnului! Nici el nu ştie ce i-a scris Dumnezeu pe frunte şi pentru ce a fost predestinat.

Marynia începu să-i povestească despre căsătoria lui Zawiłowski, care avea să aibă loc în curând, despre sentimentele lui pentru domnişoara Lineta şi despre ea însăşi, lăudându-i bunătatea şi frumuseţea.

— Aşa-i! Încuviinţă profesorul după ce o ascultă. Vezi tu, şi ea îşi are menirea ei, şi ea este o „aleasă”. Dumnezeu i-a poruncit să vegheze această flăcăruie şi, de vreme ce a fost aleasă, trebuie s-o cinstim ca pe-o aleasă… Asta-i! Harul Domnului o păzeşte.

Apoi căzu pe gânduri şi adăugă:

— Toate acestea reprezintă drumul umanităţii spre viitor.

Połaniecki se uită la soţia lui, vrând parcă să-i spună din priviri că profesorul a luat-o razna şi visează, dar acesta îşi miji ochii şi, aţintind golul dinaintea lui, vorbi mai departe.

— Întrucât pe cer există calea laptelui, şi când are nevoie, Dumnezeu ia pulbere din ea şi creează universuri noi. Vedeţi voi, eu cred că tot aşa trebuie să existe o cale a laptelui şi pentru spirit, alcătuită din tot ce au gândit şi au simţit oamenii. Acolo sunt toate, şi ce-au făcut geniile, şi operele talentelor, şi strădania minţii bărbaţilor, şi onestitatea inimilor feminine, şi bunătatea oamenilor, şi durerea lor; fiindcă nimic nu se pierde, cu toate că totul se schimbă în pulbere, iar din pulbere voia dumnezeiască creează noi universuri spirituale pentru oameni.

Aici începu să clipească din ochi, gândindu-se la ce spusese, după care, trezindu-se parcă din somn, începu să-şi caute nasturii de la jiletcă şi urmă:

— Domnişoara asta trebuie să aibă sufletul curat ca lacrima, de vreme ce Dumnezeu a arătat-o cu degetul şi a menit-o să fie păzitoarea acestui foc.

Sosirea lui Świrski întrerupse discuţia. Pentru Marynia, venirea lui nu era o surpriză, deoarece pictorul îi promisese că va veni el însuşi sau îi va scrie ce întorsătură vor lua lucrurile. Văzându-l acum pe fereastră, Marynia era aproape sigură că totul se sfârşise cu bine, el însă, după ce intră înăuntru şi se salută cu toţi, se uită la ea cu o

înfăţişare atât de ciudată, încât nici ea nu ştia ce să mai înţeleagă. Se vedea cât de colo că voia să vorbească despre treburile lui, şi încă numaidecât, nu voia totuşi s-o facă în prezenţa lui Połaniecki şi a lui Waskowski. Połaniecki însă, căruia Marynia îi destăinuise despre ce e vorba, îi veni în ajutor şi, arătând spre soţia lui, Spuse:

— Ea trebuie să facă multă mişcare; ia-o dumneata şi plimbaţi-vă prin grădină, pentru că ştiu că aveţi de vorbit.

În curând, păşeau pe aleea străjuită de plopi albi. Un timp merseră în tăcere, el, legănându-se pe şoldurile lui largi de atlet şi neştiind cu ce să înceapă, ea, aplecată puţin înainte, cu faţa îngăduitoare şi curioasă. Amândoi erau nerăbdători să aducă vorba despre ce-i interesa, cu toate acestea, Świrski începu să spună cu totul altceva.

— Doamnă, dumneata i-ai destăinuit totul soţului dumitale? O întrebă deodată.

Marynia roşi, de parcă fusese prinsă asupra faptului, şi răspunse:

— Stach îţi doreşte atât de mult binele, iar eu nu vreau să am nici un secret faţă de el.

Świrski îi sărută mâinile.

— Nu-i nimic! E foarte bine! N-are de ce să-mi fie ruşine, nu-mi pasă, chiar dacă am căpătat un bobârnac.

— Nu se poate! Dumneata glumeşti, îl dojeni Marynia, oprindu-se.

— Îţi dau cuvântul meu, doamnă!

Văzând-o cât era de stânjenită, continuă parcă mai grijuliu:

— Dar nu trebuie să pui totul la inimă mai mult decât mine. S-a întâmplat ce era de aşteptat să se întâmple. Şi uite că am venit până aici, mă aflu înaintea dumitale, aşa că nu mi-am tras un glonte în cap şi nici n-am de gând s-o fac, cât despre bobârnac, l-am căpătat şi basta!

— Bine, dar de ce, ce ţi-a răspuns?

— De ce, ce mi-a răspuns? Repetă Świrski. Vezi dumneata. În toată povestea asta este ceva care-mi produce multă

amărăciune. Mărturisesc cu mâna pe inimă că nu prea eram îndrăgostit de domnişoara Ratkowska. Îmi plăcea, dar mie toate femeile îmi plac, aşa că m-am gândit că are o inimă recunoscătoare, cinstită, şi de aceea, chipurile, i-am cerut mâna. Dar am făcut-o mai mult cu mintea, socotind că mi-a venit vremea, Pe. Urmă, am regretat întrucâtva. La un moment dat, mi-am spus: „Cererea ta în căsătorie de la Buczynek n-a fost prea clară, aşa că ar fi mai bine s-o laşi baltă”. Dar mi-a fost ruşine. Ce dracu, mi-am zis, dacă ai trecut pragul cu un picior, trece-l şi cu celălalt. Şi-am scris o scrisoare, de astă dată foarte limpede, şi uite ce mi-a răspuns!

Spunând acestea, scoase din buzunarul surtucului o scrisoare, dar înainte de a începe s-o citească, mai spuse:

— La început, banalităţile obişnuite… Cum ştii şi dumneata! Mă respectă foarte mult, ar fi mândră şi fericită (dar preferă să nu fie), nutreşte pentru mine o simpatie neprefăcută (dacă-şi va hrăni şi soţul cum îşi hrăneşte această simpatie, n-o să fie prea gras), iar la sfârşit spune aşa: „Nu pot să-ţi încredinţez inima cu bucuria pe care o meriţi. Am ales pe altcineva, iar dacă nu voi fi niciodată fericită, cel puţin nu vreau să-mi reproşez mai târziu că n-am fost sinceră. Faţă de cele întâmplate aici, nu-ţi pot scrie mai mult, totuşi te rog să mă crezi, domnule, că-ţi voi fi recunoscătoare toată viaţa pentru încrederea dumitale, iar de azi îl voi ruga pe Dumnezeu în fiecare zi să-ţi îngăduie să afli un suflet vrednic de dumneata şi să te binecuvânteze toată viaţa…”.

Asta-i tot!

Urmă o clipă de tăcere, apoi Świrski continuă:

— După părerea mea, astea nu sunt decât nişte vorbe goale care înseamnă că iubeşte pe altcineva.

— Aşa se pare, încuviinţă Marynia cu tristeţe. Biata fată, totuşi e o scrisoare cinstită.

— Scrisoare cinstită! O scrisoare cinstită! Exclamă Świrski. Toate femeile sunt atât de cinstite! Tocmai de

aceea sunt puţin amărât. Nu mă vrea? Foarte bine! Oricare femeie şi-o poate îngădui. Este îndrăgostită? Şi asta îi este îngăduit. Dar de cine să fie îndrăgostită? Că doar nu de Osnowski, şi nici de Zawiłowski, dar atunci de cine? De Kopowski, o măciulie de baston, o păpuşă, un fante fercheş, model pentru croitori, idealul slujitoarelor. Ai văzut domnii aceea preafrumoşi desenaţi pe vigurile de percal? Seamănă leit cu el! Dac-ar fi pus în vitrina unui frizer, îmbulzeala femeilor ar sparge geamul. Îţi mai aduci aminte ce-am spus despre el: este o hurie-bărbat! Ce amărăciune! Ce situaţie neplăcută!

— Spuse tot mai surescitat, accentuând cu o forţă deosebită cuvintele. Şi tocmai asta pledează împotriva femeilor, fiindcă poţi să fii Newton, Rafael sau Napoleon şi să vrei drept răsplată un suflet şi o minte de femeie, degeaba! Ea preferă o păpuşică poleită. Aşa sunt toate!

— Nu toate, domnule, nu toate! De altfel, dumneata, ca artist, trebuie să ştii ce înseamnă dragostea. Cade ca o năpastă pe capul omului, şi orice judecată este de prisos.

— Ai dreptate, se linişti Świrski, ştiu şi eu că mai sunt şi excepţii. Cât despre dragoste, dumneata zici: „Cade ca năpasta pe capul omului şi gata…” Se prea poate! E într-adevăr ca o boală… Dar există boli de care fiinţele din categoriile mai nobile nu suferă. Există, spre exemplu, boala coarnelor. Îngăduie-mi să-ţi spun că trebuie să ai coarne, ca s-o capeţi. Cred că nu s-a întâmplat vreodată ca o porumbiţă să se îndrăgostească de un bărbătuş de pupăză, deşi e o pasăre foarte frumoasă. Aşa că, vezi dumneata, pe capul unei porumbiţe nu va cădea năpasta… Bărbătuşii de pupăză sunt iubiţi numai de fiicele pupezei. Mă rog, n-au decât să se iubească, numai să nu se poarte ca nişte porumbiţe. Altă pretenţie n-am… Te rog să-ţi aduci aminte câte n-am spus odată, la soţii Bigiel, pe socoteala domnişoarei Castelli. Totuşi, în cele din urmă, ea l-a preferat pe Zawiłowski. Am în vedere aspiraţiile false, lipsa de sinceritate, frazele goale. Dacă eşti neam de pupăză,

trebuie să ai curajul s-o recunoşti. Nu te preface, nu minţi, nu înşela. Eu, un om cu experienţă, n-aş fi crezut în ruptul capului că domnişoara Ratkowska este în stare să se îndrăgostească de Koposio, şi totuşi aşa este! Eu n-o să sufăr prea mult, nu e vorba de mine, ci de comedia asta, de minciuna convenţională, şi nu-i vorba nici de domnişoara Ratkowska, ci de faptul că un ins, precum Koposio, iese învingător.

— Aşa-i, acceptă Marynia. Ar trebui numai să ştiu cum de s-au încurcat toate în asemenea hal.

Dar Świrski dădu din mână:

— La drept vorbind, răspunse, mai degrabă s-au descurcat. Dacă s-ar fi căsătorit cu mine, până la urmă aş îi ajuns să-i aduc şi luna de pe cer. Îţi dau cuvântul meu!… S-a adunat în mine atâta duioşie. Aş fi fost bun cu ea şi am îi dus-o bine. De asta îmi pare rău. Dar nu-i numai ea pe lume. Ai să-mi găseşti dumneata vreun suflet cumsecade care să mă vrea. Dar repede, dragă doamnă, deoarece câteodată am impresia că nu mai pot să aştept. Bine?

Marynia se înveseli, văzând că Świrski nu prea lua în serios pierderea domnişoarei Ratkowska. Gândindu-se acum mai liniştită la scrisoarea ei, îşi aminti o frază care, la început, preocupată de refuzul cererii în căsătorie, nu-i atrăsese atenţia, şi se îngrijoră din nou.

— Dumneata ai observat, îl întrebă, că într-un loc spune: „Faţă de cele întâmplate aici, nu-ţi pot scrie mai mult”. Înţelegi la ce se referă?

— Probabil că i-a cerut mâna Koposio.

— Nu cred. Dacă era aşa, o spunea limpede. Dacă s-a legat sufleteşte de el, va fi vai de biata fată, pentru că n-are nici o avere, iar domnul Kopowski nu e nici el prea bogat, aşadar e îndoielnic că se va hotărî s-o ia de soţie.

— Adevărat, se bucură Świrski. Să ştii că şi mie mi-a venit această idee. Ea îl iubeşte, nici vorbă, dar el nu se va căsători cu ea.

Brusc, se opri locului şi întrebă.

— Totuşi, dacă-i aşa, de ce mai stă acolo?

— Se amuză toţi pe socoteala lui şi asta-l distrează şi pe el, răspunse repede Marynia, întorcând puţin capul, ca Świrski să nu-i bage de seamă încurcătura.

Nu era sinceră. De când Połaniecki îi împărtăşise observaţia lui în legătură cu relaţiile dintre Kopowski şi doamna Osnowska, se gândise deseori la asta, şi şederea tânărului la Przytulów i se păruse nu o dată suspectă, iar implicarea domnişoarei Ratkowska o adevărată mârşăvie. Josnicia era cu atât mai mare, dacă domnişoara Ratkowska îl iubea cu adevărat pe Kopowski. Toate aceste intrigi puteau ieşi la iveală în orice moment, aşa că Marynia se gândea acum neliniştită dacă nu cumva cuvintele domnişoarei Ratkowska: „faţă de cele întâmplate aici”, se refereau anume la această situaţie. În acest caz, ar fi fost o adevărată catastrofă, şi pentru domnul Osnowski, şi pentru domnişoara Stefcia.

De bună seamă, iţele puteau să se încurce în chip tragic.

— Eu plec mâine la Przytulów. Mă duc înadins la familia Osnowski, ca să le arăt tuturor că nu port nimănui ranchiună. Dacă s-a întâmplat ceva cu adevărat acolo, dacă s-a îmbolnăvit cineva, o să aflu şi am să vă dau de ştire. Zawłlek nu este acolo acum.

— Nu, domnul Ignaś este la Varşovia. Mâine sau poimâine va veni aici, sau la Jaśmień. Stach pleacă şi el astăzi la Varşovia. Prietena mea, sora Aniela, stă foarte prost cu sănătatea şi vrem s-o aducem la noi; eu nu mă pot duce aşa că se duce Stas.

— Sora Aniela? Nu-i aceea, căreia soţul dumitale îi zice doamna Emilia… Fra Angelico!… Faţă de sfântă. Splendidă! Am văzut-o, de vreo două ori la dumneata. Ehe, dacă nu se călugărea…

— E bolnavă, sărmana. Aproape că nu mai poate să meargă… De prea multă muncă, s-a îmbolnăvit de şale.

— Nu-i a bine, spuse Świrski. Pe lângă profesor, o să trebuiască să aveţi grijă şi de această femeie… Sunteţi nişte

oameni foarte buni!

— Uite-l pe Stach! Răspunse Marynia.

Połaniecki apăru la capătul aleii şi se îndreptă repede spre ei.

— Am auzit că pleci astăzi, îl întâmpină Świrski, mergem împreună.

— Bine.

Şi adresându-se soţiei, îi spuse:

— Marynia, nu te-ai plimbat oare de-ajuns? Nu vrei să te sprijini de mine?

Marynia îl luă de braţ şi se apropiară cu toţii de verandă, după care ea intră înăuntru pentru a dispune să se servească ceaiul de după-amiază.

Połaniecki veni repede lângă Świrski:

— Am primit o telegramă ciudată, îi spuse, pe care n-am vrut să ţi-o arăt de faţă cu soţia mea. Osnowski mă întreabă unde este Ignaś şi mă cheamă la Varşovia în legătură cu el. Ce-ar putea să fie?

— E ciudat, răspunse Świrski. Mie domnişoara Ratkowska mi-a scris că s-a întâmplat ceva acolo.

— Să se fi îmbolnăvit cineva?

— L-ar fi chemat direct pe Zawiłowski… Dacă era vorba de domnişoara Castelli, sau de doamna Bronicz… L-ar fi chemat numaidecât…

— Iar dacă Osnowski n-ar fi vrut să-l sperie, mi-ar fi telegrafiat mie.

Amândoi se priviră îngrijoraţi.

XIV.

A doua zi, la vreo jumătate de oră după sosirea lui Połaniecki, sună Osnowski. Când auzi clopoţelul, Połaniecki se duse el însuşi să deschidă. De ieri trăia într-o mare încordare. Bănuia de multă vreme că la Przytulów bomba poate să explodeze de la o zi la alta, dar îşi bătuse capul zadarnic să afle în ce mod avea să fie implicat Zawiłowski.

Când se salutară, Osnowski îi strânse mâna cu o putere neobişnuită, cum se face în împrejurări ieşite din comun, iar

după ce Połaniecki îl invită în biroul lui, pe drum, îi întrebă:

— Doamna este la Buczynek?

— Da, răspunse Połaniecki, suntem cu desăvârşire singuri.

În birou, aşezându-se pe scaunul pe care i-l arătă gazda, Osnowski îşi lăsă capul în jos şi tăcu o vreme, respirând precipitat, deoarece, în urma antrenamentelor excesive, suferea puţin de emfizem pulmonar, iar acum emoţia şi scările îi îngreunaseră şi mai mult răsuflarea. Un răstimp, Połaniecki aşteptă cu răbdare, dar impulsivitatea-i înnăscută învinse curând şi întrebă:

— Ce s-a întâmplat, domnule!

— S-a întâmplat o nenorocire, răspunse Osnowski cu o mâhnire adâncă. Logodna lui Ignaś a fost ruptă.

— Logodna lui Ignaś a fost ruptă? De ce?

— Sunt lucruri atât de penibile, încât este bine ca Ignaś să nu afle motivele. Un timp, am stat în cumpănă dacă n-ar fi mai bine să le trec sub tăcere, dar nu!... Trebuie să afle totul, pentru că de astă dată este vorba de ceva mai important decât amorul lui propriu. Poate că indignarea şi repulsia îl vor ajuta să suporte nenorocirea. Logodna a fost ruptă, fiindcă domnişoara Castelli nu este demnă de mâna unui om ca el, iar dacă astăzi ar mai putea fi vorba de a îndrepta ceva în relaţiile dintre ei, eu sunt cel dintâi care s-ar opune categoric.

Domnul Osnowski începu iarăşi să respire greu, iar Połaniecki, care-l ascultase încremenit, izbucni deodată:

— Dar pentru Dumnezeu, ce s-a întâmplat?

— Cele două doamne au plecat de trei zile în străinătate cu Kopowski în calitate de logodnic al domnişoarei Castelli.

Połaniecki, care mai înainte zvâcnise de pe scaun, se aşează din nou. Pe faţa lui cu toată tulburarea şi îngrijorarea care-l copleşeau, se aşternuse o uimire nespusă. Privi un timp la Osnowski, apoi spuse, străduindu-se parcă zadarnic să-şi adune gândurile:

— Kopowski?... El şi domnişoara Castelli...?

Osnowski, însă, era prea descumpănit, ca să mai poată lua seama la forma neobişnuită a întrebării lui Połaniecki.

— Din nenorocire, spuse, dumneata ştii că eu sunt rudă cu aceste doamne; mama mea era verişoară cu doamna Bronicz, aşadar şi cu mama Linetei, şi o vreme au crescut împreună. Acum înţelegi că aş vrea mai degrabă să le cruţ. Dar să lăsăm asta. Între noi nu mai există nici un fel de relaţii şi chiar dacă domnişoara Castelli mi-ar fi soră bună, tot nu m-aş sfii să vorbesc despre ea, cum vorbesc acum. Întrucât astăzi plecăm şi noi, eu şi soţia mea, s-ar putea să nu-l mai găsesc pe Zawiłowski. Recunosc, de altfel, că nici n-am curajul să vorbesc cu el, dar dumitale am să-ţi repet tot ce am văzut. Dumneata, ca un prieten foarte apropiat, poate că vei fi în stare să-l mângâi în nefericirea lui; trebuie totuşi ca Ignaś să ştie totul, pentru că în asemenea situaţii nu există un leac mai bun decât dispreţul.

Apoi începu să-i povestească lui Połaniecki tot ce văzuse în seră, tulburându-se adesea şi pierzându-şi răsuflarea; în acelaşi timp, nu-şi mai putea stăpâni uimirea pricinuită de nerăbdarea cu care-l asculta Połaniecki. Se aşteptase la mai mult sânge rece din partea lui şi n-avea cum să bănuiască acum că Połaniecki avea motive personale, pentru care povestirile de acest fel îl impresionau mai puternic decât ar fi putut s-o facă fie şi vestea despre moartea lui Zawiłowski sau a domnişoarei Castelli.

— La început, continuă Osnowski, mi-am pierdut capul. Nu sunt un om violent, dar nu ştiu cum de nu i-am rupt oasele. M-am gândit probabil că este oaspetele meu, că sunt în joc lucruri mai importante decât el, la Ignaś, sau poate că nu m-am gândit la nimic. Mi-am pierdut capul şi am ieşit din seră. M-am întors după o clipă şi i-am spus să mă urmeze. Am observat ca era palid, dar hotărât. La mine, i-am spus că s-a purtat ca un nemernic, că a abuzat de ospitalitatea unei case cinstite, iar Lineta este o mizerabilă, pentru care nu am destule cuvinte de dispreţ, logodna ei cu Zawiłowski este ruptă, dar pe el îl voi sili s-o ia de soţie, chiar dacă ar

trebui să recurg la mijloace de ultimă instanţă… Am văzut, însă, că ei ajunseseră la o înţelegere în timpul cât îi lăsasem singuri, căci mi-a răspuns că ei o iubeşte de mult pe Lineta şi este gata oricând să se cunune cu ea. Cât despre Zawiłowski, mi-am dat seama că fercheşul Kopowski repetă cuvintele sugerate de Lineta, deoarece mi-a spus lucruri de care el nu este în stare: că este gata să-i dea orice satisfacţie lui Zawiłowski, dar că n-a fost nevoie să ţină seama de el, fiindcă n-are nici o obligaţie… „Dacă domnişoara Lineta m-a ales în cele din urmă pe mine, cu atât mai rău pentru el, dar asta o priveşte…” Ce s-a întâmplat în acest timp între mătuşa şi Lineta, nu ştiu, destul că nici n-am apucat să sfârşesc cu Kopowski, când mătuşa Bronicz a intrat val-vârtej la mine, ca o furie, reproşându-mi că eu şi soţia mea n-am lăsat-o pe Lineta să-şi urmeze îndemnul inimii, că i l-am impus pe Zawiłowski, pe care nu l-a iubit niciodată, că Lineta a plâns de multe ori toată noaptea, că ar fi plătit cu viaţa această căsătorie şi că tot ce s-a întâmplat arată limpede voinţa lui Dumnezeu… M-a ţinut aşa vreo oră!… Eu şi soţia mea suntem vinovaţi, Zawiłowski la fel, numai ele, sunt fără pată!

Osnowski îşi şterse fruntea cu mâna şi urmă:

— Dragă domnule! Am treizeci şi şase de ani şi nici nu mi-am închipuit ce înseamnă perfidia femeiască. Află că nici până acum nu pot să pricep această capacitate neînţeleasă de a întoarce lucrurile cu susul în jos. Îmi dau seama de situaţia lor. Au înţeles că totul s-a sfârşit cu Zawiłowski, fie şi pentru că eu aveam să le stau în cale, şi că nu le mai rămânea decât Kopowski. Dar această uşurinţă de a face negru din alb şi alb din negru!… Absenţa simţului moral, al adevărului şi al dreptăţii… Egoismul acesta fără măsură!… Le-ar fi luat dracul dacă nu era vorba de Ignaś!… Alături de ele, ar fi fost foarte nefericit, dar ce lovitură pentru un om atât de exaltat şi atât de îndrăgostit!… Ce dezamăgire!… Şi Lineta asta!… Cine-ar fi bănuit! Un prost ca ăsta!… O fată chipurile cu atâtea aspiraţii, care doar cu câteva săptămâni

înainte schimbase verighetele şi se legase prin cuvânt!… Logodnica unuia ca Zawiłowski!… Pe Dumnezeul meu, poţi să-ţi pierzi minţile!

— Poţi să-ţi pierzi minţile, repetă ca un ecou Połaniecki.

Urmă o clipă de tăcere.

— Şi toate astea s-au întâmplat demult? Întrebă Połaniecki într-un târziu.

— Acum trei zile, când au plecat împreună la Scheveningen. Au plecat în aceeaşi zi. Kopowski avea paşaportul la el. Uite, domnule, că şi cel mai mare măgar e în stare de viclenie! Avea paşaportul pregătit, fiindcă se prefăcea că-i face curte verişoarei mele, Ratkowska, şi intenţiona să meargă cu noi în străinătate. Se prefăcea că-i face curte, ca să-i sucească minţile alteia. Bietul Ignaś, sărmanul! Îţi dau cuvântul meu că frate bun dacă mi-ar fi, n-aş putea să-l compătimesc mai mult… Mai bine!… Mai bine că nu s-a legat cu una ca Lineta, cu italianca asta corcită, dar ce sfâşiere…!

Osnowski îşi scoase batista şi începu să-şi şteargă ochelarii, clipind din ochi cu faţa îndurerată şi rătăcită; Połaniecki îl întrebă:

— De ce nu m-ai anunţat mai demult?

— De ce nu te-am anunţat mai demult? Pentru că mi s-a îmbolnăvit soţia. Crize de nervi… Dumnezeu ştie de ce!… Nu-ţi poţi imagina cât a suferit. Şi nu e de mirare!… O femeie ca ea, şi toate astea în casa noastră! Fiind atât de sensibilă, a fost şi pentru ea o lovitură, deoarece la dezamăgirea pricinuită de Lineta, pe care o iubea atât de mult, s-au adăugat părerea de rău pentru Ignaś, contactul cu răul, repulsia!… Pentru o fire curată şi cinstită, ca a ei, era mai mult decât trebuia… La început, am crezut că se va îmbolnăvi rău, încât şi acum îmi spun: deie Domnul să nu aibă urmări nefavorabile asupra nervilor ei! Noi nu ne putem da seama de ceea ce se întâmplă în asemenea suflet fie şi numai la vederea răului.

Połaniecki se uită atent la Osnowski, îşi muşcă mustaţa şi tăcu. Acesta, însă, vorbi mai departe:

— Am trimis după medic şi mi-am pierdut capul pentru a doua oară. Din fericire, se aflau acolo Stefcia Ratkowska şi doamna Maszko. Amândouă au îngrijit-o cu atâta dragoste pe Anetka, încât le voi fi recunoscător toată viaţa. Doamna Maszko pare foarte rece, dar are o inimă atât de simţitoare…!

— Eu cred, îl întrerupse Połaniecki, vrând să abată discuţia de la doamna Maszko, că dacă bătrânul Zawiłowski, i-ar fi lăsat lui Ignaś ceva avere, nu s-ar fi întâmplat nimic din toate acestea.

— E posibil, răspunse Osnowski dar pentru mine nu mai încape îndoială că dacă Lineta s-ar fi căsătorit cu Ignaś, chiar dacă ar fi moştenit întreaga avere a domnului Zawiłowski, instinctul ar fi atras-o spre toţi cei de felul lui Kopowski, pe care i-ar fi întâlnit în viaţă. Aşa-i este sufletul. Totuşi, unele lucruri le înţeleg şi eu. Spuneam că poţi să-ţi pierzi minţile, când te gândeşti că este aşa cum este, dar în parte îmi dau seama de cele întâmplate. Lineta era o natură prea comună, ca să poată iubi un om de talia lui Zawiłowski. Ea are nevoie de inşi precum Kopowski. I s-au băgat în cap tot felul de aspiraţii superioare şi până la urmă a ajuns să se convingă şi ea că le are cu adevărat, Pe Ignaś l-a atras din deşertăciune şi amor propriu, pentru ochii lumii şi pentru că nu-şi cunoştea firea. Dar ce nu-i sincer, nu poate dura. Atunci când vanitatea lor a fost satisfăcută, Ignaś nu le-a mai fost de ajuns. Pe urmă, s-a temut că alături de el nu vor duce viaţa care le place, iar spiritul lui superior a început să le apese. Adaugă la asta întâmplarea cu testamentul, care, nefiind cauza principală a catastrofei, l-a micşorat totuşi sensibil pe Ignaś în ochii lor. Adaugă în primul rând înclinaţiile Linetei, adaugă-l pe Kopowski şi vei afla răspunsul la toate. Există femei, ca soţia dumitale, sau ca Anetka mea, dar sunt şi ca ele…!

Domnul Osnowski tăcu o vreme, după care reluă:

— Îmi închipui supărarea şi revolta soţiei dumitale, când va afla, şi regret că n-ai văzut reacţia Anetkăi… Sau pe a doamnei Maszko. Da, da, sunt femei şi femei… Ei, dragă domnule, ar trebui să-i mulţumim în genunchi lui Dumnezeu în fiecare zi că ne-a dat asemenea soţii!

Aproape că-i tremura glasul de emoţie.

Cu toate că îl interesa în primul rând Zawiłowski, Połaniecki era de-a dreptul uimit că acest om, care acum câteva minute raţiona atât de exact şi de profund, putea fi în acelaşi timp atât de naiv. Îi veni să râdă cu amărăciune când îl auzi pe Osnowski pomenind de indignarea doamnei Maszko. Se simţea copleşit de ironia apăsătoare a vieţii, a cărei imensitate n-o intuise niciodată atât de limpede.

— Deci nu te mai vezi cu Zawiłowski? Întrebă după un răstimp.

— Domnule, îţi repet cu toată sinceritatea că n-am curajul s-o fac; astăzi mă întorc la Przytulów şi tot astăzi voi pleca de la halta noastră în străinătate. Trebuie să-mi duc soţia de aici, mai întâi, pentru că m-a rugat cu lacrimi în ochi, iar în al doilea rând, pentru că sănătatea ei s-ar putea să depindă de schimbarea locului şi a impresiilor… Plecăm undeva pe malul mării, numai să nu ajungem la Scheveningen, acolo unde s-au dus şi ele cu Kopowski. Aş vrea să te rog ceva. Dumneata ştii cât ţin la Ignaś şi cât îl preţuiesc. Te rog să-mi scrii, cum va primi săracul vestea nenorocirii şi tot ce se va întâmpla cu el. L-aş fi rugat pe Świrski, dar probabil că n-am să-l mai văd.

Îşi acoperi faţa cu mâinile şi rosti:

— Ah, ce trist e totul!

— Bine, acceptă Połaniecki. Să-mi trimiţi adresa şi te voi anunţa ce întorsătură vor lua lucrurile. Dar pentru că-mi revine mie sarcina dificilă de a-l vesti pe Zawiłowski, te rog să mi-o faci mai uşoară. Ar trebui să-i dea de ştire nu o terţă persoană, ci cineva care a fost de faţă. Aflând de la mine, ar putea presupune că exagerez. În asemenea situaţii, omul se agaţă şi de o umbră de speranţă. Stai jos şi scrie.

Scrisoarea dumitale va dovedi adevărul spuselor mele. Altminteri, poate că ar fi în stare să se repeadă după ele la Scheveningen. Consider că scrisoarea este absolut necesară.

— Nu s-ar putea să pice în acest timp?

— Nu. Tatăl lui este bolnav şi stă cu el. Se aşteaptă să vin abia după-amiază. Scrie-i neapărat.

— Ai întru totul dreptate, încuviinţă Osnowski.

Şi luă loc la birou.

„Ironia vieţii! Ironia vieţii! Îşi spunea între timp Połaniecki, plimbându-se agitat prin încăperea alăturată. Ce altceva poate să însemne nenorocirea care s-a abătut asupra lui Zawiłowski, dacă nu o ironie dureroasă?… Ce este această domnişoară Castelli cu silueta ei de lebădă şi instincte de cameristă, această „aleasă a Domnului„, cum o numea Waskowski nu mai departe decât ieri? Ce sunt doamna Bronicz şi Osnowski cu încrederea lui nezdruncinată în soţie, şi crizele de nervi ale acesteia, provocate de simplul contact al răului cu un suflet atât de curat, sau indignarea doamnei Maszko?… Nimic altceva decât o ridicolă comedie omenească, în care unii îi înşeală pe ceilalţi, iar aceştia pe ei înşişi; nimic altceva decât înşelaţi şi înşelători; nimic altceva decât erori, orbire, rătăciri, minciuni şi victime ale erorilor, victime ale prefăcătoriei, victime ale iluziilor, un labirint fără ieşire; o ironie amuzantă şi totodată disperată care acoperă simţămintele omeneşti, patimile şi speranţele, tot aşa cum zăpada acoperă câmpurile iarna – asta-i viaţa!”

Aceste gânduri erau cu atât mai apăsătoare pentru Połaniecki, cu cât, apărând dintr-un substrat pur personal, creşteau dintr-o dată într-o adevărată răfuială cu propria conştiinţă. Era destul de egoist, ca să raporteze totul la sine, dar nu era destul de prost, ca să nu ştie că în această prea ridicolă comedie umană, el juca un rol dintre cele mai mizerabile. Situaţia era de asemenea natură, încât ar fi vrut s-o condamne cu toată puterea pe domnişoara Castelli, în acelaşi timp, însă, înţelegea că lui nu-i era îngăduit nici

măcar s-o judece. Nu era cu nimic mai bun decât ea, din contră, era tot atât de respingător. Ea trădase un om adevărat pentru un prostănac, iar el îşi trădase soţia pentru o păpuşă fără suflet. Ea îşi urmase instinctele de modistă, el pe cele de pavian. Dar ea călcase în picioare numai nişte fraze artificiale, cu care se înşelase pe sine şi pe ceilalţi, pe când el îşi călcase în picioare principiile. Ea trădase încrederea ce i se acordase şi nu-şi respectase făgăduiala, iar el trădase încrederea Maryniei şi nu-şi respectase nu numai cuvântul dat, ci şi jurământul. Atunci, are el dreptul s-o condamne? Iar dacă poate s-o dezvinovăţească, dacă este gata să afirme că ar fi fost nedrept şi revoltător ca o astfel de fiinţă să ajungă soţia lui Zawiłowski, atunci el cu ce drept să ajungă să fie soţul Maryniei? Dacă va afla măcar un cuvânt care s-o condamne pe domnişoara Castelli, şi nu poate să nu afle, în acest caz, vrând să rămână consecvent, ar trebui să se despartă de Marynia, lucru pe care nu-l va face niciodată, întrucât n-ar fi în stare să-l facă. Un adevărat cerc vicios! Połaniecki trecuse nu o dată prin momente de amărăciune din cauza succesului său, dar acum situaţia era atât de dificilă, încât mai că-l cuprinse uimirea. Devenea treptat un adevărat chin. În cele din urmă, simplul instinct de conservare îl îndemnă să caute ceva care să-i aducă fie şi o uşurare de moment. Îşi spuse în zadar că, spre exemplu, oamenii de soiul lui Kopowski, aflaţi în situaţia lui, n-ar pune atâta la inimă cele întâmplate. S-ar fi liniştit însă tot atâta, dacă s-ar fi gândit că nici pisoii sau caii nu-şi fac probleme din nimic. Degeaba îşi aduse aminte cuvintele lui Balzac: „Dacă nu se descoperă, sperjurul nu înseamnă nimic, iar dacă iese la iveală, nu-i decât un fleac”. „E o minciună! Repetă strângând din dinţi, un nimic care frige atât de tare!” înţelegea într-adevăr că dincolo de faptul în sine, poate să mai existe ceva care-l face să devină mai mult sau mai puţin reprobabil; dar înţelegea şi că, în cazul lui, împrejurările îi agravau nemăsurat vina. „Uite că acum, îşi spuse, îmi răpeşte dreptul de a judeca, dreptul de

a mă sluji de propria conştiinţă! Un om superior a fost sacrificat pentru un nătăfleaţă, a fost călcat în picioare, îmbrâncit în nenorocire, într-o adevărată tragedie care poate să-l frângă; şi toate astea au fost făcute într-un mod atât de josnic şi banal! Iar eu nu pot s-o condamn pe domnişoara Castelli nici măcar în gând!” Niciodată până acum nu mai fusese atât de convins de adevărul că, aşa cum pentru unele nelegiuiri cineva poate fi lipsit de dreptul de a participa la viaţa socială, tot aşa şi el nu mai avea dreptul de a lua parte la viaţa morală. Era destul de necăjit, dar acum intui noi primejdii, pe care la început nu le văzuse. Pe măsură ce reflecta la tragedia lui Zawiłowski, înţelegându-i mai bine profunzimea, îl cuprindea o nelinişte surdă, asemenea unei presimţiri, care-i şoptea că în virtutea unei logici ascunse, superioare, în viaţa prietenului avea să se întâmple ceva înspăimântător. Pentru cine poartă în el morbul unei boli necruţătoare, moartea nu mai este decât o chestie de timp.

În sfârşit, se mai linişti puţin, deoarece gândurile i se îndreptară exclusiv spre clipa de faţă şi spre Zawiłowski.

Cum va primi vestea, cum o va suporta? Având în vedere exaltarea lui Zawiłowski, încrederea lui adâncă, oarbă, în logodnică şi iubirea pe care o nutrea pentru ea, asemenea întrebări erau de-a dreptul înfricoşătoare. „Totul se va prăbuşi în el, şi pământul îi va aluneca de sub picioare” se gândi Połaniecki. I se părea respingător şi monstruos că până şi asemenea relaţii de viaţă, care nu poartă în ele embrioanele tragediei şi care ar trebui să se dezvolte favorabil, sfârşesc rău fără o pricină anume, că viaţa seamănă cu o pădure în care nenorocirile îl hăituiesc pe om mai avan decât hăituiesc câinii fiara, fiindcă atacă pe tăcute. Połaniecki simţi deodată că, pe lângă încrederea în el însuşi, pe care o pierduse de mult, se pot clătina în el şi alte lucruri, mult mai importante, fundamentale. Acum însă, se gândea aproape exclusiv la Zawiłowski. Avea un suflet bun, iar Zawiłowski îi era foarte apropiat, aşa că era sincer

impresionat de nenorocirea lui. „Parcă i-ar scrie pur şi simplu condamnarea, îşi spuse, auzind scârţâitul penei lui Osnowski pe hârtie în camera vecină. Bietul flăcău!… Şi n-avea nici o vină!”

Osnowski sfârşi, în fine, scrisoarea şi, deschizând uşa, spuse:

— Am scris cu grijă, dar i-am mărturisit tot adevărul. Acum, Dumnezeu să-i dea putere! Nu-mi închipuiam că voi fi nevoit să-i dau asemenea veste!

Dincolo de tristeţea lui neprefăcută, se vedea limpede că este mulţumit de treaba făcută. Era convins pesemne că se descurcase mai bine decât se aştepta.

— Îţi repet rugămintea mea fierbinte, spuse, de a-mi scrie fie şi numai câteva cuvinte despre Ignaś. Ei, dacă totul n-ar fi fost atât de irréparable! Adăugă întinzându-i mâna lui Połaniecki, la revedere! La revedere!… Am să-i scriu şi lui Ignaś, dar acum trebuie să plec, fiindcă mă aşteaptă soţia… Să dea Dumnezeu să ne revedem în timpuri mai fericite. La revedere! Sincere urări de sănătate doamnei!

Şi plecă.

„Ce-i de făcut? Se întrebă Połaniecki. Să mă mulţumesc să-i trimit lui Zawiłowski scrisoarea acasă, să-l caut, sau să-l aştept aici? În asemenea împrejurări, n-ar trebui lăsat de unul singur, iar eu diseară trebuie să mă întorc la Marynia, aşa că tot singur va rămâne. În definitiv, cine-l poate obliga să nu fugă de oameni. În locul lui, aş proceda şi eu la fel… Mai trebuie să mă duc la doamna Emilia…” Această tragedie neaşteptată, zbuciumul lăuntric şi gândul că îşi asumase o sarcină dificilă faţă de Zawiłowski îl vlăguiseră, aşa că îşi aminti cu anume mulţumire că trebuia să treacă şi pe la doamna Emilia, apoi s-o ducă la Buczynek. O clipă, se simţi îndemnat să amâne întâlnirea cu Zawiłowski şi predarea scrisorii până în ziua următoare, se gândi totuşi că acesta, negăsindu-l acasă, ar fi putut să plece la Buczynek.

„Mai bine să afle totul aici, hotărî, în starea în care se găseşte, Marynia nu trebuie să afle absolut nimic despre cele ce s-au întâmplat, ca şi despre cele ce s-ar mai putea întâmpla. Trebuie să-i previn pe toţi să nu-i spună. Cel mai bine ar fi ca Zawiłowski să plece în străinătate. I-aş spune Maryniei că este la Scheveningen, apoi aş lăsa-o să creadă că acolo s-au răzgândit şi s-au despărţit".

Începu să se preumble iarăşi cu paşi mari prin încăpere şi să repete:

— Ironia vieţii! Nu-i decât ironia vieţii!

După care amărăciunea şi regretele îi tălăzuiră iarăşi în suflet. Trăia o senzaţie ciudată, de parcă el era răspunzător de cele întâmplate. „Ce dracu mai e şi asta, îşi repetă, doar eu n-am nici o vină!" Dar după o clipă, îi trecu prin minte că dacă personal nu era vinovat, oricum este şi el un copac din aceeaşi pădure ca şi domnişoara Castelli, şi cei ca el alcătuiau această atmosferă socială şi morală. În care pot să răsară asemenea floricele" să se dezvolte şi să înflorească. La acest gând, îl cuprinse o înverşunare sălbatică.

În acest timp, în anticameră răsună clinchetul clopoţelului. Połaniecki era un om curajos, cu toate acestea, când auzi clopoţelul, simţi că inima începe să-i bată mai tare. Uitase că aranjase cu Świrski să meargă împreună la micul dejun, astfel că la început era sigur că venise Zawiłowski Se linişti abia când auzi în anticameră glasul pictorului, dar era atât de vlăguit, încât venirea lui nu-i făcea nici o plăcere.

„Acum o să aibă cine trăncăni! Se gândi contrariat, pentru că ăsta o să-şi dea drumul la limbă!"

Se hotărî totuşi să-i spună tot ce ştia, fiindcă şi, aşa avea să afle toată lumea. Voia însă ca Świrski, în caz că venea la Buczynek, să ştie cum să se poarte faţă de Marynia. Dar se înşela presupunând că Świrski îl va copleşi cu teoriile lui despre inimile nerecunoscătoare. Pictorul nu judeca lucrurile din perspectiva unor consideraţii generale, ci în funcţie de Zawiłowski. Pentru asemenea consideraţii era prea devreme; acum, ascultându-l pe Połaniecki, repeta

numai: „Ce nenorocire! Ferească Dumnezeu!” sau „Trăzni-m-ar…!” în timp ce pumnii lui de Hercule se strângeau de furie.

În schimb, Połaniecki se înflăcăra treptat şi o acuza pe domnişoara Castelli, fără milă, uitând că în acest fel pronunţa sentinţa şi împotriva lui însuşi. Totuşi discuţia îl uşura. Îşi recăpătă, în sfârşit, prezenţa de spirit de totdeauna. Gândindu-se că, în asemenea împrejurări, Zawiłowski nu trebuia lăsat singur, îl rugă pe Świrski s-o conducă el pe doamna Emilia la Buczynek şi să-i explice Maryniei că absenţa lui se datorează unor probleme comerciale, a căror rezolvare nu putea fi amânată. Świrski, care nu mai avea de ce să se ducă la Przytulów, acceptă cu plăcere, şi, când sosi birja pe care o chemase Połaniecki, plecară amândoi la doamna Emilia.

Munca mult prea grea pentru puterile ei, pe care ca soră de caritate era nevoită s-o facă, o îmbolnăvise de şale. O găsiră slăbită şi schimbată, cu faţa transparentă şi cu pleoapele pe jumătate căzute. Mergea încă singură, dar sprijinindu-se în două bastoane, abia mişcându-şi picioarele. Dacă la început munca o apropiase de viaţă, acum boala o îndepărta din ce în ce mai mult de ea. Trăia numai în sfera gândurilor şi a amintirilor ei, participând parcă somnolentă şi de departe la tot ce se petrecea în jurul ei. Suferea foarte puţin, şi medicii socoteau aceasta un semn rău; dar ea, cunoscând întrucâtva, ca soră de caritate, tot felul de boli, ştia că nu mai are scăpare, oamenii nemaiputând s-o ajute cu nimic, şi rămânea calmă. De aceea, când Połaniecki o întrebă de sănătate, răspunse ridicându-şi pleoapele cu greutate:

— Mă lasă picioarele, încolo mă simt bine!

Şi se simţea bine într-adevăr. Doar scrupulul moral nu-i dădea pace. În adâncul sufletului era încredinţată că, dacă s-ar fi dus la Lourdes, s-ar fi însănătoşit mai mult ca sigur, dar nu voia s-o facă din cauza depărtării dintre Lourdes şi mormântul Litkăi, iar pe de altă parte, pentru că-şi dorea

moartea. Nu ştia totuşi dacă are dreptul să neglijeze vreun remediu care ar fi ţinut-o în viaţă, dacă, mai ales, are dreptul să se împotrivească vrerii divinităţii şi minunilor, aşa că era foarte neliniştită din această cauză.

Acum se bucura că o va revedea pe Marynia, şi-i aştepta gata de drum; Świrski avea să vină s-o ia la cinci, deocamdată, însă, plecă însoţit de Połaniecki la masă, fiindcă Świrski, deşi impresionat de necazul lui Zawiłowski, avea o foame de lup. Odată ajunşi, stătură o vreme tăcuţi, apoi Połaniecki spuse:

— Aş vrea să te mai rog un lucru; s-o anunţi pe domnişoara Helena de tot ce s-a întâmplat şi s-o previi să nu-i spună nimic soţiei mele.

— Bine, promise Świrski, am să mă duc chiar astăzi la Jaśmień, chipurile în plimbare, şi am să mă străduiesc s-o văd. Dacă nu mă va primi, am să-i scriu un bilet, în care am să-i spun că este vorba despre Zawiłowski. Iar dacă va voi să vină aici, am s-o aduc eu, fiindcă şi aşa mă întorc până diseară.

Şi după o clipă, întrebă:

— Osnowski nu ţi-a spus dacă domnişoara Ratkowska pleacă şi ea cu ei sau rămâne la Przytulów?

— Nu mi-a spus nimic, răspunse Połaniecki, domnişoara Ratkowska stă de obicei la o rudă mai vârstnică, doamna Mielnicka. Dacă va pleca totuşi, o va face numai pentru a-i ţine companie doamnei Osnowska, a cărei natură angelică a făcut o criză de palpitaţii când a văzut ce s-a întâmplat.

— Aha! Se miră Świrski.

— Da, alt motiv nu poate avea. Domnişoara Ratkowska a venit să stea la familia Osnowski numai pentru că frumosul Kopowski trebuia chipurile să-i facă ei curte, dar de vreme ce i-a făcut curte alteia, şederea ei nu mai are nici un rost.

— Pe legea mea! Exclamă Świrski, e de necrezut! Cu excepţia Osnowskăi, toate femeile de la Przytulów erau îndrăgostite de acest netot!

Połaniecki zâmbi ironic şi clătină din cap; pe buze li veniră cuvintele: „fără nici o excepţie! Fără nici o excepţie…!”

Świrski, însă, îşi începu comentariile lui despre femei, de la care se abţinuse până acum.

— Uite, domnule, ca să vezi! Rosti cu uimire. Am cunoscut în viaţa mea nemţoaice, franţuzoaice, dar mai ales italience; în genere, italiencele au mai puţine aspiraţii, mai puţină cultură şi mai mult temperament, dar sunt mai sincere şi mai simple. Să n-apuc să termin macaroanele astea dacă am mai văzut undeva atâtea elanuri false şi atâta nepotrivire, între firea plată şi vorbele mari! Dacă ai şti ce-a putut să-mi spună domnişoara Ratkowska despre Kopowski! Sau hai s-o luăm pe „Niteczka” asta, „Plopşorul”, „Coloniţa”, pe domnişoara Castelli. Ai fi în stare să juri că e un crin, nu-i aşa? O mimoză, o artistă, o sibilă, un ideal auriu şi cu ochi negri pe picioare lungi, tu? Şi când colo, poftim! Şi-a dat arama pe faţă! A renunţat la un om pentru o moluscă, la un bărbat pentru o păpuşă. Când a fost la o adică, Sibila s-a transformat într-o garderobieră. Îţi spun eu, domnule, toate se dau în vânt după nişte fleşcăiţi îmbrăcaţi după ultima modă, trăsni-le-ar!

Świrski îşi strânse pumnu-i uriaş şi vru să lovească în masă, dar Połaniecki îl reţinu la timp şi-i spuse:

— Dă-mi voie să-ţi aduc aminte totuşi că este vorba de o excepţie!

Świrski începu să se împotrivească, susţinând că „toate sunt la fel” şi toate preferă măsura croitorului în locul formei lui Fidias21; treptat, îşi recapătă totuşi calmul şi recunoscu că domnişoara Castelli poate fi o excepţie.

— Îţi mai aduci aminte, domnule, ce ţi-am spus când m-ai întrebat de soţii Bronicz?

— Urmă. Nu tu principii, nu tu caracter, doar parvenitism, nimic altceva! El era un prost, iar pe ea o cunoşti şi dumneata… Dumnezeu a avut grijă de mine, fiindcă dacă ar fi ştiut atunci că eu am nu ştiu ce hârţoage prosteşti, care lor le lipsesc, nu şi-ar mai fi dat aere faţă de mine şi puteam

să mă las prins în laţ! Mai bine m-ar fi acoperit pământul!… Domnule, cum te văd şi cum mă vezi, plec cu Zawiłowski în străinătate; fiindcă m-am săturat de toate astea.

Plătiră şi plecară.

— Dumneata ce faci acum?

— Mă duc să-l caut pe Zawiłowski.

— Şi de unde ai să-l găseşti?

— Cred că e la casa de nebuni, unde se află tatăl lui, iar dacă nu-i acolo, am să-l aştept la mine acasă.

Tocmai atunci, însă, Zawiłowski se apropia de restaurant. Świrski îl văzu primul de departe.

— Uite-l că vine! Spuse.

— Unde este?

— Pe cealaltă parte a străzii. L-aş cunoaşte de la o verstă22, după maxilarul lui. Vrei să-i spui totul chiar acum? Dacă-i aşa, eu plec. N-aveţi nevoie de martori.

— Bine, căzu de acord Połaniecki.

Zawiłowski îi văzuse şi el, aşa că grăbi pasul şi se opri înaintea lor, îmbrăcat cu distincţie, aproape sclivisit şi cu faţa luminată de bucurie.

— Tata e mai bine! Îi vesti gâfâind încă, în timp ce le strângea mâinile, am puţin timp şi mă reped astăzi la Przytulów.

Świrski îi strânse mâna cu putere şi se depărta fără un cuvânt. Tânărul privi uimit în urma lui şi întrebă:

— Domnul Świrski este supărat pe mine?

Şi uitându-se la Połaniecki, abia acum observă că şi pe faţa acestuia stăruia o expresie serioasă, aproape aspră.

— Ce înseamnă asta? Întrebă, s-a întâmplat ceva?

— Dragă domnule Ignaś, te-am socotit întotdeauna nu numai un talent de excepţie, ci şi un caracter de excepţie. Trebuie să-ţi spun nişte veşti foarte proaste, dar sunt sigur că vei găsi în dumneata destulă putere ca să nu te laşi doborât de nenorocire.

— Ce s-a întâmplat? Întrebă Zawiłowski, schimbându-se numaidecât la faţă.

Połaniecki făcu semn din cap unei birje şi răspunse:

— Urcă!… Spre pod! Strigă, adresându-se birjarului.

După care, scoase din buzunar scrisoarea lui Osnowski şi i-o dădu lui Zawiłowski.

Tânărul rupse plicul în grabă şi începu să citească. Cu mare duioşie, Połaniecki îi înconjură mijlocul cu braţul, nedezlipindu-şi ochii de pe faţa lui care, pe măsură ce citea, răsfrângea uimirea, neîncrederea în cele citite, descumpănirea şi, înainte de toate, o spaimă fără margini. Obrazul îi păli ca ceară, se vedea totuşi că, resimţind nenorocirea, n-o înţelege pe deplin; un răstimp se uită parcă în neştire la Połaniecki şi întrebă bâlbâindu-se:

— Cum aşa?… Cum a putut ea…?

Apoi, scoţându-şi pălăria, îşi trecu mâna prin păr.

Połaniecki, însă, îi spuse:

— Nu ştiu ce ţi-a scris Osnowski, dar aşa este!… N-are rost să bagatelizăm lucrurile. Trebuie să ai curajul să-ţi spui că tot ce s-a întâmplat este fără întoarcere. Ar fi fost păcat de dumneata, fiindcă eşti mai presus decât toate acestea. Sunt destui oameni care te apreciază cu adevărat şi te iubesc. Ştiu şi eu că este o mare nenorocire, şi nici un frate bun nu te-ar compătimi mai mult decât mine. Dar asta e!… Dragă domnule Ignaś! Au plecat Dumnezeu ştie unde. Şi soţii Osnowski, de asemenea. La Przytulów nu mai este nimeni. Înţeleg ce trebuie să se întâmple în sufletul dumitale, dar ai în faţă un viitor mai bun decât dacă ai fi rămas alături de domnişoara Castelli. Dumnezeu te-a predestinat pentru lucruri mai mari, şi ţi-a dat mai multă putere decât altora. Dumneata eşti ca sarea pământului. Ai îndatoriri excepţionale faţă de dumneata şi de semenii dumitale… Ştiu că nu-i uşor să renunţi dintr-o dată la ce ai iubit, şi nu-ţi cer să faci asta, dar dumneata n-ai voie să te laşi înfrânt de deznădejde, ca un om obişnuit. Da, dragă şi sărmane domnule Ignaś!

Połaniecki vorbi multă vreme, şi vorbi cu convingere, deoarece el însuşi era tulburat. Exprimă în continuare nu

numai lucruri pornite din inimă, ci şi pline de înţelepciune; că nenorocirea stă întotdeauna pe loc, pe când omul, vrea-nu vrea, trebuie să înainteze în viitor, îndepărtându-se astfel tot mai mult de ea. Este adevărat că în urma lui se târăşte firul durerii şi al amintirilor, care se subţiază din ce în ce mai mult, deoarece prin forţa lucrurilor oamenii trăiesc cu gândul la ziua de mâine. Toate acestea erau prea adevărate, dar ceea ce spunea scrisoarea lui Osnowski era ceva mult mai apropiat, mai real, mai pipăibil. Dincolo de cest fapt nu mai existau decât nişte sunete goale care îi ajungeau la ureche, dar atât de învălmăşite şi atât de lipsite de sens pentru Zawiłowski, încât semănau cu un uruit sau cu ecoul barelor de fier ale podului peste care trecea acum cu Połaniecki. Zawiłowski nu mai putea simţi şi gândi decât foarte tulbure, avea totuşi senzaţia în primul rând că tot ce se întâmplase era pur şi simplu imposibil, deşi era adevărat, iar în al doilea rând, că el nu poate şi nu va fi niciodată de acord, ceea ce totuşi n-avea nici cea mai mică însemnătate. În mintea lui, nu mai era loc pentru altceva. Nu mai era în stare să realizeze nici tot ce pierdea, afară de domnişoara Lineta, nici durerea şi regretele lui, nici pustiul din el şi prăbuşirea tuturor fundamentelor vieţii; ştia doar că domnişoara Lineta nu mai este, că nu l-a iubit şi l-a părăsit, pierind cu Kopowski, că logodna lui este ruptă şi a rămas singur, în sfârşit, că toate acestea s-au întâmplat, cu toate că el nu vrea să creadă, socotind situaţia neverosimilă, cu neputinţă şi înfiorătoare…

Şi totuşi era reală.

Birja îşi încetini mersul pe pod, deoarece treceau pe lângă o cireada de boi mânaţi spre oraş; în mijlocul tropăiturilor greoaie, Połaniecki continuă să vorbească. La urechile lui Zawiłowski ajungeau cuvintele: „Świrski, străinătate, Italia, arta”, dar el nu mai realiza că Świrski înseamnă un om cunoscut, străinătatea – plecarea, iar Italia – o ţară… Acum el îi spunea domnişoarei Lineta: „Foarte bine, dar cu, mine ce se va întâmpla? Cum ai putut să nu ţii seama că te iubesc

atât de mult?” O clipă, avu impresia că dacă s-ar întâlni cu ea şi ar putea să-i spună că trebuie să ţină cont de durerea semenilor, ar izbucni în plus şi i s-ar arunca de gât. „Ne unesc totuşi atâtea lucruri, îi mai spuse, eu sunt doar acelaşi, al tău…” Şi deodată bărbia-i voluntară începu să-i tremure, vinele de la tâmple i se umflară, şi ochii i se acoperită de ceaţa lacrimilor. Połaniecki, care avea un suflet foarte bun şi care credea că izbutise să-l înduioşeze, îl luă de după gât şi el însuşi mişcat, începu să-l sărute pe obraji. Dar înduioşarea lui Zawiłowski nu dură multă vreme, deoarece reveni la realitate. „N-am să-i pot spune nimic, se gândi, fiindcă n-am s-o mai văd, de vreme ce ea a plecat cu logodnicul ei, cu Kopowski”. Şi la acest gând, faţa i se împietri din nou. Abia acum începu să-şi dea seama limpede de întreaga imensitate a nenorocirii. Se gândi pentru prima dată că dacă Lineta ar fi murit, pierderea lui ar fi fost mai mică. Prăpastia morţii lasă celor ce cred speranţa vieţuirii comune pe celălalt tărâm, iar celor ce nu cred în ea - nimicnicia tuturor, adică speranţa unirii printr-un destin comun. De aceea, moartea rămâne neputincioasă în faţa iubirii, care continuă şi dincolo de mormânt; poate să ne răpească sufletul iubit, dar nu poate să ne interzică să-l iubim, nu poate să-l întineze, dimpotrivă, îl zeifică şi-l face nu numai iubit, ci şi sfânt. Iar Lineta, lipsindu-l pe Zawiłowski de persoana ei, adică de cea mai scumpă fiinţă, îl lipsise în acelaşi timp de orice speranţă, de dreptul de a iubi şi de a regreta, de dreptul nostalgiei şi al cinstirii ei; plecând singură, lăsa în urmă doar amintirea-i mânjită de noroi. Zawiłowski intuia clar acum că dacă nu va înceta s-o iubească, va fi un mizerabil, dar nu se simţea în stare să renunţe la dragostea lui. Şi abia în această clipă înţelese cu adevărat pustiirea, ruina şi chinurile pe care le încerca. Acum îşi dădu seama că este mai mult decât putea suporta.

În acest timp, Połaniecki persevera:

— Du-te cu Świrski în Italia, dragul meu, amăgeşte-ţi durerea, suferinţa… Altfel nu se poate. Lumea este mare!

Sunt atâtea lucruri de văzut şi de iubit! Ai toate uşile deschise înaintea ta. Ca nimeni altul. Lumea are dreptul să primească mult de la tine, dar şi tu de la ea. Du-te, dragul meu, viaţa freamătă în jurul tău, pretutindeni; ai să încerci impresii noi, cărora nu te vei putea împotrivi, care te vor preocupa şi-ţi vor alina durerea. N-o să te mai obsedeze amintirile. Świrski o să-ţi arate Italia. O să vezi ce companion minunat este şi ce orizonturi îţi va deschide. Pe de altă parte, îţi repet că un om ca tine trebuie să aibă forţa scoicii care transformă totul în perle. Iar acum, ascultă ce-ţi spune un prieten adevărat. Pleacă numaidecât în străinătate. Promite-mi că pleci. Cu ajutorul lui Dumnezeu, soţia mea va suporta bine naşterea şi poate că la primăvară venim şi noi acolo.

O să vezi ce bine o să ne simţim împreună. Hai, Ignaś, îmi promiţi, da?

— Da, răspunse Zawiłowski, auzind ultimul cuvânt, dar neştiind în genere despre ce este vorba.

— Ei, slavă Domnului! Exclamă Połaniecki. Acum ne întoarcem în oraş şi petrecem seara împreună. Am ceva de lucru la birou, şi am venit pentru două zile.

Spunând acestea, porunci birjarului să întoarcă, deoarece şi soarele se apropia de asfinţit. Era o zi minunată, cum se întâmplă să fie multe la sfârşitul verii. Deasupra oraşului se înălţa o pulbere uşoară, aurie; acoperişurile şi mai ales turnurile bisericilor sclipeau pe margini cu reflexe de chihlimbar, desenându-se curat în aerul străveziu, în care parcă se scăldau cu plăcere. Un răstimp, înaintară în tăcere.

— Unde preferi să mergi, la mine sau acasă la dumneata? Întrebă Połaniecki când intrară în oraş.

Circulaţia intensă păru să-l trezească pe Zawiłowski, fiindcă se uită atent la Połaniecki şi răspunse:

— N-am fost de ieri acasă, pentru că am stat toată noaptea cu tatăl meu. Poate că mi-au venit niscaiva scrisori, aşa că hai la mine.

Propunerea lui Zawiłowski se adeveri, întrucât acasă îl aştepta o scrisoare de la doamna Bronicz, expediată din Berlin. Zawiłowski rupse plicul cu înfrigurare şi începu să citească, în timp ce Połaniecki, uitându-se la faţa lui care se schimba văzând cu ochii, se gândi:

— Se vede că în sufletul lui tot mai pâlpâie speranţa.

Apoi îşi aduse aminte brusc de medicul acela care spusese odinioară referindu-se la domnişoara Krasławska:

— Eu ştiu prea bine cum este, dar nu pot să-mi rup sufletul de ea…

Zawiłowski sfârşi de citit şi, rezemându-şi capul într-o mână, începu să privească în neştire la masă şi la hârtiile de pe ea. În sfârşit, îşi reveni şi îi dădu scrisoarea lui Połaniecki.

— Citeşte şi dumneata, îl îndemnă.

Połaniecki luă scrisoarea şi citi cele ce urmează: „Domnule, ştiu că ai crezut cu adevărat în dragostea dumitale pentru Niteczka şi că, la început, ceea ce s-a întâmplat, ţi s-a părut o nenorocire; te rog să mă crezi ca nici mie, şi nici ei nu ne-a fost uşor să facem acest pas hotărâtor. Poate că dumneata n-ai izbutit s-o cunoşti bine pe Niteczka, fiindcă bărbaţii nu ştiu să preţuiască multe lucruri, dar trebuie s-o cunoşti cel puţin atâta, ca să ştii cât suferă când este silită să-i facă cea mai mică neplăcere unui străin. Dar ce să-i faci, aşa a fost voia Domnului, pe care e păcat să n-o ascultăm. Facem amândouă ceea ce ne îndeamnă conştiinţa, iar Niteczka este prea cinstită ca să-ţi acorde mâna ei fără să te iubească. Ceea ce s-a întâmplat, s-a întâmplat nu numai cu voia lui Dumnezeu, ci spre binele dumitale şi al ei, fiindcă, dacă ar fi devenit soţia dumitale fără să te iubească de ajuns, cum ar mai fi putut să se împotrivească tentaţiilor la care ar fi fost neîndoielnic supusă în această lume a pierzaniei? Afară de asta, dumneata ai talentul dumitale, aşadar ai ceva, pe când Niteczka n-are decât inima pe care orice siluire ar frânge-o într-o clipită. Iar dacă ţi se pare că ea ţi-a înşelat

speranţele, gândeşte-te şi dumneata cu mâna pe inimă a cui vină este mai mare? Dumneata i-ai făcut un mare rău Niteczkăi, fiindcă i-ai înlănţuit voinţa şi nu i-ai îngăduit să-şi urmeze îndemnul inimii, iar în acest fel ai sacrificat, sau erai pe cale să sacrifici, din egoism, fericirea ei, viaţa ei chiar, pentru că sunt convinsă că în asemenea condiţii n-ar fi trăit nici un an de zile. Cu toate acestea, să te ierte Dumnezeu, cum te iertăm şi noi; află că astăzi ne-am rugat pentru dumneata la o slujbă pe care am plătit-o numai în folosul dumitale, la biserica Sfintei Jadwiga.

Te rog să ai bunătatea să trimiţi verigheta la vila soţilor Osnowski; pe a dumitale ţi-o va da domnişoara Ratkowska, deoarece familia Osnowski trebuia să plece îndată după noi. Încă o dată, Dumnezeu să te ierte şi să te aibă în paza lui.”

— Asta-i ceva nemaiauzit! Exclamă Połaniecki.

Iar Zawiłowski răspunse cu o linişte sfâşietoare:

— Pesemne că şi adevărul poate fi tratat ca şi dragostea, eu însă n-am bănuit una ca asta

— Ascută-mă, Ignaś – continuă Połaniecki care, îndemnat de compasiune, începu să-i spună tu lui Zawiłowski – aici nu se pune numai problema nenorocirii tale, ci şi aceea a demnităţii tale. N-ai decât să suferi cât vrei, dar trebuie să găseşti puterea să arăţi că puţin îţi pasă.

Urmă o tăcere prelungită. Doar Połaniecki, amintindu-şi de scrisoare, repeta din când în când:

— Asta întrece orice închipuire!

În sfârşit, se adresă lui Zawiłowski:

— Świrski se întoarce încă astăzi de la Buczynek, şi diseară trece pe la mine. Vino şi tu. O să petrecem seara împreună şi o să vorbiţi despre călătorie.

— Nu, refuză Zawiłowski, fiindcă după ce mă întorceam de la Przytulów, trebuia să stau noaptea cu tata, aşa că mă duc la el. Vin mâine dimineaţă la dumneata şi tot atunci o să mă văd şi cu Świrski.

Spunea aşa numai pentru că voia să rămână singur. Połaniecki nu se împotrivi intenţiei lui de a-şi petrece

noaptea la spital, deoarece era convins că prezenţa bolnavului şi îngrijirea lui îl vor obosi şi mai mult pe Zawiłowski şi-l vor obliga să se culce. Se hotărî totuşi să-l conducă până la spital.

Se despărţiră într-adevăr abia în faţa porţii. Cu toate acestea, după ce stătu câteva minute în spital şi-l întrebă pe supraveghetor despre tatăl lui, Zawiłowski plecă şi se întoarse pe furiş acasă.

Aprinse o lumânare, reciti încă o dată scrisoarea doamnei Bronicz şi, acoperindu-şi faţa cu mâinile, căzu adânc pe gânduri. Deşi citise scrisoarea lui Osnowski şi ascultase tot ce-i spusese Połaniecki, îndoiala şi speranţa îi stăruiau undeva în ungherele sufletului. Ştia că faptele se întâmplaseră cu adevărat, dar uneori avea senzaţia că această realitate nu-i decât un vis rău. Abia scrisoarea doamnei Bronicz pătrunsese până în acel colţişor al sufletului, care nu voia să creadă încă, şi-i spulberase şi această iluzie. Da! Nu mai exista Lineta, nu mai existau viitorul şi fericirea lui! Toate acestea îi reveniseră lui Kopowski, lui rămânându-i doar singurătatea, umilinţa şi pustiul nemărginit. Îi mai rămăsese, de asemenea, impresia că dacă „Niteczka” i-ar fi putut smulge şi talentul, despre care amintea doamna Bronicz, i l-ar fi smuls şi i l-ar fi dat lui Kopowski. Ce însemna el pentru ea în comparaţie cu Kopowski?! „Asta într-adevăr n-am s-o înţeleg niciodată, se gândi, dar aşa este…!” Şi începu să reflecteze la ce putea fi atât de mizerabil în el, încât să poată fi sacrificat fără milă, fără umbră de consideraţie, să se treacă peste el ca peste un vierme. „De ce îl iubeşte ea pe Kopowski şi nu pe mine, deşi mi-a spus că mă iubeşte?” Îşi aduse aminte cum tremurase cândva în braţele lui, atunci când îi urase noapte bună în seara logodnei. Iar acum tremură în braţele lui Kopowski. Acest gând îl făcu să-şi bage batista în gură şi să strângă din dinţi, ca să nu ţipe de durere şi turbare. „Ce înseamnă asta? De ce s-a întâmplat aşa?” A fost doar o vreme când el n-o iubea, de ce nu s-a căsătorit atunci cu

Kopowski? Ce folos avea ea să-l calce în picioare fără să fie nevoie?

Şi iarăşi desfăcu scrisoarea doamnei Bronicz, aşteptându-se parcă să găsească în ea răspunsul la această întrebare înfricoşătoare. Reciti încă o dată fragmentul referitor la voia Domnului şi la aceea că el era vinovat, că el îi făcuse foarte mult rău „Niteczkăi" care îl iartă totuşi, în fine, la slujba pe care o plătise pentru el la biserica Sf. Jadwiga; când sfârşi, începu să privească la flacăra luminării, să clipească din ochi şi să se întrebe: „Cum adică, se poate şi aşa?… La drept vorbind, care-i vina mea…?"

Simţi deodată că nu mai ştie care-i diferenţa dintre adevăr şi minciună, bine şi rău, drept şi nedrept. Îl părăsise Lineta, lipsindu-l de fiinţa ei şi de viitor, iar acum începeau să se prăbuşească unul după altul toate fundamentele vieţii - raţiunea, simţurile, viaţa însăşi… Ştia şi acum că el o iubea pe Niteczka lui mai mult decât orice pe lume şi n-ar fi putut niciodată să-i dorească răul, dar, dincolo de această impresie, tot ce alcătuieşte o fiinţă gânditoare se prefăcea în pulbere şi se împrăştia în această vântoasă a nenorocirii.

Cu toate acestea, iubea. Lineta se dedublase în cea de acum şi cea de demult. Îşi aduse aminte glasul ei, faţa şi părul auriu, ochii ei negri şi gura, silueta înaltă, mâinile şi căldura pe care o simţise de atâtea ori când o sărutase. Imaginaţia înaripată i-o readuse înaintea ochilor aproape palpabilă şi îşi dădu seama nu numai că o iubise cândva pe aceea de demult, dar că o iubeşte şi acum, că o doreşte nespus, şi pierderea ei îl face să sufere îngrozitor.

De aceea, începu iarăşi să-i spună ca şi când ar fi fost de faţă:

— Cum ai putut să crezi că voi suporta această lovitură?

În acest moment, n-avea nici cea mai mică îndoială că Dumnezeu, de exemplu, ştia foarte bine acest lucru. Stătu încă multă vreme cufundat în tăcere, şi când îşi reveni, lumânarea arsese aproape până la jumătate.

Dar atunci se petrecu în el ceva neobişnuit.

Avea senzaţia că se află pe un vas care se desprinde de ţărm şi-i se părea, cum se întâmplă întotdeauna în asemenea situaţii, că nu el se depărtează, ci malul pe care stătuse mai înainte. Tot ce era el şi viaţa lui, toate gândurile, speranţele şi ambiţiile, scopurile şi intenţiile lui, până şi dragostea, domnişoara Lineta şi pierderea ei, cercul acesta vicios şi zbuciumul prin care trecea i se păreau nu numai ca fiind ceva care exista în afara lui, dar rămâneau parcă străine de el, undeva pe ţărmul ce se depărta. Se subţiau treptat şi se topeau, devenind tot mai mici, mai transparente, asemenea unui vis; iar el se depărta, simţind că nu mai vrea şi nu mai poate să se întoarcă în aceste locuri, străine, că tot ce mai rămăsese din el aparţine acestui spaţiu imens care-l învăluia, deschizându-se înaintea lui, nemărginit şi misterios…

XV.

Patru zile mai târziu, în ziua înălţării la cer a Fecioarei Preacurate, care era în acelaşi timp şi ziua numelui doamnei Połaniecka, veniră la Buczynek soţii Bigiel şi Świrski. Pe Marynia n-o găsiră acasă, pentru că plecase cu doamna Emilia la biserica de la Jaśmień, să ia parte la vecernie. Aflând aceasta, doamna Bigiel plecă şi ea după ele cu toată grămada de odrasle. Rămaşi singuri, bărbaţii începură să discute despre întâmplarea care era pe buzele tuturor de câteva zile, adică despre încercarea lui Zawiłowski de a se sinucide.

— Astăzi am fost a treia oară la el, spuse Bigiel, dar slujitorii domnişoarei Helena Zawiłowska au poruncă să nu lase pe nimeni să intre, în afară de medici.

— Astăzi, spuse Połaniecki, pentru prima dată nu m-au lăsat nici pe mine să-l văd, dar în celelalte zile am stat de fiecare dată câteva ceasuri cu el. Soţiei mele îi spun că am treburi la birou.

— Spune-mi şi mie cum s-a întâmplat? Îl rugă Bigiel, care voia să cunoască toate amănuntele, ca să le cerceteze pe urmă în felul lui pe toate feţele.

— Uite cum s-au petrecut lucrurile, răspunse Połaniecki. Ignaś mi-a spus că se duce la spitalul de nebuni să stea cu tatăl lui. M-am bucurat, crezând că astfel va scăpa de gândurile negre. L-am condus totuşi până la poarta spitalului şi mi-a promis că a doua zi va veni la mine. Nu voia, însă, decât să scape de mine, ca să-şi poată trage liniştit un glonte în cap.

— Deci nu tu l-ai găsit cel dintâi după aceea?

— Nu. Nu bănuiam nimic şi l-aş fi aşteptat până a doua zi. Din fericire, domnişoara Helena a venit imediat, când a aflat de ruperea logodnei…

— Eu i-am dat de ştire, îl întrerupse Świrski, şi s-a necăjit atât de mult, încât am rămas uimit, de parcă presimţea ce avea să se întâmple.

— E o fiinţă ciudată, adăugă Połaniecki. N-am putut să aflu cum a fost, destul că ea l-a găsit cel dintâi, ea i-a dat primul ajutor, apoi a chemat o grămadă de medici şi, în cele din urmă, a dispus să-l ducă la ea acasă.

— Medicii susţin că va trăi?

— Ca să fim drepţi, până acum nu ştiu nimic. Cred că atunci când a tras, a înclinat pistolul, aşa că glonţul, străpungându-i fruntea, s-a îndreptat în sus şi s-a oprit sub tidvă. L-au găsit şi l-au scos destul de uşor, dar dacă va trăi, nu se ştie; iar dacă va trăi, va scăpa oare cu mintea întreagă? Unul dintre medici se teme de tulburări ale vorbirii, deocamdată însă luptă toţi să rămână în viaţă.

Deşi cunoscută în linii mari şi descrisă până atunci zilnic în ziare, întâmplarea produse şi acum o impresie atât de puternică, încât o vreme se aşternu tăcerea, Świrski, care cu toţi muşchii lui de atlet, era impresionabil ca o femeie, păli puţin şi izbucni:

— Din cauza unor cabotine!

Dar profesorul Waskowski care se afla lângă el, îl dojeni încet:

— Lasă-le în plata Domnului.

— Mă rog, interveni Bigiel, adresându-se lui Połaniecki, tu n-ai bănuit nimic?

— Nu mi-a trecut nici o clipă prin minte că se va împuşca. Fireşte, am văzut că lupta cu el însuşi. La un moment dat, când mergeam în birjă, bărbia începuse să-i tremure de parcă era gata să izbucnească în plâns, dar are un suflet mândru. S-a stăpânit numaidecât şi a părut că se linişteşte. Cel mai mult m-a înşelat promisiunea lui că a doua zi va veni la mine.

Apoi continuă:

— Ştiţi ce, eu cred că picătura care a vărsat paharul a fost scrisoarea doamnei Bronicz. Ignaś mi-a dat-o şi mie s-o citesc; îi scria că aşa a vrut Dumnezeu, iar vina e numai a lui, că este un egoist, iar ele nu ascultă decât de glasul conştiinţei şi al dreptăţii, îl iartă şi-l roagă pe Dumnezeu să-l ierte şi El, într-un cuvânt, lucruri nemaipomenite! Am văzut că era copleşit, şi îmi închipui ce trebuie să se fi întâmplat în sufletul acestui om atât de nedreptăţit şi atât de exaltat când şi-a dat seama că tot el este socotit vinovat, când a înţeles că totul se poate profana, inversa, că raţiunea, adevărul, cele mal elementare principii de dreptate pot fi călcate în picioare, şi toate acestea în numele Domnului. Deşi nu mă privea câtuşi de puţin, când am văzut că simţul moral le lipseşte cu desăvârşire, pe legea mea, mi-am pus întrebarea dacă nu cumva am înnebunit eu, sau dacă în lumea noastră adevărul şi virtutea nu sunt decât nişte iluzii.

Połaniecki începu să se tragă de barbă, atât de tare îl indigna amintirea scrisorii doamnei Bronicz, iar Świrski interveni:

— Acum înţeleg că în astfel de împrejurări îţi vine să te lepezi de viaţă.

Dar Waskowski începu să-şi frece fruntea cu mâna, apoi vorbi parcă de unul singur:

— Da. Am văzut şi din aceştia… Pentru că unii oameni nu cred din dragoste, ci parcă numai fiindcă ateismul a dat faliment… Şi din disperare. Cine îşi închipuie că undeva

acolo, dincolo de fenomene, nu există un Părinte milostiv, care îşi aşează mâna pe toate capetele în suferinţă, ci un El oarecare, inaccesibil, necercetat şi indiferent – e totuna dacă-i zici absolut sau nirvana – atunci acel El este numai o noţiune, nu dragoste, şi nu poate să-l iubească, iar dacă se abate nenorocirea asupra lui, se leapădă de viaţă.

— Fie şi aşa, răspunse Świrski supărat, dar, în acest timp, Zawiłowski zace cu tidva spartă, iar ele s-au dus la mare şi o duc bine acolo.

— De unde ştii dumneata că o duc bine? Întrebă Waskowski.

— Să le ia dracu!

— Eu îţi spun că sunt nişte femei nefericite. Nu poţi să calci în picioare adevărul fără să fii pedepsit. Vor încerca să-şi bage în cap una alteia tot felul de lucruri, dar nu vor fi în stare să se convingă, să se respecte pe ele însele; vor începe să se dispreţuiască treptat şi, în cele din urmă, până şi dragostea care le apropie se va transforma într-o aversiune ascunsă. Aici vor ajunge.

— Ducă-se dracului! Repetă Świrski.

— Mila Domnului există pentru cei răi, nu pentru cei buni, încheie Waskowski, În acest timp Bigiel discuta cu Połaniecki, admirând bunătatea şi curajul domnişoarei Helena Zawiłowska.

— Ce se va mai bârfi pe socoteala lor, spuse.

— Ei nici că-i pasă de asta, răspunse Połaniecki. Nu ţine cont de lume, pentru că nu vrea nimic de la ea. Are un suflet mândru, ca şi el. Cu Zawiłowski s-a purtat întotdeauna foarte prietenoasă, aşa că gestul lui deznădăjduit trebuie s-o fi impresionat profund. Ştiţi?… Tărăşenia cu Płoszowski…?

— L-am cunoscut personal, spuse Świrski. Tatăl lui m-a asigurat cel dintâi, la Roma, că voi izbuti… Despre domnişoara Helena parcă se spunea că era logodnica lui Płoszowski.

— N-a fost niciodată, dar se pare că în adâncul inimii îl iubea foarte mult. Avea atâta succes… Oricum, e sigur că de la moartea lui, ea s-a schimbat cu totul. Pentru o femeie atât de credincioasă, sinuciderea lui trebuie să fi fost într-adevăr o lovitură teribilă; şi când te gândeşti că nici nu poate să se roage pentru omul pe care l-a iubit!… Iar acum şi Zawiłowski!… Este singura care va face totul ca să-l salveze. Ieri, când am fost acolo, m-a întâmpinat abia ţinându-se pe picioare, palidă, obosită, nedormită. Şi doar are cine să-l îngrijească. Domnişoara Ratkowska mi-a spus că de patru zile dacă a dormit o oră.

— Domnişoara Ratkowska? Întrebă Świrski cu însufleţire.

— Da. Am uitat să vă spun că a aflat din ziare de nenorocire şi în aceeaşi zi s-a mutat la domnişoara Helena, ca să aibă grijă de Zawiłowski. Biata de ea, parcă e mai mult o umbră, decât un om.

— Domnişoara Ratkowska!… Repetă Świrski.

Şi începu să-şi caute cu mâna în buzunarul de la surtuc portofelul în care ţinea biletul ei. Îşi aduse aminte de cuvintele ei: „Am ales pe altcineva, şi dacă nu voi fi niciodată fericită, cel puţin nu vreau să-mi reproşez mai târziu că n-am fost sinceră”. Abia acum înţelese însemnătatea şi tragedia reală a acestor cuvinte. Uite că împotriva oricăror uzanţe de societate, fără să-i pese de gura lumii, această fată se ducea acum să vegheze pe acest sinucigaş. Ce putea însemna asta? Era limpede ca lumina soarelui. E adevărat, Kopowski plecase cu alta, dar ea spusese întotdeauna deschis ce gândeşte despre Kopowski, iar dacă Zawiłowski i-ar fi fost indiferent, nu s-ar fi dus acum să aibă grijă de el la căpătâiul patului.

— Am impresia că sunt un măgar! Murmură Świrski.

Nu fu, însă, singura concluzie la care ajunse după o chibzuinţă matură. Îl cuprinse deodată dorul de domnişoara Ratkowska, regretul că nu se întâmplase ce putea să se întâmple, şi o milă fără margini de el însuşi: „Iar ai ratat, mistreţule, îşi spuse mai departe, aşa-ţi trebuie! Un om bun

ar fi fost impresionat, iar tu ai început să scrâşneşti din dinţi; ai bănuit-o că-l iubeşte pe prostănacul ăla, că se preface că are aspiraţii înalte, că este o natură comună; ai bârfit-o faţă de doamna Połaniecka şi faţă de el; ai nedreptăţit o făptură dulce şi nefericită nu pentru că refuzul ei te-ar fi durut prea mult, ci numai din vanitate. Aşa-ţi trebuie! Eşti un măgar, n-o meriţi şi-o să rămâi singur, ca o maimuţă închisă într-o cuşcă la menajerie”.

În aceste reproşuri, era o parte de adevăr. În realitate, Świrski nu fusese prea îndrăgostit de domnişoara Ratkowska, dar refuzul ei îl duruse mai adânc decât recunoscuse el însuşi, şi neputând să-şi stăpânească amărăciunea, se lansase în consideraţii generale despre femei, referindu-se de fiecare dată la domnişoara Ratkowska, fireşte, în defavoarea ei.

Acum înţelese toată lipsa de noimă a acestor raţionamente. „Sintezele astea prosteşti m-au pierdut întotdeauna, se gândi. Femeile sunt şi ele nişte făpturi diferite, ca toţi oamenii, iar noţiunea generală de femeie nu lămureşte nimic. Există unele, ca domnişoara Castelli sau doamna Osnowska, pe care le bănuiesc în stare de cine ştie ce nimicnicii, la urma urmei neavând nici o dovadă; pe de altă parte, însă, sunt şi dintre cele ca doamna Połaniecka şi doamna Bigiel, sora Aniela, domnişoara Helena şi domnişoara Stefcia. Biata copilă, aşa-mi trebuie? Ea se chinuia fără să spună la nimeni, iar eu scrâşneam din dinţi. Dacă fata asta nu e de zece ori mai bună decât mine, soarele nu valorează mai mult ca luleaua mea. A avut dreptate să respingă un astfel de bivol. Am s-o apuc spre orient şi basta! Lumină ca în Egipt, nu mai e nicăieri pe lume!… Uite ce înseamnă o femeie cumsecade! Până şi refuzul ei a fost spre binele meu, deoarece m-am convins astfel că teoriile mele despre femei sunt bune de aruncat la câini. Nu mă aşteptam, însă, ca domnişoara Zawiłowska să pună un regiment de dragoni să păzească uşa; trebuie s-o văd pe sărmana cealaltă şi să-i spun ce gândesc despre ea.”

Într-adevăr, a doua zi se duse acasă la domnişoara Helena. Slujitorii nu-l lăsară să intre, dar insistă atât de mult, încât până la urmă fu primit. Domnişoara Helena, crezând că venise din prietenie şi grijă pentru Zawiłowski, îl conduse în camera în care zăcea bolnavul. Aici, în semiobscuritatea transperantelor lăsate, îl zări pe Zawiłowski, care mirosea de departe a iod, cu capul bandajat şi cu bărbia ieşită înainte, iar lângă el, pe cele două femei vlăguite, cu feţele aprinse de nesomn, semănând într-adevăr cu două umbre. Zawiłowski era întins pe pat, cu gura deschisă, schimbat cu totul, parcă incomparabil mai bătrân, cu pleoapele-i umflate care i se iţeau de sub bandaj. Świrski se ataşase foarte mult de el şi, sensibil cum era, îl compătimea în aceeaşi măsură ca şi Połaniecki ori Osnowski, dar acum fu izbit de urâţenia lui. „S-a aranjat grozav”, se gândi, apoi se adresă domnişoarei Helena, întrebând-o cu jumătate de glas:

— Nu şi-a recăpătat cunoştinţa?

— Nu, veni răspunsul în şoaptă.

— Medicul ce spune?

Domnişoara Helena îşi desfăcu mâinile-i slăbite în semn că nu e nimic sigur, după care şopti iarăşi:

— Azi e a cincea zi…

— Şi temperatura a scăzut, adăugă domnişoara Ratkowska.

Świrski voia să le ofere serviciile lui, să le ajute să-l îngrijească pe bolnav, dar domnişoara Zawiłowska îi arătă din ochi un medic tânăr care stând în fotoliul de lângă masă cu un lighean şi grămezi de vată îmbibate în iod, moţăia de oboseală în aşteptarea schimbului…

— Am angajat doi medici, şopti domnişoara Ratkowska, iar afară de ei, vin şi câţiva oameni de la spital, care ştiu să umble cu bolnavii.

— Totuşi vă chinuiţi îngrozitor.

— E vorba de bolnav, în primul rând!… Răspunse privind spre pat.

Świrski îi urmă privirea. Ochii lui se obişnuiseră cu întunericul, aşa că acum văzu desluşit faţa lui Zawiłowski, nemişcată, cu buzele aproape negre. Trupul lui lung era de asemenea nemişcat, numai degetele mâinii slăbite, care zăcea pe pătură, se mişcau uniform, râcâind parcă.

„Pe, legea mea, peste câteva zile o să-l ducă la cimitir!” se gândi aducându-şi aminte de un coleg al lui, „Slavul”, cu care se hârjonea Bukacki când era în viaţă, şi care împuşcându-se în cap, murise abia după două săptămâni de chinuri.

Vrând totuşi să le încurajeze pe bietele femei, spuse împotriva propriei convingeri:

— Când ai o rană ca asta, ori mori imediat, ori te vindeci.

Domnişoara Helena nu răspunse nimic, dar faţa i se strânse spasmodic şi buzele îi păliră. Se vede că în sufletul ei stăruia gândul înfiorător că poate să moară şi el, şi voia să-l alunge. Îi ajungea sinuciderea de demult, aşa că pentru ea era vorba de ceva mai mult decât de salvarea vieţii lui Zawiłowski.

Świrski începu să-şi ia rămas bun. Venise pregătit să-i vorbească domnişoarei Ratkowska, să recunoască deschis că o bănuise pe nedrept, să-i mărturisească respectul pe care îl nutrea pentru ea şi s-o roage să-i acorde prietenia ei, dar faţă de tragedia reală a acestor două femei, faţă de groaza morţii, faţă de acest trup pe jumătate cadavru, îşi dădu seama numaidecât că tot ce voise să spună era mărunt, banal, iar aici nu era locul potrivit pentru asemenea lucruri serbede, personale.

Se mulţumi să-şi apese buzele în tăcere pe mâna domnişoarei Helena, apoi pe aceea a domnişoarei Ratkowska şi, părăsind această încăpere suprasaturată de mirosul de iod şi de nenorocire, răsuflă adânc.

În închipuirea lui de pictor, stăruia imaginea clară a lui Zawiłowski, schimbat, cu zece ani mai în vârstă, cu capul bandajat şi cu buzele negre.

Cu toată compasiunea pe care o simţea pentru el, fu cuprins deodată de revoltă.

— Şi-a găurit ţeasta, murmură, şi-a găurit talentul, şi habar n-are! Iar bietele femei sunt gata să-şi dea sufletul şi tremură ca două frunze în vânt.

După care îl năpădi un sentiment de invidie, parcă de părere de rău, şi începu să monologheze:

— Ce-i, bătrâne! Nu-i aşa că dacă, de exemplu, tu ţi-ai introduce o bucăţică de plumb în talentul tău, n-ar păşi nimeni aşa în vârful degetelor pe lângă tine?

Îi întrerupse meditaţiile domnul Pławicki care, întâlnindu-l la colţul străzii, îl opri şi începu să-i spună:

— Abia am sosit de la Karlsbad. Ce femei grozave, domnule! Astăzi mă duc la Buczynek... L-am văzut pe Połaniecki, aşa că ştiu că fiica mea e sănătoasă, dar el parcă a mai slăbit.

— Pentru că a avut un mare necaz. Ai auzit de Zawiłowski?

— Am auzit, cum să nu! Ca să vezi, domnule! Ce zici de asta?

— Mare nenorocire!

— Adevărat, dar e clar că şi astăzi nu mai există principii. Sunt de vină numai scornelile astea ale voastre, ateismul, hipnotismul, socialismul. Tineretul nu mai are principii, asta e...!

XVI.

Copleşit de catastrofă, Połaniecki uitase cu totul de făgăduiala făcută lui Osnowski de a-i scrie cum va suporta Zawiłowski ruperea logodnei şi plecarea domnişoarei Castelli. Osnowski, însă, aflând din ziare despre nenorocire, începu să-i telegrafieze zilnic, întrebându-l de starea bolnavului; era foarte îngrijorat. În presă şi printre oameni circulau veşti dintre cele mai contradictorii. Unele gazete anunţau că situaţia este deznădăjduită, altele prevesteau o însănătoşire grabnică. Multă vreme, Połaniecki nu putu să-i spună nimic, şi abia după două săptămâni îi telegrafie că

bolnavul nu se mai luptă între viaţă şi moarte, iar medicii garantează că va scăpa.

Osnowski îi răspunse printr-o scrisoare lungă, în care îi împărtăşea tot felul de noutăţi de la Ostende.

„Dumnezeu să te răsplătească pentru vestea bună. Aşadar, este hotărât, orice primejdie a trecut? Nici nu ştiu să-ţi spun ce povară ne-ai luat de pe inimă la amândoi. Spune-i lui Ignaś că nu numai eu, ci şi soţia mea a primit cu lacrimi în ochi vestea că va fi salvat. Acum nu se mai gândeşte şi nu mai vorbeşte decât despre el. Dragă domnule, ce înseamnă şi femeile astea! Se pot scrie tomuri întregi despre ele! Fireşte, Anetka este o excepţie, dar, te rog să mă crezi, cu toată înfricoşarea, jalea şi compasiunea care o copleşesc, Ignaś a crescut şi mai mult în ochii ei prin această faptă necugetată. Ele sunt înclinate atât de mult să caute partea romantică a lucrurilor, încât până şi în Kopowski, Aneta, care ştie cât este de prost, vede acum ceva demonic, el fiind cauza nenorocirii. Dar, în primul rând, să-i mulţumim lui Dumnezeu pentru salvarea lui Ignaś! Să trăiască spre slava poporului nostru şi să-şi găsească o fiinţă vrednică de el. Din telegrama dumitale înţeleg că se află în grija domnişoarei Helena. Să-i dea Dumnezeu şi ei tot binele pentru inima ei bună! Într-adevăr, nici ea nu are pe nimeni mai apropiat, pe lume, şi îmi închipui că Ignaś, aducându-i aminte de Płoszowski, îi este şi mai drag.

Acum, când m-ai liniştit în legătură cu viaţa lui, pot să vă aduc la cunoştinţă unele lucruri despre mătuşa Bronicz şi despre Lineta. Poate că ai auzit deja că ele au venit aici împreună cu Kopowski. La început, plecaseră la Scheveningen, dar au aflat că acolo bântuie variola, aşa că au fugit la Ostende, nebănuind că suntem şi noi aici. Ne-am întâlnit de câteva ori la Kursal şi ne-am prefăcut că nu ne cunoaştem. Kopowski ne-a lăsat şi cartea de vizită, dar nu i-am întors vizita, deşi, cum bine zice soţia mea, el este mult mai puţin vinovat decât ele. Abia după ce am primit telegrama în care mă asigurai că Ignaś a scăpat de

primejdie, mi s-a părut că simţămintele omeneşti îmi dictează să le-o arăt şi lor, ceea ce am şi făcut. Şi aşa, nu prea o duc bine aici, deoarece cunoscuţii îi evită, am vrut deci ca cel puţin să ştie că n-au pe conştiinţă o viaţă de om, cu atât mai mult, cu cât Lineta n-a rămas indiferentă la nenorocirea lui Ignaś. Într-adevăr în aceeaşi zi ne-au făcut o vizită, şi soţia mea le-a primit. Are dreptate când spune că răul este o boală morală, şi nu trebuie să părăseşti niciodată nişte rude bolnave, în general, această primă luare de contact a fost şi dificilă şi stânjenitoare pentru amândouă părţile. Despre Ignaś n-am vorbit deloc. Kopowski se prezintă aici drept logodnicul Linetei, dar nu par prea fericiţi, deşi, e drept, ea e mai potrivită pentru el decât pentru Ignaś, şi cel puţin din acest punct de vedere, tot ce s-a întâmplat, poate fi socotit ca fiind voia Celui-de-sus. Ştiu din auzite că şi mătuşa Bronicz înfăţişează lucrurile la fel. Dumitale nu trebuie să-ţi mai spun cât mă înfurie când le văd pe toate că fac atâta caz de numele lui Dumnezeu. Ştiu că pe unii dintre cunoscuţii care se află aici, a încercat să-i convingă că au rupt relaţia cu Ignaś din cauză că era lipsit de sentimente religioase; altora le-a povestit despre despotismul şi nepotrivirea lui de caracter cu Lineta. Totul nu-i decât praf în ochii lumii şi ai lor. Tot încercând să-i convingă pe alţii, în cele din urmă, mătuşa începuse să creadă şi ea în firea superioară a Linetei, aşa că a suferit o mare dezamăgire. E adevărat, crede că este de datoria ei s-o acopere, născoceşte câte şi mai câte în apărarea ei şi se zbate ca o ieşită din minţi, dar degeaba, dezamăgirea stăruie în ea şi cred că asta o macină, fiindcă a slăbit foarte mult. Sunt interesate pesemne şi de relaţiile cu noi; cred că astfel se vor apropia iarăşi de lume, dar deşi soţia mea le-a primit, legăturile noastre nu vor mai fi niciodată ca înainte! Eu cel dintâi n-aş putea îngădui una ca asta, având în vedere obligaţia mea de a-i alege soţiei mele o companie corespunzătoare. Cununia Linetei cu Kopowski va avea loc probabil la Paris, peste două luni. Natural, nu ne

vom duce. De altfel, soţia mea este foarte sceptică în această privinţă. Ţi-am scris pe larg, sperând că în acest fel te voi obliga şi pe dumneata să-mi răspunzi la fel, cu cât mai multe amănunte despre Ignaś. Când starea sănătăţii i-o va îngădui, te rog să-l îmbrăţişezi din partea mea şi să-i spui că are şi va avea întotdeauna în mine pe cel mai sincer şi mai devotat prieten!

Cu toate că era destul de târziu, doamna Marynia locuia şi acum la Buczynek, aşa că Połaniecki, primind scrisoarea la birou, le-o arătă mai întâi soţilor Bigiel, la care luă masa de prânz.

— Mă bucur de un singur lucru, spuse doamna Bigiel când sfârşi de citit, mă bucur că se căsătoreşte imediat cu Kopowski. Altminteri, mi-ar fi fost teamă că Ignaś n-ar fi renunţat la iubirea lui şi, însănătoşindu-se, ar fi vrut să se întoarcă la ea.

— Nu. Zawiłowski e un om de caracter şi cred că nu s-ar fi întors în nici un caz, se împotrivi Bigiel. Tu ce crezi, Stach?

Bigiel era atât de obişnuit ca în orice împrejurări să-i ceară părerea asociatului său, încât apelă şi de astă dată la el.

— Eu cred că atunci când îşi vor da seama mai bine ce-au făcut, mai degrabă ele vor vrea să se întoarcă la vechile relaţii; cât despre el, am trăit şi am văzut atâtea lucruri incredibile, încât nu mai bag mâna-n foc pentru nimeni.

În această clipă, Połaniecki îşi aminti din nou cuvintele: „Eu o ştiu cum este, dar nu pot să-mi rup sufletul de ea”.

— În locul lui, tu te-ai întoarce? Insistă Bigiel.

— Cred că nu, dar nu garantez nici pentru mine. În primul rând, eu nu mi-aş fi tras un glonte în cap. De altfel, nu ştiu nimic.

Vorbea în silă, fiindcă se gândea că dacă cineva n-avea dreptul să garanteze pentru sine, apoi el era acela.

Interveni, însă, doamna Bigiel:

— Aş da nu ştiu cât să-l pot vedea pe Ignaś, dar se pare că mai repede cucereşti o fortăreaţă, decât să pătrunzi până la

el. Nu pricep de ce domnişoara Helena îl fereşte de nişte oameni atât de binevoitori, cum suntem noi.

— Îl fereşte de oameni, pentru că medicul i-a recomandat linişte absolută. Pe de altă parte, de când şi-a recăpătat memoria, nu-i face plăcere să vadă pe nimeni, nici măcar pe prietenii lui. Şi e de înţeles. Nu poate vorbi cu ei despre fapta lui şi vede că oricine se apropie de el nu se gândeşte decât la asta.

— Dumneata te duci la el în fiecare zi!

— Pe mine mă lasă, fiindcă eu am fost în miezul lucrurilor de la început. Eu am fost primul care i-a vorbit de ruperea logodnei şi chipurile am avut grijă de el.

— Oare vorbeşte şi acum de fata asta?

— Le-am întrebat pe domnişoara Helena şi pe domnişoara Ratkowska şi mi-au spus că n-a pomenit niciodată de ea. Eu stau ceasuri întregi lângă el şi n-am auzit nici eu nimic. E ciudat; e conştient, ştie că este rănit, ştie că este bolnav, dar pare totuşi că nu-şi mai aduce aminte de nimic, ca şi când trecutul nici n-ar fi existat. Medicii spun că rănile la cap provoacă manifestări dintre cele mai neobişnuite, Altfel, cunoaşte pe oricine se apropie de el; se arată foarte recunoscător faţă de domnişoara Helena şi domnişoara Ratkowska. S-a ataşat îndeosebi de domnişoara Ratkowska şi se vede că-i duce dorul când pleacă de lângă el. Dar, pe legea mea, ce să mai vorbim, amândouă sunt atât de bune!

— Pe mine mă impresionează mai ales domnişoara Ratkowska, mărturisi doamna Bigiel.

Iar Bigiel interveni şi el:

— Gândindu-mă bine la toate astea, am ajuns la concluzia că ea trebuie să fie îndrăgostită de el.

— Ai pierdut vremea degeaba, îi răspunse Połaniecki, fiindcă e clar ca lumina zilei. Biata fată şi-a ascuns sentimentele până când a venit nenorocirea. De aceea a refuzat o partidă ca Świrski. Nu fac o taină din asta, întrucât chiar pictorul vorbeşte de faţă cu toată lumea. El are impresia că este vinovat faţă de ea, pentru că a bănuit-o

că-l iubeşte pe Kopowski. Când s-a împuşcat Zawiłowski, ea locuia la o rudă a ei, doamna Mielnicka, iar când a aflat că domnişoara Helena l-a luat acasă pe Ignaś, a venit la ea şi a convins-o să-i îngăduie să rămână şi ea acolo. Toţi înţeleg prea bine ce poate să însemne asta, dar ei nu-i pasă de părerea nimănui, ca şi domnişoarei Helena.

Aici Połaniecki se adresă doamnei Bigiel:

— Doamnă dragă, pe dumneata te impresionează mai mult domnişoara Ratkowska, dar gândeşte-te numai ce figură tragică este domnişoara Helena. Zawiłowski cel puţin trăieşte, dar Płoszowski a ţintit mai bine. Şi, după credinţa ei, n-are parte de milă nici măcar pe lumea cealaltă. Iar ea îl iubeşte. Asta-i situaţia! După prima sinucidere, vine şi a doua, scormoneşte toate rănile; împrospătează toată amintirile. Domnişoara Ratkowska poate fi într-adevăr înduioşătoare, dar cealaltă are viaţa frântă pentru totdeauna; nici o speranţă de nicăieri, numai disperare.

— E foarte adevărat! Dar cred că s-a legat foarte mult de Ignaś, de vreme ce are grijă de el…

— Eu pricep de ce se poartă aşa. Salvându-l pe Zawiłowski, vrea să dobândească de la Dumnezeu milă pentru celălalt.

— Se prea poate, căzu de acord Bigiel, iar Zawiłowski, cine ştie dacă nu se va căsători cu domnişoara Ratkowska, după ce se va însănătoşi.

— Dacă va uita de cealaltă, dacă nu se va prăbuşi şi dacă se va însănătoşi.

— Cum adică, dacă se va însănătoşi? Doar tu ai spus că nu mai e nici o îndoială.

— Da, nu mai e nici o îndoială că va trăi, întrebarea este dacă va mai fi Zawiłowski cel de dinainte. Chiar dacă nu s-ar fi împuşcat, nu se ştie dacă o astfel de lovitură n-ar fi doborât un om atât de exaltat. Iar acum are şi capul spart! Pentru asta se plăteşte. Cine poate şti ce va fi mai târziu; acum, spre exemplu, chipurile este conştient şi vorbeşte cu judecată, dar câteodată se poticneşte şi nu mai este în stare

să-şi aducă aminte un cuvânt cât se poate de simplu. Mai înainte, nu se poticnea niciodată. E ciudat că ţine foarte bine minte numele lucrurilor, dar când e vorba despre vreo activitate, de cele mai multe ori se opreşte, şi uneori îşi aminteşte cu mare efort, iar alte ori nu.

— Şi medicul ce zice?

— Toată nădejdea e în Dumnezeu, iar medicul speră şi el că o să-i treacă. Totuşi, chiar ieri, când am stat la el, a rostit: „Doamna…” şi s-a oprit. Se vede că îşi amintise de Marynia, dar nu ştia cum să întrebe de ea. E adevărat, cu fiecare zi care trece, vorbeşte tot mai mult, dar până când îşi va reveni cu totul, poate să mai treacă multă vreme, iar niscaiva urme s-ar putea să rămână pentru totdeauna.

— Marynia a aflat şi ea de tot ce s-a întâmplat?

— Câtă vreme n-a existat certitudinea că va trăi, am păstrat secretul, dar, după aceea, am preferat să-i spun. Evident, am fost foarte prudent. Nu mai putea rămâne totul o taină pentru ea. Lumea vorbeşte prea mult şi mi-a fost frică să nu afle de la altcineva. De altfel, i-am spus că este rănit uşor şi nu-l mai ameninţă nici un pericol, dar medicii i-au interzis orice vizite. Şi aşa este foarte îngrijorată.

— Când o aduci la Varşovia?

— Cât e frumos, prefer să stea la Buczynek.

Discuţia fu întreruptă de un slujitor care-i înmână o scrisoare lui Połaniecki. Scrisoarea era de la Maszko şi conţinea următoarele cuvinte: „Vreau să te văd în interesul tău. Te aştept acasă la tine la ora cinci”.

„Curios, ce mai vrea şi ăsta?” se întrebă Połaniecki.

— Cine ţi-a scris?

— Maszko. Vrea să ne întâlnim.

— Afaceri şi iar afaceri! Spuse Bigiel. Asta ştiu că are destule. Câteodată mă şi mir de unde are atâta putere şi minte pentru toate. Ştii oare că doamna Krasławska a venit şi că şi-a pierdut vederea cu totul? Nu mai vede nimic, dar absolut nimic, cum îţi spun!

Înainte de a pleca la ţară, am fost pe la ele. Încotro vezi cu ochii, numai suferinţă omenească, mai mare mila!

— Da, dar omul se cunoaşte la nevoie, răspunse doamna Bigiel. Îţi aduci aminte, despre doamna Maszko credeam cu toţii că are o fire cam uscată şi, când colo, să nu-ţi vină să crezi cât este de bună cu mama ei. N-o lasă pe slujitoare să se apropie de ea, o duce singură peste tot, o slujeşte, îi citeşte. Mi-a făcut cu adevărat o surpriză plăcută, mai exact mi-au făcut, fiindcă doamna Krasławska a renunţat la fumurile ei de altădată. Mai mare dragul să vezi cât de ataşate sunt aceste femei una de alta. Se pare că în doamna Maszko era totuşi ceva ce n-am fost în stare să vedem.

— Amândouă s-au arătat grozav de revoltate de purtarea domnişoarei Castelli, adăugă Bigiel. Doamna Krasławska ne-a şi spus: „Dacă Terka mea s-ar fi purtat aşa, cum mă vezi, oarbă şi neputincioasă, m-aş fi lepădat de ea”. Dar doamna Maszko este aşa cum este, şi nu s-ar fi purtat astfel, pentru că e un alt soi de femeie.

Połaniecki îşi bău ceaşca de cafea neagră şi îşi luă la revedere. Orice discuţie despre doamna Maszko îi devenise de la o vreme insuportabilă, iar pe de altă parte, avea senzaţia că iarăşi aude un fragment din aceeaşi stranie comedie umană, care se juca în jurul lui şi în care îşi avea şi el rolul lui mărunt. Nu-i trecea prin minte că natura omenească este atât de complicată, încât până şi în cea mai meschină fiinţă pot exista embrioane bune, şi că doamna Maszko poate fi totuşi o fiică iubitoare. În genere, prefera să nu se gândească la asta; în schimb, începu să reflecteze la nevoia care-l aducea pe Maszko la el. Uitând că Maszko îi scrisese în bilet că vrea să-l vadă, nu în interesul propriu, ci într-al lui, al lui Połaniecki, bănui oarecum neliniştit că-i va cere iarăşi bani.

„Iar eu, se gândi, de astă dată n-am să-l mai refuz”. Şi-i veni în minte gândul că viaţa este aidoma unei maşinării de ceasornic. Când se strică ceva la o rotiţă, toate celelalte încep să funcţioneze alandala. Ce legătură putea să existe

între relaţia lui accidentală cu doamna Maszko şi afacerile, banii şi negustoria lui? Intuia totuşi că nici măcar negustorul din el nu mai are, cel puţin faţă de Maszko, libertatea pe care o avea mai înainte. Cu toate acestea, presupunerile lui nu se adeveriră. Maszko nu venea să-i ceară bani.

— Te-am căutat la birou şi acasă, îi spuse, în cele din urmă, am bănuit că eşti la familia Bigiel, şi ţi-am trimis biletul acolo. Vreau să discutăm ceva care, te interesează.

— Cu ce pot să-ţi fiu de folos? Întrebă Połaniecki.

— Mai întâi, te rog ca tot ce-ţi voi spune să rămână între noi.

— Bine, te ascult.

Maszko privi un timp în tăcere la Połaniecki, vrând parcă să-l pregătească astfel pentru o veste foarte importantă, apoi rosti cu o linişte ciudată, măsurându-şi fiecare cuvânt:

— Am vrut să-ţi spun că sunt pierdut fără scăpare.

— Ai pierdut procesul?

— Nu. Procesul va avea loc abia peste câteva săptămâni, dar ştiu că-l voi pierde.

— De ce eşti atât de sigur?

— Ţi-am spus odată, dacă-ţi mai aminteşti, că procesele pentru doborârea testamentelor se câştigă aproape întotdeauna, deoarece atacul este de obicei mai energic decât apărarea, că doborârea interesează pe cineva anume, iar menţinerea hotărârii testamentare nu. În lumea asta, te poţi agăţa de orice, fiindcă deşi ceva este în spiritul legii, mai totdeauna se găseşte câte o abatere mai mică sau mai mare de la litera ei, iar judecata trebuie să respecte forma.

— Da, mi-ai spus toate acestea.

— Ei bine, aşa este şi cu procesul pe care l-am preluat eu. Nu era chiar atât de riscat, cum pare. Eu nu eram interesat decât să dobor testamentul şi poate că aş fi izbutit să găsesc vreo abatere de la litera legii, dacă cineva nu s-ar fi străduit să demonstreze cu tot atâta râvnă că totul este în regulă. Prea multe nu-ţi mai spun, e destul să ştii că am de-

a face nu numai cu un avocat rival, şi încă unul uns cu toate alifiile, ci şi cu un duşman personal, care nu numai că vrea să câştige procesul, dar vrea să mă şi piardă pe mine. Cândva, l-am făcut de râs, şi acum se răzbună.

— Eu nu pot să pricep cum de nu ai de-a face numai cu procuratura?

— Fiindcă există şi nişte înscrisuri particulare, pentru apărarea cărora partea adversă a apelat la acelaşi Śledź. De altfel, n-are nici o importanţă. Trebuie să pierd procesul, deoarece în aceste condiţii poate fi pierdut, şi dacă aş fi în locul lui Śledź, l-aş câştiga eu. Ştiu dinainte, şi nu-mi fac iluzii. Dar, destul cu toate astea!

— O să mergi mai departe, o să ceri rejudecarea procesului.

— Nu, dragul meu. Nu mai pot merge mai departe.

— De ce?

— Pentru că am mai multe datorii decât fire de păr în cap, şi, după prima înfrângere, creditorii se vor repezi asupra mea, aşa că trebuie să spăl putina, sfârşi cu glasul coborât…

Se înstăpâni tăcerea. Maszko îşi sprijini un cot pe genunchi, capul într-o mână şi o vreme stătu gârbovit, dar după un răstimp, fără să-şi ridice capul, începu să vorbească din nou, parcă de unul singur.

— S-a rupt aţa. Am înnodat-o cu disperare până când mi-au amorţit mâinile; nimeni n-ar fi rezistat atâta. Dar nu mai pot! Dumnezeu mi-e martor, nu mai am putere. Orice lucru îşi are sfârşitul lui şi… Să se sfârşească odată!

Răsuflă adânc, ca un om grozav de obosit, apoi îşi înălţă capul şi spuse:

— Totuşi, asta mă priveşte numai pe mine, iar eu am venit să discutăm despre treburile tale. Ascultă, aşa cum scrie în contractul de vânzare-cumpărare al moşiei Krzemień, după parcelarea Magierówkăi, trebuia să plătesc partea soţiei tale; ţie, am să-ţi dau câteva mii de ruble. Socrul tău m-a angajat să-i asigur o rentă viageră. Iar eu vin acum la tine

să-ţi spun că dacă nu peste o săptămână, peste cel mult două, voi fugi în străinătate, întrucât am dat faliment şi nu veţi mai vedea o para din toţi banii ăştia.

Maszko, spunând toate acestea apăsat şi cu tupeul omului care nu mai are nimic de pierdut, începu să se uite la Połaniecki, de parcă voia să-l vadă revoltându-se.

Fu însă cu totul dezamăgit. Faţa lui Połaniecki se întunecă într-adevăr într-o clipită, parcă de furie înăbuşită, dar se linişti repede şi răspunse:

— Am ştiut întotdeauna că vei ajunge aici.

Maszko care, ştiind cu cine are de-a face, presupunea mai degrabă că Połaniecki îl va înhăţa de guler, îl privi uimit, de parcă voia să-l întrebe ce i s-a întâmplat.

În acelaşi timp, însă, Połaniecki se gândea: „Dacă ar vrea să-i mai dau şi bani de drum, nu l-aş putea refuza”.

Iar cu voce tare repetă:

— Da, era de prevăzut.

— Nu-i adevărat! Se împotrivi Maszko cu înverşunarea omului care nu vrea să renunţe la ideea că numai împrejurările excepţionale poartă toată vina. N-ai dreptul să vorbeşti aşa. Cu un ceas înaintea morţii, aş fi fost gata să repet că putea să se sfârşească altfel.

— Dragul meu, în definitiv, ce vrei tu de la mine?

Maszko se stăpâni şi răspunse:

— Eu nu vreau nimic de la tine. Am venit doar ca la un om care mi-a arătat întotdeauna bunăvoinţă şi căruia, afară de bani, îi mai datorez şi recunoştinţă, ca să-ţi spun deschis cum stau lucrurile şi totodată să te îndemn: salvează ce poţi şi cât mai poţi!

Połaniecki îşi încleştă fălcile. Socotea că până şi în această ironie a vieţii, al cărei scrâşnet îl auzea mereu de la un timp în jurul lui, s-ar cuveni să existe o măsură. Cuvintele lui Maszko, însă, despre prietenie şi recunoştinţă i se părea că depăşeau pur şi simplu această măsură: „Lua-te-ar dracu cu banii tăi cu tot, de-ai pleca odată!” se gândi în sinea lui.

Înăbuşindu-şi, însă, dorinţa de a exprima acest îndemn prea puţin îndatoritor, spuse:

— Nu văd în ce fel.

— Există unul singur, răspunse Maszko. Câtă vreme lumea nu ştie că trebuie să dau faliment, câtă vreme mai există unele speranţe în legătură cu procesul, câtă vreme numele şi iscălitura mea mai înseamnă ceva, poţi să vinzi suma care-i revine soţiei tale. Ai putea să-i spui cumpărătorului că vrei să-ţi capitalizezi toate bunurile, sau ceva asemănător. Nu-ţi va fi greu să afli un motiv rezonabil. Cumpărători se găsesc întotdeauna, mai ales dacă te hotărăşti să vinzi în pierdere. Orice evreu va fi gata să ţi-o cumpere, gândindu-se la câştig. Prefer să piardă altcineva în locul tău, iar tu puteai să nu auzi ce-am spus despre falimentul meu şi să speri în continuare că voi câştiga procesul. Poţi să fii sigur că acel care va cumpăra această sumă de la tine ar fi în stare să ţi-o vândă fără nici un scrupul, chiar dacă ar şti că a doua zi nu mai valorează nici două parale. Lumea este o bursă, iar la bursă, majoritatea afacerilor se realizează după această normă. Asta se cheamă abilitate, Połaniecki se împotrivi.

— Nu, se cheamă altfel. Ai pomenit de evrei, uite că există unele afaceri pe care ei le definesc prin expresia schmutzig23. Banii soţiei mele am să-i salvez altfel.

— Cum vrei. Dragul meu, ştiu şi eu cât valorează procedeul meu, cu toate acestea, mi-am spus că trebuie să ţi-l sugerez. Poate că asta-i cinstea unuia care va da faliment, dar alta eu nu mai pot avea. Nu-i prea greu să ghiceşti cât îmi vine de greu să vorbesc aşa. În definitiv, ştiam dinainte că nu vei fi de acord, aşa că voiam doar să-mi duc gândul până la capăt. Iar acum, dă-mi o ceaşcă de ceai şi-un păhărel de coniac, fiindcă sunt vlăguit.

Połaniecki sună şi dispuse să-i aducă ceai şi coniac, iar Maszko îşi urmă vorba:

— Nu puţini oameni vor pierde, dar n-am încotro, aşa că prefer să piardă aceia care-mi sunt indiferenţi, nu cei care

mi-au făcut servicii. Sunt situaţii în care trebuie să fii oportunist în faţa propriei conştiinţe.

Maszko zâmbi cu amărăciune.

— Nici eu n-am ştiut nimic, dar acum am descoperit orizonturi noi. Omul învaţă până la moarte. Noi, cei care dăm faliment, avem şi noi onoarea noastră. În ce mă priveşte, mă interesează mai mult cei apropiaţi, cărora le datorez recunoştinţă, decât aceia care, în împrejurări similare, ar proceda la fel ca mine. Poate că este o morală a la Rinaldini24, dar în felul ei, rămâne ca atare.

În acest timp, slujitorul aduse ceaiul. Simţind pesemne nevoia unui întăritor, Maszko îşi umplu ceaşca pe jumătate cu coniac şi răcind astfel conţinutul, îl bău pe nerăsuflate.

Iar Połaniecki spuse:

— Dragul meu, cunoşti situaţia mai bine decât mine. Tot ce ţi-aş putea spune eu, ca să nu dai bir cu fugiţii, ci dimpotrivă, să rămâi şi să tratezi cu creditorii, cred că ţi-ai spus şi tu, aşa că prefer să te întreb altceva. Ţi-a mai rămas ceva, ai măcar banii de drum?

— Am. E totuna dacă dai faliment pentru că n-ai o sută de mii sau o sută zece mii, dar îţi mulţumesc de întrebare.

Maszko îşi turnă iarăşi coniac în a doua ceaşcă de ceai şi continuă:

— Să nu crezi că încep să beau din disperare, dar n-am stat o clipă de azi-dimineaţă şi sunt groaznic de obosit. Ah, ce bine mi-a făcut coniacul! Ca să fiu sincer, n-am pierdut orice speranţă. Vezi doar că nu mi-am tras un glonte în cap. Asta-i o melodramă care s-a banalizat. Adevărat, ştiu că totul e pierdut pentru mine, dar în aceste condiţii, tot n-aş fi putut s-o scot la capăt. Pur şi simplu, aici sunt afaceri mărunte şi n-ai câmp larg de acţiune. Ca în apus, ca la Paris, de pildă! Uite, acolo oamenii fac avere, acolo se prăbuşesc şi apoi se ridică iarăşi. Ce să mai vorbim, dacă aşa este. Ştii oare că Hirsch n-a avut nici măcar trei sute de franci, când a plecat din ţară? A, ştiu că, având în vedere atmosfera lâncedă şi nătângia de aici, asta pare un vis,

delirul unui viitor falit… Şi totuşi, acolo oameni mai proşti ca mine fac miliarde, da, mai proşti!… Voi pierde sau voi câştiga, dar dacă mă voi întoarce vreodată aici…

Se vede că ceaiul şi coniacul începeau să-şi facă efectul, fiindcă îşi încleştă pumnii şi adăugă:

— Ai să vezi…!

Dar Połaniecki îi răspunse şi mai contrariat decât înainte:

— Dacă acestea nu sunt visuri, oricum ţin de viitor, acum însă ce se va întâmpla?

— Acum, îl lămuri Maszko după o clipă, mă vor socoti un netrebnic, şi nu se va gândi nimeni că sunt căderi şi căderi… Ţie, de exemplu, pot să-ţi spun că de la soţia mea n-am luat nici o iscălitură, nici o împuternicire, aşa că ea, va avea tot atât cât a avut înainte de a se căsători cu mine… Acum plec singur şi până mă voi statornici, ea va rămâne aici cu mama ei. Nu ştiu dacă ai auzit că doamna Krasławska şi-a pierdut vederea. Nu le pot lua acum cu mine, fiindcă nu ştiu sigur nici măcar unde voi sta… la Paris sau poate la Anvers… Sper, însă, că despărţirea noastră nu va dura mult… Ele nu ştiu încă nimic… Asta-i drama care mă chinuie…

Maszko îşi aşează palma pe creştetul capului, mijindu-şi ochii parcă de durere.

— Când pleci? Îl întrebă Połaniecki.

— Nu ştiu nici eu, am să-ţi dau de ştire. Probabil că tu voiai să-mi oferi ajutorul, şi mă poţi ajuta cu adevărat, deşi nu cu bani. La început, lumea se va depărta de soţia mea. Aveţi puţină grijă de ea, ia-o tu sub ocrotirea ta. De acord? Tu ai fost totdeauna binevoitor cu mine şi ştiu că şi cu ea eşti la fel.

„Pe Dumnezeul meu, îţi vine să înnebuneşti, nu alta!” se gândi Połaniecki.

Iar cu voce tare spuse:

— De acord.

— Îţi mulţumesc din adâncul sufletului. Şi încă o rugăminte. Tu ai o mare influenţă asupra lor. Ele cred tot ce

le spui tu. Apără-mă puţin la început, faţă de soţia mea. Explică-i că josnicia şi nenorocirea sunt două lucruri diferite. Nu sunt nici eu un netrebnic atât de mare, cum mă va socoti lumea. Pentru că, vezi tu, puteam s-o ruinez şi pe soţia mea, şi totuşi n-am făcut-o; de la tine puteam să mai storc câteva mii de ruble, dar prefer să n-o fac. Tu ştii cum să-i vorbeşti de toate astea, şi ea te va crede. De acord?

— De acord, repetă Połaniecki.

Maszko îşi luă încă o dată capul în mâini şi începu să repete cu faţa crispată parcă de o durere fizică:

— Uite adevărata ruină! Uite ce mă doare cel mai mult!

Şi după o clipă începu să-şi ia rămas bun, mulţumind încă o dată pentru grija şi bunăvoinţa cu care o vor înconjura în viitor pe soţia lui.

Połaniecki plecă odată cu el, urcă într-o trăsură şi porni spre Buczynek.

Pe drum, se gândi la Maszko, la soarta lui, repetându-şi totodată: „Şi eu sunt un falit”. Şi era adevărat. În afară de asta, de la o vreme îl chinuia o nelinişte nelămurită şi neînţeleasă, de care nu putea scăpa. În jurul lui vedea dezamăgire, nenorociri, ruină, şi nu-şi putea alunga impresia că toate acestea înseamnă şi pentru el un avertisment, parcă o ameninţare viitoare. Îşi demonstra într-adevăr că asemenea temeri nu sunt îndreptăţite logic cu nimic, cu toate acestea, ele stăruiau mereu undeva în fundul sufletului. Altădată îşi spusese: „De ce numai eu trebuie să constitui o excepţie?” Atunci prevestirea nenorocirii îi strânsese inima. Asta era ceva şi mai rău decât acele pe care le înfigeau în el, fără să vrea, cu cine ştie ce cuvânt, până şi oamenii cei mai binevoitori. În general, nervii lui avuseseră mult de suferit în ultimul timp, aşa că devenise aproape superstiţios. În fiecare zi, se întorcea neliniştit la Buczynek, întrebându-se dacă nu cumva, în lipsa lui, s-a întâmplat ceva rău acasă.

De astă dată, din cauza lui Maszko, ajunse la Buczynek mai târziu decât de obicei, şi trăsura opri la intrare după

lăsarea întunericului. Coborî pe aleea acoperită de nisip care înăbuşea uruitul trăsurii, şi prin fereastră îi văzu pe Marynia, pe doamna Emilia şi pe profesor aşezaţi la masă în mijlocul salonaşului. Marynia făcea o pasienţă şi se vede că tocmai îi explica doamnei Emilia ce spun cărţile, fiindcă avea capul întors spre ea şi degetul pe o carte. La vederea ei, Połaniecki îşi spuse ce-şi repeta mereu de la un timp şi ceea ce-l umplu în acelaşi timp de fericire şi amărăciune: „Uite sufletul cel mai curat pe care l-am întâlnit în viaţa mea!” însufleţit de acest gând, intră înăuntru.

— Astăzi ai întârziat, îl dojeni Marynia când soţul ei îi ridică mâna să i-o sărute, dar te aşteptam ca să cinăm împreună.

— M-a reţinut Maszko, se dezvinovăţi Połaniecki. Pe aici ce se mai aude?

— Ca totdeauna. Foarte bine.

— Tu cum te simţi?

— Ca peştele în apă, îi răspunse, oferindu-i fruntea să i-o sărute.

Apoi se interesă de Zawiłowski. Połaniecki, după discuţia nu prea plăcută cu Maszko, răsuflă pentru prima dată uşurat. „E sănătoasă şi totul merge bine”, se gândi parcă uimit. Se simţea cu adevărat bine în acest salonaş luminos, în această tihnă desăvârşită, în mijlocul acestor fiinţe binevoitoare şi lângă această făptură cum nu se poate mai apropiată, atât de sigură şi de bună. Simţea că aici are tot ce-i trebuie, ca să fie fericit, dar în acelaşi timp, intuia că el ştirbise această fericire de bunăvoie, introducând în atmosfera familială, pură, morbul stricăciunii, al răului, de aceea el locuieşte ilegal sub acest acoperiş.

XVII.

Pe la jumătatea lui septembrie, zilele deveniră atât de reci, încât familia Połaniecki se mută de la Buczynek în locuinţa de la Varşovia. Cu prilejul sosirii Maryniei, Połaniecki împrospătase toată casa şi o împodobise cu flori. Ce-i drept, avea impresia că pierduse dreptul de a o iubi, în fond îşi

pierduse doar vechea libertate faţă de ea; în schimb, poate tocmai din această cauză, devenise mult mai atent şi mai prevenitor cu ea. Nimeni nu acordă dreptul la iubire, aşa că nimeni nu-l poate retrage. E altceva dacă un om prăbuşit nu se simte vrednic de o fiinţă infinit mai nobilă decât el. Atunci iubeşte cu umilinţă şi nu îndrăzneşte să le spună pe nume sentimentelor ce-l stăpânesc. Ceea ce pierduse Połaniecki, în realitate, era siguranţa de sine, spontaneitatea şi vechea lipsă de ceremonie în relaţiile cu soţia lui. Acum, purtarea lui faţă de ea avea câteodată asemenea nuanţe, de parcă Marynia ar fi fost încă domnişoara Pławicka, iar el un pretendent nu prea sigur de soarta lui.

Totuşi, nesiguranţa lui semăna uneori cu răceala, în ultima vreme relaţiile lor, cu toată atenţia sporită şi eforturile din partea lui Połaniecki, deveniseră mai relaxate decât erau înainte. „N-am dreptul!” iată ce-şi repeta Połaniecki ori de câte ori bătaia inimii i se precipita. În cele din urmă, înţelese şi Marynia că viaţa lor e altfel acum, dar îşi explica această stare de lucruri prin tot felul de motive.

Mai întâi, aveau musafiri în casă, în faţa cărora, oricum, libertatea traiului în doi avea de suferit. În al doilea rând, mai venise şi nenorocirea lui Zawiłowski, care putea să-l descumpănească pe Połaniecki şi să-i abată gândurile în altă direcţie, în sfârşit, Marynia se obişnuise cu tot felul de schimbări în dispoziţia lui „Stach” şi nu le mai acorda atâta atenţie, ca la început.

În timpul orelor lungi de tristeţe şi meditaţie, ajunse în cele din urmă la convingerea că în primele luni, până când unele asprimi şi inegalităţi de caracter nu se netezesc într-o convieţuire, astfel de schimbări şi nuanţe sunt absolut necesare în căsnicie, chiar dacă sunt trecătoare. Ajunse să descopere acest adevăr şi cu ajutorul judecăţii sănătoase a doamnei Bigiel care, odată, când Marynia începu să laude legăturile sufleteşti dintre aceasta şi soţul ei, spuse:

— Ehe, asta a venit cu timpul. La început, ne iubeam chipurile cu mai multă înfocare, dar ne potriveam mai puţin unul cu celălalt; nu o dată, eu trăgeam într-o parte, el în alta. Numai că amândoi am fost cinstiţi şi înţelegători. Dumnezeu ne-a văzut şi ne-a binecuvântat. După primul copil, totul a început să meargă dintr-o dată cum nu se poate mai bine, dar astăzi nu l-aş da pe bătrânul meu motan nici pentru toate comorile din lume, deşi se îngraşă, şi când îl îndemn să mergem la Karlsbad, nici nu vrea să audă.

— După primul copil? Întrebă Marynia cu mare însufleţire. Da, da, aş fi ghicit numaidecât că asta s-a întâmplat abia după primul copil.

Doamna Bigiel începu să râdă:

— De-ai şti ce caraghios era când am născut primul copil! În primele zile n-a rostit nici un cuvinţel, îşi ridica doar ochelarii pe frunte, se uita la el cu luare aminte, ca la o ciudăţenie de peste mări şi ţări, apoi venea la mine şi-mi săruta mâinile, Copilul era şi el unul dintre motivele pentru care Marynia nu prea punea la inimă schimbarea de acum a lui Stach. Mai întâi îşi făgăduia să-l farmece cu totul şi cu ajutorul copilului, de care era de pe acum convinsă că va fi pur şi simplu fenomenal, şi cu frumuseţea ei după lehuzie, iar în al doilea rând, socotea că nu-i mai este îngăduit să se gândească la ea şi nici chiar la Stach exclusiv. Acum era preocupată să-i găsească un loc viitorului musafir în casă şi în sufletul ei. Simţea că trebuie să i învelească această fiinţă nu numai în scutece, ci şi în dragoste. Strângea deci rezervele necesare. În acelaşi timp, îşi spunea că viaţa în doi poate să fie schimbătoare, pe când în trei nu mai poate fi decât fericire şi împlinirea harului aşteptat şi a milei divine.

În general, privea viitorul destul de optimistă. În sfârşit, dacă Połaniecki se purta altfel cu ea, mai după etichetă şi parcă mai rece, în schimb, era atât de delicat, cum nu mai fusese niciodată. Grija şi oboseala pe care le vedea pe faţa lui, le punea pe seama prieteniei pentru Zawiłowski, a cărui

sănătate nu mai era în primejdie, dar ea însăşi lua parte la nenorocirea lui cu toată inima ei de femeie, înţelegând că aceasta poate să dureze toată viaţa. Aprecierea situaţiei în acest fel prilejuise multe momente de mâhnire şi pentru ea, şi pentru soţii Bigiel, într-un cuvânt, tuturor celor cărora Zawiłowski le devenise apropiat.

În plus, la puţină vreme după venirea familiei Połaniecki la Varşovia, sosiră pe neaşteptate veşti noi de la Qstende, care ameninţau să complice şi mai mult lucrurile în viitor. Într-o dimineaţă, Świrski se năpusti val-vârtej în birou şi, luându-i pe Bigiel şi pe Połaniecki într-o încăpere separată, le spuse cu o înfăţişare tainică:

— Aţi aflat ce s-a întâmplat? A fost pe la mine Kresowski, care s-a întors ieri de la Ostende. Osnowski s-a despărţit de soţie şi i-a frânt oasele lui Kopowski. Un scandal fantastic! Întreaga staţiune vorbeşte numai despre asta.

Copleşiţi de asemenea veşti, tăcură amândoi, în sfârşit, Połaniecki spuse:

— Mai devreme sau mai târziu tot trebuia să se întâmple. Osnowski era orb.

— Iar eu nu pricep nimic, adăugă Bigiel.

— Ce întâmplare nemaipomenită! Exclamă Świrski. Cine s-ar fi gândit la una ca asta?

— Şi Kresowski ce zice?

— Kresowski povesteşte că Osnowski s-a înţeles odată cu nişte englezi să se ducă împreună la Blackenberg, să împuşte delfini. A întârziat, însă, la gară, sau la tramvai. Cum avea o oră întreagă la dispoziţie, s-a întors acasă, unde l-a găsit pe Kopowski! Vă închipuiţi ce trebuie să fi văzut, dacă un om atât de blând şi-a ieşit din fire în aşa hal încât, fără să se mai gândească la scandal, l-a bătut măr pe Kopowski care zace la pat.

— Era atât de îndrăgostit de soţia lui că ar fi putut să înnebunească, sau s-o ucidă, interveni Bigiel. Ce nenorocire pentru bietul om!

— Uite, astea sunt femeile! Răbufni Świrski.

Połaniecki tăcea. Bigiel, căruia îi părea tare rău de Osnowski, începu să se preumble prin încăpere. În sfârşit, se opri înaintea lui Świrski şi, băgându-şi mâinile în buzunare, mărturisi:

— Totuşi, eu nu pricep nimic.

Fără să-i răspundă direct, Świrski rosti, adresându-se lui Połaniecki:

— Ţi-aduci aminte ce spuneam despre ea la Roma, atunci când am pictat portretul soţiei dumitale? Bătrânul Zawiłowski îi zicea Anetei ciocârlie. Abia acum înţeleg cât era de îndreptăţit, fiindcă ciocârlia se mai numeşte la noi şi „gunoier”. Ce femeie! Ştiam că nu face prea multe parale, dar nu bănuiam că poate să meargă atât de departe… Şi cu cine? Cu unul ca Kopowski!… Acum văd multe lucruri mai limpede! Kopowski sta mai tot timpul la ei; chipurile îi făcea curte la început domnişoarei Castelli, apoi domnişoarei Ratkowska, dar se vede că pusese totul la cale cu Osnowska şi aruncau amândoi praf în ochii lumii. Ia uite ce flăcăiandru vesel! Castelka la aperitiv, iar Osnowska la desert! O ducea bine!… Între cele două trebuie să fi fost o concurenţă grozavă. Ca să-l atragă, fiecare se străduia să cedeze de fiecare dată mai mult decât rivala ei. Credeţi că amorul propriu, vanitatea feminină, înseamnă puţin lucru?

— Ai întru totul dreptate, domnule, acceptă Połaniecki. Osnowska a fost întotdeauna împotriva căsătoriei lui Kopowski cu Castelli, şi probabil că tocmai de aceea o peţea cu atâta râvnă pentru Ignaś. Când ceilalţi, cu toate acestea, au izbutit să se înţeleagă, a mers până în pânzele albe ca să-l reţină pe Kopowski lângă ea. Legătura lor e o poveste mai veche.

— Încep să înţeleg câte ceva, recunoscu Bigiel, dar ce trist e totul!

— Trist?… Întrebă Świrski. Din contră! Pentru Kopowski a fost foarte vesel!… Deşi, nu-i adevărat! „E plăcut doar începutul răului, dar sfârşitul este întotdeauna jalnic!” N-avem de ce să-l invidiem. Ştiţi că Osnowski este cu prea

puţin mai slab ca mine, pentru că se temea să se îngraşe din cochetărie faţă de soţia lui, şi de dimineaţă până seara făcea tot felul de sporturi. Ah, cât o iubea de mult! Ce om bun! Şi ce rău îmi pare de el! Femeia asta avea totul în el: inimă iubitoare, avere, fidelitate de câine, şi nu i-a păsat de nimic. Castelka măcar nu era căsătorită.

— Şi s-au despărţit într-adevăr?

— Chiar aşa, de altfel, ea a şi plecat. Ce trebuie să fi fost acolo, de vreme ce un om ca Osnowski a părăsit-o, pe legea mea, îmi vine greu să-mi închipui.

Bigiel, care era înclinat să vadă partea practică a lucrurilor, întrebă:

— Sunt curios ce va face ea acum, fiindcă toată averea este a lui.

— Dacă n-a ucis-o de la început, mai mult ca sigur că n-o va lăsa să moară de foame. El nu este în stare de una ca asta. Kresowski mi-a spus că a rămas la Ostende şi vrea să-l provoace la duel pe Kopowski. Dar Kopowski va trebui să mai zacă încă vreo săptămână. Va avea loc şi duelul. Doamna Bronicz şi domnişoara Castelli au plecat şi ele la Paris.

— Şi căsătoria cu Kopowski?

— Dumneata ce-ai mai vrea? Se înţelege de la sine că, având în vedere trădarea evidentă a fantelui, nu va mai avea loc. Răul n-aduce fericire. Şi-au căpătat şi ele răsplata. Ehe, n-au decât să caute acum în străinătate vreun prinţ Crăpulescu, fiindcă, după cum s-a purtat cu Ignaś, pe Castelka ar mai lua-o numai un zănatec sau un prostănac. Iar Zawiłowski cred că nu se va mai întoarce la ea.

— I-am spus şi eu acelaşi lucru lui Połaniecki, mărturisi Bigiel, iar el mi-a răspuns că „nu se ştie!”

— Cum, domnule, dumneata presupui cu adevărat că…?

— Nu ştiu! Nu ştiu nimic! Răspunse Połaniecki, răbufnind parcă; Nu garantez pentru nimic şi pentru nimeni, nu garantez nici măcar pentru mine!

Świrski îl privi mirat întrucâtva.

— Hm, poate că ai dreptate! Spuse după o clipă. Dacă ieri mi-ar fi spus cineva că Osnowski se va despărţi vreodată de soţia lui, l-aş fi socotit nebun.

Apoi începu să-şi ia la revedere, pentru că se grăbea să lucreze, iar pe de altă parte, vrând să afle cele mai mici amănunte în legătură cu despărţirea soţilor Osnowski, se înţelesese cu Kresowski să ia masa împreună. Bigiel şi Połaniecki rămaseră singuri.

— Răul se plăteşte întotdeauna, rosti Bigiel după un răstimp. Ştii ce mă uimeşte pe mine? Faptul că moralitatea scade întruna. Uite, doamna Bronicz, Castelka, Osnowska… Ce stricate, ce necinstite şi, pe deasupra, ce proaste! Un talmeş-balmeş de dracu mai ştie ce, pretenţii fără margini şi înclinaţii de cameriste! Ţi-e silă să te gândeşti, nu-i aşa? Şi nişte oameni ca Ignaś, sau Osnowski plătesc oalele sparte.

— Nici această logică nu este de înţeles, remarcă Połaniecki.

Bigiel începu, iarăşi să se plimbe prin încăpere; deodată se opri în faţa lui Połaniecki cu chipul luminat şi, bătându-l pe umăr, îi spuse:

— Ei, bătrâne! Tu şi eu putem să ne bucurăm că la loteria vieţii am tras lozurile cele mari. N-am fost nici noi nişte sfinţi, dar poate că Dumnezeu tocmai de aceea ne-a ajutat, fiindcă n-am vrut să cucerim pe furiş soţiile altora.

Połaniecki nu răspunse nimic, mulţumindu-se să se pregătească de plecare.

Împrejurările erau de asemenea natură, încât tot ce se întâmpla şi auzea în jurul lui se învălmăşea chinuitor, răvăşindu-i nervii. În plus, avea senzaţia că toate acestea nu sunt numai dureroase, sfâşietoare, ci încep să devină şi ridicole. La, răstimpuri, i se năluceа s-o ia pe Marynia şi să se îngroape undeva cu ea, într-un sat uitat de Dumnezeu, numai să fie cât mai departe de această insuportabilă comedie a vieţii, care devenea din ce în ce mai vulgară. Ştia totuşi că nu va face una ca asta, fie şi din cauza graviditătţii Maryniei. Oricum, renunţă la negocierile aproape încheiate

pentru cumpărarea proprietăţii Buczynek numai pentru a găsi o altă reşedinţă de vară, mai puţin accesibilă. Relaţiile cu lumea începeau să-l apese, se simţea ca într-un vârtej din care nu se mai putea smulge. Din când în când, se trezea în el Połaniecki cel de altădată, plin de energie şi luciditate, care se întreba cu uimire: „De ce dracu trebuie să fac din ţânţar armăsar pentru o vină pe care şi-o îngăduie în fiecare zi mii de oameni? Dar simţul adevărului îi răspundea atunci că aşa cum în medicină nu există boli, ci numai bolnavi, tot aşa şi în lumea morală nu există vini, ci numai vinovaţi. Unii suportă mai uşor, alţii plătesc cu viaţa pentru acelaşi lucru. Încerca să se apere zadarnic. Vina lui, a unui om cu principii, a unui om care se căsătorise abia cu o jumătate de an înainte cu o femeie ca Marynia, a unui om care avea să devină tată în curând, era fără margini; şi atât de neîndreptăţită de nimic, atât de nemaiauzită, încât uneori se mira şi el cum de ajunsese până aici. Acum, întorcându-se acasă foarte impresionat de nenorocirea lui Osnowski, şi răsucind-o în minte pe toate feţele, avea din nou sentimentul că, cel puţin în parte, povara răspunderii pentru cele întâmplate apăsa parcă şi asupra lui. „Fiindcă şi eu, îşi spuse, sunt acţionar în această fabrică în care se creează relaţii şi femei de soiul Căstelkăi sau al Osnowskăi„. După care îi trecu prin minte că Bigiel avea dreptate când spunea că moralitatea scade, iar atmosfera generală, care nu exclude posibilitatea acestor josnicii, este de-a dreptul periculoasă. Pentru că îşi dădea seama că toate acestea nu decurgeau nici din niscaiva nenorociri excepţionale, nici din patimi ieşite din comun, nici din naturi degenerate, ci din samavolnicia socială, iar numărul abaterilor de acest fel este foarte mare. „Uite, se gândi, numai în cercul cunoştinţelor mele este soţia lui Maszko, este Onsowska, este domnişoara Castelli, iar împotriva lor pe cine am să pun? Doar pe Marynia mea!„ în această clipă, nu-şi aduse aminte că în apropierea lui, pe lângă Marynia, mai erau şi doamna Emilia, şi doamna Bigiel, şi domnişoara Helena

Zawiłowska, şi domnişoara Ratkowska. Marynia, în schimb, îi apăru pe acest fundal de stricăciune şi superficialitate atât de diferită de celelalte, atât de curată şi de sigură, încât amintirea ei îl tulbură până în adâncul sufletului. „Altă lume, alt aluat!„ se gândi. O fracţiune de secundă îşi aduse aminte că şi Osnowski pretindea că soţia lui este o excepţie, dar respinse îndată acest gând rău: „Osnowski greşea, dar eu nu greşesc„. Şi simţi că scepticul care n-ar fi dat înapoi în faţa Maryniei ar fi nu numai un prost, ci şi un meschin. În ea, pur şi simplu nu exista loc pentru rău. În noroi poate sta numai păsăretul de baltă. El însuşi îi spusese cândva în glumă că, dacă ar purta tocuri, de supărare că înşeală lumea, ar căpăta aprindere de conştiinţă. Această glumă conţinea mult adevăr. O vedea acum în închipuire atât de clar, aşa cum vezi întotdeauna pe cineva la care te gândeşti, concentrându-ţi simţămintele; îi vedea silueta îngroşată şi faţa schimbată, în care se păstraseră totuşi gura frumoasă, puţin prea largă, şi ochii puri, şi se tulbura din ce în ce mai mult. „Într-adevăr, am tras lozul cel mare la loteria vieţii, se gândi, dar n-am ştiut să-mi preţuiesc norocul„. „Răul se plăteşte întotdeauna”, spunea Bigiel. Şi Połaniecki, care se gândise de multe ori la asta, fu cuprins de o teamă superstiţioasă. Există o logică, reflectă, în virtutea căreia răul, asemenea valului respins de la ţărm, se întoarce, aşa că trebuie să se întoarcă şi în cazul meu. Brusc, avu impresia că este de-a dreptul incredibil ca el să poată să se bucure liniştit de asemenea femeie, de asemenea fericire. Nu s-ar respecta logica aceea care porunceşte răului să se întoarcă. Ce-ar putea să se întâmple? S-ar putea, spre exemplu, ca Marynia să moară la naştere. S-ar putea ca doamna Maszko să scape vreun cuvânt, din răzbunare, care să rămână în mintea Maryniei şi, în situaţia ei, să facă să-i crească fierbinţeala. Nici nu e nevoie de întregul adevăr. Din contră, doamna Maszko ar putea abia să se laude cu acest prilej că s-a împotrivit avansurilor lui; cine ştie, îşi spuse Połaniecki, dacă în acest moment, doamna Maszko nu

se află în vizită la Marynia, iar în acest caz, când vor începe să vorbească despre bărbaţi, ajung câteva cuvinte rostite în glumă…

Gândindu-se la urmări, simţi că i se ridică părul măciucă în creştetul capului şi sosi acasă cu teama în suflet. N-o găsi pe doamna Maszko, în schimb, Marynia îi dădu un bilet de la domnişoara Helena Zawiłowska care-l ruga să treacă după-amiază pe la ea.

— Mi-e frică să nu-i fie mai rău domnului Ignaś, spuse Marynia.

— Nu, am fost eu de dimineaţă pe la el. Domnişoara Helena era la o consultaţie cu juristul Kononowicz, dar i-am văzut pe domnişoara Ratkowska şi pe Zawiłowski. Se simţea foarte bine şi a discutat destul de vesel cu mine.

La masă, Połaniecki se hotărî să-i împărtăşească Maryniei noutăţile pe care le auzise, deoarece ştia că şi aşa le va afla; nu voia să i le spună altcineva pe nepregătite. Aşadar, când îl întrebă ce se mai aude la birou şi prin oraş, răspunse:

— La birou, nu e nimic nou, dar în oraş se vorbeşte de nu ştiu ce neînţelegeri între soţii Osnowski.

— Între soţii Osnowski?

— Da. A intervenit ceva între ei, acolo, la Ostende. Se pare că din cauza lui Kopowski.

Marynia roşi şi exclamă:

— Ce tot vorbeşti, Stach?

— Vorbesc ce-am auzit şi eu. Ţi-aduci aminte ce ţi-am spus în seara când s-a logodit Zawiłowski? Acum se arată că am avut dreptate! Pe scurt, a fost un scandal şi, ce să mai vorbim, e rău.

— Bine, dar mi-ai spus că Kopowski este logodnicul domnişoarei Castelli!

— Este, sau nu mai este. Acolo se putea întâmpla orice.

Vestea făcu o impresie adâncă asupra Maryniei. Voia să-l mai întrebe şi alte amănunte, dar când Połaniecki îi spuse că nu mai ştie nimic altceva, iar noutăţi mai precise vor veni abia peste câteva zile. Începu să-l căineze pe Osnowski, la

care ţinuse întotdeauna, şi să se revolte împotriva doamnei Aneta.

— Credeam, răbufni, că şi-o va apropia şi o va câştiga cu dragostea lui, dar ea nu este vrednică de el, şi domnul Świrski are dreptate să tune şi să fulgere împotriva femeilor.

Discuţia fu întreruptă de domnul Pławicki care, după prânzul luat cam devreme la restaurant, venea să le comunice „marea noutate” despre care auzise şi el, fiindcă vuia tot oraşul. Połaniecki îşi spuse că făcuse bine pregătindu-şi astfel soţia, întrucât, în relatarea domnului Pławicki, lucrurile căpătaseră culori prea stridente. Domnul Pławicki aminti de bună seamă în cursul povestirii sale de principii şi de „matroanele de altădată dar era mulţumit totuşi că, în sfârşit, se întâmplase ceva care stârnise atâta vâlvă, aşa că aprecia lucrurile sub aspectul lor comic, deoarece în cele din urmă, spuse:

— Hm! O femeie dintr-o bucată, această ştrengăriţă! Oricine-i apărea în faţă, îl considera vrăjmaş! N-a iertat pe nimeni, pe nimeni!… Bietul Osnosio, da… pe nimeni n-a iertat!

Bătrânul îşi înălţă sprâncenele, apoi se uită la Marynia şi la Połaniecki, vrând parcă să verifice dacă pricepuseră la cine făcea aluzie. Dar pe faţa Maryniei nu se citea decât repulsia.

— Ptiu, Stach, exclamă, ce josnic e totul, ce respingător!

XVIII.

După-amiază, Połaniecki se duse la domnişoara Helena. Zawiłowski purta încă pe frunte o legătură neagră cu un plasture mai larg la mijloc, care-i acoperea rana, se poticnea vorbind şi privea puţin încrucişat, dar în genere se înzdrăvenea văzând cu ochii şi se considera pe deplin sănătos, iar medicul garanta că şi manifestările care mai rămăseseră de pe urma rănii vor trece curând. Când intră Połaniecki, tânărul sta la masă, în fotoliul adânc în care odinioară stătuse bătrânul domn Zawiłowski, şi asculta cu

ochii închişi poeziile pe care i le citea domnişoara Ratkowska.

La vederea oaspetelui, fata închise cartea.

— Bună seara, domnişoară! Spuse Połaniecki. Ce mai faci, Ignaś? Văd că te întrerup de la citit. Ce citeai?

Domnişoara Ratkowska îşi întoarse spre carte capul tuns scurt – mai înainte avea un păr splendid, pe care şi-l tăiase, ca să nu-i răpească din timpul destinat bolnavului – şi răspunse:

— Sunt poeziile domnului Zawiłowski.

— Îţi asculţi propriile versuri? Întrebă Połaniecki, râzând. Ei, cum îţi plac?

Zawiłowski răspunse:

— Le ascult, ca şi când n-ar fi ale mele.

Iar după un răstimp, adăugă, vorbind rar şi poticnindu-se:

— Dar v-oi scrie iarăşi, aştept numai să-mi revin…

Se vedea că acest gând îl preocupă foarte mult şi că discutase nu o dată despre asta, fiindcă domnişoara Ratkowska spuse, vrând parcă să-l încurajeze:

— Tot atât de frumoase, şi foarte curând…

El îi zâmbi cu recunoştinţă, apoi tăcu.

Tocmai atunci intră în încăpere domnişoara Helena şi, strângându-i mâna lui Połaniecki, se bucură:

— Ce bine că ai venit; voiam să mă sfătuiesc cu dumneata…

— Sunt la dispoziţia dumitale, domnişoară.

— Nu aici. Hai, te rog, la mine.

Şi conducându-l în altă încăpere, îi arătă un scaun, după care, aşezându-se în faţa lui, tăcu, vrând parcă să-şi adune gândurile.

Uitându-se la ea în lumina lămpii, Połaniecki zări pentru prima dată câteva fire argintii în părul ei bălai şi se gândi că această femeie nu are nici treizeci de ani.

Domnişoara Helena începu vorba cu glasul ei rece şi hotărât.

— În realitate, n-am să-ţi cer un sfat, ci ajutorul pentru ruda mea. Ştiu că dumneata îi eşti un adevărat prieten, iar mie mi-ai arătat atâta compasiune la moartea tatei, încât îţi voi păstra recunoştinţă toată viaţa. Am să-ţi vorbesc deschis, cum n-aş face-o cu altcineva. Din motive personale, despre care nu vreau să vorbesc, pot doar să-ţi spun că sunt foarte dureroase, am hotărât să-mi creez alte condiţii de viaţă, pentru mine mai suportabile. Aş fi făcut-o mai demult, dar câtă vreme a trăit tata, n-am putut. După aceea s-a întâmplat această nenorocire. Mi s-a părut că este de datoria mea să nu-mi părăsesc în nevoie ultima rudă care poartă numele nostru şi pentru care am avut de la început o prietenie sinceră. Acum, însă, slavă Domnului, el este salvat. Medicii garantează pentru viaţa lui, iar dacă Dumnezeu l-a înzestrat cu însuşiri de excepţie şi l-a predestinat pentru lucruri mari, nimic nu stă împotriva menirii lui.

Aici se întrerupse, gândindu-se parcă dintr-o dată la ceva trecut, după care, revenindu-şi, continuă:

— Dar cu aceasta s-au încheiat şi rosturile mele, iar acum îmi este îngăduit să mă întorc la intenţiile dinainte. Rămâne doar averea considerabilă pe care a lăsat-o tatăl meu, şi care nu-mi este de nici un folos în viaţa viitoare. Dacă aş putea-o socoti o proprietate personală, poate că aş dispune altfel de ea; dar pentru că este totuşi averea familiei, cred că n-am dreptul să o folosesc în alte scopuri, atâta vreme cât trăieşte cineva din familie, care poartă acelaşi nume. Nu-ţi ascund că sunt influenţată şi de ataşamentul pentru vărul meu; consideră totuşi că fac în primul rând ce mă îndeamnă conştiinţa, iar prin aceasta îndeplinesc dorinţa tatălui meu, care n-a mai apucat s-o lase în scris, dar care, ştiu sigur, voia să-i lase o parte din avere lui Ignaś. Eu am să mă înzestrez singură, nu chiar aşa cum socotea tata, dar oricum, voi lua mai mult decât îmi trebuie. Restul să moştenească Ignaś. Actul de donaţie a fost întocmit după toate prescripţiile legale de către domnul Kononowicz şi cuprinde casa de aici, Jaśmień, moşia din ţinutul Kutno, pe

cele din Poznań şi capitalul, cu excepţia părţii pe care am s-o iau eu, şi a aceleia pe care i-o las domnişoarei Ratkowska. Este vorba doar cum să-i înmânăm actul lui Ignaś. Am întrebat doi medici dacă nu cumva este prea devreme şi dacă tulburarea n-ar putea să-i facă rău. Îmi garantează că nu şi orice veste bună nu poate influenţa decât în bine asupra sănătăţii lui, astfel că, dacă-i aşa, vreau să-l anunţ imediat, pentru că mă grăbesc.

Aici zâmbi palid, iar Połaniecki, strângându-i mâna, o întrebă cu o emoţie neprefăcută:

— Dragă domnişoară, nu te întreb numai din curiozitate, dar ce intenţionezi să faci?

Vrând probabil să nu-i răspundă de-a dreptul, rosti:

— Omul are întotdeauna dreptul să se adăpostească sub ocrotirea lui Dumnezeu. Cât despre Ignaś, el are o inimă cinstită şi un caracter nobil care nu va fi alterat de avere; e drept, averea e foarte mare, iar el e tânăr şi lipsit de experienţă, va începe o viaţă în împrejurări cu totul schimbate, aşa că voiam să te rog pe dumneata, ca om cinstit şi prietenul lui, să ai grijă de el. Să veghezi asupra lui, să-l fereşti de oamenii răi, iar înainte de toate, să-i aminteşti mereu că datoria lui este să scrie şi să lucreze mai departe. Eu am vrut să-i salvez nu numai viaţa, ci şi talentul. Să scrie, să-şi plătească astfel faţă de societate nu numai datoria lui, ci şi pe aceea a semenilor pe care Dumnezeu i-a creat spre slava şi ajutorul oamenilor, dar care s-au pierdut pe ei înşişi şi talentul lor.

Buzele îi păliră brusc, mâinile i se strânseră şi glasul i se înecă în gât. Părea că disperarea îngrămădită de atâta vreme în sufletul ei va rupe îndată toate zăgazurile; se stăpâni totuşi repede şi doar mâinile încleştate arătau cât îi venea de greu să se ţină în frâu.

Văzându-i suferinţa, Połaniecki socoti că cel mai bine este să-i îndrepte gândurile în altă parte, spre lucruri practice şi curente, prin urmare, spuse:

— Evident, viaţa lui Ignaś se va schimba din temelii; mă aştept totuşi şi eu să fie numai spre binele lui… Cunoscându-l, ar fi greu să presupui altceva. Cu toate acestea, dumneata n-ai mai putea amâna această donaţie un an sau cel puţin o jumătate de an?

— De ce?

— Din motive care, nu ţin de Ignaś, dar care s-ar putea să aibă legătură cu el. Nu ştiu dacă dumneata ai aflat că domnişoara Castelli nu se mai căsătoreşte cu Kopowski, aşa că situaţia acestor doamne este nespus de penibilă. Când au rupt relaţiile cu Ignaś, lumea le-a condamnat, iar acum numele lor se află iarăşi pe buzele tuturor. Pentru ele ar fi o soluţie grozavă să revină la Ignaś, şi este lesne de presupus că, auzind de donaţia dumitale, se vor grăbi s-o facă; iar Ignaś, după un răstimp atât de scurt şi atât de slăbit, cum este, nu se ştie dacă nu s-ar lăsa atras…

Domnişoara Helena privea la Połaniecki cu sprâncenele încruntate din cauza atenţiei încordate; gândindu-se o vreme la ce-i spusese, răspunse:

— Nu, eu cred că Ignaś nu va proceda aşa.

— Îţi ghicesc gândurile, domnişoară, dar te rog să te gândeşti că era atât de legat de ea, încât a preferat să moară, neputând să suporte această pierdere.

Domnişoara Helena, totdeauna atât de stăpână pe sine şi aproape aspră, reacţionă într-un fel la care Połaniecki nu se aştepta câtuşi de puţin; îşi desfăcu neputincioasă mâinile slabe şi spuse:

— Ehei, dacă ar fi aşa… Dacă el nu şi-ar vedea fericirea decât alături de ea… Ah, dragă domnule, ştiu şi eu că n-ar trebui să facă una ca asta, dar sunt lucruri mai puternice decât voinţa omului, de care ai neapărată nevoie, ca să trăieşti, iar…

Połaniecki o privi nedumerit, dar ea adăugă:

— Iar pe de altă parte, cât trăieşte, omul poate întotdeauna să aleagă o cale mai bună.

„Nu-mi închipuiam să aud aşa ceva de la ea”, se gândi Połaniecki.

Iar cu voce tare rosti:

— În acest caz, să mergem la Ignaś!

Zawiłowski primi vestea la început cu uimire, apoi cu bucurie dar era o bucurie parcă numai de suprafaţă. Se putea presupune că mintea îl ajută să înţeleagă că are parte de un mare bine, şi îşi spune că trebuie să se bucure, dar inima rămâne nepăsătoare. Interesul lui se manifestă cu adevărat numai în grija şi emoţia cu care începu s-o întrebe pe domnişoara Helena ce intenţii are şi ce se va întâmpla cu ea. Domnişoara Helena nu voia să-i răspundă, aşa că, amintind că în general vrea să se izoleze de viaţă şi că hotărârea ei este nezdruncinată, îl imploră să nu-şi irosească talentul şi să nu-şi dezamăgească prietenii. Îi vorbea ca o mamă, iar el, repetând într-una: „Am să scriu din nou, numai să mă fac bine”, îi săruta mâinile cu ochii în lacrimi. Nu se ştia totuşi dacă erau lacrimi de compătimire pentru ea, sau durerea copilului părăsit de buna şi dulcea ocrotitoare; deoarece domnişoara Helena îi spuse că din această clipă se socoteşte musafirul lui în această casă şi că se gândeşte să plece peste două zile.

Zawiłowski nici nu voi să audă şi-i smulse promisiunea că va mai sta încă o săptămână, ceea ce ea acceptă, de teamă să nu-l irite şi să-i facă rău. Liniştindu-se astfel, tânărul fu cuprins de veselia unui copil, a cărui rugăminte a fost îndeplinită. Spre sfârşitul serii, căzu totuşi pe gânduri, amintindu-şi parcă ceva, după care, plimbându-şi privirile uimite peste cei de faţă, spuse:

— Ciudat lucru, am impresia că toate acestea mi s-au întâmplat cândva demult.

Połaniecki, vrând să aducă vorba despre lucruri mai vesele, îl întrebă râzând:

— În existenţele anterioare, pe alte planete? Nu-i aşa?

— Da, toate astea au mai fost, repetă Zawiłowski.

— Aceleaşi poezii le-ai mai scris cândva, pe lună…?

Bolnavul luă o carte de pe masă, se uită la ea, se adânci în gânduri şi în cele din urmă, rosti:

— Da, voi scrie din nou, numai să mă fac bine.

Połaniecki îşi luă rămas bun şi plecă. În aceeaşi seară, domnişoara Ratkowska se mută în cămăruţa ei la doamna Mielnicka.

XIX.

Despărţirea soţilor Osnowski, care ocupau o poziţie destul de importantă în viaţă de societate, şi averea considerabilă care-i pică lui Zawiłowski ca din cer erau cele mai de seamă noutăţi de care se vorbea în tot oraşul. Cei care-şi închipuisem că domnişoara Helena îl luase la ea pe vărul tânăr numai ca să se cunune cu el, încremeniră de admiraţie. Începură să circule alte zvonuri şi presupuneri; lumea vorbea în şoaptă că Zawiłowski era fiul bătrânului bogătaş şi îşi ameninţase sora că o va da în judecată pentru ascunderea testamentului, iar aceasta preferase să renunţe la tot şi să plece în străinătate, decât să fie implicată într-un proces scandalos. Alţii susţineau, dimpotrivă, că domnişoara Ratkowska era pricina plecării ei şi că între cele două femei avuseseră loc lucruri revoltătoare, nemaipomenite, în urma cărora familiile care se respectau îi închiseseră uşa în nas domnişoarei Ratkowska. În sfârşit, erau şi dintre aceia care, intervenind în numele binelui public, îi refuzau pur şi simplu domnişoarei Helena dreptul de a dispune în acest fel de avere, lăsând să se înţeleagă că ei, la o adică, ar fi procedat altfel, cu mai mare grijă pentru folosul obştei.

Într-un cuvânt, se vorbea despre tot ce puteau născoci bârfeala, amestecul în treburile altora, superficialitatea şi răutatea josnică. În curând, însă, curiozitatea generală începu să se preocupe de vestea duelului lui Osnowski cu Kopowski, în care cel dintâi fusese rănit. Kopowski se întoarse fără întârziere la Varşovia împodobit cu aureola de erou al unor extraordinare aventuri de dragoste şi de arme, mai prost decât oricând, dar şi mai frumos ca niciodată, atât

de fermecător, încât, la vederea lui, inimile tinere şi vârstnice începeau să-şi precipite bătaia.

Osnowski, rănit destul de uşor, era îngrijit de medicii de la Bruxelles. La scurtă vreme după duel, Świrski primi veste de la el, că e bine şi prin ianuarie va pleca în Egipt, dar mai înainte se va întoarce la Przytulów. Îi comunică ştirea şi lui Połaniecki, exprimându-şi cu acest prilej teama că Osnowski se întoarce numai ca să se bată iarăşi cu Kopowski.

— Fiindcă sunt sigur, spuse, că el a fost rănit numai pentru că asta a fost şi dorinţa lui. După mine, el a vrut pur şi simplu să moară. Eu m-am antrenat de multe ori cu el la Brufini şi ştiu cum trage. L-am văzut cam stingea chibriturile şi sunt convins că dacă voia să-l nimerească pe Koposio, nu l-am mai fi văzut.

— Se prea poate, răspunse Połaniecki, dar de vreme ce vorbeşte despre călătoria în Egipt, se vede că n-are de gând să se lase ucis. Din contră, aşa că să plece şi să-l ia şi pe Zawiłowski cu el.

— Adevărat şi Zawiłowski ar trebui să mai vadă puţin lumea. Aş vrea să trec şi eu pe la el. Cum se mai simte?

— Să mergem împreună, că astăzi nu l-am văzut nici eu. Se simte bine, dar e cam ciudat. Ţii minte ce suflet mândru şi închis în sine avea? Acum chipurile este sănătos, dar se poartă ca un copil; la cea mai mică supărare, i se umplu ochii de lacrimi.

După o clipă, plecară împreună. Pe drum, Świrski întrebă:

— Domnişoara Helena mai este şi acum acolo…?

— Mai este. Zawiłowski este atât de afectat de plecarea ei, încât îi pare rău de el. Trebuia să mai stea o săptămână, iar acum, după cum vezi şi dumneata, a trecut şi a doua.

— În definitiv, ea ce vrea să facă?

— Nu spune la nimeni prea limpede. Probabil că se va călugări şi se va ruga toată viaţa pentru sufletul iui Płoszowski.

— Şi domnişoara Ratkowska?

— Domnişoara Ratkowska s-a mutat înapoi la doamna Mielnicka.

— Zawiłek îi regretă mult prezenţa?

— În primele zile, da, apoi, parcă a uitat-o.

— Dacă nu se căsătoreşte cu ea într-un an, o voi cere iarăşi de soţie. Pe Dumnezeul meu! O femeie ca ea, când se va căsători, se va ataşa repede de soţul ei.

— Ştiu că domnişoara Helena îşi dorea din suflet ca Zawiłowski s-o ia de soţie pe Ratkowska. Dar cine ştie cum vor evolua lucrurile?

— E, sunt sigur că se vor căsători, tot ce spun eu, nu sunt decât visurile unui cap retezat. Eu voi rămâne burlac.

— Mi-a spus soţia că te-ai lăudat şi ieri cu asta, dar ea râdea de ameninţarea dumitale.

— Nu-i o ameninţare, dar dacă n-am noroc!

Îşi întrerupseră discuţia, deoarece văzură o trăsură în care se aflau doamna Krasławska şi doamna Maszko. Se îndreptau spre alei, vrând probabil să respire aer curat. Ziua era senină, dar răcoroasă, şi doamna Maszko era atât de ocupată să-i potrivească mamei mănătăluţa călduroasă, încât nu-i observă şi nu le răspunse la salut.

— Am fost alaltăieri pe la ele, spuse Świrski, e o femeie bună!

— Aud că este o fiică foarte bună, răspunse Połaniecki.

— Şi eu mi-am dat seama de asta, când am fost la ele, dar cum îi stă bine unui sceptic îndărătnic, m-am gândit imediat că ea se complace în rolul unei fiice iubitoare. Dumneata n-ai observat că femeile fac adesea fapte bune numai fiindcă socotesc că le stă bine?

Świrski nu greşea. Doamna Maszko se complăcea într-adevăr în rolul fiicei care se sacrifică, dar şi asta era foarte mult, întrucât această înclinaţie izvora dintr-un ataşament real faţă de mama ei; nenorocirea acesteia trezea ceva în sufletul ei, o înduioşa. Pictorul nu voia sau nu era în stare să-şi ducă gândul mai departe; ca şi în domeniul toaletei, când la o pălărie nouă, femeia are nevoie de o mantelă

nouă, de rochie şi mănuşi noi, tot aşa şi în cel al binelui, când ajunge să facă ceva, îi place să se împodobească din cap până în picioare cu fapte bune. Astfel, renaşterea femeii nu este niciodată cu totul imposibilă.

Dar, în acest timp, ajunseră la Zawiłowski, care-i întâmpină cu bucurie, deoarece de la o vreme, cum se întâmplă de obicei cu bolnavii care se însănătoşesc, îi făcea plăcere să vadă lume în jurul lui. Aflând de la Świrski că acesta urmează să plece curând în Italia, se încăpăţână să-l ia şi pe el.

„Aha! Se gândi Świrski, deci domnişoara Ratkowska nu-l preocupă?”

Zawiłowski începu să peroreze că visa de mult să vadă Italia, simţind că nicăieri n-ar scrie mai uşor ca acolo, impresionat de artă şi de secolele ce se prefac în ruine acoperite de iederă. Ideea îi surâdea şi se înflăcără, aşa că Świrski acceptă fără dificultate.

— Dar, îl preveni, de astă dată n-am să stau mult acolo, pentru că am aici câteva portrete în lucru, iar pe de altă parte, i-am promis şi domnului Połaniecki că mă întorc la botez.

După care, se adresă lui Połaniecki.

— Ei, în sfârşit, la botezul fiului sau al fiicei?

Iar Połaniecki răspunse:

— Fie ce-o fi, numai să dea Dumnezeu să fie cu noroc.

Şi în vreme ce ceilalţi începură să facă planul călătoriei, îşi luă rămas bun şi plecă la birou. Avea de văzut toată corespondenţa din ziua trecută, se închise deci în cabinetul său şi începu să citească scrisorile şi să-şi noteze în agendă pe acelea care se refereau la probleme ce trebuiau rezolvate imediat. După o vreme, îl întrerupse din lucru aprodul proaspăt angajat, care intră şi anunţă că vrea să-l vadă o doamnă.

Połaniecki se nelinişti. Nu se ştie de ce, îi trecu prin minte că numai doamna Maszko putea fi. Şi presupunând că

venise să-i facă scene şi să-i ceară explicaţii, inima începu să-i bată cu nelinişte.

În uşă, însă, zâmbitoare şi veselă, se ivi pe neaşteptate faţa Maryniei.

— E, nu-i aşa că ţi-am făcut o surpriză? Îl întrebă.

La vederea ei, Połaniecki zvâcni în picioare cu sentimentul unei bucurii uriaşe, şi luându-i mâinile, începu să i le sărute una după alta.

— Draga mea! Într-adevăr e o surpriză! Cum de ţi-a trecut prin cap să vii aici?

În timp ce vorbea, îi trase fotoliul alături şi o ajută să se aşeze, ca pe un oaspete scump şi în acelaşi timp foarte important. Pe faţa-i luminată se vedea câtă plăcere îi face prezenţa ei.

— Am să-ţi arăt ceva interesant, îl anunţă Marynia, şi cum tot trebuie să merg mult pe jos, am venit aici. Spune drept, tu cine credeai că este?

Spunând acestea, începu să-l ameninţe cu degetul râzând, iar el răspunse:

— Aici se încheie atâtea afaceri. În orice caz, nu credeam că eşti tu. Ce vrei să-mi arăţi?

— Uite ce scrisoare am primit.

Połaniecki luă scrisoarea şi începu să citească: „Scumpă şi iubită doamnă! Te vei mira, probabil, că mă adresez dumitale, dar dumneata, care vei deveni în curând mamă, eşti singura fiinţă de pe lume care va înţelege ce trebuie să se petreacă în inima unei mame (chiar dacă ar fi doar mătuşă), care îşi vede copilul nefericit. Crede-mă că nu vreau decât să aduc o clipă de alinare bietului copil, cu atât mai mult, cu cât eu port principala vină pentru tot ce s-a întâmplat. Poate că şi aceste cuvinte te vor mira, dar ăsta-i adevărul! Eu sunt vinovată, fiindcă dacă un om rău şi ticălos a cutezat s-o atingă cu buzele-i nevrednice pe Niteczka, într-o clipă când i se făcuse rău şi îşi pierduse cunoştinţa, nu trebuia să-mi pierd capul din această pricină şi s-o îndemn să se sacrifice. Ce-i drept, e vinovat şi Józio

Osnowski, care a pus problema căsătoriei pe muche de cuţit; iar dacă, bănuind ceva, a vrut să scape astfel de Kopowski, să-l ierte unul Dumnezeu, deoarece nu se cuvine să te aperi cu preţul fericirii şi vieţii altuia. Ah, doamnă, în primul moment mi s-a părut şi mie că singura soluţie este căsătoria cu acest netrebnic, Niteczka nemaiavând dreptul să fie soţia lui Ignaś. I-am scris înadins că ea îşi urmează îndemnul inimii şi-i acordă mâna celuilalt din dragoste, fiindcă m-am gândit că în acest fel Ignaś va suporta mai uşor pierderea ei şi am vrut să-i micşorez durerea… Niteczka şi Kopowski:! Dumnezeu, milostivul, n-a îngăduit una ca asta, iar când mi-am dat seama şi eu că astfel o condamn la moarte pe Niteczka, amândouă nu ne-am mai gândit decât cum să ne eliberăm din aceste legături. Astăzi nu mai poate fi vorba de întoarcerea la vechile relaţii, pentru că şi Niteczka şi-a pierdut atât de mult încrederea în oameni şi în viaţă, încât probabil că n-ar mai putea accepta niciodată acest lucru. Ea nici măcar nu ştie că-ţi scriu. Iubită doamnă, dacă ai vedea cum a plătit toate acestea cu sănătatea ei şi cât de cumplit a afectat-o încercarea de sinucidere a domnului Zawiłowski, ţi-ar fi milă de ea. El nu se cuvenea să facă una ca asta, fie şi numai ca s-o cruţe; din nenorocire, bărbaţii, ca nişte egoişti adevăraţi, nu ţin seama decât de voinţa lor în asemenea împrejurări. Ea nu este câtuşi de puţin vinovată, ca un prunc abia născut, dar eu o văd cum slăbeşte văzând cu ochii şi se chinuieşte de dimineaţa până seara la gândul că, fără să vrea, a fost cauza nenorocirii lui şi i-a frânt viaţa. Ieri m-a rugat cu lacrimi în ochii, ca în caz că ea va muri, să fiu o adevărată mamă pentru Ignaś şi să am grijă de el ca de propriul fiu. Spune în fiecare zi că el trebuie s-o blesteme, iar mie îmi plezneşte inima, fiindcă medicul mi-a spus că nu mai garantează pentru nimic dacă această situaţie se prelungeşte. Dumnezeu e milostiv! Dar vino şi dumneata în ajutorul unei mame disperate, scrie-mi măcar din când în când câte ceva despre Ignaś, sau mai degrabă scrie-mi că

este sănătos, liniştit, că a uitat de ea şi n-o blestemă ca să-i pot arăta scrisoarea şi să-i aduc puţină uşurare în suferinţă. Simt că nu prea se leagă ce scriu, dar dumneata vei înţelege ce se întâmplă cu mine, când mă uit la sărmana victimă. Dumnezeu o să te răsplătească, iar eu am să mă rog în fiecare zi ca fiica dumitale, dacă Dumnezeu vă va da o fată, să fie măi fericită decât biata mea Niteczka”.

— Tu ce crezi despre asta? Întrebă Marynia.

— Cred, răspunse Połaniecki, că vestea despre schimbarea care s-a produs în destinul lui Zawiłowski s-a răspândit destul de repede, iar în ai doilea rând, această scrisoare trimisă pe adresa ta îi este în realitate destinată lui Ignaś.

— E eu putinţă. Nu este o scrisoare sinceră. Ele totuşi pot fi foarte nefericite.

— Sigur că nu sunt prea vesele. Osnowski avea dreptate când scria că toate acestea înseamnă, o mare dezamăgire şi pentru doamna Bronicz, şi că ea caută în zadar să se păcălească singură. Iar în ce o priveşte pe domnişoara Castelli, ştii ce mi-a spus Świrski? N-am să-ţi repet cuvintele lui aspre, dar mi-a spus că acum poate s-o mai ia numai un prostănac sau un om insensibil la valorile morale. Îşi dau şi ele seama de asta şi sigur că nu se bucură. E posibil ca şi conştiinţa lor să se facă auzită, dar uite totuşi de câte tertipuri se folosesc în scrisoarea asta. Să nu i-o arăţi lui Ignaś.

— Nu, n-am să i-o arăt, îl linişti Marynia, care o prefera din tot sufletul pe domnişoara Ratkowska.

Połaniecki, însă, urmându-şi gândul care nu-i da pace de la o vreme, îi repetă aproape cuvânt cu cuvânt ceea ce îşi repeta lui însuşi.

— Există o logică în toate, care pedepseşte, iar ele culeg acum ce-au semănat. Răul este ca un val care se izbeşte de ţărm şi se întoarce.

Marynia începu să deseneze cu umbreluţa diferite figuri pe duşumea, gândindu-se parcă la ceva, apoi ridicându-? I ochii luminoşi spre soţul ei, spuse:

— E adevărat, dragă Stas, că răul se întoarce, dar poate să se întoarcă şi sub forma regretelor şi a părerii de rău, iar atunci Dumnezeu se mulţumeşte cu această pedeapsă şi nu vrea mai mult.

Dacă Marynia, ştiind chiar ce-l chinuieşte, ar fi vrut să-i aline zbuciumul şi să-l încurajeze, n-ar fi găsit nimic mai bun decât aceste cuvinte. De la un timp, Połaniecki trăia mereu cu sentimentul că trebuie să i se întâmple o nenorocire; teama nu-l părăsea nici o clipă. Abia de la soţia lui afla că valul acela care se întoarce puteau să fie şi regretele şi părerea lui de rău. Întocmai, se chinuise îndelung, iar de părere de rău nu ducea lipsă nici acum, deşi intuia că dacă tot zbuciumul lui putea să împlinească măsura pedepsei, era în stare să sufere de două ori mai mult. Îi venea să ia în braţe această femeie plină de simplitate şi bun-simţ, de la care cunoscuse numai binele, iar dacă n-o făcea, era numai pentru că se temea să n-o tulbure, având în vedere starea ei, la aceasta adăugându-se şi timiditatea aceea care-l stânjenea acum în relaţiile cu ea. Se mulţumi să-i ducă mâna la buze şi să-i spună:

— Ai dreptate şi… Eşti foarte bună.

Iar ea, bucuroasă de laudă, îi zâmbi şi începu să se pregătească de plecare.

După ce ieşi din încăpere, Połaniecki se apropie de fereastră şi o urmări cu privirea. Îi văzu de departe silueta deformată, înaintând cu paşi greoi, şi părul negru, care-i ieşea de sub pălărioară, şi în clipa aceea simţi iarăşi cu o forţă nouă, mai puternică decât oricând, că Marynia era pentru el cea mai scumpă fiinţă de pe lume şi că numai pe ea o iubeşte şi o va iubi până la moarte.

XX.

Două zile mai târziu, Połaniecki primi un bilet de la Maszko, care conţinea câteva cuvinte de bun rămas.

„Plec astăzi, scria Maszko. Mă voi strădui să trec neapărat pe la tine, dar, pentru orice eventualitate, te las cu bine şi îţi mulţumesc pentru toate dovezile de prietenie pe care mi le-

ai arătat. Dumnezeu să-ţi dea mai mult noroc decât mi-a dat mie până acum. Aş vrea foarte mult să mă văd cu tine, fie şi pentru un minut, şi dacă am să pot, am să mă reped până la birou, la tine, pe la ora patru. Deocamdată, îţi repet rugămintea mea, nu uitaţi de soţia mea şi ocrotiţi-o puţin când lumea o va părăsi. De asemenea, pe tine te rog să mă aperi faţă de ea şi de răutatea oamenilor. Plec la Berlin diseară la ora nouă, şi fără să mă ascund. La bună vedere, rămâi sănătos, îţi mulţumesc încă o dată pentru noi. Maszko”.

În jurul orei patru, Połaniecki se duse la birou, dar aşteptă mai mult de o oră în zadar. „Dacă nu vine, îşi spuse în cele din urmă, cu atât mai bine!” Şi plecă acasă cu un sentiment de mulţumire că izbutise să evite o întâlnire stânjenitoare. Cu toate acestea, seara, începu să-i fie milă de Maszko. Se gândi că este un om care apucase într-adevăr pe un drum greşit şi abrupt, dar trudise şi se zbătuse de ajuns, iar acum plătea din greu… Că tot ce i se întâmplase era de aşteptat, iar aceia care-i prevăzuseră căderea, trăiseră alături de el şi-l primiseră în casa lor, nu se cuvenea să-l dispreţuiască acum, când se prăbuşise. Înţelese, de asemenea, câtă plăcere i-ar face lui Maszko venirea lui la gară şi, după un moment de ezitare, porni.

Pe drum, îşi aduse aminte că la gară o va găsi, probabil, şi pe doamna Maszko, dar ştiind că şi aşa trebuie să se vadă cu ea, îşi spuse că nu mai poate da înapoi din această cauză, întrucât ar da astfel dovadă de o laşitate măruntă.

Străbătut de asemenea gânduri, intră în clădirea gării, în sala de aşteptare de la clasa întâi, nu prea mare, se aflau câteva persoane, iar pe mese se înălţau mormane întregi de legături de mână, dar pe Maszko nu-l văzu nicăieri, şi abia după ce se uită cu atenţie în jurul lui, o recunoscu pe doamna Maszko într-o doamnă tânără cu corneta pe cap, care stătea într-un colţ.

— Bună seara, o salută, apropiindu-se de ea. Am venit să-mi iau rămas bun de la soţul dumitale. Ce se întâmplă cu el?

Înclinându-şi capul uşor, ea îi răspunse cu glăsciorul ei de totdeauna:

— Soţul meu s-a dus să cumpere bilete. Vine îndată.

— Cum adică bilete? Vrei să pleci şi dumneata cu el?

— Nu, soţul meu s-a dus să-şi cumpere bilet.

În aceste condiţii, conversaţia se lega destul de greu; în curând, însă, intră Maszko, însoţit de un slujitor de la căile ferate, căruia îi dădu biletul şi banii, dispunând să i se expedieze lucrurile. Îmbrăcat într-o pelerină lungă şi cu o pălărie moale de fetru pe cap, cu favoriţii lui lungi şi ochelarii cu rama de aur, arăta ca un diplomat voiajor. Połaniecki îşi făcuse iluzii că Maszko se va bucura nespus de venirea lui. Acesta, când îl zări, exclamă într-adevăr: „Ah, cât îţi sunt de recunoscător că ai venit!” dar cu anume nepăsare parcă şi cu graba obişnuită în cazul oamenilor care pleacă.

— Ei, rosti avocatul, uitându-se prin sală, totul e gata! Dar unde sunt pachetele mele de mână? Aha, uite-le! Bine!

După care se întoarse spre Połaniecki şi repetă:

— Îţi mulţumesc că ai venit. În acest caz, fă-mi încă un hatâr şi condu-o pe soţia mea acasă, sau cel puţin ieşiţi din gară împreună şi ajut-o să găsească o trăsură. Terenia, domnul Połaniecki te va conduce acasă. Dragul meu, vino o clipă, vreau să-ţi mai spun ceva.

Şi luându-l pe Połaniecki mai la o parte, începu să vorbească agitat:

— Condu-o acasă neapărat. Eu am avut grijă ca plecarea mea să pară cu totul firească, dar, pe drum, spune-i ca din întâmplare că eşti pur şi simplu uimit că plec tocmai acum, când a mai rămas atât de puţin timp până la proces, deoarece, dacă mi se întâmplă ceva şi nu mă întorc, voi pierde mai mult ca sigur. Pentru asta voiam să trec pe la tine, dar ştii şi tu cum e în ziua plecării!… Judecarea procesului are loc peste o săptămână! Eu am să mă îmbolnăvesc şi îmi va ţine locul subalternul meu care, fiind începător în avocatură, va pierde, fireşte. Lucrurile sunt

aranjate în aşa fel, încât să pară un accident. Soţia mea este asigurată. Totul este trecut pe numele ei, aşa că nu-i vor lua nici măcar un pahar. Am o idee cu care am să mă duc la Asociaţia constructorilor de vapoare din Anvers. Dacă voi încheia contractul, pădurile se vor cutremura în toată ţara, dar cine ştie dacă în acest caz nu mă voi întoarce, fiindcă procesul pentru Płoszów este un fleac pe lângă asta. Nu pot să-ţi spun totul pe larg! Dacă n-ar fi clipele prin care trebuie să treacă soţia mea, aş încerca să lupt împotriva gândurilor negre, dar asta mă înăbuşe!

Îşi arătă gâtul cu mâna, apoi vorbi şi mai precipitat:

— Năpasta a căzut pe capul meu, dar putea să cadă asupra oricui. În definitiv, este prea târziu ca să mai vorbim despre asta. A fost cum a fost, dar am făcut ce-am putut şi tot aşa voi proceda şi în viitor. Faptul că tu îţi vei scoate banii, fie şi de pe urma proprietăţii Krzemień, este o uşurare pentru mine. Dacă aş avea timp să-ţi spun ce planuri am, ai recunoaşte şi tu că nu oricine se putea gândi la aşa ceva. S-ar putea să fac afaceri şi cu firma voastră. Vezi, deci, că nu mă las… Mi-am asigurat şi soţia. Hm, s-a întâmplat! S-a întâmplat! Altul în locul meu ar sfârşi-o mai rău. Nu-i aşa? Dar să ne întoarcem la soţia mea.

Połaniecki asculta oarecum stingherit vorbele lui Maszko. Îi admira într-adevăr tăria sufletească, dar simţea în acelaşi timp că-i lipseşte echilibrul care-l deosebeşte pe un om întreprinzător de un aventurier. Avea impresia că vede de pe acum în Maszko ceva din viitoarea vulpe bătrână care se va mai zbate multă vreme, dar va cădea de fiecare dală tot mai jos, până când va sfârşi în ghetre scâlciate, povestind într-o cafenea de a doua mână unor „zvârliţi din şa”, ca şi el, despre măreţia lui de odinioară, Îşi spuse că pricina acestei prăbuşiri este viaţa întemeiată de la început pe minciună, iar Maszko, cu toată inteligenţa lui, nu va izbuti să se smulgă niciodată din aceste cătuşe.

Iată că şi acum era nevoit să pozeze faţă de propria soţie. Fireşte, n-avea încotro, dar când sala începu să se umple de

oameni şi câţiva cunoscuţi veniră să-i salute şi să schimbe câteva cuvinte la repezeală, ca la gară, Maszko le răspunse cu superioritate şi o îngăduinţă care-i stârniră mânia lui Połaniecki. „Şi când te gândeşti, îşi spuse, că el fuge de creditori; ce s-ar fi întâmplat dacă acest om ar fi ajuns să facă avere!”

Acum, însă, răsună clopoţelul, iar de afară se făcu auzită răsuflarea precipitată a locomotivei. Lumea începu să se mişte şi să se grăbească. „Interesant, ce s-o fi petrecând în sufletul lui?” se gândi Połaniecki. Dar nici măcar în asemenea momente avocatul nu se putea smulge din lanţurile minciunii. Probabil că inima i se strângea de presimţiri rele şi se gândea că nu-şi va mai vedea niciodată soţia pe care o iubea, că îl aştepta mizeria, înjosirea şi decăderea, dar lui nu-i era îngăduit să arate nici ceea ce simţea cu adevărat şi nici să-şi ia rămas bun de la soţie, aşa cum ar fi vrut.

Clopoţelul sună a doua oară. Ieşiră pe peron şi Maszko se mai opri o clipă lângă vagonul de dormit. Lumina felinarului îi cădea drept în faţa pe care se iviseră în colţurile gurii două riduri. Vorbea însă liniştit, cu tonul unui om pe care afacerile îl silesc să plece pentru câteva zile şi care este sigur că se va întoarce.

— Ei, la revedere, Terenia. Sărută-i mâna mamei din partea mea şi rămâi sănătoasă. La revedere! La revedere!

Spunând acestea, îi duse mâna la buze, sărutându-i-o îndelung.

În timp ce Połaniecki, trăgându-se înadins mai la o parte, se gândea: „Se văd pentru ultima dată. După vreo jumătate de an, va avea loc despărţirea oficială”.

Fu izbit de soarta asemănătoare a celor două femei, a mamei şi a fiicei. Amândouă fuseseră în aparenţă partide strălucitoare, dar amândoi soţii fuseseră siliţi să-şi părăsească familiile, lăsându-şi soţiile pradă ruşinii.

Dar clopoţelul sună pentru a treia oară. Maszko urcă în vagon. O clipă, la fereastra largă i se mai văzură favoriţii şi

ochelarii cu rama de aur, după care trenul se cufundă în întuneric.

— Îţi stau la dispoziţie, doamnă! Spuse Połaniecki.

Şi era aproape sigur că doamna Maszko îi va mulţumi cu glasul uscat pentru companie. Era chiar puţin contrariat din această cauză, deoarece se hotărâse să-i spună câte ceva nu numai din partea soţului, ci şi din partea lui. Ea, însă, se mulţumi să-şi încline capul în semn de încuviinţare. Îşi avea şi ea planul ei. În inima ei se adunase atâta repulsie amară şi ranchiună, încât, presupunând că Połaniecki intenţionează iarăşi să se folosească de clipa pe care aveau s-o petreacă împreună, era decisă să-l respingă în aşa fel, ca să ţină minte multă vreme.

Greşea, însă, cum nu se poate mai mult. Mai întâi, pentru că din cauza ei, el se sfărâmase ca o barcă izbită de stâncă şi un răstimp nu numai că simţise o mare aversiune pentru ea, dar o şi urâse. Iar în al doilea rând, dacă mai târziu, convins tot mai mult că vina este numai a lui, ura i se spulberase, se schimbase atât de mult, încât aproape că devenise alt om. Răfuiala negustorească cu sine însuşi îl învăţase că pentru astfel de capricii se plăteşte prea scump; se afla într-un moment când îşi dorea nespus o viaţă fără înşelătorie; în sfârşit, zbuciumul şi părerile de rău îi înăbuşiseră aproape cu totul pornirea sângelui. Ajutând-o acum să urce în trăsură şi atingându-i umărul, rămase liniştit; după ce urcă şi el, începu numaidecât să-i vorbească despre Maszko, socotind dintr-un sentiment de umanitate că se cuvine s-o pregătească pentru viitoarea catastrofă şi să-i micşoreze însemnătatea.

— Admir curajul soţului dumitale, îi spuse. Dacă în timp ce se află la Berlin, se dărâmă vreun pod pe calea ferată, nu se va mai putea întoarce la proces, lucru de care, probabil că ştii şi dumneata, depinde soarta lui. Îmi închipui că a avut motive importante ca să plece, dar, oricum, întotdeauna există un risc.

— Podurile sunt solide, răspunse doamna Maszko.

Nelăsându-se impresionat de acest răspuns nu prea încurajator, Połaniecki continuă să înlăture treptat din faţa ochilor ei perdeaua care-i acoperea viitorul. Vorbi aşa multă vreme, până ajunseră la locuinţa familiei Maszko. Atunci ea, neînţelegând se vede însemnătatea vorbelor lui, sau poate iritată că nu i se oferise prilejul să-i dea cu tifla, îi spuse în timp ce cobora din trăsură:

— De ce vrei să mă înspăimânţi? Urmăreşti vreun scop personal?

— Nu, doamnă, îi răspunse Połaniecki care socoti că era timpul să-i comunice ceea ce voia să-i spună din partea lui. În legătură cu dumneata, am un singur scop: să-ţi declar că m-am făcut vinovat faţă de dumneata şi te rog din tot sufletul să mă ierţi.

Tânără femeie intră în tindă fără să-i răspundă un cuvânt. Połaniecki n-avea să afle niciodată dacă tăcerea ei însemna ură sau iertare.

Se întoarse totuşi acasă uşurat întrucâtva, deoarece era convins că procedase cum se cuvenea. În ochii lui nu era decât un mărunt act de căinţă şi-i era totuna cum îl înţelesese doamna Maszko. „S-ar putea să creadă, îşi spuse, că mi-am cerut iertare pentru purtarea mea de mai târziu; în orice caz, acum voi privi cu mai multă îndrăzneală în ochii ei”.

În acest gând al lui Połaniecki era neîndoielnic şi puţin egoism, dar mai era şi dorinţa de a apuca pe drumul cel bun.

XXI.

Domnişoara Helena primise şi ea înainte de plecare o scrisoare de la doamna Bronicz, de felul aceleia pe care o primise Marynia, şi, ca şi Marynia, nu i-o arătase lui Zawiłowski. De altfel, şi Zawiłowski plecase împreună cu Świrski o săptămână mai târziu, fără să mai viziteze pe niciunul dintre cunoscuţi, cu excepţia domnişoarei Ratkowska. Świrski însuşi îi îndepărtase gândul de la orice vizite, şi Połaniecki, în discuţiile cu soţia lui, recunoştea că

avusese întru totul dreptate. „Acum, îi spusese odată, o vizită ar fi penibilă şi pentru Ignaś, şi pentru noi. E altceva cu cei care l-au văzut în fiecare zi, fiindcă aceştia s-au obişnuit cu el, dar nimeni dintre ceilalţi nu s-ar putea abţine să nu se uite fără voie la urma care i-a rămas pe frunte. De altminteri, Ignaś s-a schimbat foarte mult. Călătoria îl va face să-şi revină cu totul, şi, când se va întoarce, noi îl vom primi ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic, iar străinii vor vedea în el în primul rând un tânăr bogat”.

De bună seamă, putea fi şi aşa. Dar deocamdată, după plecarea lor, soţii Połaniecki rămaseră aproape singuri. Cercul cunoscuţilor se împrăştiase în toate părţile. Osnowski era tot la Bruxelles; despre ea nu ştia nimeni unde se află. Doamna Bronicz şi domnişoara Castelli întârziau la Paris; din familia Zawiłowski, de asemenea, nu mai era nimeni; doamna Krasławska şi fiica ei se închiseseră în casă şi trăiau una pentru cealaltă, iar în cele din urmă, boala o ţintuise pentru totdeauna la pat şi pe biata doamnă Emilia.

Mai rămăseseră doar soţii Bigiel şi profesorul. Dar şi el era bolnav şi devenise atât de ciudat, încât oamenii mai depărtaţi îl socoteau de-a dreptul nebun. Alţii susţineau cu ironie că un om care se aşteaptă ca spiritul creştin să pătrundă şi în istorie, aşa cum pătrunsese în relaţiile particulare, nu poate fi în toate minţile. Altminteri, el însuşi începuse să se gândească la moarte şi să se pregătească pentru ea. Îi spunea adesea lui Połaniecki că ar vrea să moară în „tinda lumii celeilalte” şi voia să plece în acest scop la Roma. Ţinea însă foarte mult la Marynia şi, de aceea, dorea să aştepte cel puţin până ce avea să nască.

În acest fel, familia Połaniecki îşi petrecea timpul într-o mare izolare. Această însingurare era binevenită pentru Marynia, care se simţise foarte rău în ultimele zile, pentru dispoziţia ei sufletească. Połaniecki lucra la birou şi asupra lui însuşi; modela înăuntrul lui un alt om şi veghea asupra soţiei, care se pregătea de asemenea pentru o nouă epocă

în viaţa ei, şi o făcea cu destulă veselie, deoarece avea impresia că semnele care o anunţau exercită o influenţă cum nu se poate mai bună asupra amândurora. Pe zi ce trece, Połaniecki devenea tot mai puţin habotnic, mai îngăduitor în aprecierea oamenilor şi mai blând, nu numai în relaţiile cu ea, ci şi cu toţi ceilalţi, cu care viaţa îl punea în legătură. Pe ea o înconjura cu o grijă deosebită, prevenitoare, şi deşi presupunea că grija lui se adresează în primul rând copilului, nu ei, considera că aşa este bine şi-i era recunoscătoare. Era uimită câteodată de anume timiditate, ezitare parcă, pe care o observa în purtarea lui, dar nebănuind că aceasta provenea numai din reprimarea sentimentelor lui pentru ea, punea asemenea manifestări pe seama temerilor lui Stach în legătură cu aducerea copilului pe lume.

Săptămâni întregi începură să se scurgă astfel una după alta. Monotonia lor era întreruptă uneori de scrisorile lui Świrski, care, oricând găsea o clipă liberă, le transmitea tot ce ştia despre Zawiłowski şi despre sine. Într-una din scrisori, întreba în numele lui Zawiłowski dacă doamna Połaniecka îi îngăduie acestuia să-i trimită impresiile lui de călătorie sub formă de Scrisori. „Am vorbit pe larg cu el despre asta, scria Świrski. El susţine, în primul rând, că şi dumneata te-ai bucura să afli ecouri dintr-o ţară care ţi-a lăsat atâtea amintiri plăcute, iar în al doilea rând, asta i-ar uşura foarte mult lucrul, fiindcă e ca şi când ar scrie în particular. Este sănătos, umblă, mănâncă şi doarme foarte bine. Îl văd în fiecare seară cum se aşează la birou şi începe să scrie. Am băgat de seamă că încearcă să compună şi poezii. Se vede că nu prea merge, fiindcă până acum, după câte ştiu, n-a scris niciuna; bănuiesc totuşi că se va redresa cu încetul, deocamdată, însă, scrisorile i-ar putea într-adevăr uşura munca. Mai adaug, în fine, că îşi aduce aminte de domnişoara Helena cu recunoştinţă nemărginită, iar la fiecare vorbă despre domnişoara Ratkowska, îl văd cum se luminează la faţă. De aceea, o pomenesc adesea, ce altceva

pot face? Dacă nu vrea destinul, degeaba; de ţi-e scris să rămâi scândură de la gard, nu-ţi dau frunze nici măcar primăvara”.

Cu toate acestea, pe la jumătatea lui noiembrie, sosi de la Roma o scrisoare care le dădu mult de gândit soţilor Połaniecki. Świrski scria cele ce urmează: „Închipuiţi-vă că sunt aici doamna Bronicz şi domnişoara Castelli şi că m-am văzut cu ele. La Roma, eu sunt ca acasă, aşa că am aflat de venirea lor imediat a doua zi. Şi ştiţi ce-am făcut la început? L-am convins pe Ignaś să plece în Sicilia, de altfel n-am întâmpinat greutăţi prea mari. M-am gândit că va sta la Palermo, la Siracusa şi la Taormina, iar dacă din întâmplare ar cădea în mâinile mafiei, ar plăti o răscumpărare mai mică decât a plătit pentru dreptul de a purta o vreme verigheta domnişoarei „Niteczka”. Mi-am spus că dacă tot trebuie să se întâlnească undeva în lume şi să se împace, n-au decât să se întâlnească şi să se împace; eu n-am vrut să-mi iau această răspundere, mai ales după cele ce s-au întâmplat. Ignaś este chipurile, sănătos, dar nu şi-a revenit încă din punct de vedere intelectual şi, în această stare, ar putea fi lesne convins să facă ceva ce-ar regreta apoi toată viaţa. Cât despre cele două doamne, am ghicit îndată de ce au venit aici, şi m-am bucurat din tot sufletul că le-am încurcat planurile. Dovadă că presupunerea mea a fost adevărată, este că, după câteva zile, lui Ignaś i-a venit un plic, pe care am recunoscut scrisul stimatei văduve a răposatului Teodor. Am scris pe el că Zawiłowski a plecat nu se ştie unde, şi am trimis scrisoarea retro.

Totuşi acesta este doar începutul. A doua zi, primesc eu o scrisoare în care sunt invitat la o discuţie. Răspund că sunt nevoit să le refuz cu părere de rău, dar ocupaţiile mele nu-mi permit să-mi satisfac această plăcere. La aceasta, primesc a doua scrisoare în care, făcându-se apel la caracterul, talentul, originea, inima şi compasiunea mea pentru o femeie nefericită, sunt rugat să mă duc la ele, sau să hotărăsc ora la care să vină ele la atelierul meu. N-am

mai avut încotro şi m-am dus. M-a primit numai doamna Bronicz cu lacrimi în ochi şi cu un şuvoi de vorbe, pe care nu le mai repet, dar în care „Niteczka” apărea ca sfântă mucenică Agnieszka. Am întrebat-o cu ce-i pot fi de folos? Mi-a răspuns că nu vrea decât o vorbă bună din partea lui Zawiłowski, deoarece „copila este bolnavă, tuşeşte şi probabil că nu mai are nici un an de trăit, dar vrea să moară după ce va dobândi iertarea lui”. Când am auzit una ca asta, recunosc că m-am cam mimat, dar m-am ţinut tare. Nu puteam să-i dau adresa lui Zawiłowski, fiindcă într-adevăr nu ştiam la care hotel avea să stea. M-au trecut toate apele, iar în cele din urmă, i-am promis aşa, în general, că dacă Ignaś, va începe să vorbească vreodată cu mine despre domnişoara Castelli, am să-l îndemn să procedeze după dorinţa doamnei Bronicz.

Dar asta încă nu-i nimic. În momentul când mă pregăteam să plec, a intrat brusc domnişoara Castelli şi a rugat-o pe mătuşa ei să ne lase să vorbim între patru ochi. În paranteză fie spus, a slăbit mult şi mi s-a părut şi mai înaltă ca de obicei, o adevărată mlădiţă de plop, pe care orice vânt poate s-o frângă. Abia am rămas singuri şi mi s-a adresat, spunându-mi: „Mătuşa încearcă să mă dezvinovăţească şi face toate astea din dragoste pentru mine, aşadar îi sunt recunoscătoare, dar eu nu pot suporta această situaţie, şi-ţi declar că sunt vinovată, rea şi nedemnă, iar dacă sunt nefericită, o merit însutit”. Auzind aşa ceva, am rămas uimit, dar am văzut că era sinceră, fiindcă îi tremurau buzele şi ochii i se întunecaseră. O să spuneţi că am o inimă de cârpă, dar mărturisesc că m-a impresionat profund şi am întrebat-o ce pot face pentru ea. Mi-a răspuns că nu doreşte nimic, dar m-a rugat să cred că, în toate aceste sforţări ale mătuşii de a reînnoda relaţiile, ea n-are nici un amestec, şi după încercarea lui Zawiłowski de a se sinucide, i s-au deschis ochii, şi-a dat seama cum este ea cu adevărat, ce a făcut şi nu va putea uita niciodată. La sfârşit, a repetat încă o dată că numai ea este vinovată pentru tot ce s-a întâmplat

şi m-a rugat să-i relatez şi lui Zawiłowski discuţia noastră, dar nu acum, ci cândva, când nu va mai putea bănui că vrea să-l impresioneze.

Ei, ce ziceţi? Aţi fi crezut una ca asta? Eu văd limpede două lucruri. Întâi, că fapta lui Zawiłowski a trebuit, oricum, s-o zguduie profund, iar în al doilea rând, că este grozav de nefericită şi, cine ştie, dacă nu chiar bolnavă. Mă gândesc şi la părerea domnişoarei Helena Zawiłowska, pe care am auzit-o de la dumneata, cum că nu trebuie să te îndoieşti de un om câtă vreme trăieşte. În orice caz, este o situaţie neobişnuită. Cred şi eu că dacă Zawiłowski ar vrea acum să se întoarcă la ea, n-ar consimţi fie şi numai pentru că se socoteşte nevrednică de el. Cât despre mine, cred că în lume există multe femei mai bune şi mai nobile decât ea, dar să mă ia dracul dacă voi face ceva împotriva ei!”

Urmau întrebări despre sănătate şi salutări pentru soţii Bigiel.

Această scrisoare făcu o impresie adâncă asupra tuturor, prilejuind numeroase discuţii între familiile Połaniecki şi Bigiel. În acelaşi timp, arătă cât de mult se schimbase Połaniecki. Mai demult, n-ar fi găsit destule cuvinte ca s-o înfiereze pe domnişoara Castelli şi n-ar fi crezut în ruptul capului că într-o femeie ca ea poate să se manifeste vreun simţământ virtuos; acum, însă, când doamna Bigiel (care ca şi celelalte doamne, aparţinea cu trup şi suflet partidei domnişoarei Ratkowska) îşi exprimă îndoiala dacă nu cumva era vorba de o tactică schimbată din partea domnişoarei Castelli, spuse:

— Nu, e prea tânără, pentru asta şi mi se pare sinceră. Este mare lucru dacă-şi recunoaşte vina fără rezerve, întrucât asta dovedeşte că i s-a urât cu minciuna.

Iar după ce se mai gândi puţin, adăugă:

— Ţin minte că Maszko, de pildă, recunoştea nu o dată că merge pe un drum greşit şi fals, dar îşi căuta imediat motive din afara lui care să-l îndreptăţească: „La noi, aşa trebuie”, „e vina societăţii noastre”, „plătesc cu banii care

merg!” Câte nu mi-a fost dat să ascult! Şi nu era nici asta adevărat. Or, este o oarecare doză de curaj în a spune: e numai vina mea, şi cine are acest curaj, înseamnă că i-a mai rămas ceva.

— Aşadar, dumneata crezi că Zawiłowski ar face bine dacă s-ar întoarce la ea?

— Nici nu cred şi nici nu presupun că s-ar putea întâmpla aşa ceva.

Dar vâlva stârnită de veştile de la Roma şi grija pentru Zawiłowski şi domnişoara Castelli se estompară în curând sub presiunea unei griji şi mai serioase care se instala în casa familiei Połaniecki. La sfârşitul lui noiembrie, Marynia începu să aibă necazuri cu sănătatea. Avea şi mai demult, dar pe cât îi sta în putinţă, nu se plângea. Acum se abătură asupra ei palpitaţii şi sfârşeli atât de mari, încât erau zile în care nu mai putea să se mişte din fotoliu. Apoi se adăugară durerile de şale şi ameţelile. Într-o săptămână se schimbă vizibil şi atât de mult, că până şi medicii, care până atunci socotiseră aceste manifestări drept simptomele obişnuite ale naşterii care se apropia, începură să se îngrijoreze. Faţa-i transparentă împrumută nuanţe albăstrui şi, mai ales când bolnava ţinea ochii închişi, începea să semene cu faţa unei moarte. Chiar doamna Bigiel, cea mai mare optimistă dintre cei din jur, nu-şi mai putu stăpâni temerile, în cele din urmă, iar medicul îi declară deschis lui Połaniecki că, în astfel de împrejurări, evenimentul aşteptat poate fi primejdios atât în sine, cât şi în ceea ce priveşte urmările lui. La drept vorbind, numai Marynia, deşi slăbea văzând cu ochii şi se simţea din ce în ce mai vlăguită, nu-şi pierdea curajul.

În schimb, Połaniecki şi-l pierduse. Veni o vreme când durerile şi necazurile prin care îi fusese dat să treacă în viaţă i se păreau nimic în comparaţia cu această nelinişte înfricoşătoare care îl făcea să-şi piardă orice speranţă. Cândva, după ce se căsătorise cu Marynia, în imaginea lui despre căsnicie şi în speranţele de viitor, copilul fusese un element principal: abia acum realiză că şi-ar da nu unul, ci toţi copiii pe care i-ar putea avea vreodată, numai să salveze acest chip iubit. I se sfâşia inima când Marynia repeta uneori cu glasul slăbit întrebarea pe care z-o mai pusese nu o dată şi mai înainte: „Stach, şi dacă o să fie băiat?” I-ar fi căzut bucuros la picioare şi i-ar îi spus, îmbrăţişându-i-le: „Ducă-se dracului, băiat sau fată, numai să nu te pierd pe tine!” dar trebuia să-i zâmbească şi s-o asigure liniştit că lui îi este totuna. Îl năpădiră iarăşi vechile spaime, şi speranţa pe care i-o treziseră în suflet cuvintele Maryniei că valul răului, cu voia Domnului, se poate întoarce numai sub forma părerilor de rău, se spulberă fără urmă. Acum, avea câteodată impresia că boala Maryniei poate fi tocmai valul acela care se întorcea asupra lui. Cum de putea fi aşa, nu-şi putea răspunde, dar judecata îi spunea în zadar că, spre exemplu, între fapta doamnei Osnowska sau a domnişoarei Castelli şi pedeapsa de care avuseseră parte, exista o legătură directă care în cazul lui lipsea. Spaima îi răspundea că răul se poate filtra prin viaţă pe căi atât de tainice, încât mintea omenească nu le va descoperi niciodată. La acest gând, îl cuprindea o frică aproape mistică. Cel aflat în nenorocire îşi pierde capacitatea de a raţiona lucid şi trăieşte sub apăsarea ameninţării; aşa se întâmpla şi cu Połaniecki. Vedea numai prăpastia şi propria neputinţă. Adesea, privind la faţa slăbită a Maryniei, îşi spunea: „Trebuie să fii nebun, ca să-ţi închipui că mai poate scăpa cu viaţă!” dar, în acelaşi timp, căuta cu disperare pe feţele celor din jur fie şi o umbră de speranţă, şi fiecare picătură de sânge, fiecare părticica a creierului, sufletul întreg şi inima i se revoltau împotriva

morţii ei. I se părea o nedreptate fără noimă ca ea să închidă ochii pentru totdeauna, înainte ca el să-i arate cât de fără margini o iubeşte, înainte de a o răsplăti pentru toate clipele acelea de nepăsare, de purtare aspră, de egoism şi neîncredere, înainte de a-i spune că a devenit sufletul lui, ceva nu doar mai scump decât orice pe lume, ca şi adorat. Îşi repeta că dacă Dumnezeu nu face asta pentru ei, s-ar cuveni s-o facă pentru ea, cel puţin să se stingă din viaţă cu sentimentul fericirii pe care o merita. De la aceste cutezătoare încercări de a-i sugera lui Dumnezeu cum să procedeze, trecea iarăşi la căinţă, umilinţă şi rugăminţi. În acest timp, însă, Marynia era cu fiecare zi care trecea tot mai bolnavă, în vreme ce el, între două gânduri disperate, din care unul striga: „Nu e cu putinţă!” iar celălalt: „E posibil!” se zvârcolea într-adevăr ca într-un cleşte.

În plus, de nevoie, de teama de a nu-şi descuraja soţia, trebuia să se prefacă în faţa ei că nu-i ia boala în serios. Şi medicul, şi doamna Bigiel îl preveneau în fiecare zi să n-o sperie aşa îl sfătuia şi propria judecată, dar asta însemna un alt chin, fiindcă se gândea că ea ar putea să creadă că nu ţine la ea şi că n-a iubit-o niciodată. Toate se schimbaseră înăuntrul lui. Insomnia, oboseala şi spaima îl aduseseră într-o stare de exaltare bolnăvicioasă care-l făcea să vadă totul, până şi primejdia, şi aşa cât se poate de reală, la proporţii mărite. Avea impresia că nu mai există nici o speranţă, şi câteodată se-gândea la Marynia ca şi când ar fi murit. Zile întregi rememora toate părţile bune ale caracterului ei, cuvintele ei, bunătatea, calmul ei; îşi aducea aminte cum o iubeau cu toţii, făcându-şi în acelaşi timp reproşuri că nu o meritase niciodată, că n-o iubise şi n-o preţuise de ajuns, în sfârşit, că îi trădase încrederea, aşa că trebuie s-o piardă. Era ceva de-a dreptul sfâ? Ietor în convingerea lui că un lucru atât de groaznic este totodată pe deplin meritat şi este prea târziu pentru orice îndreptare. Până şi cei care în timpul vieţii sunt totdeauna iubiţi foarte mult, plecând

dintre cei vii, lasă în urmă regretul că n-au fost iubiţi îndeajuns, cel mai apăsător din toate simţămintele.

La începutul lui decembrie se întoarseră, după o călătorie de două luni în Italia, Świrski şi Zawiłowski. Połaniecki slăbise şi se împuţinase atât de mult în acest răstimp, încât abia îl recunoscură; el însă, cufundat cu totul în nenorocirea lui, aproape că nu-i luă în seamă, ascultând ca prin vis mângâierile şi încurajările amândurora, ca şi istorisirile cu ajutorul cărora pictorul încerca să-i abată gândurile de la chinurile lui. Cum puteau să-l mai intereseze acum Zawiłowski, doamna Bronicz sau domnişoara Castelli, când Marynia lui putea să se stingă de pe o zi pe alta! Świrski, care nutrea pentru ea o mare prietenie, în dorinţa de a găsi undeva o umbră de speranţă, se duse la doamna Bigiel, dar nici ea n-avea prea multă. Nici medicii nu ştiau prea bine ce are bolnava, întrucât, pe lângă graviditate, se iviseră tot felul de complicaţii care nu puteau fi nici măcar definite. Ştiau doar că inima bolnavei funcţionează neregulat şi se temeau înainte de toate ca, din cauza circulaţiei proaste, să nu se formeze cheaguri în vene, care să producă moartea imediată. Pe de altă parte, chiar în cazul unei naşteri fericite, se temeau de o mulţime de lucruri; şi de epuizare, şi de lipsă de putere, şi de tot felul de urmări, care puteau să apară abia mai târziu. Świrski se convinse că nici doamna Bigiel nu-şi mai face iluzii, deoarece, la sfârşitul discuţiei, izbucni în plâns şi spuse:

— Mă doare sufletul de Marynia, dar mă doare şi de el! Dacă i-ar rămâne măcar copilul, ar putea găsi în el puterea să suporte această lovitură!

Iar după ce plânse îndelung, adăugă:

— Şi aşa nu pot pricepe cum poate îndura atâta suferinţă.

Era adevărat. Połaniecki nu mânca şi nu dormea. Pe la birou nu se mai arătase de mult, iar din casă ieşea doar pentru a cumpăra flori, care-i plăcuseră întotdeauna şi care o înveseleau. Era atât de bolnavă, încât de fiecare dată

când îi aducea buchetul de crizanteme, se gândea înfricoşat că poate sunt pentru coşciug. Până şi Marynia îşi dădu seama că s-ar putea să i se apropie moartea. Nu-i spuse nimic soţului, dar într-o bună zi plânse amar faţă de doamna Bigiel, părându-i atât de rău de viaţă şi de „Stach”. Era îngrijorată şi când se gândea cum va suporta el nenorocirea, fiindcă ar fi vrut s-o regrete foarte mult, dar în acelaşi timp să nu sufere. Cu toate acestea, în faţa lui se prefăcu multă vreme că este sigură că totul se va sfârşi cu bine.

Ulterior, însă, când începură leşinurile, îşi luă inima în dinţi şi se hotărî să discute cu el mai pe faţă. I se părea că este de datoria ei s-o facă, aşa că într-o noapte, când doamna Bigiel, biruită de somn, se duse să se culce, iar el rămase să vegheze ca totdeauna lângă ea, îl apucă de mână şi-i spuse:

— Stach, aş vrea să discut cu tine şi să te rog ceva.

— Ce vrei, iubita mea? Întrebă Połaniecki.

Marynia se gândi o vreme cum să-şi exprime rugămintea, apoi rosti:

— Promite-mi… Eu ştiu, sunt sigură că am să mă fac bine. Dar promite-mi că… Chiar dacă o să fie băiat, o să-l iubeşti şi o să fii bun cu el.

Cu un efort supraomenesc, Połaniecki îşi înăbuşi hohotul de plâns, care-i urcă în piept, şi răspunse liniştit:

— Iubirea mea! Pe amândoi, şi pe tine, şi pe el, vă voi iubi întotdeauna. Fii sigură…!

Drept răspuns, Marynia încercă să-i ducă mâna la buze, dar slăbiciunea o împiedică să-şi îndeplinească dorinţa, aşa că îi zâmbi doar cu recunoştinţă, iar după o clipă, adăugă:

— Şi încă ceva… Să nu crezi că mă gândesc la nu ştiu ce lucruri groaznice, câtuşi de puţin! Dar… Aş vrea să mă spovedesc…

Połaniecki se înfioră din creştet până-n tălpi.

— Bine, draga mea, răspunse cu glasul gângăvit, străin parcă.

Ea însă, aducându-şi aminte că odinioară lui îi plăcuse expresia „slujba lui Dumnezeu” şi vrând să-l încredinţeze că nu este vorba decât de îndeplinirea unei datorii religioase obişnuite, repetă zâmbind aproape veselă:

— Slujba lui Dumnezeu!

Spovedania avu loc a doua zi. Połaniecki era atât de sigur că asta însemna sfârşitul, încât aproape se miră că Marynia mai trăieşte; la fel reacţionă şi seara, când bolnava se simţi ceva mai bine.

Nu îndrăznea să mai spere. Marynia se învioră totuşi şi spuse că respiră mai uşor. Pe la miezul nopţii, încercă să-l convingă ca de obicei să se ducă la culcare. Trudit şi îngrijorat, nu arăta nici el cu mult mai bine decât ea. Se împotrivi şi de astă dată la început, susţinând că dormise ziua, ceea ce nu era adevărat, şi că este odihnit, dar când ea insistă cu tot dinadinsul, cedă, cu atât mai mult cu cât se aflau lângă ea o femeie angajată în acest scop şi doamna Bigiel, iar medicul care de o săptămână dormea la ei, îl asigură că astăzi nu mai era nici o primejdie.

Totuşi, când plecă, făcu ce făcea de obicei; se aşeză în fotoliul de lângă uşă şi începu să asculte ce se întâmplă în camera bolnavei. Orele nopţii se scurgeau una după alta. La cel mai mic zgomot, zvâcnea în picioare, iar când nu se mai auzea nimic, se aşeza din nou şi începea să se gândească precipitat şi haotic, cum fac oamenii pe care-i pândeşte vreo primejdie. La răstimpuri, gândurile i se învălmăşeau de oboseală, alcătuindu-se parcă într-un labirint, în care se rătăcea, neputând să se orienteze unde se află. Era moleşit şi de somn. Avea o forţă neobişnuită, dar de zece zile se schimba numai, fără să se mai dezbrace cu totul; îl ţineau pe picioare doar cafeaua neagră şi fierbinţeala. Nu se lăsa înfrânt nici acum, deşi capul îi atârna ca de plumb, iar vălmăşagul gândurilor devenise aidoma unui nor negru, în care nu răzbătea nici o rază mai luminoasă. Îşi repeta automat că Marynia este bolnavă, şi el nu trebuie să

adoarmă, dar aceste cuvinte încetaseră să mai aibă vreo însemnătate pentru el.

În cele din urmă, epuizarea şi nopţile nedormite învinseră. Îl cuprinse un somn irezistibil, de piatră, în care nu se visează nimic, în care realitatea piere, piere întreaga lume, viaţa însăşi părând să amorţească.

Abia spre dimineaţă îl trezi un ciocănit la uşă.

— Domnule Stanislaw! Se auzi glasul înăbuşit al doamnei Bigiel.

Połaniecki sări drept în picioare şi, venindu-şi în fire în aceeaşi clipă, se năpusti înăuntru. Cuprinse dintr-o privire patul Maryniei şi, la vederea perdelelor lăsate, începu să se clatine.

— Ce s-a întâmplat? Îngăimă cu buzele albe.

Doamna Bigiel îi răspunse tot atât de încet, cu glasul cam gâfâit:

— Aveţi un băiat…

Şi îşi duse un deget la buze.

XXII.

Urmară zile grele şi foarte grele. Marynia fu cuprinsă de o slăbiciune atât de mare, încât viaţa ei tremura ca flăcăruia lumânării. Avea să se stingă sau avea să ardă mai departe? Nu ştia nimeni să răspundă la această întrebare. Erau momente când toţi credeau că e gata să-şi dea sufletul. Totuşi, tinereţea şi uşurarea produsă de venirea copilului pe lume înclinară balanţa în favoarea vieţii. Într-una din zile, după un somn lung, bolnava se trezi parcă mai vioaie. Medicul mai în vârstă, care se afla lângă ea şi îşi dădu seama de schimbare, vrând să se asigure că îmbunătăţirea situaţiei nu este doar o iluzie, dispuse să fie chemat şi celălalt, cu care se sfătuise mâi înainte. Połaniecki se duse el însuşi să-l aducă şi mai că-şi pierdu minţile căutându-l prin oraş aproape o jumătate de zi, fiindcă nu cuteza să mai spere că este vorba de o cotitură hotărâtoare în boala ei şi în soarta-i potrivnică. Când îl găsi, în sfârşit, pe medicul care-i dăduse atâta bătaie de cap, şi îl aduse acasă, în

anticameră îi întâmpină doamna Bigiel, cu genele umede, dar cu faţa străluminată, şi le spuse:

— E mai bine! Evident mai bine!

Nu mai putu continua, fiindcă o podidiră lacrimile. Połaniecki păli de emoţie, iar ea, stăpânindu-şi repede bucuria, începu să-i spună, zâmbind printre lacrimi:

— Află, domnule, că cere să i se dea de mâncare! Mai înainte a poruncit să i se aducă pruncul. Ne-a întrebat de ce nu te întorci. Iar acum cere insistent să i se dea să mănânce, şi cum mai cere! Ah, slavă Domnului! Slavă Domnului!

Şi tulburată, îl îmbrăţişă pe Połaniecki, care îşi apăsă îndelung buzele pe mâna ei; tremura tot, străduindu-se să-şi înăbuşe bucuria, dar în acelaşi timp şi gemetele care, îngrămădindu-se în el în atâtea zile de spaimă şi zbucium, voiau acum să răbufnească afară.

În acest timp, medicii intrară la Marynia; şi întârziară destul de mult lângă patul ei. Când apărură din nou, după ce se sfătuiseră îndelung, pe feţele lor se citea mulţumirea! La întrebările febrile ale lui Połaniecki, cel care stătea mereu lângă Marynia, un bătrân impulsiv, cu ochelari în ramă de aur pe nas şi cu inimă de aur în piept, el însuşi fericit, dar foarte trudit, spuse arţăgos:

— Cum se simte? Du-te, domnule, şi mulţumeşte-i lui Dumnezeu…!

Şi Połaniecki se duse. Într-o clipă ca asta, s-ar fi dus chiar dacă n-ar fi avut nici o credinţă; cu inima plină da lacrimi şi recunoştinţă, i-ar fi mulţumit lui Dumnezeu cu aceeaşi râvnă, că s-a milostivit de el şi a îngăduit ca valul răului să se întoarcă numai sub forma părerilor de rău, a zbuciumului şi a chinurilor, lăsându-i soţia în viaţă.

După care, liniştindu-se cât de cât, intră în vârful picioarelor în camera soţiei, alături de care se afla doamna Bigiel. Marynia privea vioaie înainte cu ochii strălucitori de bucurie; se vedea cât de colo că se simte într-adevăr mult mai bine. Zărindu-l, exclamă:

— Vezi, Stach, că e… bine!

— E bine, iubito! Răspunse încet Połaniecki.

Nu era încă vremea pentru răbufniri gălăgioase, aşa că se aşează în tăcere lângă patul ei. În curând, însă, bucuria şi dragostea uriaşă îl învinseră şi, aplecându-se, îi luă în mâini tălpile acoperite de pătură, apoi, lipindu-şi faţa de ele, rămase aşa neclintit multă vreme.

Deşi încă foarte slăbită, ea zâmbea de mulţumire. Privi la el un răstimp, după care, ca un copil fericit că e mângâiat, îi spuse doamnei Bigiel, arătând cu degetu-i străveziu spre claia de păr negru de la picioarele ei:

— Mă iubeşte!

A doua zi, Marynia se simţi şi mai sănătoasă, şi din această clipă, aproape fiecare oră aducea o schimbare vizibilă în bine. În cele din urmă, înzdrăvenirea ei nu mai semăna cu o revenire înceată la starea dinainte, ci cu o înflorire, cu venirea primăverii după gerurile iernii, care-l mira şi pe medic. Erau momente în care lui Połaniecki îi venea să strige de bucuria care-i umplea pieptul, ca mai demult din pricina suferinţei. Maryniei i se recomanda să mai stea în pat doar dintr-un exces de prudenţă; dar când îi reveniră puterile, rumeneala în obraji, pofta de viaţă şi voia bună, începu să se plictisească şi, în fiecare zi, seara, spunea că a doua zi se va da jos din pat. Boala îndelungată şi epuizarea aduseseră o singură schimbare în felul ei de a fi, dar şi aceasta avea să treacă în curând, odată cu celelalte urme ale sarcinii. Femeia cumpănită şi cu mult bun-simţ de odinioară deveni pentru o vreme parcă un copil răsfăţat, care se încăpăţâna adesea să ceară tot felul de lucruri şi care era foarte nenorocit dacă i se refuzau. Discutând cu ea, Połaniecki împrumuta fără să vrea tonul ei, ceea ce făcea ca asemenea „grimase” să fie şi motive de veselie.

Odată, Marynia începu să se plângă că doamna Bigiel nu vrea să-i dea vin negru. Doamna Bigiel îi explică răbdătoare că îi dăduse atât cât prescrisese medicul şi numai cu acordul lui putea să-i dea mai mult. Połaniecki începu

numaidecât s-o mângâie pe Marynia, vorbindu-i întocmai cum îi vorbea Litkăi odinioară:

— O să ţi se dea vin îndată, copila mea!… Numai să vină medicul…

La care Marynia:

— Negru…!

— Oho, şi încă ce negru! Răspunse Połaniecki cu înflăcărare.

Apoi începură să râdă amândoi şi împreună cu ei şi doamna Bigiel. Dacă nu prea de mult în această încăpere stăruiau teama de moarte şi de nenorocire, acum bucuria o lumina adesea ca soarele. Câteodată erau cuprinşi de o adevărată veselie; nu o dată li se alătura şi bunicul Pławicki care, de când îi venise nepotul pe lume, devenise de o gravitate patriarhală şi binevoitoare, care nu excludea veselia. Altminteri, purtarea lui era diferită, deoarece uneori era mai degrabă într-o dispoziţie sărbătorească, solemnă. Într-o bună zi, aduse testamentul şi-i sili pe toţi să asculte toate paragrafele de la început până la sfârşit. În introducere, îşi lua rămas bun în cuvinte emoţionante de la viaţă şi de la fiică, de la Połaniecki şi de la nepoţel, nearătându-se deloc zgârcit cu sfaturile privind creşterea unui fiu şi nepot destoinic, a unui tată şi cetăţean de nădejde; apoi îl făcea moştenitorul întregii sale averi şi, cu toate că după falimentul lui Maszko nu mai avea decât ce primea de la Połaniecki, era totuşi impresionat de generozitatea sa şi toată seara se simţi şi se purtă ca un pelican care îşi hrănea puii cu propriul sânge.

Un om care revine la viaţă după o boală grea trece iarăşi până la un punct prin toate fazele copilăriei şi ale primei tinereţi, cu deosebirea că ceea ce mai demult se număra cu anii, în astfel de împrejurări nu durează decât săptămâni sau chiar zile. Aşa era şi cu Marynia. Doamna Bigiel, care la început îi zicea bébé, îi spuse că bébé se schimbă treptat într-o fetiţă, iar din fetiţă într-o codană. În scurtă vreme, codana începu să aibă manifestări de cochetărie feminină.

Acum, când o pieptănau, cerea să i se aşeze pe genunchi o oglindă nu prea mare, pe care o avea de la mama ei, şi se cerceta cu atenţie, sa vadă dacă se împlinesc spusele doamnei Bigiel, care o asigurase că, „după aceea, ai să fii şi mai frumoasă”. La început, nu se arătă prea mulţumită de imaginea din oglindă, dar în zilele următoare, impresia era din ce în ce mai bună. În sfârşit, într-una din zile, după ce fu pieptănată, ceru încă o dată oglinda şi îşi examină cu grijă tenul, ochii, gura, părul, expresia feţei, într-un cuvânt, tot ce era de văzut.

Rezultatul acestei treceri în revistă trebuie să fi fost destul de bun, de vreme ce începu să zâmbească, să se lumineze, iar în cele din urmă, se întoarse spre camera lui Połaniecki şi, ameninţând cu pumnişoru-i slăbit, rosti cu înfăţişarea unui cuceritor:

— Aha, aşteaptă acum, domnule Stach!

Într-adevăr, nu mai fusese niciodată atât de frumoasă. Tenul, totdeauna foarte curat, devenise şi mai transparent şi mai vioriu decât atunci când Zawiłowski îşi pierduse capul şi rima din această cauză de dimineaţă până seara. În plus, pe obrajii ei se întinse rumeneala sănătăţii. Ochii, buzele, chipul micşorat de boală iradiau parcă lumină, întoarcerea la viaţă, primăvara. Capul ei era de-a, dreptul minunat, împrăştiind culori luminoase şi uşoare, cu trăsături delicate, cu adevărat distins şi, cum se exprimase cândva Zawiłowski, diafan, atât de minunat, că uneori, când zăcea pe perne şi pe aşternutul părului ei negru, nu te mai săturai privind-o. Prin urmare, aşa-numitul „domn Stach”, care vedea toate acestea foarte bine şi care, vorba lui Bigiel, din cauza dragostei nu mai putea „să-şi mişte nici mâinile, nici picioarele”, nu mai avea nevoie să „aştepte”. Nu numai că acum o iubea ca pe o femeie, ca pe un chip scump, dar simţea pentru ea o recunoştinţă fără margini, fiindcă nu murise, şi îşi arăta mulţumirea, străduindu-se să-i ghicească gândurile. Marynia nu bănuise nicicând că avea să devină axa vieţii lui, lumina ochilor, sufletul gândurilor şi

faptelor lui. Totdeauna trăiseră bine împreună, dar acum, de când Marynia se însănătoşise, o bucurie, o fericire neţărmurită se statornicise în casa lor.

La aceasta contribuise din plin şi tânărul Połaniecki. Marynia nu putea să-l alăpteze, şi soţul ei, prevăzând această situaţie, angajase o doică. Vrând totuşi să-i facă plăcere bolnavei, adusese o veche cunoştinţă de la Krzemień. Cândva fusese slujitoare la familia Pławicki, dar, după plecarea lor, se tocmise la Jałbrzychów, unde i se întâmplase nenorocirea. Niciodată nu s-î ştiut cine era adevăratul vinovat; oricăruia dintre marii proprietari i se putea imputa absenţa dragostei pentru popor, nu însă şi domnului Gątowski, deoarece întreaga aşezare Jałbrzychów era plină de dovezi cât de mult iubea domnul Gątowski poporul. Până şi cu prilejul negocierii servituţilor, concetăţenii din Jałbrzychów spuseseră printre altele că „boierul călăreşte un cal alb, trage cu pistolul şi se uită în ochii fetelor”. Dacă pe de o parte, nu pare prea lesne de înţeles ce legătură puteau să aibă obiceiurile domnului Gątowski cu negocierile servituţilor, în schimb, pe de altă parte, este clar ca lumina zilei că tocmai datorită acestor obiceiuri, Połaniecki găsise cu uşurinţă la Jałbrzychów o doică pentru fiul său.

Şi cum era o mazuriană tânără, puternică şi arătoasă, pruncul avea numai de câştigat aflându-se în grija ei. În genere, micul Połaniecki era o persoană care, din prima clipă a venirii pe lume, tindea să devină tot mai mult stăpânul casei, neţinând seama de nimeni şi negândindu-se decât la propriile nevoi şi plăceri. În virtutea acestei metode, în momentele când nu mânca şi nu dormea, se ocupa cu exersarea şi dezvoltarea plămânilor lui mici, ţipând atât de tare, pe cât îi îngăduia vârsta lui fragedă. Atunci, de cele mai multe ori, i-l aduceau Maryniei şi începeau şedinţe nesfârşite în care erau cercetate amănunţit toate calităţile lui fizice şi intelectuale, precum şi asemănarea izbitoare cu cei care-i dăduseră viaţă. Cu

aceste prilejuri, se constata că are nasul mamei, respingându-se, cu o unanimitate rar întâlnită în votare, cum că are nasul ca un „pisicuţ”; se constata, de asemenea, că va avea un zâmbet cum nu se poate mai fermecător, că va fi brunet şi neapărat înalt, că este vioi şi va avea o memorie foarte bună. În timp ce Marynia nu se dăduse încă jos din pat, doamna Bigiel făcea şi ea de una singură tot felul de descoperiri pe care le împărtăşea apoi tuturor. Odată, intră val-vârtej la Marynia şi începu să-i spună cu bucurie şi o grabă vrednică de admiraţie:

— Imaginează-ţi că a desfăcut degeţelele de la o mânuţă, iar cu cealaltă puteai să juri că le numără. Nu mai încape nici o îndoială, o să fie matematician.

Iar Marynia încuviinţă cu gravitate:

— Asta o moşteneşte de la tatăl lui.

Totuşi, făcuse şi ea o mare descoperire, înaintea tuturor celor făcute de doamna Bigiel, anume că este un „boţ foarte scump”. Cât despre Połaniecki, acesta se uită la început la noua cunoştinţă cu mirare şi neîncredere parcă... Cândva îşi dorise să aibă o fată din simplul motiv că, fiind un mare iubitor de copii, îşi închipuise că toată duioşia de care era în stare putea s-o reverse numai asupra unei fetiţe. Nu se ştie de ce anume stăruia în el convingerea că un băiat trebuia să fie neapărat un măgădan aproape cu mustaţă, care vorbeşte gros şi dă din picioare ca un mânz, faţă de care n-ai cum să te porţi cu duioşie, fiindcă el o dispreţuieşte. Cu încetul, însă, privind la această făptură neajutorată, adormită pe perne, ajunsese la concluzia că nu este nicidecum un „măgădan”, ci pur şi simplu o biată fiinţă vrednică de milă, atât de mică, slabă şi lipsită de apărare, care avea nevoie de multă îngrijire şi dragoste, ca orice fetiţă. De altfel, îşi spusese: „Ce băiat mai este şi ăsta!” şi de atunci începuse să-i arate tot mai multă duioşie, iar după câteva zile încercase chiar să-l ducă în braţe Maryniei, prilej cu care manifestase atâta prudenţă inutilă şi atâta neîndemânare, încât le făcuse să râdă nu numai pe Marynia

şi pe doamna Bigiel, ci, în dauna propriei prestanţe, până şi pe doică.

În locuinţa familiei Połaniecki, râsetele răsunau acum aproape de dimineaţa până seara. De fiecare dată, se trezeau cu sentimentul tonic că ziua le va aduce o nouă bucurie. Bigiel, care de când Marynia părăsise patul era acceptat şi el cu violoncelul lui, asistând la viaţa lor, spuse o dată, după cumpănirea necesară:

— Nenorocirea se poate abate şi asupra unor oameni buni, ca asupra oricui, dar când o duc bine, pe legea mea, nimeni nu trăieşte ca ei.

O duceau într-adevăr foarte bine. Marynia, după cele auzite de la doamna Bigiel şi după propria judecată, credea că dragostea soţului ei înflorise din cauza copilului care-i legase şi mai mult... Într-una din zile, începu să vorbească despre aceasta cu Połaniecki, dar el îi răspunse cât se poate de simplu:

— N-ai dreptate, pe cuvântul meu! Îl iubesc şi pe el, fireşte, dar pe tine te iubeam nespus înainte de a se naşte el, numai pentru tine, pentru că eşti aşa cum eşti. Priveşte în jurul tău, gândeşte-te la câte se întâmplă pe lume şi cu cine trebuie să te compar...

Şi, luându-i mâinile, începu să i le sărute, nu numai cu o dragoste uriaşă, ci şi cu adoraţie, apoi adăugă:

— Tu n-ai să ştii niciodată ce însemni pentru mine şi cât te iubesc!

Strângându-se la pieptul lui, Marynia îl întrebă cu faţa luminată de fericire:

— Nu-i aşa, Stach? Hai, spune şi tu...!

XXIII.

Veni şi vremea botezului. Pruncul fusese botezat în apă de doamna Bigiel imediat după ce se născuse, deoarece aceasta, speriată de boala mamei, se temea că va muri şi copilul dintr-o clipă în alta... Dar el nici nu se gândea la una ca asta şi aştepta cât se poate de sănătos şi cu poftă de mâncare momentul solemnităţii în care avea să joace rolul

principal. Połaniecki invită pe toţi cunoscuţii; erau deci de faţă, afară de cei ai casei şi de bunicul Pławicki, doamna Emilia, care venise cu ultimele puteri, soţii Bigiel cu copiii, profesorul Waskowski, Świrski, Zawiłowski şi domnişoara Ratkowska. Doamna Połaniecka, pe deplin refăcută, îmbrăcată cu grijă şi fericită, arăta atât de fermecătoare, că Świrski, văzând-o, se luă cu amândouă mâinile de păr şi, cu sinceritatea-i de totdeauna, exclamă:

— Asta întrece orice închipuire! Pe Dumnezeul meu; poţi să orbeşti, nu alta!

— Vezi bine! Încuviinţă Połaniecki, gâfâind de mulţumire şi atât de plin de sine, de parcă susţinuse întotdeauna ceea ce alţii observau abia acum.

Iar Świrski răspunse:

— Îngenuncheaţi, popoare! Altceva nu mai spun!

Marynia asculta stânjenită, îmbujorată totodată de bucurie şi convinsă că Świrski are dreptate. Trebuia totuşi să se ocupe de musafiri şi de ceremonie, mai ales că la început se produse o mică încurcătură. Micul Stasio avea să fie ţinut mai întâi de doamna Emilia şi de Bigiel, apoi de pictor şi de domnişoara Ratkowska. Świrski, însă, în ciuda tuturor aşteptărilor, începu să se împotrivească, să născocească tot felul de piedici şi să dea înapoi nu se ştie din ce motive.

„Ar fi foarte bucuros, venise doar înadins de la Roma… Fără îndoială, dar pentru că n-a mai ţinut niciodată un copil la botez, nu ştie dacă finuţul va creşte sănătos şi, mai ales, dacă va avea noroc la femei”. Połaniecki începu să râdă, numindu-l un italian superstiţios, dar Marynia care ghicise cea dintâi despre ce era vorba, profitând că pictorul se retrăsese spre fereastră, îi spuse cu jumătate de glas:

— A doua pereche de naşi e mai mult de formă, aşa că nu va putea fi o piedică…

Świrski se uită după ea, apoi zâmbi, arătându-şi dinţii mici, sănătoşi şi spuse deodată, adresându-se domnişoarei Ratkowska:

— Adevărat, suntem doar a doua pereche de naşi, aşa că… Sunt la dispoziţia dumitale!

Îl înconjurară cu toţii pe micul Stasio care, în braţele doicii, îmbrăcat în muselină şi dantele, arăta de minune cu chelia lui şi ochişorii rotunzi larg deschişi, în care lumea exterioară se răsfrângea automat, ca într-o oglindă. Bigiel îl luă în braţe şi începu ritualul.

Cei de faţă ascultară cu atenţia cuvenită cuvintele sacre, dar micul păgân se arătă deosebit de îndărătnic. Mai întâi începu să dea din picioruşe cu atâta râvnă, încât aproape că alunecă din mâinile lui Bigiel, după care, când Bigiel se lepădă în numele lui de satana şi de nelegiuirile lui, făcu tot ce-i stătu în putinţă ca să-i acopere glasul. Abia după ce, în timp ce ţipa, zări pe neaşteptate ochelarii lui Bigiel, tăcu brusc, vrând parcă să le dea de înţeles că dacă în lume există asemenea obiecte uluitoare, atunci e altceva.

De altfel, ceremonia luă sfârşit, şi pruncul îşi reluă locul în braţele doicii, care îl aşeză în curând în pătuţul minunat în formă de cărucior, darul lui Świrski, şi vru să-l scoată din încăpere. Pictorul, însă, care poate că nu mai văzuse niciodată atât de aproape o făptură atât de mică şi în pieptul căruia bătea o inimă ce-şi dorea de mult paternitatea, se arătă împotrivă şi, aplecându-se peste leagăn, luă copilul în braţe.

— Ai grijă! Strigă Połaniecki apropiindu-se.

Pictorul se întoarse şi-l linişti:

— Domnule, eu am ţinut în braţe operele lui Luca della Robbia.

Şi într-adevăr ridică pruncul şi începu să-l legene cu atâta îndemânare, de parcă toată viaţa dădăcise copii. Apoi veni cu el la profesorul Waskowski şi-l întrebă:

— Ei, iubite domnule profesor, ce spui de acest tânăr arian?

— Păi, ce să spun? Răspunse bătrânelul privind înduioşat la micuţ. Natural că e un arian! Şi încă un arian pur!

— Şi un viitor misionar? Adăugă Połaniecki.

— Asta nu va putea s-o evite în viitor, da, da, aşa cum nici voi nu puteţi sta de-o parte! Răspunse profesorul.

Ce-i drept, viitorul nu putea fi apreciat, deocamdată, însă, tânărul arian refuza orice misiune într-un mod atât de vădit, de-a dreptul jignitor chiar, încât fu nevoit să-l lase în seama doicii. Doamnele continuară totuşi să se joace cu el, să-i ţâţâie din buze şi să se bucure, până când ajunseră la concluzia fermă că este un copil cu totul excepţional, că toată purtarea lui o dovedeşte întru totul şi că trebuie să fii orb ca să nu-ţi dai seama că va fi cel mai frumos bărbat din ţară, iar pe deasupra şi geniu.

În cele din urmă, geniul adormi, îmbătat parcă de fumul tămâierilor, şi în acest timp se servi micul dejun. Cu toată prietenia pentru pictor, Marynia îl aşează pe Zawiłowski lângă domnişoara Ratkowska. Voia şi ea, ca toţi ceilalţi, de altfel, inclusiv Świrski, să se lămurească într-un fel relaţiile dintre ei. Purtarea lui Zawiłowski era destul de ciudată. Świrski susţinea că nu este cu totul normal. Era sănătos, dormea şi mânca bine, se şi îngrăşase puţin, vorbea cu judecată, deşi mai încet ca înainte, dar parcă îşi pierduse voinţa, nu mai avea iniţiativa care-l caracteriza altădată. În Italia, se lumina la amintirea domnişoarei Ratkowska, iar când vorbea despre ea, ochii i se împăienjeneau de lacrimi. După întoarcerea în ţară, însă, când îi pomenea cineva că s-ar cuveni să-i facă o vizită domnişoarei Ratkowska, mai ales dacă se şi oferea să-l însoţească, spunea: „Da, e adevărat”, şi se ducea cu bucurie. Totuşi, afară de asta, părea să fi uitat de existenta ei. Câteodată, se vedea cât de colo că alte gânduri i se învălmăşesc în adâncul sufletului, copleşindu-i puterile minţii. Świrski bănui o vreme că este vorba de amintirea domnişoarei Castelli, dar se convinse cu anume uimire că se înşela, şi începu să creadă că Zawiłowski nu mai pomenea de ea, pentru că avea sentimentul că nu mai există, sau pentru că i se părea ceva atât de depărtat, o impresie atât de subţiată, încât imaginea ei nu se mai lega de o fiinţă vie, reală. Cu toate acestea, nu era trist.

Dimpotrivă, nu o dată se vedea că este mulţumit şi se bucură de viaţă, pe care o cunoscuse abia după ce se „născuse” a doua oară. Cu adevărat tristă, tot mai închisă în sine şi mai tăcută era domnişoara Ratkowska. Probabil că, pe lângă absenţa reciprocităţii, o mai nelinişteau şi alte lucruri în legătură cu Zawiłowski, dar nu vorbea cu nimeni despre ele. Socotind că singurul motiv al mâhnirii ei este purtarea lui Zawiłowski faţă de ea, Marynia şi doamna Bigiel îi arătau întreaga compătimire şi ar fi făcut tot ce le sta în putere ca să-i vină în ajutor. De când se întorsese din Italia, Marynia îl vedea acum pentru prima dată pe Zawiłowski, dar doamna Bigiel discuta în fiecare zi cu el despre domnişoara Ratkowska, lăudând-o cu înflăcărare, amintindu-i câtă recunoştinţă îi datora şi lăsându-l să înţeleagă din ce în ce mai limpede că ar trebui să-şi achite cumva această datorie. Generosul Świrski, împotriva propriilor aşteptări, îi repeta şi el acelaşi lucru, iar Zawiłowski le dădea dreptate la amândoi, numai că, nevrând parcă sau neştiind să tragă concluzia ultimă, vorbea despre a doua călătorie posibilă, despre planuri şi mai mari în viitor, într-un cuvânt, despre lucruri care prin natura lor excludeau participarea domnişoarei Ratkowska.

Acum, aflându-se alături, nu vorbeau mai deloc. Zawiłowski mânca temeinic şi cu lăcomie, urmărind chiar din ochi cu anume nerăbdare noile feluri de mâncare, care erau servite mai întâi celor mai în vârstă. Văzând aceasta, domnişoara Ratkowska se uita uneori la el cu o compasiune dureroasă parcă. Agasată întrucâtva, Marynia, vrând să lege o discuţie între ei, se aplecă peste masă şi spuse:

— Domnule Zawiłowski, te-ai întors de curând din călătorie, hai, povesteşte-ne şi nouă ceva, mie şi Stefciei, despre Italia. Stefcia, nu-i aşa că tu n-ai fost acolo până acum?

— N-am fost, răspunse domnişoara Ratkowska, dar am citit nu demult descrierea unei călătorii… Numai că una e să citeşti şi alta e să vezi.

Şi roşi uşor, dându-şi seama că se trădase, mărturisind că a citit despre Italia, tocmai când Zawiłowski se afla acolo.

El, însă, spuse:

— Domnul Świrski m-a convins să mă duc şi în Sicilia, dar acolo erau nişte călduri îngrozitoare; acum ar trebui să mă duc acolo.

— Aha! Îl luă la rost Marynia, bine că mi-am adus aminte! Unde sunt scrisorile mele? M-ai întrebat prin domnul Świrski dacă vreau să-mi notezi impresiile dumitale de călătorie, şi n-am primit nimic!

Zawiłowski se împurpură deodată, se tulbură, apoi spuse cu un glas nesigur, ciudat:

— N-am putut… O să scriu foarte mult, dar nu acum, mai târziu…

Auzind aceste cuvinte, Świrski se apropie după micul dejun de Marynia şi-i spuse, arătând din ochi spre Zawiłowski:

— Doamnă, ştii ce impresie îmi face câteodată? Pur şi simplu, mi se pare că este un vas preţios care s-a spart.

XXIV.

La câteva zile după botez, Świrski îi făcu lui Połaniecki o vizită la birou, ca să se intereseze de sănătatea Maryniei şi totodată să discute, tot felul de lucruri care-i stăteau pe inimă. Văzând, însă, că întârziase, şi Połaniecki se pregătea de plecare, îi spuse:

— N-are rost să mai rămâi numai pentru mine. Discutăm pe stradă. Astăzi lumina este atât de puternică, încât nu pot să lucrez deloc, aşa că am să te conduc acasă.

— În orice caz, tot aş fi nevoit să-ţi cer iertare, răspunse Połaniecki. Marynia mea iese astăzi prima dată din casă, şi ne ducem să luăm masa la soţii Bigiel. Acum trebuie să fie gata îmbrăcată, dar tot mai am vreo douăzeci de minute la dispoziţie.

— De vreme ce iese din casă, înseamnă că e sănătoasă.

— Slavă Domnului, ca o pasăre! Se bucură Połaniecki.

— Şi micul arian?

— Se ţine şi el bine.

— Ah, ce om fericit! Exclamă Świrski. Dacă eu aş avea acasă asemenea broscuţă, ca să nu mai vorbesc de soţia dumitale, nu ştiu… Cred că mi-aş pierde minţile…

— Nici nu-ţi închipui cum îşi face loc băiatul ăsta în inima mea… Din zi în zi, tot mai mult; nu mă aşteptam, fiindcă trebuie să ştii că eu îmi doream o fată.

— Ei, vremea e înainte, o să vină şi o fată! Răspunse Świrski. Dar dumneata te grăbeşti, aşa că, hai, să mergem.

Połaniecki se îmbrăcă în paltonul îmblănit şi ieşiră în stradă. Ziua era geroasă, senină. Împrejur răsuna clinchetul grăbit al clopoţeilor de la sănii. Oamenii aveau gulerele ridicate peste urechi, promoroacă pe mustăţi, iar pe gură împrăştiau fuioare de aburi.

— E o zi frumoasă, constată Połaniecki. Mă bucur pentru Marynia mea că e senin.

— Dumneata eşti vesel, aşa că toate ţi se par luminoase, răspunse Świrski luându-l de braţ.

Deodată, însă, lăsă braţul lui Połaniecki şi, proţăpindu-se înaintea lui, spuse cu înfăţişarea unui om pus pe ceartă:

— Domnule, ştii că soţia dumitale este cea mai frumoasă femeie din Varşovia? Asta ţi-o spun eu!

Şi începu să se ciocănească în piept cu degetul, vrând parcă să-l asigure o dată mai mult că el i-o spune şi nu altcineva.

— Ştiu! Râse Połaniecki, şi, în acelaşi timp, cea mai bună şi mai cumsecade de pe lume; dar să mergem, pentru că e ger.

Iar când Świrski îl luă iarăşi de braţ, adăugă tulburat întrucâtva:

— Cit am pătimit în timpul bolii ei, numai unul Dumnezeu ştie… Mai bine să nu mai vorbim… Mi-a făcut pur şi simplu o surpriză cu însănătoşirea ei, dar dacă dă Domnul şi trăim până la primăvară, am să-i fac şi eu o surpriză care o va bucura.

— Nu poate fi comparată cu nimeni, răspunse Świrski.

Şi oprindu-se iarăşi, spuse cu uimire parcă:

— Pe legea mea, e atâta simplitate în purtarea ei!

Un răstimp, merseră în tăcere, apoi Połaniecki începu să-i pună întrebări în legătură cu plecarea în străinătate.

— O să mă opresc trei săptămâni la Florenţa, răspunse pictorul. Am acolo ceva de lucru. Afară de asta, mi-e dor de lumina de la San-Miniato, de Ginevra, pe care am iubit-o cândva, şi de Cimabue25. Mai ţii minte Santa Maria Novella, capela Rucellai?… După trei săptămâni, mă duc la Roma. Tocmai voiam să discut asta şi cu dumneata, fiindcă de dimineaţă a trecut Zawiłek pe la mine şi mi-a propus să mergem împreună.

— Aha! Se miră Połaniecki. Şi dumneata ai acceptat?

— Nu m-a lăsat inima să-l refuz, deşi, între noi fie vorba, uneori e destul de dificil. Dumneata ştii cât ţin la el şi cât îl compătimesc, încât îmi vine şi mie greu să vorbesc aşa, dar câteodată găliganul e foarte dificil!… Ce mai tura-vura, s-a schimbat mult! La botez, i-am spus doamnei că seamănă cu un vas preţios care s-a spart. Şi asta-i adevărat! Parcă numai o dată l-am văzut chinuindu-se cu scrisorile în care voia să descrie Italia pentru soţia dumitale. Se plimba ore întregi prin încăpere, îşi ştergea fruntea străpunsă de glonţ, se aşeza la masa de scris, iar se ridica, şi hârtia rămânea tot curată. Dă, Doamne, să-şi recapete zborul de odinioară! Acum le spune tuturor că va scrie, dar începe să se îndoiască şi el şi se chinuieşte. Ştiu că se chinuieşte.

— Ar fi o adevărată nenorocire şi pentru el şi pentru domnişoara Helena, murmură Połaniecki. Dacă ai şti că a luptat cu disperare, ca să-i salveze nu numai viaţa, ci şi talentul!

— Ar fi o pierdere pentru toată lumea, răspunse Świrski. Cel mai mult îmi pare rău de domnişoara Ratkowska. Începe şi ea să se îndoiască dacă va mai fi vreodată ce a fost, şi asta o macină, poate mai mult decât alte supărări.

— E o fată sărmană, o compătimi Połaniecki, mai ales că planurile lui de călătorie arată limpede că el nu se gândeşte

câtuşi de puţin la ea. Noroc că domnişoara Helena i-a asigurat o situaţie independentă.

— Eu am să aştept un an, răspunse Świrski, iar după un an, am să-i cer mâna din nou. M-a cucerit, ce să mai vorbim! Dumneata ai băgat de seamă ce bine îi stătea cu părul scurt? Ar trebui să-l poarte întotdeauna aşa. Am să aştept un an şi am să tac, dar după aceea voi socoti că am mâinile dezlegate. E prea puţin probabil ca, în răstimp de un an, să nu se schimbe ceva şi în sufletul ei, mai ales dacă celălalt nu va da nici un semn de viaţă. Totul e foarte ciudat! Dumneata crezi că eu nu fac tot ce-mi stă în putinţă ca să aprind vreo scânteie în inima lui pentru ea? Pe legea mea, nu cred că există cineva care să fi făcut mai mult ca mine împotriva propriilor simţăminte. Doamna Bigiel se străduieşte şi ea cât poate. Dar ce să-i faci! Nimeni n-are dreptul să-i spună de-a dreptul: „însoară-te!” de vreme ce el nu este îndrăgostit. Şi mai de neînţeles este că el nu se gândeşte, se pare, nici la cealaltă. Domnişoara Ratkowska singură face mai mult decât un crâng întreg de asemenea „mlădiţe de plop, dar asta-i altceva! N-aş vrea să creadă că-l iau înadins cu mine pe Zawiłowski. Nu l-am refuzat, pentru că n-am putut, dar, dragă domnule, dacă va veni vorba vreodată despre plecarea noastră, amintiţi-i că nu eu l-am îndemnat pe Zawiłowski să călătorească, şi aş da mai mult decât îşi închipuie ea, numai să-i fie ei bine, fie şi cu preţul unui bătrân buldog ca mine.

— Fireşte că aşa o să facem, răspunse Połaniecki.

— Îţi mulţumesc! Înainte de plecare, voi veni să-mi iau rămas bun de la doamna.

— Neapărat, să vii chiar diseară, ca să putem sta mai mult de vorbă. Cred că la vară, când te vei întoarce, vei petrece un timp la noi cu Zawiłowski.

— La Buczynek?

— La Buczynek sau în altă parte; nu se ştie încă.

Discuţia le fu întreruptă de vederea lui Osnowski, care tocmai ieşea dintr-un magazin de fructe, ţinând în mână un

pachet alb, răsucit în formă de cornet.

— Uite-l pe Osnowski! Spuse Świrski.

— A, ce schimbat este! Răspunse Połaniecki.

Osnowski era într-adevăr foarte schimbat. De sub căciula de blană, se iţea o faţă slabă, gălbejită şi parcă mult mai îmbătrânită. Blana părea să atârne pe el. Zărindu-i pe cei doi prieteni, rămase descumpănit; ezită o vreme, gândindu-se dacă nu era mai bine să treacă pe la ei, prefăcându-se că nu-i cunoaşte. Trotuarele erau pustii şi se apropiaseră foarte mult, aşa că îşi schimbă intenţia şi, venind la ei, începu sa le spună cu o grabă nenaturală, de parcă voia să scape de singurul lucru la care se gândeau toţi trei:

— Bună ziua, domnilor! Asta zic şi eu întâmplare, ne-am întâlnit, cu toate că eu stau la Przytulów şi vin rareori în oraş. Am cumpărat nişte struguri, fiindcă acum mi se recomandă să mănânc struguri. Se importă, însă, în rumeguş, şi toţi miros a rumeguş; credem că aici sunt mai buni. E ger astăzi, nu-i aşa? La ţară e o pârtie splendidă.

Şi merseră mai departe împreună, stânjeniţi toţi trei. În sfârşit, Połaniecki întrebă:

— Probabil că dumneata te pregăteşti să pleci în Egipt?

— E o intenţie mai veche, dar acum poate că am să plec cu adevărat. Iarna la ţară nu mai e nimic de făcut, şi îmi este urât singur.

Se întrerupse brusc, dându-şi seama că păşeşte pe un drum alunecos.

Şi merseră mai departe într-o tăcere şi mai apăsătoare, tulburată de acea stinghereală nespusă care se simte întotdeauna când, în virtutea unei înţelegeri tacite, se vorbeşte despre lucruri banale, ascunzându-se cele principale şi dureroase. Osnowski ar fi fost bucuros să se despartă de ei. Dar oamenii obişnuiţi ani la rând să respecte anumite forme, chiar atunci când se află în cea mai mare nenorocire, păstrează fără să vrea aparenţele, aşa că voia şi el să găsească un pretext, ca să-şi ia rămas bun mai uşor şi natural. Străduania lui zadarnică nu făcea

decât să prelungească această situaţie dificilă. În cele din urmă, începu să-şi ia la revedere atât de neaşteptat şi de nenatural, cum numai un om care îşi pierde capul poate s-o facă.

În ultima clipă, însă, se hotărî brusc să procedeze altfel. Comedia i se părea insuportabilă. Era prea destul! Îi trecu prin minte că, din contră, nu trebuie să ascundă nimic, căci în evitarea oricărei aluzii în nenorocirea lui, era ceva meschin. Pe faţa lui se citea stânjeneala, dar, oprindu-se, începu să vorbească poticnindu-se întruna şi pierzându-şi răsuflarea:

— Domnii mei… Îmi cer scuze că vă mai reţin o clipă… Ştiţi, însă, că m-am despărţit de soţie… Nu văd de ce n-aş putea vorbi despre asta, mai ales cu nişte oameni atât de cumsecade şi de apropiaţi… Vă declar, aşadar, că a fost… Că s-a întâmplat aşa… Adică… Adică eu am dorit aşa, iar soţiei mele nu…

Glasul i se opri în gât şi nu mai putut să continue. Probabil că voia să ia vina asupra lui, dar simţi deodată întreaga neverosimilitate, imensitatea şi goliciunea disperată a acestei minciuni, meschinărie a cuvintelor fără conţinut, pe care nici sentimentul vreunei datorii, nici convenienţele lumii-bune n-aveau cum s-o îndreptăţească.

Şi pierzându-şi capul cu totul, se depărtă chinuit cu strugurii şi nenorocirea lui fără margini.

Iar Świrski şi Połaniecki merseră un timp în tăcere sub apăsarea acestei nenorociri.

— Pentru Dumnezeu! Rosti Połaniecki într-un târziu, mi se sfâşie inima.

Şi pictorul adăugă:

— Pentru el, parcă tot ar fi fost mai bună moartea.

— Şi când te gândeşti că nu şi-a meritat câtuşi de puţin soarta.

— El? Se miră Świrski. Domnule, ai cuvântul meu, de câte ori mi-l amintesc, nu-l văd decât sărutându-i mâinile. O făcea tot timpul, aşa că nu mi-l pot aminti altfel…

Iar după un răstimp, continuă:

— Ce mă uimeşte pe mine, e că nenorocirea retează relaţiile dintre oameni ca şi moartea, iar dacă nu le retează cu totul, le destramă. Dumneata nu-l cunoşti prea de mult, dar eu am trăit foarte aproape de el, iar acum parcă suntem doi străini. Sigur, nu-i nimic de făcut, dar totul e atât de trist!

— Trist şi ciudat.

Dar Świrski se opri deodată şi exclamă:

— Ştii ce, domnule? S-o lovească trăsnetul pe această doamnă Osnowska! Domnişoara Helena spunea că nu trebuie să te îndoieşti de un om câtă vreme este în viaţă, dar, uneia ca asta, să-i vină trăsnetul de hac!

Iar Połaniecki răspunse:

— N-a existat femeie pe lume mai divinizată ca ea.

— Uite, domnule! Interveni Świrski cu însufleţire. Femeile, domnul meu, în genere…

Se lovi însă brusc cu mănuşa peste gură.

— Nu! Strigă. Ducă-se dracului vechiul obicei! Mi-am dat cuvântul să nu mai trag nici o concluzie în legătură cu femeile.

— Eu am pomenit de asta, numai pentru că el o adora atât de mult, lămuri Połaniecki, încât acum nu înţeleg cum de poate trăi fără ea.

— N-are încotro! Sfârşi Świrski.

De bună seamă, Osnowski n-avea ce face, dar nu ştia să trăiască fără ea. La Przytulów şi la Varşovia, unde amintirea ei domnea pretutindeni, viaţa îi deveni în curând imposibilă, astfel că, după o lună de zile, plecă în străinătate. Dar cum încă de la Varşovia era bolnav, răci într-un vagon încălzit prea mult, şi la Viena se simţi atât de rău, încât fu nevoit să stea la pat. Răceala, socotită la început o gripă, se transformă într-un tifos violent. După câteva zile, bolnavul îşi pierdu cunoştinţa şi rămase într-un hotel la cheremul unor medici străini, departe de casă şi de ai săi. Mai târziu, cuprins de fierbinţeala care-l făcea să delireze, i se păru că

vede alături chipul cuiva, chipul care-i fusese cel mai scump în toată viaţa lui, pe care-l iubise întotdeauna, când era singur, bolnav, şi acum în faţa morţii. Vedenia rămase şi după ce-şi recăpătă cunoştinţa, dar era atât de slăbit, încât nu mai putea nici să vorbească, nici să se mişte şi nici măcar să-şi stăpânească gândurile.

Pe urmă dispăru.

Începu atunci să întrebe de ea surorile de caritate, pe care nu se ştie cine le trimisese şi care-l îngrijeau acum cu toată râvna, şi începu s-o dorească nespus.

XXV.

După sărbătoarea botezului şi după plecarea lui Świrski şi a lui Zawiłowski, soţii Połaniecki începură să ducă iarăşi o viaţă închisă şi casnică, nevăzând aproape pe nimeni, afară de familia Bigiel, doamna Emilia şi profesorul Waskowski. Se simţeau bine în acest cerc restrâns de prieteni apropiaţi, dar cel mai bine le era când rămâneau între ai casei. În acest timp, Połaniecki era foarte ocupat; stătea la birou şi prin alte părţi, rezolvând nu ştiu ce probleme despre care nu pomenea nimic. Iar când sfârşea lucrul, dădea fuga acasă cu o nerăbdare şi mai mare decât atunci când, logodit fiind, se ducea în fiecare zi la locuinţa domnului Pławicki şi a Maryniei. Îşi recăpătase vioiciunea de altădată, umorul şi vechea încredere în viaţă. În curând, făcu o descoperire care până şi lui i se păru ciudată; anume că îşi iubeşte soţia cum nu se poate mai mult, ca pe o soţie şi fiinţa cea mai apropiată, de care era îndrăgostit ca de o femeie, fără teamă şi zbucium, fără salturi de la bucurie la disperare şi îndoieli; de ea se legau toate emoţiile unui sentiment neprefăcut, fiorii dorinţelor, sensibilitatea mereu proaspătă la farmecele ei de femeie şi grija neîntreruptă care veghează, preîntâmpină orice intenţie, străduindu-se fără preget să nu ştirbească fericirea şi să n-o piardă. „Am ajuns şi eu ca Osnowski, îşi spunea vesel, dar mie îmi este îngăduit să fiu Osnowski, fiindcă micuţa mea nu va deveni niciodată ca Osnowska!” Acum îi spunea adesea „micuţa

mea”, dar în aceste cuvinte era tot atâta consideraţie, câtă alintare. Mai intuia că nu i-ar fi fost atât de dragă, dacă ar fi fost altfel, că totul este opera blândeţii ei fără margini şi a acelei impresii de simplitate neprefăcută pe care o împrăştia firesc în jurul ei, aşa cum împrăştie focul căldura. Połaniecki ştia că are o minte ageră, o gândire mai largă şi cunoştinţe mai profunde decât ale ei, simţea totuşi că prin ea, numai prin ea, tot ce exista în el devenea parcă mai întreg şi mai nobil. Datorită influenţei ei, toate aceste principii, pe care şi le modelase, coborau din cap, unde erau teorii abstracte, spre inimă, căpătând astfel viaţă. Bănuia că nu numai fericirea lor, dar până şi el însuşi era până la un punct opera ei. În această concluzie era şi puţină dezamăgire faţă de propria-i persoană, deoarece vedea acum fără urmă de îndoială că, dacă s-ar fi căsătorit cu o femeie oarecare, ar fi devenit şi el un oarecare. Câteodată se şi mira cum de putuse ea să se îndrăgostească de el, dar îşi amintea vorbele ei: „slujba lui Dumnezeu”, care explicau totul. Pentru asemenea femeie, căsătoria era şi ea tot o „slujbă a lui Dumnezeu”, prin urmare, nici dragostea nu se erija într-o forţă sălbatică, existând în afara voinţei omeneşti, ci rămânea un act de opţiune, consfinţit prin jurământ, în slujba legii divine, a datoriei, Marynia îl iubea pentru că era soţul ei. Aşa era şi gata! Multă vreme, Połaniecki nu fusese în stare să înţeleagă că tot ce adora la ea, decurgea pur şi simplu din poruncile oricărui catehism care, în cazul ei, nu fusese înlăturat de educaţia primită. Era posibil ca educaţia ei să aibă unele goluri, dar fusese învăţată că trebuie să-l slujească pe Dumnezeu, nu să se slujească de el.

Neînţelegând prea bine motivele pentru care ea este aşa cum este, o admira, o respecta şi o iubea din ce în ce mai mult. Cât despre ea, judecând lucrurile fără exagerare, nu avea o părere chiar atât de bună despre purtarea ei; înţelegea totuşi că nu le fusese întotdeauna ca acum, că trecuse şi ea prin unele încercări, că în timpul acestor

încercări se purtase cinstit, le îndurase cu răbdare, şi bunul Dumnezeu o răsplătise. Această convingere o însenina. Se însănătoşise de-a binelea. În plus, se simţea foarte frumoasă şi iubită! „Stach”, de care odinioară se temea puţin, îşi pleca acum deseori capul negru pe genunchii ei, aproape cu umilinţă, iar ea se gândea cu bucurie că „acest domn nu este deloc umil din fire, şi, dacă procedează aşa, înseamnă că o iubeşte grozav!” Şi-i creştea inima de fericire. Cu fiecare zi îi era tot mai recunoscătoare şi-l răsplătea cu toată răbdarea de care era în stare.

Micul „arian” îşi îndeplinea şi el cu brio rolul razei de soare în casă. Uneori era într-adevăr o rază cam ţipătoare, dar când era bine dispus şi sta în poziţia preferată, cu picioruşele ridicate în unghi drept, scoţând ţipete de mulţumire, toată suflarea feminină şi masculină din casă se îngrămădea în jurul pătuţului. Marynia îi acoperea picioarele, numindu-l un „băiat urâcios”, iar el dădea mereu păturica la o parte, socotind pesemne că un om de caracter, odată ce s-a hotărât să dea din picioare, trebuie să persevereze în această iniţiativă. Râdea în acest timp, arătându-şi gingiile mici, fără dinţi, ciripind ca o vrăbiuţă, gângurind ca un porumbel, mieunând ca o pisică sau privind ca un puişor. Doica şi mama vorbeau acum ore întregi cu el, iar profesorul Waskowski, care îşi pierduse cu totul capul pentru el, susţinea cu toată gravitatea că acesta este „graiul ezoteric”, care s-ar cuveni să fie înregistrat la fonograf de către învăţaţi, deoarece ar putea dezvălui în întregime taina existenţei astrale, sau ar furniza cel puţin date dintre cele mai importante despre ea.

Astfel se scurgeau lunile de iarnă în familia Połaniecki. Prin februarie, Połaniecki începu să plece de acasă pentru nu ştiu ce afaceri; de fiecare dată, când se întorcea, se sfătuia îndelung cu Bigiel. De la jumătatea lunii, însă, nu se mai duse nicăieri, rămânând tot timpul acasă; mergea numai la birou sau îi lua câteodată pe Marynia şi pe Stas să se plimbe cu trăsura. Monotonia vieţii, mai degrabă monotonia

traiului tihnit şi a fericirii, era întreruptă doar de veştile din oraş despre cunoscuţi, veşti pe care de cele mai multe ori le aducea doamna Bigiel. Pe această cale, Marynia află mai întâi că domnişoara Ratkowska, care nu se măi arăta nicăieri, înfiinţase din venitul asigurat de domnişoara Helena o grădiniţa pentru copii, apoi că domnul Osnowski plecase cu adevărat în Egipt, dar nu singur, ci cu „Anetka” lui, cu care se împăcase iarăşi după ce se însănătoşise. Domnul Kresowski, fostul secundant al lui Maszko, îi văzuse, la Triest şi-i povesti cu ironie lui Połaniecki că „doamna are înfăţişarea unei pocăite”. Acesta, însă, ştiind din proprie experienţă cât de mult slăbeşte nenorocirea voinţa omului şi, câtă sinceritate poate exista în căinţă, îi răspunse cu totul serios că, de vreme ce doamna Osnowska a fost iertată de soţul ei, nici un om cumsecade nu are dreptul să fie mai aspru decât el.

Peste câtva timp, sosi din Italia o veste şi mai ciudată, atât de surprinzătoare, încât deveni obiectul discuţiilor nu numai în familiile Połaniecki şi Bigiel, ci se răspândi în tot oraşul, anume că pietonul Świrski îi ceruse mâna domnişoarei Castelli la Roma, şi cununia avea să aibă loc imediat după Paşte. Marynia era atât de uluită, încât îşi convinse soţul să-i scrie lui Świrski şi să-l întrebe dacă este adevărat. Răspunsul sosi după zece zile, şi când Połaniecki intră în sfârşit în dormitorul soţiei, ţinând de un colţ plicul pe care scria „Scrisoare de la Roma”, cumpănita doamnă Połaniecka se repezi la el cu urechiuşele roşii de curiozitate, după care citiră tâmplă lângă tâmplă cele ce urmează: „Dacă-i adevărat? Nu, dragii mei, nu-i adevărat! Dar ca să înţelegeţi de ce nu putea să se întâmple una ca asta şi de ce nu se va întâmpla niciodată, trebuie să vă vorbesc despre Zawiłowski. A venit aici acum trei zile; mai înainte îl convinsesem să rămână la Florenţa, apoi să vadă Siena, Parma şi mai ales Ravenna. De aici îl trimit la Atena, şi mâine pleacă la Brindisi. Deocamdată stătea la mine de dimineaţă până seara; eu am văzut că-l roade ceva şi vrând

să aduc vorba despre lucruri care-l interesează cel mai mult, l-am întrebat într-o doară dacă nu cumva ţinea în servietă vreo jumătate de duzină din sonetele de la Ravenna. Ei, bine, ştiţi ce s-a întâmplat? La început a pălit şi mi-a răspuns că nu le are, dar va începe curând să scrie, apoi şi-a aruncat deodată pălăria pe jos şi a început să plângă cu suspine ca un copil. Cred că n-am asistat niciodată la asemenea răbufnire de durere. Pur şi simplu, se zvârcolea în braţele mele, repetând întruna că şi-a ucis talentul, că nu mai are nimic în el, că nu va mai scrie niciodată şi că ar fi preferat de o sută de ori ca domnişoara Helena să nu-l fi salvat. Uite ce se petrece cu el, în timp ce lumea vorbeşte că nu mai scrie, pentru că acum are bani. Şi aşa va rămâne. Sărmanul, este ca şi mort, i-au ucis sufletul şi talentul, au stins vâlvătaia care putea să le dea semenilor căldură şi lumină. Eu, dragii mei, una ca asta n-aş putea s-o uit. S-o lăsăm în plata Domnului pe domnişoara Castelli! Dar nu se cuvenea să smulgă asemenea pene, ca să-şi facă din ele un evantai pe care să-l arunce după aceea pe fereastră. Da, asta n-aş putea s-o uit! Nu mai are nici o importanţă ce spuneam la Varşovia, că acum nu-i mai rămâne decât să-şi caute un prinţ Crăpulescu, pentru că n-o mai ia nimeni. Lumea nu duce lipsă nici de orbi. Totuşi, în ce mă priveşte, nu sunt nici prinţul Crăpulescu, şi nici orb. Îţi este îngăduit să ierţi doar propriile nedreptăţi, nu şi pe ale altora, deoarece aşa ar fi prea uşor. Asta-i tot ce vă pot spune în această chestiune, deoarece restul îl ştiţi. Aştept să se împlinească un an şi voi cere iarăşi în căsătorie pe domnişoara Ratkowska. De va accepta, de mă va respinge, Dumnezeu s-o binecuvânteze, asta-i hotărârea mea neclintită”.

— Da, interveni Marynia, dar cum au luat naştere asemenea zvonuri?

În scrisoarea lui, Świrski răspundea şi la această întrebare.

„Toate aceste clevetiri, scria, au apărut, probabil, pentru că am fost văzut în dese rânduri cu aceste doamne. Ţineţi minte că anul trecut, la Roma, doamna Bronicz mi-a scris ea mai întâi, iar după aceea, când am fost pe la ele, domnişoara Castelli, în loc să caute explicaţii, şi-a pus singură cenuşă în cap în faţa mea. Mărturisesc că asta m-a câştigat. Zică lumea ce-o vrea, recunoaşterea deschisă a vinii înseamnă totuşi trezirea virtuţii şi curaj, înseamnă o cotitură şi un geamăt de jale, care dacă nu răscumpără vinovăţia, poate răscumpăra cel puţin sufletul. Credeţi-mă că, în tot ce spun, este ceva mai mult decât bunătatea inimii mele. Mai gândiţi-vă şi că ele nu stau deloc pe roze. Nu de puţine ori am văzut cu câtă ezitare se apropie de oameni şi cum le primesc aceia care au curajul să-şi respecte principiile. S-a adunat în ele atâta amărăciune, că, aşa cum pe bună dreptate spunea cândva Waskowski, încep să se amărască una pe alta. E o situaţie îngrozitoare, în care întreţii chipurile relaţii cu cei din jur, purtând în spate povara unui scandal de pomină. Dumnezeu cu ele! Multe s-ar putea scrie despre asta, dar eu n-am uitat ce spunea domnişoara Helena, că nu trebuie să te îndoieşti de un om, cât trăieşte. Biata Lineta s-a schimbat mult de supărare, a slăbit şi s-a urâţit, iar mie îmi pare rău de ea. Îmi pare rău până şi de doamna Bronicz care, ce e drept, minte pe toată lumea, dar o face numai din dragoste pentru sărmana fată. Eu însumi spuneam mai sus că nu-ţi este îngăduit să ierţi decât propriile nedreptăţi, dar omul ar fi o adevărată gorilă dacă n-ar simţi puţină, milă faţă de suferinţa omenească. Oare acum, când îmi stăruie în minte disperarea lui Ignaś, voi mai avea inima să mă duc la ele? Nu ştiu, dar nu regret că am fost. Lumea bârfeşte, dar o să obosească, şi peste vreun an, dacă Dumnezeu ne va ţine în viaţă, pe mine şi pe domnişoara Ratkowska, va vedea că a trăncănit degeaba”.

Scrisoarea se încheia cu o aluzie la soţii Osnowski, despre împăcarea cărora Świrski ştia; aflase chiar unele amănunte pe care Stach şi Marynia nu le cunoşteau.

„Cred, spunea, că Dumnezeu este mai puternic, decât perfidia omenească şi, în acelaşi timp, nespus de milostiv; dacă uneori îngăduie nenorocirilor să se abată asupra omului ca trăsnetul, o face numai ca să scoată la iveală ce e bun în el. Acum, eu cred până şi în renaşterea uneia ca Osnowka. Poate că e o naivitate, dar sunt momente când presupun că nu există oameni răi pe de-a-ntregul. Uite că până şi într-o femeie ca doamna Aneta s-a trezit ceva şi l-a îngrijit în timpul bolii. Ah, femeile astea! Atâta mi-au sucit capul, că în curând n-o să mai am nici o părere nu numai despre ele, ci despre nimic altceva”.

Urmau întrebări despre Stas şi urări de bine pentru cei care-l aduseseră pe lume, iar la sfârşit, promisiunea că se va întoarce în primele zile ale primăverii.

XXVI.

Primăvara veni într-adevăr şi, pe deasupra, pe cât de timpuriu, pe atât de caldă. Pe la sfârşitul lui martie şi începutul lui aprilie, Połaniecki începu iarăşi să călătorească, petrecând uneori şi câteva zile în afara casei. Şi el, şi Bigiel erau atât de ocupaţi, încât nu o dată stăteau la birou până seara târziu. Doamna Bigiel presupuse că trebuie să întreprindă ceva pe scară mare, se mira totuşi că soţul ei, care vorbea întotdeauna cu ea despre afaceri şi aproape că gândea cu voce tare în prezenţa ei, cerându-i adesea sfatul, de astă dată tăcea chitic. Marynia observă şi ea că Stach este foarte preocupat de ceva mai mult ca oricând. Era mai tandru cu ea decât de obicei, dar ea avea impresia că până şi în purtarea lui drăgăstoasă, ca şi în discuţiile cu ea şi în fiecare mângâiere, mai era ceva, un gând care îl absorbea atât de complet, încât nu se putea desprinde nici o clipă de el. Această stare ciudată se adâncea pe zi ce trece, iar odată cu venirea lui mai, deveni pur şi simplu febrilă. Marynia începu să chibzuiască dacă nu era cazul să-şi întrebe soţul ce are. Se temea întrucâtva să nu fie inoportună, dar nu voia ca el să creadă că problemele lui n-o interesează câtuşi de puţin. Ezitând

astfel, se hotărî să aştepte o clipă potrivită, nădăjduind că el însuşi va aduce vorba, fie şi pe departe, despre treburile lui.

Nu mult după aceea, Într-una din zile, i se păru că sosise clipa aşteptată. Połaniecki se întoarse de la birou mai devreme decât de obicei, cu faţa atât de radioasă, deşi serioasă, încât Marynia, uitându-se în ochii lui, îl întrebă aproape fără să vrea:

— Ce s-a întâmplat? Ceva de bine?

În loc să-i răspundă fără ocol, el se aşeză lângă ea şi începu să vorbească încet, cu un glas cam ciudat:

— Uite ce vreme frumoasă şi ce cald e. Poţi să deschizi ferestrele, nu alta. Ştii la ce m-am gândit mereu în ultimul timp? Şi pentru sănătatea ta, şi pentru Stas, va trebui să ne mutăm mai repede la ţară.

Marynia presupuse:

— Dacă nu s-a instalat nimeni la Buczynek…

— Buczynek s-a vândut, răspunse Połaniecki.

Apoi, luându-i amândouă mâinile şi privind-o în ochi cu dragoste neţărmurită, spuse:

— Ascultă, făptură scumpă, vreau să-ţi spun ceva, ceva care ar trebui să te bucure, dar promite-mi că n-ai să te tulburi prea mult.

— Bine. Ce este, Stach?

— Vezi şi tu, draga mea, Maszko a fugit în străinătate, fiindcă n-avea cu ce să-şi plătească datoriile. Creditorii s-au repezit să ia tot ce a lăsat în urma lui, ca să-şi recapete măcar o parte din bani. S-a scos totul la licitaţie. Magierówka a fost parcelată şi s-a vândut, dar Krzemień, Skoki şi Şuchocin mai puteau fi salvate, aşa că – numai fii calmă, draga mea – aşa că le-am cumpărat pentru tine.

Marynia se uită o vreme la el, clipind din ochi şi parcă nevenindu-i să-şi creadă urechilor. Dar nu! El însuşi era atât de emoţionat, încât nu putea să glumească. Ochii i se întunecară de lacrimi şi brusc îi încolăci gâtul cu braţele.

— Stach!

Şi, în clipa aceea, nu mai putu să scoată nici un cuvânt, dar acest singur strigăt conţinea şi mulţumire, şi dragoste profundă, şi adoraţia femeii pentru destoinicia acestui om care era în stare de orice. Połaniecki înţelese bucuria ei şi, copleşit de o fericire cum nu mai încercase, începu să vorbească, ţinând-o strâns la pieptul lui:

— Ştiam că ai să te bucuri, iar Dumnezeu ştie că nici pentru mine nu există mulţumire mai mare decât să te văd bucuroasă. N-am uitat că ţi-a părut rău de Krzemień, şi că pierderea proprietăţii a fost o lovitură pentru tine; dacă am putut să repar această greşeală, am reparat-o… Dar asta nu înseamnă nimic! Zece asemenea moşii dacă ţi-aş cumpăra, tot nu te-aş răsplăti pentru binele pe care mi l-ai făcut, şi tot nu te-aş merita.

Era sincer, dar Marynia îşi înălţă capul de pe umărul lui şi, ridicându-şi spre el ochii umezi şi luminoşi, spuse:

— Eu nu sunt vrednică de tine, Stach! Nici nu mă aşteptam să fiu atât de fericită.

Începură deci să se contrazică unul pe celălalt, neputând conchide care dintre ei este mai vrednic, dar această hârjoană era presărată cu întreruperi, deoarece Marynia, îmbrăţişându-l, îi oferea gura minunată, puţin prea largă, iar el i-o săruta cu sete, făcând apoi acelaşi lucru cu ochii negri. Multă vreme doamnei Połaniecka îi veni să râdă şi, să plângă de bucurie, fiindcă fericirea ei întrecuse toate aşteptările. Mama ei îi scrisese cândva cu mâna-i slăbită: „Nu trebuie să te căsătoreşti, ca să fii fericită, ci ca să-ţi faci datoria lăsată de la Dumnezeu; fericirea nu-i decât un adaos şi un dar al Domnului. Acest adaos era acum mai mare decât îi putea cuprinde inima. Avusese parte de încercări grele, de clipe de tristeţe şi îndoială, dar toate trecuseră şi, în sfârşit, acest „Stach” nu numai că o iubea acum ca pe lumina ochilor, dar făcuse mai mult decât îi făgăduise vreodată.

Plimbându-se cu paşi mari prin încăpere, emoţionat încă, dar mulţumit de sine şi cu o expresie de mândrie pe faţa-i

negricioasă, Połaniecki spuse:

— E, Marys! Abia acum o să înceapă roboteala, nu-i aşa? Eu nu mă pricep câtuşi de puţin la treburile gospodăriei, aşa că asta o să cadă pe umerii tăi. Dar cred că aş putea fi un administrator nu prea rău. O să trudim amândoi, deoarece Krzemień nu-i un lucru de şagă.

Ea îi răspunse, împreunându-şi mâinile:

— Stach, iubitule, ştiu că ai făcut-o numai pentru mine. Nu-ţi va dăuna oare în afacerile tale?

— În afacerile mele? Tu crezi că eu m-am lăsat jefuit? Nici pomeneală! Am cumpărat ieftin, chiar foarte ieftin! Bigiel care se teme de orice, recunoaşte şi el că este o afacere bună. De altfel, rămânem mai departe asociaţi… Numai, Marys, ţie să nu-ţi fie frică de sărăcie la Krzemień, şi nici de necazurile de altădată. O să avem pentru ce trudi, şi-ţi spun deschis că dacă pământul ar înghiţi astăzi întreaga moşie, tot am avea cu ce trăi, noi doi şi Stas.

— Eu – îl linişti Marynia, uitându-se la el cam tot aşa cum s-ar fi uitat la Napoleon sau la alt cuceritor de aceleaşi proporţii – sunt sigură că tu eşti în stare să duci până la capăt tot ce vrei, dar ştiu că numai pentru mine ai cumpărat Krzemień.

— Natural! Căzu de acord Połaniecki. Pentru că acolo este înmormântată mama ta, pentru că te iubesc şi pentru că tu ai ţinut la Krzemień. La urma urmei, tu m-ai readus la pământ. Îmi aduc aminte ce-ai spus la Veneţia, atunci când Maszko a vrut să-i vândă moşia de la Krzemień lui Bukacki. N-ai idee câtă influenţă poţi să ai asupra mea. Câteodată spui ceva, şi eu, deocamdată, nimic! Dar totul rămâne în mine, şi mai târziu iese la iveală pe neaşteptate. Aşa a fost şi de data asta. Acum mi se pare şi mie de neînţeles să locuieşti pe planeta asta, să posezi chipurile ceva, dar să nu ai trei coţi de pământ, despre care să poţi spune: „e al meu”. Cumpărarea proprietăţii era hotărâtă mai demult. Cred că ai băgat de seamă că de câteva luni mă zbat ca peştele pe uscat. Numai că n-am vrut să-ţi spun nimic până

când n-am sfârşit treaba; am preferat să-ţi fac o surpriză. Şi, poftim! Ţi-am făcut-o, pentru că eşti sănătoasă şi te iubesc atât de mult.

Luându-i mâinile, începu iarăşi să i le sărute apăsat; vru şi ea să le sărute pe ale lui, dar el nu-i îngădui, şi, în cele din urmă, începură să alerge unul după altul prin încăpere, ca nişte copii, aruncându-şi vorbe bune şi luminoase ca razele de soare. Marynia dorea atât de mult să plece îndată la Krzemień, nemaiputând să se gândească la altceva, încât el o ameninţă că va deveni gelos pe Krzemień şi-l va vinde.

— Ba nu, n-ai să-l vinzi! Îi răspunse clătinând din cap.

— Adică de ce?

Înălţându-se până la urechea lui, Marynia şopti:

— Pentru că mă iubeşti…

Începu să dea şi el din cap în semn că aşa este.

Stabiliră totuşi, spre marea bucurie a Maryniei, că vor pleca la sfârşitul săptămânii cu toţi ai casei la Krzemień, ceea ce era foarte posibil, fiindcă Połaniecki aranjase casa în aşa fel, încât să fie gata să-şi primească „stăpâna”. O asigură că nu schimbase aproape nimic, străduindu-se doar ca încăperile să nu pară pustii.

Deodată izbucni în râs.

— Ei, sunt curios ce-o să zică papá! Se întrebă.

Presupusa uimire a lui „papá” era un nou motiv de bucurie pentru Marynia. De altfel, nu trebuiră să-l aştepte prea mult pe domnul Pławicki, pentru că după o jumătate de oră veni la masă. Abia intră pe uşă, că Marynia, aruncându-i-se în braţe, îi împărtăşi dântr-o răsuflare noutatea fericită, iar el încremeni de uimire şi emoţie. Poate că resimţi bucuria fiicei, poate că ieşi la iveală pe neaşteptate ataşamentul lui faţă de colţişorul în care trăise atâţia ani, destul că ochii i se umeziră; la început, aminti de sudoarea lui cu care era îmbibat pământul acesta, apoi începu să spună ceva despre „bătrâneţe” şi despre „azilul de la moşie, iar la sfârşit, îl îmbrăţişă pe Połaniecki şi-i spuse:

— Să-ţi dea Dumnezeu şi mai mult noroc, şi să te descurci atât de bine, cum m-am descurcat şi eu; să fii sigur că vei avea parte întotdeauna de ajutorul şi sfatul meu.

Iar seara, la familia Bigiel, Marynia, îmbătată încă de fericire, îi spuse doamnei Bigiel:

— Ei, spune! Cum să nu iubeşti un astfel de om? Spune şi tu!

XXVII.

A doua zi după venirea lui Połaniecki la Krzemień, se nimeri să fie duminică. Połaniecki se sculă târziu, fiindcă, în ziua precedentă, sosiseră abia după unu noaptea. La Krzemień, îi aşteptau slujitorii cu pâine şi sare; apoi Marynia, râzând şi plângând cu schimbul, inspectase toate colţurile casei, după care nu mai putuse să adoarmă de emoţie până în zori. Din toate aceste motive, Połaniecki n-o lăsase să părăsească patul, dar pentru că voia să se ducă la slujbă la Wątory puţin mai devreme, ca să se roage lângă biserică la mormântul mamei, îi promise că va porunci să înhame caii şi o va anunţa când va fi timpul să plece. În acest timp, după micul dejun, ieşi puţin să privească la noua-i proprietate. Era a doua jumătate a lunii mai, şi ziua începea neobişnuit de frumoasă. Noaptea plouase, iar acum soarele se privea prin băltoacele mici din curte şi de pe lângă acareturi, se răsfrângea în luciri de briliante în picăturile agăţate de frunze şi scânteia pe acoperişurile ude ale şurilor, grajdurilor şi şoproanelor. Îmbrăcat astfel în strălucirile soarelui şi în verdeaţa de mai, Krzemień părea cu totul atrăgător. Pentru că era duminică, nu era nici o mişcare printre acareturi, doar, lângă grajd trebăluiau câţiva rândaşi care aveau să meargă la biserică. Liniştea şi adormirea din jur făcură o impresie stranie asupra lui. Nu de mult, intenţionând să cumpere Krzemień, venise aici de câteva ori şi ştia că este o proprietate lăsată în paragină. Maszko începuse într-adevăr să ridice un hambar acoperit cu olane roşii, dar nu-l terminase. Nu locuise niciodată aici şi, în cele din urmă, nu putuse investi nimic, aşa că semnele

dărăpănării se vedeau la fiecare pas. Niciodată nu i se păruseră lui Połaniecki atât de evidente ca acum, când putea să-şi spună în sfârşit: „E moşia mea!” Clădirile parcă erau strâmbe, pereţii crăpaţi, gardurile aplecate sau dărâmate; pe lângă pereţi erau împrăştiate resturi de utilaje dezmembrate; peste tot pământul părea că vrea să înghită tot ce se afla pe el, peste tot se vedea că lucrurile sunt lăsate în voia întâmplării, peste tot domnea nepăsarea. Despre gospodărirea moşiei, Połaniecki ştia doar că trebuie să fie prudent cu investiţiile; de altminteri, afară de câteva cunoştinţe generale care-i ajunseseră la ureche încă din anii copilăriei, n-avea nici cea mai vagă idee. Cu toate acestea, trecându-şi în revistă „regatul”, îşi închipui că şi câmpurile trebuie să fie lucrate cu aceeaşi lipsă de interes pe care o văzuse în jurul lui; avea sentimentul că aici se făcea ceva numai din obişnuinţă şi rutină, numai pentru că se făcuse acelaşi lucru cu zece, douăzeci sau o sută de ani înainte. Nici urmă din încordarea acelei energii neobosite care constituie temelia comerţului, a industriei şi, în genere, a activităţilor de la oraş. „Dacă aş aduce măcar această înviorare în vegetarea de aici, se gândi Połaniecki, şi tot ar fi foarte mult, fiindcă lipseşte cu desăvârşire. În plus, însă, eu am bani, şi cel puţin atâta minte, că ştiu dinainte că nu ştiu nimic, iar pe de altă parte, ştiu că trebuie să învăţ şi să întreb pe alţii”. Ţinea minte încă de pe vremea când stătuse în Belgia, că până şi acolo, în Belgia, sufletul omului şi încordarea voinţei însemnau mai mult decât cele mai puternice maşini. Iar din acest punct de vedere, conta pe el, şi nu fără temei. Se ştia un om perseverent şi dinamic. Pe orice pusese mâna până atunci trebuise să meargă, de voie sau de nevoie. În afară de asta, mai ştia că în afaceri era un realist calculat, şi datorită acestei convingeri nu-şi pierdu curajul la vederea delăsării de pretutindeni, simţindu-se mai degrabă stimulat. Amorţeala, nepăsarea, inerţia şi somnolenţa din jur păreau să-l provoace, iar el, făcându-şi ochii roată, le răspundea

aproape cu bucurie: „Prea bine, o să ne încercăm puterile!” Şi aştepta cu nerăbdare clipa încercării.

Această primă luare de contact şi gândurile care-i trecură prin cap nu-i stricară dispoziţia excelentă, dar îi luară o groază de timp. Uitându-se la ceas, observă că dacă vor să ajungă la Wątory înainte de slujbă, trebuie să plece numaidecât; porunci deci să înhame caii, apoi se întoarse repede în casă şi ciocăni la uşa Maryniei:

— Doamnă dragă! Spuse, „slujba Domnului!”

— Poftim, poftim! Se auzi prin uşă glasul vesel al Maryniei, eu sunt gata.

Połaniecki intră, şi ea îl întâmpină într-o rochie deschisă la culoare, primăvăratecă asemănătoare cu aceea în care o văzuse când venise prima dată la Krzemień. Se îmbrăcase înadins aşa, iar el, spre marea ei mulţumire, îi înţelese intenţia, deoarece exclamă întinzându-şi braţele spre ea:

— Domnişoara Pławicka!

Marynia se apropie de el şi, ruşinată parcă, îşi lipi năsucul trandafiriu de obrazul lui, arătând cu mâna spre pătucul în care dormea Stas.

După care plecară la biserică împreună cu papá Pławicki. Era o zi de primăvară senină, plină de adieri calde şi de bucurie. Prin crânguri se auzea cucul cântând, iar pe luncă se vedeau berzele păşind agale. De-a lungul drumului, pupezele şi coţofenele zburau din copac în copac înaintea trăsurii. Din când în când, se iscau adieri care zburau peste grâiele verzi ca pe valuri, aplecând lujerele şi alcătuind umbre oblice pe verdeaţa câmpului. Împrejur mirosea a pământ reavăn, a iarbă şi a primăvară. Soţii Połaniecki fură năpădiţi de roiul amintirilor. Estompată întrucâtva de viaţa de la oraş, în sufletul Maryniei tresălta dragostea de pământ şi de natură, de păduri, şi de întinderile verzi, de perii de pe câmpuri şi de arăturile care se îngustau în depărtare, de spaţiile nemărginite şi de tăriile albastre mult mai largi decât la oraş. Toate acestea o umpleau de o încântare numai pe jumătate conştientă, îmbătând-o

aproape. Połaniecki, la rândul lui, îşi aminti cum se dusese cândva la biserică cu domnul Pławicki şi, la fel ca acum, pupezele şi coţofenele zburau înaintea lor dintr-un copac într-altul. Numai că acum simţea alături această făptură trandafirie, pe care atunci o văzuse întâia oară, pe fosta domnişoară Marynia Pławicka. Într-o clipă, îşi aduse aminte tot ce fusese între ei: prima luare de cunoştinţă şi farmecul acela care-l subjugase, neînţelegerile de după aceea şi participarea ciudată a Litkăi în viaţa lor, cununia şi relaţiile de mai târziu, ezitările fericirii, schimbările care interveniseră în el sub influenţa acestui suflet luminos şi înseninarea de acum a vieţii. În acelaşi timp, avea sentimentul că răul trecuse, că găsise mai mult decât visase şi că acum s-ar putea abate asupra lui tot felul de nenorociri, fireşte, dar în privinţa relaţiilor casnice, viaţa se luminase pentru totdeauna, devenise virtuoasă, identificându-se aproape cu „slujba lui Dumnezeul” şi cu atât mai însorită decât cea de demult, cu cât orizontul care îi înconjura era mai însorit decât cel de la oraş. La acest gând, inima i se umplu de fericire şi dragoste, pentru ea. Odată ajunşi la Wątory, îngână Veşnică odihnă pentru sufletul acelei mame căreia îi datora o astfel de soţie, cu tot atâta râvnă ca şi Marynia. Avea senzaţia că iubeşte rămăşiţele înmormântate lângă biserică aşa cum le-ar fi iubit pe ale mamei sale, ca un fiu adevărat.

În acest timp, clopotele bătură de liturghie. În biserică, vechile amintiri începură din nou să i se îmbulzească în minte. Tot ce îl înconjura, era parcă atât de cunoscut, încât uneori avea impresia că fusese aici nu mai departe decât ieri. Naosul era şi acum plin de capetele cenuşii ale ţăranilor şi de mirosul de obligeană; lângă altar slujea acelaşi preot, aceleaşi ramuri de mesteacăn mişcate de vânt, băteau în geamul ferestrei. Połaniecki se gândi şi el din nou că totul trece, viaţa, durerile, speranţele şi elanurile, se petrec ideile şi sistemele filosofice, dar slujba se desfăşoară veşnic cu aceeaşi forţă fără istov. O siluetă

nouă în vechea imagine era Marynia. Privind din când în când la faţa ei liniştită, cu ochii, înălţaţi spre altar, Połaniecki ghicea că se roagă cu tot sufletul pentru viaţa lor viitoare la ţară, aşa că făcu şi el la fel şi se rugară împreună.

Dar după liturghie, în curtea bisericii, îi înconjurară vecinii, vechii cunoscuţi ai domnului Pławicki şi ai Maryniei. Domnul Pławicki se uită în zadar s-o vadă pe doamna Jamisz, deoarece aceasta se mutase de câţiva ani la oraş. În schimb, consilierul Jamisz, vindecat definitiv de inflamaţiile de la stomac, deci sănătos şi întinerit, exclamă la vederea Maryniei cu un entuziasm neprefăcut:

— Uite-o şi pe favorita mea! Se bucură, sărutându-i mâinile. Gospodina mea dragă! „Marynia mea de aur!” Ehe, păsările au revenit la vechiul cuib. Ce frumoasă eşti! Pe legea mea, arăţi ca o adevărată domnişoară, ca o codană, deşi, după câte ştiu, ai adus şi un flăcău pe lume!

Marynia se îmbujoră de mulţumire, dar tocmai atunci se apropiară soţii Zazimski cu cei şase copii, urmaţi de domnul Gątowski, vulgo: „Ursuleţul”, fostul pretendent fără noroc al Maryniei şi ucigaşul neîmplinit al lui Maszko. Domnul Gątowski se apropie stângaci şi tulburat întrucâtva, orbit parcă de frumuseţea Maryniei şi îndurerat de părerea de rău după fericirea pe care o ratase. Marynia îl întâmpină şi ea cu anume stinghereală, Połaniecki, în schimb, îi întinse mâna prietenos, cu mărinimia unui învingător, şi spuse:

— Uite că şi eu îmi găsesc aici cunoscuţi încă din anii copilăriei. Ce mai faci, domnule?

— Ca şi mai înainte, răspunse domnul Gątowski.

Iar domnul Jamisz, care se afla într-o dispoziţie foarte bună, rosti uitându-se fix la tânărul încurcat:

— Are necazuri cu stabilirea servituţilor.

Domnul Gątowski se tulbură şi mai mult, fiindcă toată lumea din împrejurimi vorbea de aceste necazuri. De câţiva ani, sărmanul abia mai putea să răsufle la Jałbrzychów. Stabilirea servituţilor şi vinderea pădurii mai puteau să-l readucă pe linia de plutire, dar ce să-i faci, dacă împotriva

oricăror negocieri, câteodată aproape de a fi semnate, stătea acelaşi vechi reproş din partea ţăranilor din Jałbrzychów: „că boierul merge călare pe un cal alb, trage cu pistolul şi se uită în ochii fetelor”.

Deşi obişnuit de mic cu tot felul de litigii cu ţăranii, domnul Gątowski îşi pierdea cumpătul uneori şi striga cu o disperare neprefăcută:

— Ei şi? Ce dracu are una cu alta? Trăsni-v-ar, să vă trăsnească!

Dar după un dictum atât de convingător, sătenii din Jałbrzychów se adunau din nou la sfat şi, după o judecare temeinică a tuturor pro şi contra, declarau iarăşi, scărpinându-se în ceafă, că toate ar fi bune: „numai că boierul merge călare pe un cal alb, trage cu pistolul şi se uită… Etc.”

Între timp, Marynia, care ţinea la domnul Jamisz ca la cineva din familie, aflând că este singur, îl invită la masă. Deşi nu se aştepta nimeni, domnul Pławicki, supărat că nu o găsise la Wątory pe doamna consilier şi ţinând minte vechile partide duminicale de cărţi cu „Galoş”, îl invită şi pe el, drept care soţii Połaniecki porniră înainte şi în mare grabă, ca Marynia să aibă timp să dea dispoziţiile de cuviinţă. După ei, plecară domnul Pławicki şi consilierul, iar Gątowski rămase la urmă, în brişca lui, trasă de o iapă costelivă de la Jałbrzychów.

Pe drum, domnul Pławicki se adresă consilierului Jamisz:

— Nu pot să spun nimic!… Fiica mea este fericită. El este un om bun şi energic, dar…

— Dar ce? Întrebă domnul Jamisz.

— Dar e cam nesăbuit! Îţi aduci aminte şi dumneata că atâta m-a strâns cu uşa pentru douăzeci de mii de ruble păcătoase, încât am fost silit să vând proprietatea. Iar pe urmă? Pe urmă a răscumpărat-o… Dacă nu mă îmbulzea pe mine, nu mai avea nevoie s-o răscumpere, ar fi căpătat-o pe degeaba după moartea mea, ca zestre a Maryniei. E om bun, dar aici… (spunând acestea, domnul Pławicki îşi

ciocăni fruntea cu degetul)… Încă mai zboară păsărelele! Fără îndoială, nu e un păcat!

— Hm! Se mulţumi să răspundă consilierul Jamisz, nevrând să-l contrazică pe domnul Pławicki cu observaţia că dacă moşia mai rămânea pe mâinile lui, n-ar mai fi rămas nimic din ea.

Domnul Pławicki oftă şi spuse:

— Pentru mine asta înseamnă o trudă în plus la bătrâneţe, fiindcă şi acum tot eu va trebui să am grijă de toate.

Domnul Jamisz se stăpâni cu greu să nu exclame: „Ferească Dumnezeu!” Îl cunoştea însă destul pe Połaniecki, ca să ştie că nu era nici o primejdie. Nici domnul Pławicki nu prea credea ce spunea; se temea puţin de ginerele lui şi înţelegea prea bine că acum altcineva va avea grijă de toate.

Tot sporovăind astfel, ajunseră la intrare; Marynia, care dăduse dispoziţiile necesare pentru masă, îi întâmpină cu Stas în braţe.

— Domnule consilier, am vrut să-ţi prezint pe fiul meu înainte de a ne aşeza la masă, spuse. Băieţelul meu e mare, mare! Şi cuminte!

Şi începu să-l legene în tactul cuvintelor spre domnul Jamisz, care îi atinse obrăjorul cu degetele. „Băieţelul cuminte” se strâmbă la început, apoi zâmbi şi scoase un strigăt care pentru cercetătorii „graiului ezoteric” putea avea o însemnătate excepţională, dar pentru o ureche obişnuită, semăna ciudat cu cârâitul unei coţofene sau al unui papagal.

În acest timp, sosi domnul Gątowski şi, agăţându-şi pardesiul pe cuierul din tindă, tocmai îşi căuta batista, când, printr-o întâmplare de neînţeles, Rozulka, dădaca lui Stas, care era şi ea acolo, se apropie şi îi îmbrăţişa mai întâi picioarele, apoi îi sărută mâna.

— Ei, ce mai faci! Ce mai faci! Ce vrei să-mi spui? O întrebă boierul de la Jałbrzychów.

— Nimic, am vrut doar să dau bineţe, răspunse Rozulka supusă.

Domnul Gątowski se aplecă puţin într-o parte şi începu să caute ceva cu degetele în buzunarul de la jiletcă, dar se vede că ea venise doar să-şi salute vechiul stăpân, fiindcă nu mai aşteptă dania, îi sărută iarăşi mâna şi plecă tăcută în camera copilului.

Domnul Gątowski se îndreptă sigur de sine spre ceilalţi, îngânând cu glasu-i gros:

— Um-dry-dry! Um-dry-dry! Um-dram-ta-ta!

După care se aşezară cu toţii la masă şi începură să discute despre întoarcerea familiei Połaniecki la moşie. Domnul Jamisz, care, ca om, era foarte inteligent, iar datorită funcţiei de consilier trebuia să fie în mod oficial înţelept şi elocvent, se întoarse spre Połaniecki şi îi spuse cele ce urmează:

— Dumneata vii la moşie fără cunoştinţe de economie agrară, ai însă ceva ce le lipseşte în primul rând celor mai mulţi dintre proprietarii noştri funciari, ai capital şi te pricepi la administraţie. De aceea, am încredere şi sunt sigur că nu vei ieşi în pierdere la Krzemień. Întoarcerea voastră înseamnă o mare bucurie pentru mine, nu numai pentru că e vorba de voi şi de această iubită elevă a mea, ci şi pentru că dovedeşte justeţea afirmaţiei mele, potrivit căreia, deşi cei mai mulţi dintre noi, vârstnicii, trebuie să părăsească pământul, copiii noştri, dacă nu copiii, atunci nepoţii noştri, se vor întoarce. Şi se vor întoarce mai puternici, cu mai multă experienţă în lupta vieţii, cu mintea doldora de aritmetică şi cu tradiţia muncii. Mai ţii minte, ţi-am spus odată că pământul ne cheamă şi că el este adevărata bogăţie. Atunci m-ai contrazis, iar acum, uite că eşti proprietarul moşiei Krzemień.

— Asta am făcut-o cu ajutorul ei şi pentru ea, răspunde Połaniecki, arătând spre soţie.

— Cu ajutorul ei şi numai pentru ea! Repetă consilierul. Dumneata crezi că în teoria mea nu există loc pentru femei

şi că nu ştiu cât valorează? Inima şi conştiinţa lor le ajută să-şi ghicească adevărata datorie, spre împlinirea căreia îndeamnă cu tot sufletul. Iar adevărata datorie, ca şi adevărata bogăţie, este pământul.

Aici domnul Jamisz, care, după chipul şi asemănarea multor consilieri, avea slăbiciunea de a-i plăcea să se asculte singur, închise ochii, ca să se audă şi mai bine, şi vorbi mai departe:

— Aşa-i! Te-ai întors datorită soţiei! Este meritul ei, adevărat! Deie Domnul ca asemenea femei să se nască şi din piatră, dar, la urma urmei, voi aţi plecat de la pământ, prin urmare, pământul v-a chemat înapoi. Toţi ar trebui să ne luăm plugul drept blazon! Şi vă mai spun ceva; nu s-a întors numai domnul Stanislaw Połaniecki, nu numai doamna Maria Połaniecka, ci s-a întors familia Połaniecki, pentru că în ea s-a făcut auzit instinctul unor generaţii întregi, care au crescut din glia îngrăşată cu osemintele lor.

Domnul Jamisz se ridică şi înălţând paharul, strigă:

— În sănătatea doamnei Połaniecka, în sănătatea familiei Połaniecki!

— În sănătatea familiei Połaniecki! Răcni domnul Gątowski care, inimă simţitoare la elocinţă, era gata în această clipă să ierte familiei Połaniecki toate chinurile sentimentale pe care le îndurase din cauza ei.

Se duseră cu toţii să ciocnească veseli cu doamna Marynia, care le mulţumi emoţionată. Iar lui Połaniecki, când acesta se apropie de ea, îi şopti:

— Ah, Stach, ce fericită sunt!

Când toată lumea se aşeză iarăşi la masă, domnul Pławicki adăugă din partea lui:

— Să rămânem alături de pământ, la moşiile noastre, până murim, uite pentru ce m-am zbătut toată viaţa!

— Pentru că e sigur! Confirmă domnul Gątowski.

Dar în sinea lui se gândi: „Numai de n-ar mai fi blestematele astea de servituţi!” în acelaşi timp, în camera copilului, Rozula îngâna micului Stas un cântec de la ţară,

ca să adoarmă: „Fire-aţi, odăi, blestemate, Of, dragă Jasieniek!”

După-masă, musafirii începură să-şi ia rămas bun, dar domnul Pławicki îi reţinu la o „partidă” de cărţi, aşa că plecară în amurg. Soţii Połaniecki, bucurându-şi mai întâi inima cu Stas, ieşiră pe verandă şi, de aci, în grădină, deoarece se lăsa o seară liniştită şi senină. Tot ce le amintea de prima duminecă pe care o petrecuseră împreună aici li se părea ca un-vis minunat şi dulce, iar asemenea amintiri întâlneau fără număr la fiecare pas. Soarele cobora la fel de mare şi strălucitor, copacii încremeniseră în liniştea serii, tivindu-şi coroanele cu aurul roşcat al amurgului; de cealaltă parte a casei clămpăneau, ca şi atunci, berzele pe cuib; domnea aceeaşi atmosferă alinătoare de vecernie. Merseră pretutindeni; străbătură toate aleile, se apropiară de ştacheţii gardului şi priviră câmpurile care piereau în depărtare şi liziera întunecată a pădurii ce închidea orizontul, împărtăşindu-şi gânduri calme ca liniştea înserării. Tot ce-i înconjura avea să fie lumea lor. Simţeau amândoi că natura îi primeşte la sânul ei, că între ea şi ei începe să se înfiripe o legătură trainică, şi de acum încolo vor duce aici la ţară, nu în altă parte, o viaţă de muncă, închinată „slujbei lui Dumnezeu”, alături de popor.

După apusul soarelui, se întoarseră pe verandă, dar, ca şi altădată, întârziară o vreme aici, aşteptând să se facă întuneric de-a binelea. Numai că mai demult Marynia se ţinea departe de Połaniecki, iar acum se lipi toată de braţul lui şi după un moment de tăcere, spuse:

— Aici o s-o ducem bine împreună, nu-i aşa Stach?

El o strânse puternic da piept, ca s-o simtă aproape de inimă, şi începu să repete:

— Iubita mea! Iubita mea scumpă…!

În acest timp, din spatele arinişurilor învăluire în ceaţă se înălţa luna rumenă, iar broaştele din eleşteu aflând pesemne că se întorsese domnişoara aceea pe care

odinioară o vedeau atât de des pe malul apei, răbufniră într-un cor uriaş în liniştea nopţii:

— Bucu-roase! Bucu-roase! Bucu-roase-roase

*

Şi duseră astfel împreună o viaţă nu cu totul lipsită de griji, în care era totuşi mai multă miere decât pelin.

Autorul însuşi a gustat şi el din această miere; în închipuire.

SFÂRŞIT

1 Tiziano Vecellio (1490 -1576), unul dintre marii pictori ai Renaşterii italiene.

2 Rafael Sanzio (1483 -1520), mare pictor italian din vremea Renaşterii; renumit îndeosebi pentru madonele sale.

3 Despre morţi, numai de bine (lat.).

4 în Polonia medievală şi mai apoi, şlahta denumea boierimea mică şi mijlocie care, împreună cu aristocraţia, alcătuiau nobilimea; cele trei stări se deosebeau numai prin situaţia materială şi politică, juridic având aceleaşi drepturi.

5 Zygmunt Krasinski (1812-1859), cunoscut romantic polonez.

6 Adam Mickievcicz (1788-1855), cel mai mare poet romantic polonez.

7 Este vorba de Julius Slowacki (1809-1849), alt mare poet romantic polonez.

8 Lolo creşte, se ridică (fr.).

9 Ai răbdare! (fr.).

10 Personaj din mitologia greacă, iubit de Selena; aceasta obţine de la Zeus ca iubitul ei să-şi păstreze totdeauna frumuseţea într-un somn veşnic.

11 Tenis pe iarbă (specific englezilor).

12 Trepte de descendentă, generaţii (fr.).
13 Fără să-şi dea seama, fără-intenţie (fr.).
14 Ei, scumpa mea, fii rezonabilă! (fr.).
15 Ceva necurat (fr.).
16 Henric al VIII-lea (1491-1547), rege al Angliei din 1509; rupe cu papalitatea şi devine şeful bisericii anglicane în 1535.
17 Hans Holbein (1497-1593), pictor german la curtea lui Henric al VIII-lea; renumit prin portrete de un realism pregnant.
18 Viaţa pariziană, operetă în cinci acte de Jacques Offenbach (1819-1830), compozitor francez de origine germană, întemeietorul operetei clasice franceze.
19 Senilitate (lat.).
20 Deci am greşit (lat.).
21 Fidias, (490-431 î.e.n.), sculptor grec renumit, căruia Pericle îi dă în seamă construcţia Partenonului.
22 Veche măsură de lungime în Rusia, egală cu 1067 m.
23 Murdar (germ.).
24 Personaj din romanul Rinaldo Rinaldini, căpitan de haiduci (1797), de scriitorul german Chretien-Auguste Vulpius (1762-1827).
25 Giovanni Cimabue (1240-1302), unul dintre pictorii primitivi italieni; maestrul lui Giotto. A lăsat fresce, mozaicuri şi madone admirabile.